

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені БОРИСА ГРІНЧЕНКА

STUDIA PHILOLOGICA

Філологічні студії

Збірник наукових праць

Випуск 7

Київ • 2016

УДК 81+82:811.11+811.13
ББК 81+83Я73
S90

Засновник:

Київський університет імені Бориса Грінченка

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
КВ № 19607-9407Р, видане Державною реєстраційною службою України 11.12.2012 р.

Друкується з грудня 2012 р.

Виходить двічі на рік

Затверджено МОН України як наукове фахове видання,
в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт (галузь наук «Філологія»)
на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук
(наказ МОН України № 747 від 13.07.2015 р.)

Рекомендовано до друку Вченою радою Київського університету імені Бориса Грінченка
(протокол № 12 від 27 грудня 2016 р.)

Головний редактор:

Буніятова І.Р. — доктор філологічних наук, професор (Київський університет імені Бориса Грінченка).

Редакційна колегія:

Белехова Л.І. — доктор філологічних наук, професор (Херсонський державний університет);
Бондарева О.Є. — доктор філологічних наук, професор (Київський університет імені Бориса Грінченка);
Водак Р. — доктор філологічних наук, професор (Ланкастерський університет, Велика Британія);
Воркачев С.Г. — доктор філологічних наук, професор (Кубанський державний технологічний університет, Російська Федерація);
Гладуш Н.Ф. — кандидат філологічних наук, професор (Київський університет імені Бориса Грінченка);
Єременко О.В. — доктор філологічних наук, професор (Київський університет імені Бориса Грінченка);
Жаботинська С.А. — доктор філологічних наук, професор (Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького);
Колесник О.С. — доктор філологічних наук, професор (Київський університет імені Бориса Грінченка);
Кузьменко В.І. — доктор філологічних наук, професор (Київський університет імені Бориса Грінченка);
Материнська О.В. — доктор філологічних наук, доцент (Національний університет імені Тараса Шевченка);
Махачашвілі Р.К. — доктор філологічних наук, доцент (Київський університет імені Бориса Грінченка);
Поліщук Я.О. — доктор філологічних наук, професор (Київський університет імені Бориса Грінченка);
Резаненко В.Ф. — доктор філологічних наук, доцент (Київський університет імені Бориса Грінченка);
Стишов О.А. — доктор філологічних наук, професор (Київський університет імені Бориса Грінченка);
Торговець Ю.І. — кандидат філологічних наук, відповідальний секретар (Київський університет імені Бориса Грінченка);
Ухванова-Шмигова І.Ф. — доктор філологічних наук, професор (Білоруський державний університет, Республіка Білорусь);
Фісяк Я. — доктор філологічних наук, професор (Познанський університет імені Адама Міцкевича, Республіка Польща);
Харитончик З.А. — доктор філологічних наук, професор (Мінський державний лінгвістичний університет, Республіка Білорусь).

Рецензенти:

Гудманян А.Г. — директор Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету, завідувач кафедри англійської філології і перекладу, доктор філологічних наук, професор;
Потапенко С.І. — завідувач кафедри германської філології Ніжинського державного педагогічного університету імені Миколи Гоголя, доктор філологічних наук, професор.

Studia Philologica (Філологічні студії) : зб. наук. праць / редколегія:

S90 І.Р. Буніятова, Л.І. Белехова, О.Є. Бондарева [та ін.]. — К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. — Вип. 7. — 134 с. — (Укр., рос. та англ. мовами).
ISSN 2311-2425

УДК 81+82:811.11+811.13
ББК 81+83Я73

УДК 81'22:002.1-028.22

КУЛЬТУРНИЙ СЕМІОЗИС: ДО ПОНЯТТЯ ВІЗУАЛЬНОЇ КНИГИ

Андрейчук Н.І.,

Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000
E-mail: nadiyaan@gmail.com

У статті досліджено інтердисциплінарні (філософські, психологічні та семіотичні) засади тлумачення візуального розуму та особливості сприйняття візуальних книг. Точкою відліку для розгляду останніх обрано особливості семіозису в мультимодальних текстах. Уточнено поняття візуального тексту, яке пов'язується з культурним семіозисом як процесом «співпраці» між знаками, об'єктами та інтерпретантами. Проаналізовано українські відповідники англійського терміна "visual intelligence", уточнено його розуміння як здатності людини до інтелектуальної репрезентації зорових знаків. У контексті розгляду візуального розуму запропоновано тлумачення процесів знакотворення та інтерпретації знаків через встановлення зв'язку знання і розуміння. Розглянуто місце візуальних книг у сучасному книжковому просторі, наведено низку причин, які пояснюють їх стрімкий розвиток.

Ключові слова: візуальний розум, культурний семіозис, візуальна книга, репрезентація, знакотворення, інтерпретація, мультимодальність.

Андрейчук Н.И.

Культурный семиозис: к понятию визуальной книги

В статье исследованы интердисциплинарные (философские, психологические и семиотические) основы толкования визуального ума и особенности восприятия визуальных книг. Точкой отсчета для рассмотрения последних избрано особенности семиозиса в мультимодальных текстах. Уточнено понятие визуального текста, которое соотносится с культурным семиозисом как процессом «сотрудничества» между знаками, объектами и интерпретантами. Проанализированы украинские соответствия английского термина "visual intelligence", уточнено его понимание как способности человека к интеллектуальной репрезентации зрительных знаков. В контексте рассмотрения визуального разума предложено определение процессов знакообразования и интерпретации знаков через установление связи знания и понимания. Рассмотрено место визуальных книг в современном книжном пространстве, предложено несколько причин их стремительного развития.

Ключевые слова: визуальный разум, культурный семиозис, визуальная книга, репрезентация, знакообразование, интерпретация, мультимодальность.

N. Andreichuk

Cultural semiosis: towards the notion of visual book

This paper identifies interdisciplinary premises (philosophical, psychological and semiotic) of defining visual intelligence and approaching visual books as the respective concept's definition has been rather vague. The author states that the initial analysis should focus on semiotic features of visual and multimodal texts. In the context of cultural semiosis visual text is viewed as the process of "cooperation" of signs, objects and interpretants. Part of the article is specifically concerned with the analysis of Ukrainian equivalents of the English term "visual intelligence" and it is specified that it refers to the human ability of intellectual representation of visual signs. The author considers the processes of sign formation and sign interpretation by invoking the hypothesis that they

are inseparable from the correlation between knowledge and understanding. It is claimed that humanity is entering the era of visuals, thus a number of explanations of the growing importance of visual books are offered.

Key words: visual intelligence, cultural semiosis, visual book, representation, sign creation, interpretation, multimodality.

To understand visual intelligence is to understand, in large part, who we are.

Donald D. Hoffman

Вступ. В останній день роботи Національного книжкового «Форуму видавців у Львові» (15–18 вересня 2016 р.) в ефір вийшла чергова передача в рамках проекту skgrup.ua [3]. Гостем студії був Павло Гудімов, музикант, куратор українських і міжнародних мистецьких проєктів, засновник культурного холдингу «Гудімов арт-проєкт», розмову з яким вели Роман Скрипін, відомий український медіа-менеджер, журналіст, телеведучий, один із засновників «Громадського телебачення»,¹ та Данило Яневський, доктор історичних наук, редактор, теле- та радіоведучий, заслужений журналіст України. Основна теза обговорення: ми вступаємо в «еру візуалів». Вибір такої теми зумовлений тим, що останнім часом візуальна інформація стає домінуючою. Тому початок 2000-х років прийнято вважати закінченням «ери слова» і початком «ери візуалів». Отже, ми стоїмо на порозі революційної зміни традиційних уявлень про книгу. Саме це й спонукало автора статті замислитись над низкою питань: що таке «візуальний розум»? Які книги слід вважати візуальними? Які особливості семіозису в мультимодальних текстах? Як навчитися «зчитувати» візуальну інформацію? Щоб бодай спробувати відповісти на них, у цій статті ставиться **мета** показати зв'язок інтердисциплінарного (філософського, психологічного та семіотичного) тлумачення функціонування розуму та особливостей сприйняття візуальних книг.

Критичний огляд літератури, концептуальних рамок, гіпотез тощо. Таким майже метафізичним питанням як функціонування розуму займається сьогодні когнітивна наука. Поєднуючи здобутки філософії, психології, штучного інтелекту, нейронауки, антропології та мовознавства, вона докладає зусиль, щоб дослідити ум і розум (*mind and intelligence*). Це завдання сучасні науковці почали розв'язувати в середині 1950-х років. Саме тоді виникають перші сучасні теорії тлумачення розуму. Згодом у 1979 р. у Массачусетсі було засноване Товариство когнітивної науки

(*Cognitive Science Society*), яке у серпні того ж року провело першу конференцію. З того часу вони відбуваються щороку. Матеріали цих конференцій є головним джерелом нових ідей щодо наукового вивчення мислення.

У 2000 р. Ноам Чомський зазначав: «Термін “когнітивна наука” інколи використовується для емпіричного вивчення когнітивних здатностей (зорове сприйняття “бачення” (*vision*), мова, судження (*reasoning*) тощо, компонентів науки про людську природу, які, ймовірно, не формують унітарну дисципліну); а інколи — для розгляду природи розуму (*mind*)» [17, 165]. Видається, що оскільки вивчення *vision* і *reasoning* може здійснюватись лише шляхом аналізу функціонування розуму, то дослідження останнього охоплює осягнення всіх когнітивних здатностей людини і його не можна відділяти від аналізу інших складників людської природи. Слід одразу зазначити, що вживання терміна «розум» як відповідника “*mind*” не завжди є адекватним. Цей український термін вітчизняні філософи застосовують у дуже широкому семантичному діапазоні. Принаймні в різних українських перекладах. Зокрема, його використовують для відтворення чи не всіх основних інстанцій душі відомих у класичній філософії: *ratio, mens, intellectus, ingenium, animus, spiritu, Vernunft* тощо. Олег Хома, доктор філософських наук, перекладач багатьох філософських текстів з французької й латини, автор коментарів до них, один із перекладачів і редакторів українського видання «Європейського словника філософій»², зазначає, що, «якщо ця тенденція збережеться, ми

¹ Канал, який був заснований в червні 2013 р. 15-ма журналістами і розпочав мовлення в прямому ефірі 22 листопада 2013 р. у зв'язку з подіями Євромайдану. «Громадське телебачення» стало найпопулярнішим джерелом інформації про події на Євромайдані й завоювало репутацію голосу української революції.

² Унікальний словник, укладений європейськими дослідниками під керівництвом професора Барбари Кассен (Університет Париж IV Сорбонна). Метою проєкту є пояснення філософських неперекладностей, що існують у різних європейських мовах. Французька версія «Європейського словника філософій» побачила світ у 2004 р. Українська версія, перший том якої вийшов друком 2009 р., стала другою у світі. Вона не є перекладом початкового французького видання, адже пояснення того чи того філософського терміна однією мовою відрізняється від аналогічного тлумачення іншою. Тому українське видання Словника (на сьогодні опубліковано 4 томи: 1 т. — 2009 р., 2 т. — 2011 р., 3 т. — 2013 р., 4 т. — 2016 р.) містить низку оригінальних статей і доповнень. Для українських перекладачів та співавторів проєкту переклад Словника став особливим викликом насамперед через те, що завдання відтворити українською мовою одразу весь космос європейського філософування потребувало задію-

ризикуюємо невдовзі здійснити остаточне спрощення, лишивши у філософському лексиконі саме тільки слово “розум” для позначення всього, що може бути позначене» [7, 175]. Він пояснює таке розширене тлумачення терміна зародковим станом історико-філософської культури і пропонує обмежитись вузьким тлумаченням. Основним аргументом Олега Хоми є твердження, що українське «розум» вказує передовсім на силу, розвиненість інтелектуальних якостей, властивих окремим людям, на притаманну їм «розумність / нерозумність». Проте насправді воно непридатне для позначення того підрозділу «душі», який у латиномовній традиції найчастіше позначають терміном *mens* [7, 175]. Олег Хома пропонує цю найвищу частину душі, «синтетичне поняття, що вказує на суб'єкта усього комплексу мисленнєвої активності», позначати українським відповідником «ум», а індивідуальні розбіжності здобутків, здібностей, інтересів, захоплень, обдарованості, властиві різним людям більшою чи меншою мірою — відповідником «розум» [7, 177]. В англійських тлумаченнях цим двом термінам відповідають *mind and intelligence*. Олег Хома наголошує, що у дебатах навколо *Philosophy of Mind* («філософії уму»)³ виражається робота сучасної англосаксонської думки, яка нерозривно пов'язана з неологізмами, сенс яких важко відтворити в інших мовах, відмінних від англійської, котра на ідіоматичному рівні глибоко пов'язана з аналітичною традицією [7, 179].

Одним із питань, яке опинилося сьогодні в центрі уваги когнітивістів, є така когнітивна здатність як «візуальний розум» (*visual intelligence*). Термін *intelligence* пов'язаний з латинським *intellectus*. Латина середньовічних шкіл мала низку понять для позначення ментальної єдності інтелектуального уявлення, які є суттєвими для цього дослідження: *intellectus* — інтелектуальна здатність, а часто й внутрішні об'єкти міркування; *species intelligibilis*, на протилежність *species sensibilis*, зосереджує увагу на інтелектуальній репрезентації речі, спочатку позначаючи терміном *species* щось на кшталт «виду», «зовнішнього вигляду», «образу»; *verbum mentis* чи *verbum cordis* — буквально: мовлення уму чи серця, вказує, згідно з Августином, на паралелі між людською думкою і божественним Словом; *intention* — єдність думки як спрямованої до якогось зовнішнього об'єкта [12, 279]. У 17 ст. при перекладі праць

вання всіх наявних і відкриття нових можливостей українського філософського дискурсу.

³ З розвитком когнітивних наук з'являється погляд на філософію уму (*Philosophy of Mind*) як на нову парадигму, яка засвідчує поворот сучасної філософії, що прийшов на зміну «лінгвістичному повороту» (*linguistic turn*) початку ХХ ст. Ця філософія мала до певної міри замінити чи розвинути філософію мови, оскільки спиралася на успіхи когнітивних наук.

Декарта французькою мовою латинське слово *intellectus* відтворювали не як «інтелект», а як «здатність розуміти» — *entendement*. В Англії воно зустрічалося ще з 12 ст. (Оксфордський псалтир 1120)⁴. У 16 ст. воно фігурує у Мішеля де Монтеня (1533–1592), але позначає радше якість, аніж здатність, властиву «людям, здатним розуміти». Він же використовує термін *intelligence* у значенні *розумність розуміння* [15]. Видається, що зв'язок такого тлумачення з українським терміном «розум» є очевидним, однак у «Філософському словнику» В. Шинкарука [16] окреме гасло «Розум» відсутнє, є тільки гасло «Розум і розсудок». Тобто розум розглядається лише як одна з двох, вища, властивість мислення. Розум означається як здатність людини не тільки до оперування абстрактними поняттями, а й до творчості, до виходу за межі того відомого, усталеного знання, тоді як розсудок — здатність людини виконувати формальні, усталені дії. У згаданому словнику знаходимо також гасла «Інтелект» та «Інтелект активний і пасивний». Інтелект тлумачиться як вища пізнавальна здатність мислення, яка принципово відрізняється творчим активним характером від пасивно чуттєвих форм пізнання. Зазначається, що у філософії Києво-Могилянської академії інтелект активний вважався тією основною силою, завдяки якій чуттєві образи (*species sensibilis*) трансформуються в умоосязні (*species intelligibilis*) [16, 245]. З опорою на згадані тлумачення вважатимемо, що англійський термін “*visual intelligence*” відповідає українським «візуальний розум» чи «візуальний інтелект». Ці синонімічні поняття позначають здатність людини до інтелектуальної репрезентації зорових (візуальних) знаків.

Саме ідея репрезентації багато років була центральною при обговоренні інтенційності (*intentionality*) як здатності уму (*mind*) репрезентувати чи заміщати речі, властивості чи стани справ і ключовою для досліджень на перетині «філософії уму» (*philosophy of mind*) та філософії мови (див. зноску 1). Однак лише нещодавно вона почала відігравати вагомішу роль у філософії розуму, зокрема в теоріях свідомості [20].

Питаннями інтелектуальної репрезентації цікавились також психологи. Зокрема, відомий швейцарський психолог і філософ Жан Піаже (1896–1980) наголошував, що психологічні теорії інтелекту розташовуються між біологічними теоріями адаптації та загальними концепціями

⁴ Приблизно у 1120 р. єпископ Едвін склав так званий Трійчастий Псалтир, у якому латинський текст супроводжувався паралельними перекладами англо-нормандською та ранньоанглійською мовами. До цього періоду відноситься Оксфордський псалтир, переклади з якого лягли в основу більшості англо-нормандських версій.

пізнання, і вбачав паралелізм між біологічними вченнями про адаптацію та вузькоспеціальними теоріями інтелекту як явища суто психологічного [13, 70]. Попри відсутність єдності поглядів на природу інтелекту та певну методологічну кризу, спричинену тим, що психологи пов'язують з інтелектом різні типи поведінки та різні типи інтелектуальної активності, все ж більшість дослідників погоджуються, що «інтелект є ефективним використанням когнітивних, раціональних (*rational*), ментальних ресурсів, чимось, що включає мислення, зважування (*deliberation*), логічний хід думки (*reasoning*), обмірковування (*pondering*), пам'ятання (*remembering*), зважування альтернативних дій і, таким чином, використання ментальних репрезентацій» (виділення наше) [18, 21–22]. Петер Ланц наголошує, що говорити про дорациональний інтелект (*prerational intelligence*), наче говорити про «квадратне коло», а, говорячи про інтелект тварин, клітин, машин, ми вживаємо термін *intelligence* метафорично [18, 22].

Методологія дослідження. Сьогодні є низка репрезентаційних теорій свідомості, які пояснюють усвідомлення з погляду репрезентації і фактично ототожнюють інтенційність та репрезентацію. Дослідження природи інтенційності є інтегральним складником вивчення природи ўму і ведеться в контексті онтологічних та метафізичних питань, що стосуються природи ментальних станів: сприйняття, запам'ятовування, знання, відчуження тощо.

Одним із напрямів філософії, у якому структура свідомості розглядається з погляду першої особи (*as experienced from the first-person point of view*), є феноменологія. У феноменології центральною структурою досвідного пізнання визнається інтенційність⁵, спрямованість на щось, оскільки йдеться про «переживання» певного об'єкта. «Переживання» спрямоване на об'єкт завдяки вмісту чи значенню (яке репрезентує об'єкт) і завдяки відповідним умовам, що забезпечують це «переживання» [21].

Початково ідею репрезентації пов'язував з інтенційністю Франц Brentano, австрійський філософ (1838–1917), який тлумачив останню як власність репрезентації покликатися на щось інше,

⁵ Латинська етимологія «інтенційності» вказує на ідею спрямованості чи напруженості. Англійське слово *tension* походить від латинського *tendere*, яке за словником I.X. Дворецького має чотири значення: 1) тягти, напружувати, витягати, протягати, натягати, надувати, розгашовуватися; 2) спрямовувати, тримати, прагнути, тяжіти; 3) мати схильність, прагнути, додавати зусиль, намагатися, спрямовуватися; 4) чинити опір, протидіяти, противитися, вести завзятий і довгий бій, протистояти, боротися [5, 1003].

ніж вона сама. Для Brentano всі ментальні дії або є репрезентаціями (*Vorstellung*), або засновані на певній репрезентації (як, наприклад, у разі судження або афективного руху). У послідовників Brentano питання інтенційності розвинулося на основі ідей репрезентації, яка розумілася як істотно спрямована на предмет (*Gegenstand*). Відповідно поняття інтенційного предмета досліджується з погляду репрезентації на основі розрізнення між самим зовнішнім предметом (об'єктом узятим як незалежний від думки або таким, що «постає перед» (*Gegen-stand*) думкою і притягує до себе наше уявлення), та іманентним об'єктом (*immanentes Objekt*) чи змістом (*Inhalt*) репрезентації, який єдиний має підстави вважатися «інтенційним об'єктом» [10, 379]. Зокрема, у Чарльза Пірса семіотика, як складова нормативної науки, підпорядковується загальним принципам феноменології, основним завданням якої є «кінцевий аналіз усіх видів досвіду (*the ultimate analysis of all experiences*)» (див. *phenomenology* у [22]). «Феномен», тобто досвід загалом, має три основні елементи, які є фундаментальними категоріями першості (*Firstness*), другості (*Secondness*) та третьості (*Thirdness*). Кожна з нормативних наук пов'язана з вивченням одного з них. Естетика розглядає першість у феноменах, тобто якісний аспект, етика — елемент другості, тобто аспект дії і реакції, а семіотика — третість, тобто аспект репрезентації (знакове відношення). Знак у Чарльза Пірса — це щось, що, репрезентуючи об'єкт, зумовлює інтерпретацію, яка веде до визначення через неї того ж самого об'єкта⁶. Тлумачення процесів знакотворення та інтерпретації знаків у контексті візуального розуму потребує встановлення зв'язку знання та розуміння (рис. 1).

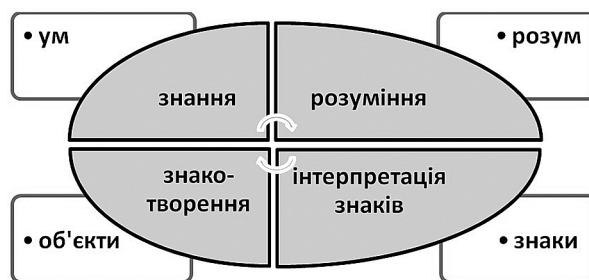

Рис. 1. Зв'язок ўму та розуму з процесами знакотворення та інтерпретації

⁶ Перше тлумачення знака Ч. Пірс дає у 1868 р. У ньому вказується, що знак має три відсилання (*references*) і є: 1) знаком для думки, яка його інтерпретує; 2) знаком для об'єкта, якому еквівалентна ця думка; 3) знаком у певному відношенні чи якості, яка встановлює його зв'язок з цим об'єктом (див. *sign* у [22]).

Результати дослідження та обговорення.

Для тлумачення центрального для цієї статті поняття візуальної книги вагомим є розуміння «візуального розуму» (*visual intelligence*), який забезпечує осмислення та інтерпретацію «візуальних текстів». Поняття візуального тексту пов'язуємо, перш за все з культурним семіозисом як процесом «співпраці» між знаками, об'єктами та інтерпретантами. Визначення семіозису як процесу, в якому щось функціонує як знак, стало класичним для семіотики. Однак різні семіотичні проекти породили різні ідеї стосовно його тлумачення. У традиціях структуралізму семіозисом вважається така дія, яка, встановлюючи взаємозалежність між означуваним і означувальним (Фердинанд де Соссюр) чи формою вираження і формою вмісту (у термінології Луї Ельмслева), породжує знаки. У семіотичному проекті Чарльза Пірса, який першим впровадив у семіотику термін «семіозис», він розглядається як процес, у якому об'єкт генерує знак, а знак породжує інтерпретанту, що генерує наступну інтерпретанту, *ad infinitum*. Відношення між репрезентаментом, об'єктом, інтерпретантою та основою визначає природу семіозису і має два вектори: репрезентація та детермінація. Об'єкт «детермінує» інтерпретанту, а репрезентамент та інтерпретанта «репрезентують» об'єкт. Таким чином, об'єкт репрезентації може бути пізнаний лише через дослідження породжених ним знаків. У листі до леді Велбі 12 жовтня 1904 р. Ч. Пірс підкреслює, що найвища міра реальності досяжна лише за допомогою знаків [19]. Семіозис — діяльність знака з вироблення своєї інтерпретанти, яка є єдиним можливим способом його функціонування і відображає єдину сутність відносин між знаком і універсумом. У діяльності ўму відбувається формування семіотичної моделі світу, яке стає можливим лише завдяки знакам. Відображений у свідомості людини світ перетворюється в образ світу, що становить початкову точку творення знака. Беручи за основу переконання про те, що будь-яке породження смислу вже є діянням культури, будемо розглядати семіозис як культурний процес, який лежить в основі формування життєвого світу людини⁷. Останній розглядаємо як «ум» — «суб'єкт усього комплексу

⁷ Е. Гуссерль ввів це поняття в роботі «Криза європейських наук і трансцендентальна феноменологія» [4], перша частина якої вийшла в січні 1936 р. у Белграді, а повне видання — лише після смерті автора. Так, філософ, розвиваючи ідею життєвого світу, стверджує, що останній є смисловим фундаментом усього людського знання. Він породжується життєвою активністю трансцендентального «Я», є теоретичним узагальненням на основі очевидностей первинного досвіду, тобто самого життєвого світу, який надає матеріал, у тому числі й для філософських побудов [4, 152].

мисленнєвої активності», який забезпечує процес знакотворення, тобто встановлення зв'язку між світом речей і світом мови. Отже, культурний семіозис тлумачимо як комунікативно орієнтований процес кодування культурних текстів. Якщо таке кодування відбувається шляхом використання іконічних знаків⁸ або їх поєднання з символами (вербальними знаками), то утворюється «візуальний» текст.

Що ж вважати візуальною книгою? У широкому розумінні книга⁹ — це результат культурного семіозису, тобто предмет матеріальної культури, який, як зазначає Олександр Іоффе, від самого початку є джерелом знань, накопичених соціумом, і слугує засобом передачі та розвитку цих знань [8]. Сучасні дослідники книги вважають, що натеper остання є не лише носієм інформації, але й явищем візуальної культури, художнім предметом [2]. Видається, що сьогодні ми є свідками вже нового витка спіралі, оскільки до перших візуальних текстів слід віднести наскельні зображення подій первісними людьми, як-от розписи Леванта¹⁰, які вважаються першими

⁸ З погляду категорій досвіду ікона є репрезентаментом, репрезентативною якістю якого є першість. Це означає, що якість, яку вона має як річ, забезпечує її здатність бути репрезентаментом. Таким чином, будь-що може представляти будь-що (*is fit to be a Substitute*), якщо є подібним до нього і породжує інтерпретанту через «асоціацію за подібністю» (див. *icon* у [22]).

⁹ Початком вивчення книги як феномену культури вважається 16 ст., коли Мішель Монтень вперше висловив думку про те, що книга є продуктом культури і вищою культурною цінністю. Інший представник італійського Відродження Паоло Верджеріо (1370–1444) побачив у книгах головний інструмент збереження родової пам'яті людей, ефективність якого перевищує всі інші способи передачі досвіду та досягнень від одного покоління до іншого. На початку ХХ ст. під впливом ідей бельгійського вченого Поля Отле книга стала об'єктом наукового вивчення у контексті спеціальної науки — книгознавства. Однак особливий інтерес дослідників викликало осмислення її феномену в 1920-х роках, коли О. Лов'ягін у 1926 р. опублікував у Ленінграді «Основи книгознавства», а М. Яновський через три роки (1929) у Києві видав «Про книгу. Досвід аналізу поняття “книга”». У цей же час була зроблена і перша спроба філософського осмислення книги. У 1922 р. книгознавець М. Куфаєв опублікував «Проблеми філософії книги». Закладаються основи функціонального підходу до вивчення книги, які розвиваються упродовж 20 ст. вітчизняним і зарубіжним книгознавством (О. Андрєєва, І. Баренбаум, Л. Волкова, А. Беловицька, Л. Волкова, А. Глухів, А. Говоров, Т. Зберський, Е. Еггер, М. Іоффе, К. Мігонь, І. Моргенштерн, Ю. Столяров, Ф. Функе, І. Шомракова, Г. Швецова-Водка, М. Червінський та ін.) (детальніше див. [1]).

¹⁰ Понад 700 ділянок доісторичних наскельних малюнків, віднайдених у східній частині Середземноморського узбережжя Іспанії і включених до Світової спадщини ЮНЕСКО у 1998 р. Вони датуються періодом верхнього палеоліту або (що більш імовірно) періодом мезоліту кам'яної доби. На малюнках зображені дрібні фігури людей і тварин.

відомими нам зображеннями подій [11, 9]. Якщо спочатку культурні тексти були візуальними, то це, очевидно, є свідченням того, що породження іконічних знаків є першою сходинкою культурного семіозису. З розвитком писемності та появою писемних книг, тобто «способу акумулювання сил культури й спадковості соціокультурного досвіду за посередництвом письмового слова» [9, 182], іконічні знаки стають одним із компонентів тексту. Рукописні книги у середньовічній Європі, які отримали назву «підсвічених рукописів» (*illuminated manuscripts*)¹¹ є воістину чудовими зразками таких мультимодальних текстів. Перші такі рукописи відносяться до 400–600 рр. н. е. і були головно створені в монастирях Ірландії та Італії, отож не дивно, що більшість з них мають релігійний вміст. Починаючи з 13 ст. зростає число світських «підсвічених» текстів [23]. Більшість цих рукописів були оформлені як кодекси (хоча зустрічаються сувої й тексти на окремих аркушах), отже, вони вже чітко відповідають сучасному визначенню книги як «втіленню цільного інтелектуального утворення — документу в формі кодексу, що слугує в соціальній комунікації джерелом інформації, записаної в знаковій формі (виділення наше) на матеріальному носії» [14]. Історія засвідчує множинність матеріальних носіїв: камінь, глина, шкіра, папірус, шовк, дошка, папір, синтетичні матеріали. А виділена у визначенні вказівка на знакову форму книги є визнанням множинності типів знаків, які можуть бути носіями культурної інформації. З огляду на цю множинність виділяємо три типи книг: 1) містять лише візуальні знаки; 2) містять лише писемні знаки (ідеографічні, алфавітні, нотні, цифрові тощо); 3) є поданням перших і других. Історія книг засвідчує, що абсолютна більшість належать до другого типу, однак, як уже зазначалося, сьогодні спостерігаємо інтенсивний розвиток книг третього типу.

Чому ж настає ера візуалів? Її прихід не просто декларується культурологами, а засвідчується появою і швидким поширенням низки нових книжкових форматів, як-от: арт-буки, комікси, фотоальбоми, енциклопедії, підручники тощо, які оперують візуальною інформацією. До прикладу, легендарним став успіх книжкового видавництва Бенедикта Ташена у Німеччині, який експериментує з візуальною книгою¹². В Україні цей формат

¹¹ Початково назва стосувалася тих книг, для оформлення сторінок у яких використовувались золота та срібна барви, що наче «підсвічували сторінку», однак потім поширилась на всі книги з декоративними елементами [23].

¹² Сьогодні «Taschen» щороку продає 20 млн книг та є світовим лідером поміж видавництв візуальних

теж активно розвивається. Наприклад, наприкінці серпня цього року у «Видавництві Старого Лева» було видано арт-книгу «Скриня. Речі сили», створену письменницею Яриною Винницькою та художницею Юлією Табенською. На сторінці у «фейсбуці» Ковчег «Україна» автори написали: «Ми об'їхали цілу країну у пошуках народних скарбів та уклали список українського must-have: того, що повинно бути у серці і в хаті кожного українця. Зібрали і акуратно поклали у скриню-ковчег, аби врятувати від глобалізаційного “потопу” і повернути у наші домівки». Арт-бук «Скриня. Речі Сили» — це спроба систематизувати те, з чого колись складався світ наших бабусь і що невблаганно зникає з нашого життя.

Висновки. Чому ж попри те, що використання різних семіотичних модусів у книгах має, як зазначалося, дуже давню традицію, зараз візуальні книги переживають відродження? Очевидно, що пояснення слід шукати не у «спрощенні» процесів інтерпретації. Про певне спрощення може йти мова лише у тих випадках, коли книга містить виключно візуальну інформацію, як-от: дитячі візуальні книги чи фотоальбоми. Здебільшого у візуальних книгах «робота» візуального розуму, який забезпечує встановлення зв'язку між невербальним знаком, об'єктом та інтерпретантою, ускладнюється тим, що вербальні та невербальні знаки утворюють гібридні сполучення, отже, читач декодує мультимодальний текст, і цьому треба навчатися. Сучасна когнітивна наука у пошуках відповіді на запитання, що ми бачимо і як ми бачимо, прагне виявити взаємовплив візуальної та вербальної семіотичних систем у мультимодальних текстах і вплив цього зв'язку на розуміння текстів. З погляду семіотики Ч. Пірса, який пояснював значення як витлумачену інтерпретанту об'єкта в цілості, а іконічний знак як такий, що не розділяє об'єкт і позначення (див. ікон у [22]), розуміння візуальних знаків є все ж «природнішим» і, очевидно, не випадково «бачу» метафорично означає «розумію». Ще одним поясненням причин широкого звернення до вираження ідей та емоцій засобами «візуальної мови» є можливість створення нових естетичних якостей. І, нарешті, візуальна книга гарно входить у сучасний глобалізований світ, оскільки текстуальна матриця (термін запропонований У. Еко [6, 259]) таких книг є більш універсальною і попри особливості культурного семіозису легше читається.

книг, серед яких видання про мистецтво та архітектуру, художньою фотографію, дизайн, моду, історію реклами та кінофільмів тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бруева Т.А. Книга как феномен культуры: философский аспект : дис. ... канд. филос. наук : спец. 20.00.01 «Теория и история культуры» / Бруева Татьяна Александровна. — М., 2006. — 170 с.
2. Григорьева О.А. Книга как информационно-коммуникативная система в истории отечественной культуры: структурно-функциональный подход : дис. ... канд. культурологии : спец. 24.00.01 «Теория и история культуры» / Григорьева Ольга Анатольевна. — Бийск, 2008. — 176 с.
3. Гудімов Павло [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=xuIhj6nmTNs>
4. Гуссерль Э. Кризис европейских наук и трансцендентальная феноменология / Эдмунд Гуссерль. — СПб. : Владимир Даль, 2004. — 400 с.
5. Дворецкий И.Х. Латинско-русский словарь: около 50 000 слов / И.Х. Дворецкий. — Изд. 2-е перераб. и доп. — М. : Русский язык, 1976. — 1096 с.
6. Еко У. Роль читача. Дослідження з семіотики текстів / Умберто Еко ; [пер. з англ. М. Гірняк]. — Львів : Літопис. — 384 с.
7. Европейський словник філософій: Лексикон неперекладностей ; пер. з фр. — Вид. друге, випр. — К. : Дух і Літера, 2011. — Т. 1. — 576 с.
8. Иоффе А.М. Введение в книговедение / А.М. Иоффе. — М. : МГИК, 1984. — 74 с.
9. Кашуба М. Книга / Марія Кашуба // Культурологія : енциклопедичний словник / [М.П. Альчук, Ф.С. Бацевич, І.М. Бойко]; за ред. д-ра філос. наук, проф. В.П. Мельника. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2013. — 508 с.
10. Лібера Ален де. Інтенція / Ален де Лібера // Европейський словник філософій: Лексикон неперекладностей ; пер. з фр. — К. : Дух і Літера, 2016. — Т. 4. — С. 396.
11. Немировский Е.Л. С книгой через века и страны / Е.Л. Немировский, Б.С. Горбачевский. — М. : Изд-во «Книга», 1964. — 384 с.
12. Панаичіо К. Concertus / Клод Панаичіо ; [пер. Ірини Листопад] // Европейський словник філософій: Лексикон неперекладностей ; пер. з фр. — К. : Дух і Літера, 2011. — Т. 1. — С. 279–283 с.
13. Пиаже Ж. Психология интеллекта / Жан Пиаже // Избранные психологические труды. — М. : Просвещение, 1969. — С. 55–231.
14. Полтавская Е.И. Что содержит в себе понятие «книга» / Е.И. Полтавская // Библиотека. — 2008. — № 11. — С. 72–73.
15. Фае Е. Интеллект, інтелігувати / Емануель Фае ; [пер. Павла Бартусяка] // Европейський словник філософій: Лексикон неперекладностей ; пер. з фр. — К. : Дух і Літера, 2011. — Т. 2. — С. 81–83.
16. Філософський енциклопедичний словник [гол. ред. В.І. Шинкарук]. — К. : Абрис, 2002. — 742 с.
17. Chomsky N. New Horizons in the Study of Language and Mind / Noam Chomsky. — Cambridge University Press, 2000 p. — 230 p.
18. Lanz P. The Concept of Intelligence in Psychology and Philosophy / Peter Lanz // Prerational Intelligence: Adaptive Behavior and Intelligent Systems Without Symbols and Logic [Ed. Holk Cruse, Jeffrey Dean, Helge Ritter]. — Dordrecht : Kluwer Academic Publishers, 2000. — Vol. 1. — P. 19–30.
19. Pierce Ch.S. Letter of 12 October to Lady Welby / Charles Sanders Pierce // Semiotics and Significs. The correspondence between Charles S. Pierce and Victoria Lady Welby [Ed. Charles S. Hardwick]. — Bloomington : Indiana University Press, 1977. — P. 22–36.
20. Pierre J. Intentionality / Jacob Pierre // The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Winter 2014 Edition) [Electronic resource]. — Mode of access : <http://plato.stanford.edu/archives/win2014/entries/intentionality/>
21. Smith D. W. Phenomenology / David Woodruff Smith // The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Winter 2016 Edition) [Electronic resource]. — Mode of access : <http://plato.stanford.edu/archives/win2016/entries/phenomenology/>
22. The Commens Dictionary: Peirce's Terms in His Own Words. New Edition [Ed. M. Bergman, S. Paavola] [Electronic resource]. — Mode of access : <http://www.commens.org/dictionary>
23. The History of Visual Communication [Electronic resource]. — Mode of access : http://www.citrinitas.com/history_of_viscom/book.html

REFERENCES

1. Bruieva T.A. Kniha kak fenomen kultury: filosofskiy aspekt [The Book as the Phenomenon of Culture: Philosophical Aspect] : dis. ... kand. fil. nauk : spets. 20.00.01 «Teoriia i istoriia kultury» / Bruieva Tatiana Aleksandrovna. — M., 2006. — 170 s.

2. Grigorieva O.A. Kniga kak informatsionno-komunikativnaia sistema v istorii otechestvennoi kultury: strukturno-funktsionalnyi podkhod [Book as the Informational-Communicative Structure in the History of Native Culture] : dis. ... kand. kulturologii : spets. 24.00.01 «Teoriia i istoriia kultury» / Grihorieva Olga Anatolievna. — Biisk, 2008. — 176 s.
3. Hudimov Pavlo [Electronic resource]. — Mode of access: <https://www.youtube.com/watch?v=xulhj6nmTNs>
4. Husserl E. Krisis yevropeiskikh nauk i transtsendentalnaia fenomenolohiia [The Crisis of European Sciences and Transcendental Phenomenology] / Edmund Husserl. — SPb. : Vladimir Dal, 2004. — 400 s.
5. Dvoretiskii I.Kh. Latinsko-russkii slovar: okolo 50 000 slov [Latin-Russian Dictionary: about 50 000 words] / I.Kh. Dvoretiskii. — Izd. 2-ie pererab. i dop. — M. : Russkii yazyk, 1976. — 1096 s.
6. Eko U. Rol chytacha. Doslidzhennia z semiotyky tekstiv [The Role of the Reader. Explorations in the Semiotics of Texts] / Umberto Eko [per. z anhl. M. Hirniak]. — Lviv : Litopys. — 384 s.
7. Yevropeyskyi slovnyk filosofii: Leksykon neperekladnostei [European Dictionary of Philosophies: Lexicon of Untranslatables] ; per. z fr. — Vyd. druhe, vypr. — K. : Dukh i Litera, 2011. — T. 1. — 576 s.
8. Yoffe A.M. Vvedeniie v knigovedeniie [Introduction to Book Studies] / A.M. Yoffe. — M. : MGIK, 1984. — 74 s.
9. Kashuba M. Knyha (Book) / Mariya Kashuba // Kulturolohiia: entsyklopedychnyi slovnyk / [M.P. Alchuk, F.S. Batsevych, I.M. Boiko]; za red. d-ra filos. nauk, prof. V.P. Melnyka. — Lviv : LNU im. I. Franka, 2013. — 508 s.
10. Libera Alen de. Intentsiia [Intention] / Alen de Libera // Yevropeyskyi slovnyk filosofii: Leksykon neperekladnostei ; per. z fr. — K. : Dukh i Litera, 2016. — T. 4. — S. 396.
11. Nemirovskii Ye.L. S knigoi cherez veka i strany [With the Book through Ages and Lands] / Ye.L. Nemirovskii, B.S. Gorbachevskii. — M. : Izd-vo «Kniga», 1964. — 384 s.
12. Panachchio K. Contseptus [Conceptus] / Klod Panachchio ; [per. Iryny Lystopad] // Yevropeyskyi slovnyk filosofii: Leksykon neperekladnostei ; per. z fr. — K. : Dukh i Litera, 2011. — T. 1. — S. 279–283.
13. Piazhe Zh. Psiholohiia intelliakta [Psychology of Intelligence] / Zhan Piazhe // Izbrannyye psikhologicheskie trudy. — M. : Prosveshcheniie, 1969. — S. 55–231.
14. Poltavskaia Ye.I. Chto sodержit v sebe poniatii «kniga» [What the Concept of “the Book” Contains] / Ye.I. Poltavskaia // Biblioteka. — 2008. — № 11. — S. 72–73.
15. Faye E. Intellect, intelihuvaty [Intellect, to intellegize] / Emanuel Faye // Yevropeyskyi slovnyk filosofii: Leksykon neperekladnostei ; per. z fr. — K. : Dukh i Litera, 2011. — T. 2. — S. 81–83.
16. Filosofyskyi entsyklopedychnyi slovnyk [Encyclopedic Dictionary of Philosophy] [Hol. red. V.I. Shynkaruk]. — K. : Abrys, 2002. — 742 s.
17. Chomsky N. New Horizons in the Study of Language and Mind / Noam Chomsky. — Cambridge University Press, 2000 p. — 230 p.
18. Lanz P. The Concept of Intelligence in Psychology and Philosophy / Peter Lanz // Prerational Intelligence: Adaptive Behavior and Intelligent Systems Without Symbols and Logic [Ed. Holk Cruse, Jeffrey Dean, Helge Ritter]. — Dordrecht : Kluwer Academic Publishers, 2000. — Vol. 1. — P. 19–30.
19. Pierce Ch.S. Letter of 12 October to Lady Welby / Charles Sanders Pierce // Semiotics and Significs. The correspondence between Charles S. Pierce and Victoria Lady Welby [Ed. Charles S. Hardwick]. — Bloomington : Indiana University Press, 1977. — P. 22–36.
20. Pierre J. Intentionality / Jacob Pierre // The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Winter 2014 Edition) [Electronic resource]. — Mode of access : <http://plato.stanford.edu/archives/win2014/entries/intentionality/>
21. Smith D.W. Phenomenology / David Woodruff Smith // The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Winter 2016 Edition) [Electronic resource]. — Mode of access : <http://plato.stanford.edu/archives/win2016/entries/phenomenology/>
22. The Commens Dictionary: Peirce's Terms in His Own Words. New Edition [Ed. M. Bergman, S. Paavola] [Electronic resource]. — Mode of access : <http://www.commens.org/dictionary>
23. The History of Visual Communication [Electronic resource]. — Mode of access : http://www.citrinitas.com/history_of_viscom/book.html

КОГНИТИВНАЯ РИТОРИКА ПОТРЕБНОСТЕЙ: КАК КОРОЛЕВА ЕЛИЗАВЕТА II ГОВОРИТ О ПРИМИРЕНИИ

Потапенко С.И.,

Нежинский государственный университет им. Николая Гоголя,
ул. Графская, 2-Г, г. Нежин, 16602
E-mail: serhiy.potapenko@ndu.edu.ua

Когнитивная риторика потребностей объясняет воздействующий потенциал масс-медийных текстов, объединяя базовые потребности, входящие в состав пафоса, и соответствующие им концептуальные структуры с античными этапами текстопостроения: инвенцией (выбор темы), диспозицией (аранжировка содержания) и элокуцией (вербальное оформление). Применение предложенной методики анализа демонстрируется на материале двух рождественских обращений британской королевы, посвященных идее примирения (1976 и 2014 годы).

Ключевые слова: когнитивная риторика потребностей, инвенция, диспозиция, элокуция, рождественское обращение, королева Елизавета II, примирение.

Потапенко С.І.

Когнітивна риторика потреб: як королева Єлизавета II говорить про примирення

Когнітивна риторика потреб пояснює переконувальний потенціал мас-медійних текстів через об'єднання базових потреб, що входять до складу пафосу, і відповідних їм концептуальних структур з античними етапами текстопобудови: інвенцією (вибір теми), диспозицією (аранжування змісту) й елокуцією (вербальне оформлення). Застосування запропонованої методики аналізу демонструється на матеріалі двох різдвяних звернень британської королеви, присвячених ідеї примирення (1976 і 2014 роки).

Ключові слова: когнітивна риторика потреб, інвенція, диспозиція, елокуція, різдвяне звернення, королева Єлизавета II, примирення.

S. Potapenko

Cognitive rhetoric of needs: How Queen Elizabeth II speaks about reconciliation

The cognitive rhetoric of needs explains the persuasive potential of media texts combining human needs as an element of pathos and corresponding conceptual structures with the ancient stages of text-building: invention (the choice of arguments), disposition (contents arrangement), and elocution (verbalization). The application of the suggested procedures is demonstrated by the analysis of the British Queen's 1976 and 2014 Christmas broadcasts honouring the idea of reconciliation.

The study reveals that the idea of reconciliation is connected with the safety renewal need based on two image schemas, i.e. recurring, dynamic patterns of our perceptual interactions and motor programmes: RESTRAINT REMOVAL, implying an open way to motion or force application, and CONTACT. Consequently, the linguistic units denoting reconciliation include those evoking RESTRAINT REMOVAL, motion or contact. The dispositional arrangement of the speech contents is subordinated to the safety restoration need intertwined with belongingness to a family, nation, the world or any location differing in its relation to the activity of the audience. The elocutionary choice of linguistic units rendering the idea of reconciliation is subordinated to two main tactics: inductive, drawing on the author's experience, i.e. ethos, with a subsequent generalizations, and deductive with a thesis defining reconciliation substantiated by argumentative examples representing volunteers, peace movement as well as the actions supporting a truce, Friendly Games, activities of aid workers and medical volunteers. In the 2016 broadcast the main tactics of induction and deduction are supplemented by two others: consecutive and scattered emphasis. The former presupposes the repetition of key words at the end and beginning of adjacent paragraphs (it is simply called Reconciliation — Reconciliation is the peaceful end to conflict), while the latter relates the use of key words (stretch out, reach out) in different communicative sections.

Key words: cognitive rhetoric of needs, invention, disposition, elocution, Christmas broadcast, Queen Elizabeth II, reconciliation.

Развитие гуманитарных наук характеризуется переосмыслением достижений прошлого с современных позиций. Именно этим обусловлена адаптация античной риторики к объяснению коммуникативных реалий нашего времени [2]. Современные исследователи наиболее активно привлекают две составляющие риторической традиции: каноны текстопостроения (инвенция, диспозиция, элокуция, запоминание и воспроизведение) и способы воздействия: этос как средство авторской саморепрезентации; логос, представленный аргументацией; пафос, связанный с эмоциональным влиянием [7, 2]. Наиболее радикальное переосмысление коснулось риторических способов воздействия. Логос трансформировался в различные теории аргументации [1; 11; 14]. Этос преобразуется в риторику эффекта, объясняющую способы создания впечатлений о любом референте, любыми медиа, в любом дискурсе [6, 716]. Пафос обогащается новыми средствами воздействия на чувственную сферу адресата: эмоции связываются с потребностями человека [4, 56].

Названные тенденции развития современной риторической науки в немалой степени обусловлены изменениями исследуемого материала: если античное красноречие ориентировалось исключительно на устную традицию, то современное учение учитывает влияние новых каналов коммуникации: печатного, радио, телевизионного, компьютерного. Именно они определяют формирование новых жанров выступлений, например рождественских радио- (1932) и телеобращений (1957) британских монархов.

Перед выступающими, использующими СМИ, стоят те же проблемы, что и перед создателями других масс-медийных текстов: как привлечь и удержать внимание столь разнородной аудитории. Один из способов достижения этой цели состоит в подборе для выступлений тем, связанных с базовыми потребностями реципиентов, что проявляется в формировании нового направления учения о красноречии — риторики потребностей, определяя **актуальность** этого исследования. Таким образом, **цель** этой статьи состоит в разработке исследовательского аппарата риторики потребностей, что предполагает выполнение следующих **задач**: 1) заимствовать из античной традиции каноны текстопостроения, включающие инвенцию, т. е. выбор и предварительный анализ темы; диспозицию, т. е. последовательность изложения содержания; элокуцию, связанную с вербальной орнаментацией текста; запоминание и воспроизведение [7, 2], которые в результате развития технических средств слились в единый, перформативный этап текстопостроения, трансформировавшийся в масс-медийный дискурс; 2) инкорпорировать в риторические каноны текстопостроения базовые

потребности адресата и соответствующие им концептуальные структуры; 3) с учетом канонів текстопостроения виділити чотири стадії когнітивно-риторического аналізу тексту: інвентивний, диспозитивний, елокутивний.

I этап анализа — **инвентивный**. Состоит в установлении потребностей, с которыми связана тема отдельного сообщения, и в последующей концептуальной реконструкции их репрезентации. Для мотивационного анализа содержания текста используем классификацию потребностей, предложенную Абрахамом Маслоу, разделив их на физиологические, безопасности, принадлежности, репутации, самоактуализации [10, 40]. Тематику текстов соотносим с названными потребностями с помощью ключевых слов непосредственно или опосредовано. При прямой номинации слово указывает на конкретную потребность, например единицы *mother, father, child* сигнализируют о принадлежности к семье. Опосредованную связь потребностей с ключевыми словами выявляем через семантический анализ их словарных дефиниций с последующей концептуальной реконструкцией их значения. Так, выявление потребности, с которой связана идея примирения, обозначенная словом *reconciliation*, осуществляем с применением трех процедур: семантической, концептуальной и мотивационной. Семантическая процедура состоит в анализе дефиниции английского существительного *reconciliation*, трактуемого как ситуация, в которой два человека, две страны возобновляют дружеские отношения, прерванные в результате ссоры (*“a situation in which two people, countries etc become friendly with each other again after quarrel”* [9, 1372]). В приведенной дефиниции сема *friendly* указывает на симпатию и готовность к общению (*“behaving towards someone in a way that shows you like them and are ready to talk to them or to help them”* [9, 645]), а сема *quarrel* отражает злобный спор или несогласие (*“an angry argument and disagreement”*) [9, 1341].

Процедура концептуального анализа направлена на реконструкцию глубинной семантики существительного *reconciliation* с применением исследовательского аппарата образ-схем, т. е. повторяющихся динамических моделей наших перцептивных взаимодействий и моторных программ, которые обеспечивают связность и структуру нашего опыта [8, XIV], что позволяет определить круг возможных единиц, передающих идею примирения. При этом учитываем, что образ-схемы фиксируют базовые отношения человека с окружающей средой в четырех перспективах, отражающих его расстояние от воспринимаемых объектов:

— соматической, т. е. в непосредственной близости от ТЕЛА как исходной точки взаимодействия с миром;

- перцептивной, учитывающей расстояние индивидов от воспринимаемых объектов;
- топологической, связанной с пространственной локализацией воспринимаемого;
- динамической, объединяющей движение и силу.

Расположение объектов относительно ТЕЛА фиксируется образ-схемами СПЕРЕДИ — СЗАДИ, СВЕРХУ — СНИЗУ, СЛЕВА — СПРАВА, ЦЕНТР — ПЕРИФЕРИЯ, БЛИЗКО — ДАЛЕКО. Перцептивная перспектива концептуализации представлена схемами, отражающими последовательность трансформации получаемых образов в результате приближения к объектам: МАССА — МНОЖЕСТВО — ИСЧИСЛЯЕМОСТЬ — ОБЪЕКТ. Локативные схемы учитывают изменения в расположении объектов внутри трехмерного пространства или за его пределами, начиная с поверхности: ПРЕДЕЛ (ПОВЕРХНОСТЬ) — КОНТЕЙНЕР — ВКЛЮЧЕНИЕ / ИСКЛЮЧЕНИЕ — СОДЕРЖИМОЕ (ПУСТОЙ / ПОЛНЫЙ). Динамические схемы представляют объекты в движении (ПУТЬ, ЦИКЛ, ВЕРТИКАЛЬ) или в силовом взаимодействии: ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ, КОНТАКТ, ОБЕСПЕЧЕНИЕ / ЛИШЕНИЕ ВОЗМОЖНОСТИ, ПРИНУЖДЕНИЕ, ПРИТЯЖЕНИЕ, ПРЕПЯТСТВИЕ / УСТРАНЕНИЕ ПРЕПЯТСТВИЯ.

Соответственно, в рассмотренном выше определении существительного *reconciliation* сема *quarrel* указывает на ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ, а сема *friendly* — на его прекращение, соотносимое с УСТРАНЕНИЕМ / ОТСУТСТВИЕМ ПРЕПЯТСТВИЯ, имплицитующим открытый путь, что позволяет дальнейшее применение силы [8, 46], и с КОНТАКТОМ [8, 126]. Поэтому в группу средств, представляющих идею примирения, кроме существительного *reconciliation*, включаем единицы с семантикой УСТРАНЕНИЯ / ОТСУТСТВИЯ ПРЕПЯТСТВИЯ, ДВИЖЕНИЯ И КОНТАКТА.

Процедура мотивационного анализа семантики опирается на противопоставление сем *friendly* и *quarrel*, имплицитующих смену ссоры, соотносимой с ПРОТИВОДЕЙСТВИЕМ и угрозой, дружескими отношениями, коррелирующими с КОНТАКТОМ, т. е. идея примирения, обозначенная существительным *reconciliation*, проявляет связь с потребностью в безопасности, вернее, с ее восстановлением [5, 199].

II этап анализа — **диспозиционный**. Направлен на выявление коммуникативных блоков (КБ), линейаризующих содержание, связанное с задействованными потребностями: физиологическими, безопасности, принадлежности, репутации или самоактуализации [10, 40].

III этап анализа — **элокутивный**. Воссоздает тактики, определяющие выбор языковых средств, подчиненных способам воздействия: пафосу, предполагающему эксплицитную или имплицитную

апелляцию к потребностям посредством концептуального моделирования их семантики; этосу — через саморепрезентацию автора; логосу, обращенному к разуму.

Тактики апелляции к потребностям, связанными с пафосом, определяют употребление мотивационных языковых единиц, именуемых субъектов, деятельность которых направлена на удовлетворение базовых потребностей личности [3, 7]. Единицы этой группы идентифицируют референты на трех уровнях обобщения: суперординатном, наиболее общем; базовом, непосредственного взаимодействия с объектами; субординатном, представляющем отдельные аспекты явлений [13, 37]. С учетом направления категоризации референтов дифференцируем дедуктивные и индуктивные тактики апелляции к потребностям, которые предполагают движение от абстрактных концептов, напр. *reconciliation*, к конкретным, напр. *move*, или в противоположном направлении.

Рассмотрим применение предложенной когнитивно-риторической методики анализа текстов на материале двух рождественских обращений, посвященных идее примирения, которые британская королева Елизавета II произнесла в 1976 г. (<https://www.royal.uk/christmas-broadcast-1976>) и в 2014 г. (<https://www.royal.uk/christmas-broadcast-2014>).

В аспекте инвенции, определяющей тематику текстов, оба обращения посвящены примирению, на что указывает существительное *reconciliation* в первом предложении выступления 1976 г. (*Christmas is a time for reconciliation*) и в конце вступительного блока речи 2014 г.: *In the ruins of the old Coventry Cathedral is a sculpture of a man and a woman reaching out to embrace each other. [...] Casts of the same sculpture can be found in Belfast and Berlin, and it is simply called Reconciliation.*

Различия в последовательности изложения содержания в аспекте активизируемых потребностей устанавливаем на этапе диспозиции. Обращение 1976 г. состоит из трех основных КБ:

- вступление, определяющее понятие примирения;
- американский КБ, посвященный участию королевы в праздновании двухсотлетия США, т. е. апеллирующий к возобновлению безопасности;
- универсальный КБ, опирающийся на взаимодействие тезиса, определяющего примирение, с аргументами-примерами, обращенными к возобновлению безопасности, а также к самоактуализации во фрагменте о предстоящем юбилее королевы.

В свою очередь, обращение 2014 г. состоит из шести КБ, апеллирующих к различным потребностям, актуализируемым по степени уменьшения их воздействия на аудиторию, т. е. с учетом принадлежности. Вступительный блок, приведенный

выше, описывает скульптурное воплощение примирения (*a sculpture of a man and a woman reaching out to embrace each other*) с его последующей категоризацией существительным *reconciliation*. Второй, исторический — повествует о рождественском перемирии во время Первой мировой войны и апеллирует к потребности в глобальной безопасности. Третий, спортивный — обращен к имперской самоактуализации, иллюстрируемой олимпийскими играми стран Британского содружества. Четвертый, национальный — апеллирует к восстановлению безопасности, описывая примирение в Северной Ирландии и Шотландии. Пятый, локальный — рассматривает безопасность в отдельной части мира, охваченной смертельной эпидемией (вирус Эбола). Шестой, заключительный — содержит рождественские поздравления.

Элокутивный анализ, направленный на выявление языковых средств вербализации идеи примирения, свидетельствует, что обращение 1976 г. построено на основе чередования дедуктивной тактики во вступлении, индуктивной тактики в американском КБ и дедуктивной тактики в универсальном КБ.

Согласно дедуктивной тактике определение примирения в первом обращении сопровождается апелляцией к потребности в принадлежности к семье, обозначенной во втором утверждении словосочетанием *families and friends*: *Christmas is a time for reconciliation. A time not only for families and friends to come together but also for differences to be forgotten.*

Три индуктивные тактики в американском КБ направлены на описание визита королевы в США, истории возникновения американского государства и теплого приема, оказанного монарху. Индуктивная тактика-описание визита подчиняет единицы с семантикой контакта (*In 1976 I was reminded of the good that can flow from a friendship that is mended*), движения (*This year we went to America to join in their Bicentennial celebrations*) и устранения препятствия (*Yet that same King was among the first to recognise that old scores must be settled and differences reconciled*).

Индуктивная историческая тактика реализуется противопоставлением существительного *conflict*, обозначающего ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ между Британией и ее бывшими колониями, словосочетанию *didn't remain enemies*, существительным *reconciliation, partnership* и словосочетанию *ensured that the light of liberty*, нагромождение которых акцентирует восстановление безопасности: *And restored they were. The United States was born in bitter conflict with Britain but we didn't remain enemies for long. From our reconciliation came incalculable benefits to mankind and a partnership which, together with many countries of the Commonwealth, was proved in two world wars and ensured that the light of liberty was not extinguished.*

Индуктивная тактика приветствия реализуется существительным *welcome*, имплицитно устраняющим препятствия на уровне непосредственного контакта: *Wherever we went the welcome was the same, all the way to Boston, where the first shots in the war between Britain and America were fired.*

Универсальный КБ опирается на взаимодействие тезиса, определяющего понятие примирения, с последовательностью конкретных аргументов, отражающих реализацию тактики расширенной дедукции. Тезис содержит монаршее определение примирения: *Reconciliation, like the one that followed the American War of Independence, is the product of reason, tolerance and love [...]*, которое усиливается медицинской метафорой, обозначенной словосочетанием *heal and purify*: *It is easy enough to see where reconciliation is needed and where it would heal and purify [...]*.

При развертывании универсального блока аргументы-примеры примирения, которые актуализируют возобновление безопасности, представляют волонтеров, улучшающих взаимопонимание между людьми (*A few weeks ago, for instance, I met in my home a group of people who are working for better understanding between people [...]*), движение за мир в Северной Ирландии, названное словосочетанием *peace movement*, а его цели — существительным *reconciliation*: *Another shining example is the peace movement in Northern Ireland. Here Roman Catholics and Protestants have joined together in a crusade of reconciliation to bring peace to the Province.*

Связь примирения с самоактуализацией отражена во фрагменте, посвященном предстоящему юбилею королевы, наилучшим подарком к которому, по ее мнению, является глобальное примирение: *The gift I would most value next year is that reconciliation should be found wherever it is needed. A reconciliation which would bring peace and security to families and neighbours at present suffering and torn apart.*

Заключительный аргумент-иллюстрация примирения касается проблемы сохранения климата: в данном случае существительное *reconciliation* взаимодействует со словосочетанием *good effects* ([...] *If there is reconciliation — if we can get the climate right — the good effects will flow much more quickly than most people would believe possible*) и метафорами произрастания и цветения: *But who in Britain [...] would have believed that the grass would grow so strong, so green and so soon when the drought ended? When the conflict stops, peace can blossom just as quickly.*

Завершающее поздравление с Рождеством соотносится с идеей примирения, открывавшей обращение: *I wish you all a very happy Christmas and may the New Year bring reconciliation between all people.*

В отличие от текста, рассмотренного выше, элокутивное оформление рождественского приветствия 2014 г. опирается на структурирование отдельных КБ дедуктивной тактикой, за исключением вступления и рождественского КБ, которые опираются на индукцию.

Вступление открывается индуктивной тактикой, подчиняющей описание скульптуры мужчины и женщины, тянущихся друг к другу, суперординатной номинации *reconciliation*, категоризирующей этот образ: *In the ruins of the old Coventry Cathedral is a sculpture of a man and a woman reaching out to embrace each other [...]. Casts of the same sculpture can be found in Belfast and Berlin, and it is simply called Reconciliation.*

Военный и спортивный КБ рассматриваемого текста опираются на взаимодействие тактик последовательного акцентирования, состоящих в повторении одного и того же слова в конце и в начале двух примыкающих КБ [12, 18], и дедукции, предполагающей взаимодействие тезиса, определяющего значение понятия примирения с аргументами-примерами. Последние описывают рождественское перемирие времен Первой мировой войны глаголами *came together*, *(shooting) stopped*, *met*, категоризирующими УСТРАНЕНИЕ ПРЕПЯТСТВИЯ на базовом уровне: *Reconciliation is the peaceful end to conflict, and we were reminded of this in August when countries on both sides of the First World War came together in peace [...]. Without any instruction or command, the shooting stopped and German and British soldiers met in No Man's Land. [...] It was Christmas truce.*

Тактика последовательного акцентирования в спортивном КБ вводит тезис, определяющий понятие перемирия (*truce*), названное в конце предыдущего КБ, с аргументами-предикатами, именуемыми сенсомоторные действия, реализующие перемирие: прекращение противодействия (*battles were put on hold*), движение навстречу (*bring together*), а также поддержание межнационального диалога (*dialogue between nations*): *Truces are not a new idea. In the ancient world a truce was declared for the duration of the Olympic Games and wars and battles were put on hold. Sport has a wonderful way of bringing together people and nations [...]. It is no accident that they are known as the Friendly Games. As well as promoting dialogue between nations.*

Дедуктивная тактика в национальном КБ обуславливает взаимодействие тезиса о примирении в Северной Ирландии, обозначенного существительным *reconciliation*, с аргументом, в составе которого глагол *reach out* возвращает адресата к скульптуре, описанной в начале текста (*rather like the couple in the sculpture*), согласно тактике рассредоточенного акцентирования: *The benefits of reconciliation were closer to see when I visited Belfast in June [...]. What was once*

a prison during the troubles is now a place of hope and fresh purpose; a reminder of what is possible when people reach out to one another, rather like the couple in the sculpture. Во фрагменте, посвященном Шотландии, тезис о разных формах примирения (*reconciliation takes different forms*) взаимодействует с метафорой моста, символизирующей устранение различий (*bridging these differences*): *Of course, reconciliation takes different forms. In Scotland after the referendum many felt great disappointment, while other felt great relief, and bridging these differences will take time.*

Тактика дедукции в локальном блоке подчиняет взаимодействие тезиса о примирении в зонах конфликта с аргументами, представляющими работающих там активистов (*aid workers and medical volunteers*): *Bringing reconciliation to war or emergency zones is an even harder task, and I have been deeply touched this year by the selflessness of aid workers and medical volunteers.*

Рождественский КБ, представляющий Иисуса Христа (*Jesus Christ*) как воплощение примирения (*reconciliation*), соотносится с началом текста благодаря индуктивной тактике и фразовому глаголу *stretch out*, коррелирующему с *reach out*: *For me, the life of Jesus Christ, the Prince of Peace, whose birth we celebrate today, is an inspiration and an anchor in my life. A role-model of reconciliation and forgiveness, he stretched out his hands in love, acceptance and healing.*

В структурированном дедуктивной тактикой заключительном КБ обобщающие утверждения с существительными *reconciliation*, *truce*, *peace* и *goodwill* соотносятся с песней "Silent Night", воплощающей рождественское перемирие Первой мировой войны: *Sometimes it seems that reconciliation stands little chance in the face of war and discord. But, as the Christmas truce a century ago reminds us, peace and goodwill have lasting power in the hearts of men and women. On the chilly Christmas Eve in 1914 many of the German forces sang "Silent Night", its haunting melody inching across the line. The carol is still much-loved today, a legacy of the Christmas truce, and a reminder to us all that even in the unlikeliest places hope can still be found.*

Таким образом, анализ текстов рождественских приветствий, посвященных примирению, с применением положений когнитивной риторики потребностей, объединяющей деятельностные мотивы субъекта и соответствующие им концептуальные структуры с этапами текстостроения, приводит к двум главным выводам. Во-первых, последовательность размещения материала зависит от связи потребности, определяющей тематику, с мотивами в принадлежности, отражающими степень близости предлагаемого содержания потребностям аудитории. Во-вторых, выбор языковых средств, воплощающих глав-

ную идею, подчиняется двум основным тактикам: индукции, при которой автор, отталкиваясь от своего опыта, т. е. опираясь на этос, двигается к обобщениям, и дедукции, в соответствии с которой тезис обосновывается аргументами-примерами. В обращении 2014 г. две названные тактики дополняются двумя другими, предполагающими

повторение слов в примыкающих абзацах или в различных КБ: последовательного и рассредоточенного акцентирования соответственно. Перспектива дальнейшего исследования состоит в выявлении когнитивно-риторической организации рождественских обращений, посвященных другим темам.

ЛИТЕРАТУРА

1. Баранов А.А. Лингвистическая теория аргументации (когнитивный подход) : автореф. дис. на соиск. уч. степени д-ра филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык», 10.02.19, «Общее языкознание» / А.А. Баранов. — М., 1990. — 48 с.
2. Ворожбитова А.А. Лингвориторическая парадигма: теоретические и прикладные аспекты / А.А. Воровжбитова. — Сочи : СГУТиКД, 2000. — 317 с.
3. Данильченко І.В. Мовна особистість американського журналіста: гендерний і віковий аспекти : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / І.В. Данильченко. — Одеса, 2014. — 19 с.
4. Леонтьев А.Н. Потребности, мотивы и эмоции / А.Н. Леонтьев // Психология мотивации и эмоций : [хрестоматия]. — М. : АСТ, Астрель, 2009. — С. 47–65.
5. Потапенко С.І. Сучасний англомовний медіа-дискурс: лінгвокогнітивний і мотиваційний аспекти : [монографія] / С.І. Потапенко. — Ніжин : Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2009. — 391 с.
6. Потапенко С.И. Когнитивная риторика эффекта: методика анализа эпидейктических речей / С.И. Потапенко // Когнитивные исследования языка. Вып. XIV. Когнитивная лингвистика: итоги, перспективы : матер. Всерос. науч. конф. / отв. ред. вып. Л.А. Фурс. — М. : Ин-т языкознания РАН; Тамбов : Изд. дом ТГУ им. Г.Р. Державина, 2013. — С. 716–721.
7. Burke M. Discourse Implicature, Quintilian and the Lucidity Principle: Rhetorical phenomena in pragmatics / M. Burke // Topics in Linguistics. — 2016. — Vol. 17, № 1. — P. 1–16.
8. Johnson M. The Body in the Mind: The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason / M. Johnson. — Chicago; L. : The Univ. of Chicago Press, 1987. — 233 с.
9. LDCE: Longman Dictionary of Contemporary English. — Harlow : Longman, 2003. — 1948 p.
10. Maslow A. Motivation and Personality / A. Maslow. — N.Y., etc.: Harper and Row Publishers, 1970. — 368 p.
11. Perelman Ch. The New Rhetoric: A Treatise on Argumentation / Ch. Perelman, L. Olbrechts-Tyteca. — Notre Dame : University of Notre Dame Press, 1969. — 566 p.
12. Potapenko S. Rethinking Pathos: Media Rhetoric of Needs / S. Potapenko // Deeds and Days. — Kaunas, 2016. — №. 66. — P. 9–20.
13. Rosch E. Principles of categorization / E. Rosch // Cognition and Categorization. — Hillsdale, N.J. : Lawrence Erlbaum, 1978. — P. 27–48.
14. Van Eemeren F. A Systematic Theory of Argumentation: The Pragma-Dialectical Approach / F. Van Eemeren, R. Grootendorst. — Cambridge : Cambridge University Press, 2004. — 216 p.

REFERENCES

1. Baranov, A. (1990). *Lingvisticheskaia teoriia argumentatsii (kognitivnyi podkhod)* [Linguistic Theory of Argumentation (cognitive approach)] : avtoref. diss. na soiskanie uchenoi stepeni d-ra filol. nauk: spets. 10.02.01 «Russkii yazyk», 10.02.19, «Obshchee yazykoznanie». Moscow.
2. Vorozhbitova, A. (2000). *Lingvoritoricheskaia paradigma: Teoreticheskie i prikladnyie aspekty* [Linguistic Thetorical Paradigm: Theoretical and Applied Aspects]. Sochi: SGUTiKD.
3. Danilchenko, I. (2014). *Movna osobystist amerykanskooho zhurnalista: Hendernyi i vikovy aspekty* [Linguistic Personality of the American Journalist: Gender and Age Aspects] avtoref. dis. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk : spets. 10.02.04 «Hermanski movy». Odesa.
4. Leontiev, A. (2009). *Potrebnosti, motivy i emotsii* [Needs, Motives and Emotions]. *Psikhologiiia Motivatsii i Emotsii*, 47–65.
5. Potapenko, S. (2009). *Suchasnyi anhlomovnyi media-diskurs: Lingvokohnityvnyi i motyvatsiinyi aspekty* [Modern English Media Discourse: Linguistic Cognitive and Motivational Aspects]. Nizhyn: Vydavnytstvo NDU imeni Mikoly Hoholia.
6. Potapenko, S. (2013). *Kognitivnaia ritorika efekta: Metodika analiza epideikticheskikh rechei* [Cognitive Rhetoric of Effect: Methods of Analyzing Epideictic Speeches]. *Kognitivnyie Issledovaniia Yazyka. Vyp. XIV. Kognitivnaia Lingvistika: Itogi, Perspektivy: M-ly Vseros. Nauch. Konf.*, Moscow, Tambov, 716–721.

7. Burke, M. (2016). Discourse Implicature, Quintilian and the Lucidity Principle: Rhetorical Phenomena in Pragmatics. *Topics in Linguistics*, 17 (1), 1–16.
8. Johnson, M. (1987). *The Body in the Mind: The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason*. Chicago; L.: The Univ. of Chicago Press.
9. *Longman Dictionary of Contemporary English*. (2003). Harlow: Longman.
10. Maslow, A. (1970). *Motivation and Personality*. N.Y., etc.: Harper and Row.
11. Perelman, Ch., Olbrechts-Tyteca, L. (1969). *The New Rhetoric: A Treatise on Argumentation*. Notre Dame: University of Notre Dame Press.
12. Potapenko, S. (2016). Rethinking Pathos: Media Rhetoric of Needs. *Deeds and Days*, 66, 9–20.
13. Rosch, E. (1978). Principles of Categorization. *Cognition and Categorization*. Hillsdale, N.J.: Lawrence Erlbaum, 27–48.
14. Van Eemeren, F., Grootendorst, R. (2004). *A Systematic Theory of Argumentation: The Pragmatic-Dialectical Approach*. Cambridge: Cambridge University Press.

СОЦІАЛЬНО-ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В СІНГАПУРІ

Домніч О.В.,

Запорізький національний університет,
вул. Жуковського, 66-А, м. Запоріжжя, 69600
E-mail: olga-nika02@znu.edu.ua

Стаття присвячена дослідженню англійської мови в історичному й соціолінгвістичному аспектах в межах розповсюдження вторинних варіантів відповідної поліетнічної комунікативної системи, одним із репрезентантів якої є сингапурська англійська.

Ключові слова: сингапурська англійська, індигенна мова, мови іммігрантів, період.

Домніч О.В.

Социально-исторические предпосылки формирования английского языка в Сингапуре

Статья посвящена исследованию английского языка в историческом и социолингвистическом аспектах в масштабах распространения вторичных вариантов данной полиэтничной коммуникативной системы, одним из представителей которой является сингапурский английский.

Ключевые слова: сингапурский английский, индигенный язык, языки иммигрантов, период.

O. Domnich

Socio-historical background of the English language formation in Singapore

The article investigates historical and sociolinguistic aspects of the English language across the extension of the secondary varieties of the given polyethnic communicative system. One of its representatives is Singapore variety of the English language. Since the beginning of the 19th century the homotransplantation of the English language onto the territory of contemporary Singapore — into the area of distribution of the indigenous language (Malay, which since the beginning of colonization to the present day has been the only national language of the state) and immigrant languages (different dialects of Chinese and Tamil) — has been observed.

The period of this territory's colonization comprises almost a century and a half (140 years), during this time the following historical periods took place: the initial period, the immigration one, and the colonial and post-colonial periods. In the initial period the implementation of the Anglo-Saxon ethnic group and its linguistic system into this area and the beginning of cooperation with the indigenous language, and immigrant languages is observed; the immigration period is characterized, above all, by the emergence of the dominant role of English among other communicative systems of Singapore; in the colonial period the strengthening of the English language dominance continued and the substitution of the indigenous language (Malay) and various immigrant dialects and languages for English began (and continues today); in the post-colonial period the predominance of English in almost all the spheres of communication is observed (mostly among the younger generation of the Singapore community), and the English language occupies the position of "high" linguistic system as well. Thus, we conclude that (partly because of Singapore's integration into the world community and the processes of globalization in the modern world) in the given area of its distribution English (first an alien language system) acquires the status of the official, dominant, the most prestigious, intermediary communicative system on the national scale.

Key words: Singapore English, indigenous language, languages of immigrants, period.

Постановка проблеми. Англійська мова (АМ) поширена в сучасне світове співтовариство завдяки її гомотрансплантації в нові ареали та політиці колоніальної експансії, здійснюваній імперіалістичною державою — Великобританією. Протягом кількох століть (XVI–XX) розповсюдження АМ реалізувалася внаслідок утворення й дезінтеграції колоніальних територій Великобританії (як *settlement colonies* — колоній-поселень, так

і *exploitation colonies* — колоній, створених з метою експлуатації (згідно з термінологією Салікоко Мавене (Salikoko Mufwene)) [39]). Таким чином, у широкому комунікативному просторі АМ являє собою систему національно-територіальних варіантів, «соціально зумовлених» лінгвоструктур, для яких є характерними «певна функціональна своєрідність, а також структурні та нормативні особливості» [6, 5].

З початку XIX ст. спостерігається гомотрансплантacja англійської мови на територію сучасного Сінгапуру — в ареал поширення мови корінного населення (малайської, яка з початку колонізації й до наших часів — єдина національна мова держави) і мов іммігрантів (діалектів китайської мови й тамільської). У Сінгапурі чотири офіційні мови (малайська, англійська, діалект китайської мови — Putonghua / Mandarin — і тамільська), індигенною вважається малайська [23].

Не існує єдиної уніфікованої думки щодо сінгапурської англійської, оскільки одними вченими ця лінгвальна система трактується як «*варіант*» [3; 44 та ін.], а іншими — як «*різновид*» [2; 27 та ін.]. Так, сучасний лінгвіст С.С. Ільїна в дисертації, присвяченій вивченню національно-культурної специфіки сінгапурського етносу й опису автостереотипу сучасного сінгапурця на прикладі аналізу звернень у *сінгапурському варіанті англійської мови*, порушує питання диференціації таких термінів, як «варіант» і «різновид». Перший термін вчений розуміє як «*варіант англійської мови* зі своїми ендо- та екзонормами, що реалізується в англійській мові як рідній і другій, офіційній мові» та «використовується як для внутрішньо- так і для зовнішньокультурного спілкування» [3, 5, 9]. «*Різновидом англійської мови* слід вважати англійську, що функціонує як іноземна в тому чи іншому регіоні, має певний культурний базис, який дозволяє цьому різновиду бути мовою зовнішньокультурного спілкування і має певні інтерференційні ознаки». Вказуючи, що АМ у Сінгапурі відповідає (1) основним характеристикам мовної моделі (*intelligibility, comprehensibility, interpretability*), (2) має статус державної, (3) представлена сформованою лінгвосистемою з власною еднормою, С.С. Ільїна, таким чином, титулює АМ у згаданому ареалі як *сінгапурський варіант англійської мови*, що має статус регіонального варіанта [3, 5] і функціонує з метою внутрішньої та зовнішньої культурної комунікації [3, 9]. Слідом за С.С. Ільїною ми приймаємо в цій роботі визначення АМ в Сінгапурі як *єдиного сінгапурського варіанта англійської мови*.

Формулювання цілей статті. Метою статті є розгляд в історичному й соціолінгвістичному аспектах англійської мови в межах розповсюдження вторинних варіантів або лінгвосистем зовнішнього кола (відповідно до теорії Б. Качру [29]). *Сінгапурський варіант англійської мови* (СгА) є одним із репрезентантів відповідної поліваріантної комунікативної системи, що функціонує в сучасному полікультурному середовищі як поліетнічний лінгвальний феномен і представлена національно-територіальними варіантами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

За останні півстоліття помітно активізувалися наукові розвідки щодо поширення й дисемінації АМ у нових ареалах її трансплантациї. З'явилася значна кількість праць, що вивчають сінгапурський варіант англійської мови, інтерес до якого активізувався й актуалізувався наприкінці XX — на початку XXI ст. та залишається динамічним донині. Сучасні науковці (не тільки з країни поширення відповідного варіанта АМ) вивчають його в різних аспектах: соціолінгвістичному [8; 10; 13; 14; 15; 17; 19; 21; 27; 30; 32; 45], історичному [7; 9; 11; 18; 35; 37; 38; 44], лінгвоконтактологічному [28], лінгвокультурному [24; 50], лексикографічному [31; 47], лінгвістичному (на різних мовних рівнях: граматичному [26; 41], морфологічному [33; 36; 49; 51], семантичному [3; 20; 50; 51], фонетичному [16; 22; 25; 34; 42; 46; 48], лексичному [3; 7; 20; 21; 43], синтаксичному [12; 49]), стилістичному [40].

Виклад основного матеріалу. Тривалість контактів англофонів із індигенним населенням коливається в межах 140 років (1819–1959). Історичні передумови формування АМ у Сінгапурі містять чотири окремі періоди, які значно відрізняються за своїми базовими характеристиками. Розглянемо докладніше кожен із них.

I. Ініціальний період (1819–1825). Генезис АМ на території Сінгапуру нерозривно пов'язаний з ім'ям сера Томаса Стемфорда Раффлза (Thomas Stamford Raffles), представника Британської Ост-Індійської компанії, який 28 січня 1819 р. висадився на острови Сінгапуру й 6 лютого 1819 р. уклав договір про заснування на цій території британської торговельної факторії, а пізніше — і значної за розмірами морської військової бази [4, 136; 44, 128]. З цього часу починається історія трансплантациї та розповсюдження АМ у відповідному ареалі.

Також зазначимо, що поява й комунікативна діяльність із тубільним народом (малайцями) представників Британської держави були не першими на цій території: задовго до 1819 р. спостерігалися спорадичні індивідуальні мовні контакти, мета яких полягала у здійсненні торговельних і розвідувальних операцій. Першими ж європейцями, з якими мало контакт малайське індигенне населення Сінгапуру, були голландці та португальці, що атакували країну в XVI ст. [37, 329]. Це завойовання не минуло безслідно, і приклади запозичених лексичних одиниць з європейських мов — це лінгвальні наслідки, які мають місце в індигенній мові, а пізніше були інтегровані до СгА, наприклад: *sup n. soup, stew* [*Malay <Dutch soep soup*]; *pasal, pasar n. affair, business, concern* [*Portuguese passada pace, step*]. Цей період відзначений також початком імміграції представників різних етнічних спільнот.

II. *Імміграційний період (1826–1866)*. Сінгапур офіційно стає територією Британської імперії в 1826 р. [1, 1098]. Спочатку Великобританією були завойовані малайзійські Пенанг (1786), Малакка (1824) і Сінгапур (1819), в результаті експансії ці території титуловано “Straight Settlements” [44, 128; 2, 182]. Згодом у згаданих місцевостях було встановлено торговельні центри (1826). У зазначений період спостерігалися тривалі прямі етнічні та лінгвальні контакти, що сприяло зародженню й розвитку *сінгапуро-малайзійської англійської (S-ME)* [2, 182–188]. На цей час особливо активним був приплив в цей ареал іммігрантів (китайців, індійців, британців та американців), і, як наслідок етнічної взаємодії, спостерігається активізація мовних контактів. Ліса Лім (Lisa Lim) зазначає, що в результаті величезного напливу іммігрантів з півдня Китаю, Малайзії, Індонезії та Південної Азії відбувається істотне збільшення населення Сінгапуру — від декількох сотень до більш ніж півмільйона [37, 329–330].

Політика імплементації та інтеграції АМ у мультиетнічне й полілінгвальне співтовариство Сінгапуру нерозривно пов’язана з переходом навчальних закладів на навчання АМ (починаючи з 1834, 1835 років) [44, 128]. Здійснюється зміцнення панівної ролі АМ у результаті низки соціально-історичних і політичних процесів: АМ як *lingua franca* замінює місцеві мови-посередники, наприклад, *Baba Malay, Kristang, Bazaar Malay* [44, 129, 136], АМ імплементована як мова навчання в системі освіти (у середніх школах, а пізніше коледжах і вищих навчальних закладах) [44, 128].

III. *Колоніальний період (1867–1958)*. Через майже півстоліття (1819–1867) від заснування країни сером Стемфордом Раффлзом Сінгапур офіційно стає колонією Великобританії (Crown Colony) [37, 329]. Спостерігається витіснення мови корінного населення (Malay) і мов іммігрантів (Chinese; Hokkien, Putonghua, Cantonese; Tamil) англійською мовою. На цьому етапі АМ стає мовою престижу державного масштабу (нею послуговувалася законодавча система, вона використовувалася як *lingua franca* в ділових і фінансових колах, а також була мовою адміністрування, дипломатії та управління тощо).

IV. *Постколоніальний період (1959 р. — до наших днів)*. Проіснувавши 140 років під тиском колоніальної експансії (1819–1959), у 1959 р. країна звільнилася від колоніального гніту Британської корони [2, 182], а в 1965 р. Сінгапур став незалежною від Малайзії державою (1963–1965) [8]. Характерною особливістю є те, що в цей час створюються всі соціальні, культурні, освітні та політичні інститути, формуються пріоритети й законодавчо закріплюються між різними етнічними колективами.

Як зазначає Лі Куан Ю щодо мовної політики постколоніального періоду (1959–1990) і вибору АМ як *lingua franca* полінаціонального й мультикультурного ком’юніті Сінгапуру, «в нашому багатонаціональному та різномовному суспільстві англійська мова була єдиною нейтральною мовою, не кажучи вже про те, що ця мова допомогла б нашому спілкуванню із зовнішнім світом» [11, 112].

Спостерігається поступове витіснення англійською мовою індигенної мови та мов іммігрантів практично з усіх сфер комунікації (за винятком літературної китайської мови, вивчення й запровадження якої китайською діаспорою культивується сінгапурським урядом з 1978 р. [11, 116–117]). Індигенна мова, як і мови іммігрантів, продовжують функціонувати в полілінгвальному суспільстві Сінгапуру, однак статус цих мов змінюється під тиском АМ (цьому сприяє імплементація АМ у всіх сферах освіти, мас-медіа, надання АМ особливого статусу: це — мова бізнесу, дипломатії, управління, адміністрації, системи освіти тощо). Загалом відповідні ідіоми [5, 171] (малайська, діалекти китайської мови й тамільська) продовжують функціонувати у сферах неофіційної комунікації (сімейне спілкування, побутові повсякденні ситуації тощо) в середовищі старшого покоління сінгапурського комунікативного континууму, але молоде покоління сінгапурців в комунікації у відповідних лінгвальних ситуаціях використовує вже АМ.

Нині ж очевидно є незбалансована двомовність, або диглосна ситуація: АМ перебуває у становищі «високої» лінгвосистеми (High language), а нативна мова — «низької» (Low language). Це твердження можна верифікувати такими фактами: насамперед, законодавчо затверджено, що АМ — одна з чотирьох офіційних мов держави, її використання характерно для «високих» мовних ситуацій і сфер комунікації, а саме, як було зазначено вище, у всіх рівнях системи освіти, науковій, адміністративній діяльності, діловій, урядовій сферах тощо. Індигенна мова (малайська) функціонує в «низьких» ситуаціях і сферах комунікації, наприклад у повсякденному, побутовому та сімейному спілкуванні, функціонально знижених стилях мовлення тощо.

Мови іммігрантів і креольська мова (*Baba Malay*), що функціонують у сінгапурському співтоваристві з часів заснування держави, практично виходять із усіх сфер комунікації: зменшується кількість носіїв відповідних мов, і останні втрачають статус «панівних» (*a dominant home language*) в комунікації сінгапурської етнічної спільноти [44; 35]. У *табл. 1* наведено характеристику історичних періодів формування СгА, що ґрунтується на соціально-історичних процесах.

Періоди становлення сінгапурської англійської

№	Період	Основні дати	Коротка характеристика соціально-історичних процесів
	Доколоніальний час	Кін. XVIII ст. — поч. XIX ст.	Здійснення етнічних і мовних контактів між окремими представниками індигенних і інтродукованого етносів у результаті торговельних та розвідувальних операцій
I	Ініціальний (1819–1825)	6 лютого 1819 р.	Укладання договору про заснування на островах британської торговельної зони (факторії) слугувало початком історії трансплантації та розповсюдження АМ у цьому ареалі
II	Імміграційний (1826–1866)	1826 р.	Встановлення торговельних центрів на відповідній території (1826) з подальшим зародженням та розвитком сінгапуру-малайзійської англійської (S-ME) і Peranakan English. Значний приплив іммігрантів: китайців, індійців, британців і американців
		1834 р., 1835 р.	Зміцнення панівної ролі АМ: цей ідіом як lingua franca практично замінює місцеві мови-посередники; становлення АМ як мови навчання в середніх освітніх установах і вищій школі
III	Колоніальний (1867–1958)	1867 р.	Витіснення мови корінного населення (Malay) і мов іммігрантів (Chinese і Tamil) англійською мовою. АМ — мова престижу державного масштабу
IV	Постколоніальний (1959 р. — до наших часів)	1959 р.	Продовження поступового витіснення англійською мовою індигенної і мов іммігрантів (за винятком літературної китайської мови) практично з усіх сфер комунікації: малайська мова, як і діалекти китайської й тамільська, продовжують функціонувати в полілінгвальному співтоваристві Сінгапуру, однак статус цих мов змінюється під тиском АМ

Висновки з дослідження і перспективи подальших наукових розвідок. У період британської колоніальної експансії (1819–1959) Сінгапур набув статусу великого торгового центру, мав у розпорядженні великий морський порт і завдяки торговим шляхам, які проходили крізь цю державу до Малайзії й Азії, залучав іммігрантів з усіх куточків світу, особливо з Азії (Китаю та Індії). Мови цих народів згодом стають офіційними завдяки значній кількості населення, зареєстрованого на острові, та змінюють мовну ситуацію в цьому ареалі.

Період колонізації відповідної території включає практично півтора століття (140 років) і охоплює чотири історичні періоди формування СгА: *ініціальний, імміграційний, колоніальний і постколоніальний*. У *ініціальному періоді* спостерігається імплементація англо-саксонського етносу та його лінгвосистеми в зазначений ареал і початок взаємодії з індигенною мовою й мовами іммігрантів; *імміграційний період* характеризується перш за все становленням панівної ролі АМ серед інших лінгвосистем держави; у *колоніальному* — триває зміцнення домі-

нування АМ, а також починається (і триває в наші дні) витіснення англійською мовою індигенної, а також лінгвосистем іммігрантів; у *постколоніальному* — спостерігається домінування АМ практично в усіх сферах комунікації (в середовищі молодого покоління сінгапурського ком'юніті), як наслідок — АМ набуває становища «високої» лінгвосистеми (High language). Таким чином, частково завдяки інтеграції Сінгапуру в світове співтовариство і процесам глобалізації в сучасному світі, АМ з алієністичної (чужорідної) мовної системи в зазначеному ареалі її поширення набуває статусу офіційної, домінуючої, максимально престижної, інтермедіарної комунікативної системи державного масштабу.

СгА як репрезентант *New Englishes* розглядалася в різних парадигмах знань (соціолінгвістичній, лінгвокультурологічній, етнолінгвістичній, історичній, стилістичній, лінгвістичній тощо), однак не вивчалася як об'єкт уваги в системі сучасної поліетнічної англійської мови і не розглядалася як лінгвокультура в когнітивно-дискурсивній парадигмі, що визначає перспективи подальшого дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Большой энциклопедический словарь: [А — Я] / гл. ред. А.М. Прохоров. — 2-е изд., перераб. и доп. — М. : Большая рос. энцикл.; СПб. : Норинт, 1997. — 1408 с.
2. Ильина С.С. О некоторых лексических особенностях сингапурской разновидности английского языка / С.С. Ильина // Известия Восточного института. — 2005. — № 9. — С. 182–188.
3. Ильина С.С. Обращение в сингапурском варианте английского языка : автореф. дис. канд. филол. наук : 10.02.04 «Германские языки» / С.С. Ильина. — Владивосток, 2005. — 24 с.
4. Ігнат'єв П.М. Країнознавство. Країни Азії / П.М. Ігнат'єв. — Чернівці : Книги. — XXI, 2004. — 384 с.
5. Лингвистический энциклопедический словарь / гл. ред. В.Н. Ярцева. — 2-е изд., доп. — М. : Большая рос. энцикл., 2002. — 709 с.
6. Миронова Е.А. Типологические особенности взаимодействия вариантов полинационального языка (на материале французского языка) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / Миронова Елена Анатольевна. — Ульяновск, 2006. — 176 с.
7. Погадаев В.А. Малайский мир (Бруней, Индонезия, Малайзия, Сингапур). Лингвострановедческий словарь / В.А. Погадаев. — М. : Восточная книга, 2012. — 978 с.
8. Семенец О.Е. Социальный контекст и языковое развитие: территориальная и социальная дифференциация английского языка в развивающихся странах / О.Е. Семенец. — К. : Вища школа, 1985. — 174 с.
9. Сингапур — перекресток малайского мира. Серия «Малайско-индонезийские исследования», VII. — М. : Красная гора, 1996. — 92 с.
10. Скибина В.И. Национально негомогенный язык и лексикографическая практика / В.И. Скибина. — Запорожье : Видавець, 1996. — 176 с.
11. Ю Ли Куан. Много наречий — один язык / Ли Куан Ю // Сингапурская история. Из «третьего мира» — в первый. — М. : Манн, Иванов и Фербер, 2005. — С. 110–118.
12. Aspects of the Syntax of Educated Singaporean English: Attitudes, Beliefs and Usage / Ed. by M. Newbrook et al. — Frankfurt / M., Bern, New York, Paris : 1987. — 422 p.
13. Bao Z. Already in Singapore English / Z. Bao // World Englishes. — 1995. — № 14. — P 181–188.
14. Bao Z. Diglossia and Register Variation in Singapore English / Z. Bao and H. Hong // World Englishes. — 2007. — № 25. — P. 105–114.
15. Bao Z. Systemic Transfer, Topic Prominence, and the Bare Conditional in Singapore English / Z. Bao and L.H. Min // Journal of Pidgin and Creole Languages. — 2005. — № 20. — P. 269–291.
16. Bao Z. The Sounds of Singapore English / Z. Bao // English in New Cultural Contexts: Reflections from Singapore / Ed. by J.A. Foley. — Singapore : OUP, 1998. — P. 152–174.
17. Bao Z. Until in Singapore English / Z. Bao and L. Wee // World Englishes. 1998. — № 7. — P. 31–41.
18. Bokhorst-Heng W. Language Planning and Management in Singapore / W. Bokhorst-Heng / New Englishes. The Case of Singapore / Ed. by J. Foley et al. — Singapore : Singapore University Press. — 1998. — P. 287–309.
19. Brown A. Singapore English in a Nutshell: An alphabetical description of its features / A. Brown. — Singapore : Federal Publications, 1999. — X + 253 p.
20. Buang S.N. Malay Lexical Borrowings in Singapore Colloquial English / S.N. Buang, N.A. Halim, S. Ramakresinin // Journal of Modern Languages. — 2008. — № 18. — P. 143–161.
21. Deterding D. Singapore English / D. Deterding. — Edinburgh : Edinburgh University Press, 2007. — 135 p.
22. Deterding D. The Intonation of Singapore English / D. Deterding // Journal of the International Phonetic Association. — 1994. — № 24 (2). — P. 61–72.
23. E-Ching Ng. Language and Ethnic Politics in Singapore // Language Ideologies in Indonesia. — March 2012. — P. 30–31. — URL: http://www.eching.org/present/2012_ethnic.pdf
24. English in New Cultural Contexts: Reflections from Singapore / Ed. by J.A. Foley et al. — Singapore : Oxford University Press, 1998. — 333 p.
25. English in Singapore: Phonetic Research on a Corpus / Ed. by D. Deterding, A. Brown and L.E. Ling. — Singapore : McGraw-Hill, 2005. — 220 p.
26. English in Singapore: Research on Grammar / Ed. by D. Deterding, A. Brown and L.E. Ling. — Singapore : McGraw-Hill, 2003. — 184 p.
27. Fedoryuk O.S. English in Asia and Asia in English. The Role and the Usage of English in Asian Countries / O.S. Fedoryuk, N.M. Petrovska // Naukovyi Visnyk Volyn. nats. un-tu im. Lesi Ukrainky. — 2012. — № 21. — С. 150–153.
28. Ho M.-L. Dynamics of a Contact Continuum: Singaporean English / M.-L. Ho and J.T. Platt. — Oxford : Oxford University Press, 1993. — XVII, 210 p.
29. Kachru B. The Sacred Cows of English / B. Kachru // English Today. — 1988. — № 16. — P. 3–8.

30. *Language and Society in Singapore* / Ed. by E.A. Afendras and E.C. Kuo. — Singapore : Singapore University Press, 1980. — 300 p.
31. Lee Jack Tsen-Ta. *A Dictionary of Singlish and Singapore English* / Jack Tsen-Ta Lee. — 2004. — URL: <http://www.singlishdictionary.com>, accessed 10 May 2016.
32. Leimgruber J.R.E. *Singapore English: Structure, Variation, and Usage* / J.R.E. Leimgruber. — Cambridge : Cambridge University Press, 2013. — XVI + 150 p.
33. Ler S.L.V. *A Relevance-theoretic Approach to Discourse Particles in Singapore English* / S.L.Ler / *Approaches to Discourse Particles* / Ed. by K. Fischer. — Oxford : Elsevier, 2006. — P. 149–166.
34. Levis J.M. *Prominence in Singapore and American English: Evidence from Reading Aloud* / J.M. Levis / *English in Singapore: Phonetic research on a Corpus* / Ed. by D. Deterding, E.L. Low, A.A. Brown. — Singapore : McGraw Hill Education Asia, 2005. — P. 86–94.
35. Lim L. *Coming of Age, Coming Full Circle: The (re)positioning of (Singapore) English and multilingualism in Singapore at 50* / L. Lim // *Asian Englishes*. — 2015. — № 17 (3). — P. 261–270.
36. Lim L. *Mergers and acquisition: On the Ages and Origins of Singapore English Particles* / L. Lim // *World Englishes*. — 2007. — № 26. — P. 446–473.
37. Lim L. *Peranakan English in Singapore* / L. Lim // *The Lesser-Known Varieties of English*. / Ed. by D. Schreier et al. — Cambridge : Cambridge University Press, 2010. — P. 327–347.
38. Low E.L. *English in Singapore: An Introduction* / E.L. Low and A. Brown. — Singapore : McGraw-Hill, 2005.
39. Mufwene S.S. *The Ecology of Language Evolution. (Cambridge approaches to language contact.)* / S.S. Mufwene. — Cambridge : Cambridge University Press, 2001. — XVIII, 255 p.
40. Richards J. *Singapore English: Rhetorical and Communicative Styles* / J. Richards // *The Other Tongue: English across cultures* / Ed. by B. Kachru. — Oxford : Pergamon, 1983. — P. 154–167.
41. *Singapore English: A Grammatical Approach* / Ed. by L. Lim. — Amsterdam : John Benjamins, 2004.
42. Suzanna B.H. *The [e] and [æ] vowels in Singapore English* / B.H. Suzanna and A. Brown // *The English Language in Singapore: Research on pronunciation* / Ed. by D. Deterding, A. Brown and L.E. Ling. — Singapore : Singapore Association for Applied Linguistics. — 2000. — P. 84–92.
43. Tan P.K.W. *Malay Loan Words across Different Dialects of English* / P.K.W. Tan // *English Today*. — 1998. — № 14 (4). — P. 44–50.
44. Tan P.K.W. *English in Singapore* / P.K.W. Tan // *International Journal of Language, Translation and Intercultural Communication*. — 2013. — № 1 (1). — P. 123–138.
45. Tan P.K.W. *Singapore's Balancing Act, from the Perspective of the Linguistic Landscape* / P.K.W. Tan // *Sojourn: Journal of Social Issues in Southeast Asia*. — 2014. — № 29 (2). — P. 438–466.
46. Tan Y.-Y. *'Native' and 'Non-native' Perception of Stress in Singapore English* / Y.-Y. Tan // *World Englishes*. — September 2015. — Vol. 34. — Issue 3. — P. 355–369.
47. *The Oxford Singlish Dictionary*. — Singapore : Angsana Books, 2002. — 145 p.
48. *The English Language in Singapore: Research on Pronunciation* / Ed. by D. Deterding, A. Brown and L.E. Ling. — Singapore : Singapore Association for Applied Linguistics, 2000. — P. 93–99.
49. Wee L. *Singapore English: Morphology and Syntax* / L. Wee / *Varieties of English : Africa, South and Southeast Asia* / Ed. by R. Mesthrie. — Berlin : Mouton de Gruyter, 2008. — P. 593–609.
50. Wierzbicka A. *Singapore English. A Semantic and Cultural Perspective* / A.Wierzbicka // *Multilingua. Journal of Cross-Cultural and Interlanguage Communication* / Ed. by J.R. Watts. — Berlin : Mouton De Gruyter, 2003. — Vol. 22. — P. 327–366.
51. Wong J.O. *The Particles of Singapore English: A Semantic and Cultural Interpretation* / J.O. Wong // *Journal of Pragmatics*. — 2004. — № 36. — P. 739–793.

REFERENCES

1. Bolshoi entsiklopedicheskii slovar: [A — Ya] [Great Encyclopedic Dictionary] / gl. red. A.M. Prohorov. — 2-e izd., pererab. i dop. — M. : Bolshaia ros. entsykl.; SPb. : Norint, 1997. — 1408 s.
2. Ilina S.S. *O nekotorykh leksicheskikh osobennostiakh singapurskoi raznovidnosti angliiskogo yazyka* [About Some Lexical Peculiarities of Singapore English] / S.S. Ilina // *Izvestiia Vostochnogo instituta*. — 2005. — № 9. — S. 182–188.
3. Ilina S.S. *Obrashchenie v singapurskom variante angliiskogo yazyka* [Forms of Address in Singapore English] : avtoref. dis. kand. filol. nauk : 10.02.04 «Germanskii yazyki» / S.S. Ilina. — Vladivostok, 2005. — 24 s.
4. Ichnatiev P.M. *Krainoznavstvo. Krainy Azii* [Regional Studies. Countries in Asia] / P.M. Ichnatiev. — Chernivtsi : Knyhy — XXI, 2004. — 384 s.
5. *Lingvisticheskii entsiklopedicheskii slovar* [Linguistic Encyclopedic Dictionary] / gl. red. V.N. Yartseva. — 2-e izd., dop. — M. : Bolshaia ros. entsykl., 2002. — 709 s.

6. Mironova Ye.A. Tipologicheskie osobennosti vzaimodeistviia variantov polinatsionalnogo yazyka (na materiale frantsuzskogo yazyka) [Typological Features of Interaction of Polynational Language Varieties (on the material of French)] : dis. ... kand. filol. nauk : 10.02.19 / Mironova Yelena Anatolevna. — Ulianovsk, 2006. — 176 s.
7. Pogadaev V.A. Malaikii mir (Brunei, Malaizii, Singapur) [Malay World (Brunei, Malaysia, Singapore)] / V.A. Pogadaev. — M. : Vostochnaia kniga, 2012. — 978 s.
8. Semenets O.Ye. Sotsialnyi kontekst i yazykovoie razvitie: territorialnaia i sotsialnaia differentsiatsiia angliiskogo yazyka v razvivaiushchikhsia stranakh [Social Context and Language Development: Territorial and Social Differentiation of English in Developing Countries] / O.Ye. Semenets. — K. : Vyscha shkola, 1985. — 174 s.
9. Singapur — perekrestok malaikogo mira [Singapore — the Intersection of the Malay World] ; Seriiia «Malaiko-indoneziiskie issledovaniia», VII. — M. : Krasnaia gora, 1996. — 92 s.
10. Skibina V.I. Nacionalno negomogennyi yazyk i leksikograficheskaia praktika [National Non-homogeneous Language and Lexicographical Practice] / V.I. Skibina. — Zaporozhie : Vydavets, 1996. — 176 s.
11. Ju Li Kuan. Mnogo narechii — odin yazyk [Many Dialects — One Language] / Li Kuan Ju // Singapurskaia istoriia. — M. : Mann, Ivanov i Ferber, 2005. — S. 110–118.
12. Aspects of the Syntax of Educated Singaporean English: Attitudes, Beliefs and Usage / Ed. by M. Newbrook et al. — Frankfurt / M., Bern, New York, Paris : 1987. — 422 p.
13. Bao Z. Already in Singapore English / Z. Bao // World Englishes. — 1995. — № 14. — P 181–188.
14. Bao Z. Diglossia and Register Variation in Singapore English / Z. Bao and H. Hong // World Englishes. — 2007. — № 25. — P. 105–114.
15. Bao Z. Systemic Transfer, Topic Prominence, and the Bare Conditional in Singapore English / Z. Bao and L.H. Min // Journal of Pidgin and Creole Languages. — 2005. — № 20. — P. 269–291.
16. Bao Z. The Sounds of Singapore English / Z. Bao // English in New Cultural Contexts: Reflections from Singapore / Ed. by J.A. Foley. — Singapore : OUP, 1998. — P. 152–174.
17. Bao Z. Until in Singapore English / Z. Bao and L. Wee // World Englishes. 1998. — № 7. — P. 31–41.
18. Bokhorst-Heng W. Language Planning and Management in Singapore / W. Bokhorst-Heng / New Englishes. The Case of Singapore / Ed. by J. Foley et al. — Singapore : Singapore University Press. — 1998. — P. 287–309.
19. Brown A. Singapore English in a Nutshell: An alphabetical description of its features / A. Brown. — Singapore : Federal Publications, 1999. — X + 253 p.
20. Buang S.N. Malay Lexical Borrowings in Singapore Colloquial English / S.N. Buang, N.A. Halim, S. Ramakresinin // Journal of Modern Languages. — 2008. — № 18. — P. 143–161.
21. Deterding D. Singapore English / D. Deterding . — Edinburgh : Edinburgh University Press, 2007. — 135 p.
22. Deterding D. The Intonation of Singapore English / D. Deterding // Journal of the International Phonetic Association. — 1994. — № 24 (2). — P. 61–72.
23. E-Ching Ng. Language and Ethnic Politics in Singapore // Language Ideologies in Indonesia. — March 2012. — P. 30–31. — URL: http://www.eching.org/present/2012_ethnic.pdf
24. English in New Cultural Contexts: Reflections from Singapore / Ed. by J.A. Foley et al. — Singapore : Oxford University Press, 1998. — 333 p.
25. English in Singapore: Phonetic Research on a Corpus / Ed. by D. Deterding, A. Brown and L.E. Ling. — Singapore : McGraw-Hill, 2005. — 220 p.
26. English in Singapore: Research on Grammar / Ed. by D. Deterding, A. Brown and L.E. Ling. — Singapore : McGraw-Hill, 2003. — 184 p.
27. Fedoryuk O.S. English in Asia and Asia in English. The Role and the usage of English in Asian Countries / O.S. Fedoryuk, N.M. Petrovska // Naukovyi Visnyk Volyn. nats. un-tu im. Lesi Ukrainky. — 2012. — № 21. — C. 150–153.
28. Ho M.-L. Dynamics of a Contact Continuum: Singaporean English / M.-L. Ho and J.T. Platt. — Oxford : Oxford University Press, 1993. — XVII, 210 p.
29. Kachru B. The Sacred Cows of English / B. Kachru // English Today. — 1988. — № 16. — P. 3–8.
30. Language and Society in Singapore / Ed. by E.A. Afendras and E.C. Kuo. — Singapore : Singapore University Press, 1980. — 300 p.
31. Lee Jack Tsen-Ta. A Dictionary of Singlish and Singapore English / Jack Tsen-Ta Lee. — 2004. — URL: <http://www.singlishdictionary.com>, accessed 10 May 2016.
32. Leimgruber J.R.E. Singapore English: Structure, Variation, and Usage / J.R.E. Leimgruber. — Cambridge : Cambridge University Press, 2013. — XVI + 150 p.
33. Ler S.L.V. A Relevance-theoretic Approach to Discourse Particles in Singapore English / S.L.Ler / Approaches to Discourse Particles / Ed. by K. Fischer. — Oxford : Elsevier, 2006. — P. 149–166.

34. Levis J.M. Prominence in Singapore and American English: Evidence from Reading Aloud / J.M. Levis / English in Singapore: Phonetic research on a Corpus / Ed. by D. Deterding, E.L. Low, A.A. Brown. — Singapore : McGraw Hill Education Asia, 2005. — P. 86–94.
35. Lim L. Coming of Age, Coming Full Circle: The (re)positioning of (Singapore) English and multilingualism in Singapore at 50 / L. Lim // Asian Englishes. — 2015. — № 17 (3). — P. 261–270.
36. Lim L. Mergers and acquisition: On the Ages and Origins of Singapore English Particles / L. Lim // World Englishes. — 2007. — № 26. — P. 446–473.
37. Lim L. Peranakan English in Singapore / L. Lim // The Lesser-Known Varieties of English. / Ed. by D. Schreier et al. — Cambridge : Cambridge University Press, 2010. — P. 327–347.
38. Low E.L. English in Singapore: An Introduction / E.L. Low and A. Brown. — Singapore : McGraw-Hill, 2005.
39. Mufwene S.S. The Ecology of Language Evolution. (Cambridge approaches to language contact.) / S.S. Mufwene. — Cambridge : Cambridge University Press, 2001. — XVIII, 255 p.
40. Richards J. Singapore English: Rhetorical and Communicative Styles / J. Richards // The Other Tongue: English across cultures / Ed. by B. Kachru. — Oxford : Pergammon, 1983. — P. 154–167.
41. Singapore English: A Grammatical Approach / Ed. by L. Lim. — Amsterdam : John Benjamins, 2004.
42. Suzanna B.H. The [e] and [æ] vowels in Singapore English / B.H. Suzanna and A. Brown // The English Language in Singapore: Research on pronunciation / Ed. by D. Deterding, A. Brown and L.E. Ling. — Singapore : Singapore Association for Applied Linguistics. — 2000. — P. 84–92.
43. Tan P.K.W. Malay Loan Words across Different Dialects of English / P.K.W. Tan // English Today. — 1998. — № 14 (4). — P. 44–50.
44. Tan P.K.W. English in Singapore / P.K.W. Tan // International Journal of Language, Translation and Intercultural Communication. — 2013. — № 1 (1). — P. 123–138.
45. Tan P.K.W. Singapore's Balancing Act, from the Perspective of the Linguistic Landscape / P.K.W. Tan // Sojourn: Journal of Social Issues in Southeast Asia. — 2014. — № 29 (2). — P. 438–466.
46. Tan Y.-Y. Native' and 'Non-native' Perception of Stress in Singapore English / Y.-Y. Tan // World Englishes. — September 2015. — Vol. 34. — Issue 3. — P. 355–369.
47. The COxford Singlish Dictionary. — Singapore : Angsana Books, 2002. — 145 p.
48. The English Language in Singapore: Research on Pronunciation / Ed. by D. Deterding, A. Brown and L.E. Ling. — Singapore : Singapore Association for Applied Linguistics, 2000. — P. 93–99.
49. Wee L. Singapore English: Morphology and Syntax / L. Wee // Varieties of English : Africa, South and Southeast Asia / Ed. by R. Mesthrie. — Berlin : Mouton de Gruyter, 2008. — P. 593–609.
50. Wierzbicka A. Singapore English. A Semantic and Cultural Perspective / A. Wierzbicka // Multilingua. Journal of Cross-Cultural and Interlanguage Communication / Ed. by J.R. Watts. — Berlin : Mouton De Gruyter, 2003. — Vol. 22. — P. 327–366.
51. Wong J.O. The Particles of Singapore English: A Semantic and Cultural Interpretation / J.O. Wong // Journal of Pragmatics. — 2004. — № 36. — P. 739–793.

КОНЦЕПТУАЛЬНА МЕТАФОРА У ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЯХ І ПАРЕМІЯХ, ЩО РЕПРЕЗЕНТУЮТЬ КОНЦЕПТ YOUTH / МОЛОДІСТЬ

Бешлей О.В.,

Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича,
вул. Коцюбинського, 2, м. Чернівці, 58000
E-mail: beshleyka@mail.ru

У статті здійснено аналіз концептуальної метафори у фразеологічних одиницях та пареміях англійської мови. Виокремлено та описано основні типи концептуальної метафори, яка тісно корелює з концептом МОЛОДІСТЬ в англійській мові. Досліджено особливості відображення молодості як вікової категорії у свідомості представників англословного суспільства.

Ключові слова: концепт, концептуальна метафора, фразеологічна одиниця, паремія.

Бешлей О.В.

Концептуальная метафора в фразеологических единицах и паремиях, представляющих концепт YOUTH / МОЛОДОСТЬ

В статье проанализирована концептуальная метафора в фразеологических единицах и паремиях английского языка. Выделены и описаны основные типы концептуальной метафоры, которая тесно коррелирует с концептом МОЛОДОСТЬ в английском языке. Исследованы особенности отражения молодости как возрастной категории в сознании представителей англоязычного общества.

Ключевые слова: концепт, концептуальная метафора, фразеологическая единица, паремия.

O. Beshlei

Conceptual metaphors in phraseological units and paremias representing the concept YOUTH

The article analyzes the conceptual metaphors in phraseological units and paremias of English. The author describes the main types of conceptual metaphor, which is closely correlated with the concept of youth in English. The features reflect how young age in the minds of members of English society is represented.

Metaphor is one of the most common ways to replenish the inventory of language vocabulary. The ability of metaphors to participate in the secondary and indirect category can be defined as its nominative function. Metaphorization is seen as the interaction of some entities and operations, which results in new knowledge about the world, expressed in the language.

The main thesis of the theory of cognitive metaphor is the following idea: metaphor is based on the interaction of two units — source domain and target domain. Source domain is more specific knowledge obtained in the process of human interaction with direct experience of reality. Target domain is less clear, less specific. For example, the adjective green means "something not fully developed in growth or condition; unripe; not properly aged". Metaphorical transfer is based on the quality of physical immaturity.

At the first stage of the research the three groups of phraseological units describing young person; immature and inexperienced person; characteristic of youth were distinguished. The main conceptual metaphors that actualize the concept YOUTH include the following models: YOUTH IS SPRING, YOUTH IS THE TIME OF FLOWERING, YOUNG PERSON IS MALLEABLE OBJECT, YOUNG PERSON IS CHICK, YOUNG PERSON IS COLT. So the metaphor structuring everyday perception of native speakers, is the embodiment of the cultural aspects of linguistic community and closely correlates with the concepts that are, respectively, consistent with the structure of the key metaphors of a particular language.

Key words: concept, conceptual metaphor, phraseological unit, paremia.

Вступ. Концепт може бути представлено без спеціального словесного позначення і реалізовано низкою контекстуальних характеристик, які розкривають його суть. Концептуальний сенс, таким чином, передається системою словесних і ситуативних прийомів — *метафор*, вивчення яких і є **метою** даного дослідження. **Актуальність** роботи

розкривається у твердженні про те, що аналіз мовних засобів вираження концептів буде неповним без розгляду концептуальних метафор, адже концепт об'єктивується в мовних знаках на різних мовних рівнях (флексії, лексичні одиниці, фразеологічні одиниці, паремії) і потребує комплексного вивчення [2, 56]. Метафора — один із найбільш

поширених способів поповнення лексичного інвентарю мови. Здатність цього художнього засобу брати участь у процесах вторинної і непрямой номінації можна визначити як номінативну функцію. Метафоризація розглядається як процес взаємодії деяких сутностей та операцій, що веде до отримання нового знання про світ, вираженого в мові [3, 178]. Перенесення значення з відомого на невідоме, встановлення подібностей є для людини природною розумовою операцією, одним із способів засвоєння нової інформації [4, 72].

Критичний огляд літератури. Дж. Лакофф і М. Джонсон на значному мовному матеріалі розкрили зв'язок мовної метафори зі світосприйняттям лінгвокультурної спільноти. Вони виділили низку основоположних метафор, які з огляду на понятійну сутність останніх пропонують називати концептуальними структурами або схемами. Ці схеми визначають найбільш загальні аналогії і напрями вивчення об'єктів та явищ.

У своїх наукових працях дослідники відносять метафору не до мовного інструментарію, а до когнітивного. Структурування одного концепту в термінах іншого розуміється в теорії Дж. Лакоффа і М. Джонсона як *метафоризація* [5, 3]. Основна теза когнітивної теорії метафори зводиться до такої ідеї: метафоризація заснована на взаємодії двох структур знань — когнітивної структури «джерела» (source domain) і когнітивної структури «цілі» (target domain). Під час цього процесу деякі області мети структуруються за зразком джерела, інакше кажучи, відбувається «метафорична проєкція» (metaphorical mapping). Припущення про повторення структури джерела в структурі мети отримало назву «гіпотеза інваріантності». Область джерела — це більш конкретне знання, що отримується людиною в процесі безпосереднього досвіду взаємодії з дійсністю. Сфера мети — менш ясна, менш конкретна; це, скоріше, «знання за визначенням». Дж. Лакофф зазначає, що метафора дає нам можливість розуміти досить абстрактні або неструктуровані сутності в термінах більш конкретних або більш структурованих [5, 245].

Наприклад, прикметник “green” в одному з основних значень може позначати “something not fully developed or perfected in growth or condition; unripe; not properly aged”. Метафоричне перенесення здійснюється на підставі якості фізичної незрілості (нестигле, зелене яблуко). У результаті відбувається розширення первісного значення, і незрілість набуває нової ознаки — недосвідченість: “immature in age or judgment; untrained; inexperienced” (“a green worker”) [6, 357].

Методологія дослідження. На основі аналізу КМ концепту МОЛОДІСТЬ у фразеологічних одиницях та пареміях англійської мови спробуємо виявити ознаки та асоціації, що найліпшим чином описують ставлення суспільства до поняття *молодість* як вікової категорії.

Спершу було виділено три групи фразеологізмів з такими загальними значеннями: *young person; immature and inexperienced person; characteristic of youth*.

Першу групу склали ФО: *young shaver* та *young gun*. ФО *young shaver* («молодик, хлопчина» [1, 788]) можна розглядати у значенні “somebody who has just started to shave”. Однак для правильного розуміння цієї ФО і виявлення ознак, що лежать в її основі, необхідно розглянути прототип останньої. У лексико-графічних джерелах слово “shave” в етимологічному ракурсі містить сему “a coppice” (a thicket or grove of small trees or shrubs [6, 974]), тобто у значенні *a thin slice*. Отже, прототипом цієї одиниці можна вважати вираз “a coppice of one’s parents”. Тож виділяємо таку КМ: ДОРΟΣЛІ / СІМ’Я — ЦЕ ВЕЛИКІ ДЕРЕВА, ДІТИ — ЦЕ МАЛЕНЬКИЙ ПІДЛІСОК. Метафоричне перенесення відбувається таким чином: дорослі — це дерева; підлісок — це невеликі дерева, а тому підлітки і діти — це підлісок. У цьому прикладі схожість простежується у співвіднесенні форми та розміру.

У ФО *young guns* виділяємо КМ ЛЮДИНА — ЦЕ ОДИНИЦЯ ЗБРОЇ. Такий спосіб трактування дає можливість дійти висновку про те, що схожість встановлюється за формою і способом дії.

Друга група ФО із загальним значенням *immature and inexperienced* представлена фразеологічними сполученнями *the Cub Scouts* та *green recruits* і фразеологічними єдностями *spring chicken, a bud of promise, green as grass, green as gooseberry*.

У субстантивованому фразеологічному сполученні *the Cub Scouts* переосмисленою частиною є елемент “cub”, що означає *дитинча тварини*. Елемент “Scouts” залишається у безпосередньому прямому значенні. Таким чином, зазначену ФО розшифровуємо в рамках зооморфної КМ: МОЛОДА ОСОБА — ЦЕ ДИТИНЧА ТВАРИНИ.

ФО *green recruits* містить два значення “recruits — people without training, experience” та “green = not ripe”. В основі цієї одиниці лежить КМ ЗЕЛЕНИЙ — НЕЗРІЛИЙ, НЕГОТОВИЙ, отже, ПОЧАТКІВЕЦЬ, МОЛОДА ОСОБА — ЦЕ ЩОСЬ НЕГОТОВЕ ДО ВИКОРИСТАННЯ.

ФО *spring chicken* відображає значення “a young and inexperienced person”. Зважаючи на те, що курчат заводять навесні і вони виростають тільки на осінь, можна провести паралель і виявити таку КМ: МОЛОДА ОСОБА — ЦЕ МОЛОДЕ КУРЧА, ВЕСНА — ЦЕ ПОЧАТОК ЖИТТЯ. У цій метафорі очевидним є розподіл людського життя на чотири періоди і їх метафоричне порівняння з порами року.

ФО *a bud of promise* означає “a youngster, a debutante”. Складова частина — слово “a bud” тлумачиться як “undeveloped stem or branch of an indication of future achievement”. В основі

цієї ФО лежить КМ БУТОН — ЦЕ ЩОСЬ НЕРОЗКРИТЕ, НЕРОЗВИНЕНО, ПОЧАТКІВЕЦЬ — ЦЕ ЩОСЬ НЕРОЗКРИТЕ, НЕРОЗВИНЕНО (про здібності), отже, ПОЧАТКІВЕЦЬ — ЦЕ БУТОН.

ФО *green as grass, green as gooseberry* можна вважати синонімами, оскільки зелений колір порівнюється з еталоном зеленого, тобто травою й агрусом. Прихованим значенням цих одиниць є “immature”, “untrained and inexperienced”. Колір “green” завжди асоціюється з весною, яка зазвичай передається метафоричним втіленням молодості. Отже, зазначені ФО ґрунтуються на КМ МОЛОДІСТЬ — ЦЕ ВЕСНА (весна життя людини). Далі відбувається розширення і зміна значення фокусного слова, і “green” набуває значення “inexperienced”. Образність цієї ФО можна пояснити шляхом метафоричного перенесення ЗЕЛЕНИЙ ФРУКТ — ЦЕ НЕЗРІЛИЙ ФРУКТ, МОЛОДА ОСОБА — ЦЕ НЕЗРІЛА, НЕДОСВІДЧЕНА ЛЮДИНА, МОЛОДА ОСОБА — ЦЕ НЕЗРІЛИЙ ФРУКТ. Зазначена КМ є прикладом фітоморфної метафори.

До третьої групи, що відображає загальне значення “characteristic of youth”, відносимо такі ФО: *young spark, young lion* та *tender age*. Розглянемо першу ФО. У лексико-графічних джерелах знаходимо таке тлумачення: “young spark is an elegant, fashionable, lively young man; a gallant, a for”. Компонент “spark” означає “a new fiery particle”. Розглянута ФО ґрунтується на метафоричному перенесенні ІСКРА — ЦЕ ЩОСЬ БЛИСКУЧЕ, ПРИВАБЛЮЄ УВАГУ, ХИЗУЄТЬСЯ, отже, МОЛОДА ОСОБА — ЦЕ ІСКРА.

ФО *young lion* має загальноприйняте значення “a young vigorous man”, де “vigorous” є синонімом слова “strong”. Отже, основою досліджуваної ФО можна вважати зооморфну КМ ЛЕВ — ЦЕ СИЛА, МОЛОДА ОСОБА — ЦЕ СИЛА, відповідно, МОЛОДА ОСОБА — ЦЕ ЛЕВ.

Складова частина “tender” у ФО *tender age* передає таке значення: “soft, weak, yielding to force”. Отже, КМ для цієї одиниці буде прикладом антологічної концептуальної метафори, оскільки виникає асоціація з певним предметом на основі схожості у властивостях та характеристиках. Тож КМ виглядатиме приблизно так: НИЖНИЙ МАТЕРІАЛ — ПОДАТЛИВИЙ, ЯКИЙ ПІДДАЄТЬСЯ ВПЛИВУ, тому МОЛОДА ОСОБА — ЦЕ ПОДАТЛИВИЙ МАТЕРІАЛ.

Наступним етапом нашого дослідження є вивчення концепту МОЛОДІСТЬ в рамках концептуальної метафори, відображеної в англійських пареміях. Однак *молодість* як перехідний віковий період на цьому рівні практично не відтворюється. Це пояснюється тим, що паремії відображають досить архаїчну картину світу. До ХХ ст. в англійському суспільстві молодість не виділялася в окремий період життя. Щойно дитина досягала певного віку, до неї починали

ставитися як до дорослої людини, здатної виконувати необхідні обов’язки.

Особливістю англійського паремічного матеріалу, який репрезентує концепт МОЛОДІСТЬ, є незначна кількість прикладів прислів’їв, що містять компонент *young*. Кількість паремій, що відображають зіставлення людини з певним предметом, переважає над тими прикладами, в яких людина порівнюється зі звіром чи птахом і які ґрунтуються на КМ ЛЮДИНА — ЦЕ ЗВІР / ПТИЦЯ.

Наприклад, в основі прислів’я *A growing youth has a wolf in his belly* лежить КМ ВОВК — ЦЕ НЕНАЖЕРЛИВИЙ, НЕНАСИТНИЙ ЗВІР, отже, МОЛОДА ОСОБА — ЦЕ ЗВІР. Загальною ознакою зазначених метафоричних порівнянь є юний, молодий вік людини. Під час характеристики апетиту молодої особи відбувається метафоричне зіставлення не просто людини зі звіром, а невгамовного голодного шлунку молодої особи з вічно голодним вовком.

Наступна група прислів’їв ґрунтується на КМ МОЛОДА ОСОБА — ЦЕ ЩОСЬ М’ЯКЕ і МОЛОДА ОСОБА — ЦЕ ПОДАТЛИВИЙ МАТЕРІАЛ. Схожа комбінація спостерігалася під час розгляду КМ у фразеологічних одиницях. Отже, у цьому випадку молода особа порівнюється з молодим деревцем (*Thraw the wand while it’s green*), вичиненою шкурою (*Raw leather will stretch*), м’яким воском (*Soft wax will take any impression*). Свідомість і характер метафорично порівнюється і з білим (чистим) аркушем паперу: *Youth and white paper take any impression*.

В окрему групу можна виділити прислів’я, в яких описується поведінка осіб молодого віку: *Young colts will canter; Youth will have its course*. В основі першого прислів’я лежить зооморфна КМ МОЛОДА ОСОБА — ЦЕ ЛОША. Жвавість і неспокійна вдача людини характеризуються через поведінку лоша. Друге прислів’я ґрунтується на КМ МОЛОДІСТЬ — ЦЕ СТИХІЯ: і молоді людину, і потік (або стихію) неможливо стримати.

Прислів’я, що описують процес і результат дорослішання молодої людини, можна розділити на три групи:

1) прислів’я, в яких йдеться про те, що поведінка в дитинстві визначає поведінку в зрілі роки: *It early pricks that will be a thorn, The fine pullet shows its excellence from the egg;*

2) прислів’я про те, що негативна характеристика, яка дається людині в дитинстві, до моменту дорослішання може змінюватися на позитивну: *Wanton kittens make sober cats, Naughty boys sometimes make good men, A ragged colt may make a good horse.*

3) прислів’я, в яких порушується очікуваний хід подій: святість і раннє дорослішання, ранні успіхи дітей і молоді непостійні, позитивні

характеристики в зрілі роки можуть змінюватися на протилежні (*Young saint, old devil; Soon ripe, soon rotten*).

Прислів'я першої групи ґрунтуються на таких КМ: МОЛОДИЙ РОСТОК / КОЛЮЧКИ — ЦЕ МОЛОДА ОСОБА і МОЛОДА ОСОБА — ЦЕ НЕВИЛУПЛЕНЕ ПТАШЕННЯ / ЯЙЦЕ. Позитивні та негативні якості людини помітні ще в юні роки, тобто коли колючки ще м'які й не затверділи, а пташеня ще не вилупилося і не виявило свого характеру.

У прислів'ях другої групи норавлива, буйна молодь метафорично передається через образ “wanton kittens” — галасливих, невгамовних кошенят, “ragged colt” — обшарпаних лошат і молодого деревця — “a tree”. Розглянуті прислів'я ґрунтуються або на зооморфній метафорі (тварині, з якою порівнюється людина, приписуються певні негативні якості), або на КМ ЛЮДИНА — ЦЕ ДЕРЕВО.

Прислів'я третьої групи побудовані на внутрішньому протиставленні. Так, *Young saint, old devil* ґрунтується на КМ ДИЯВОЛ — ЦЕ ЗЛО, СВЯТИЙ — ЦЕ ДОБРО, СТАРИЙ — ЦЕ ЗЛО, МОЛОДИЙ — ЦЕ ДОБРО, отже, МОЛОДИЙ — ЦЕ СВЯТИЙ, а СТАРИЙ — ЦЕ ДИЯВОЛ.

Приказку *Soon ripe, soon rotten* вживали англійські вчителі стосовно обдарованих учнів,

яким надавалися привілеї через їхню талановитість. Часто у процесі дорослішання прояви обдарованості зникали, а в невдачах учня звинувачували викладача. У зв'язку з тим, що обдаровані діти часто не виправдовували очікувань, вчителі вимагали скасування привілеїв і надання рівних можливостей як талановитим учням, так і учням зі звичайними здібностями.

Результати дослідження. Аналіз концептуальних метафор у фразеологічних одиницях та пареміях англійської мови свідчить про те, що в англійському суспільстві молодість асоціюється з весною, зеленим кольором. До основних концептуальних метафор, що виділяють в одиницях, які актуалізують концепт YOUTH, відносять МОЛОДІСТЬ — ЦЕ ВЕСНА, ПОРА ЦВІТІННЯ, МОЛОДА ОСОБА — ЦЕ БУТОН, ЩОСЬ ПОДАТЛИВЕ, ПТАШЕННЯ, ЛОША, ДИТИНЧА.

Висновки. Отже, метафори структурують повсякденне сприйняття носіїв мови, є втіленням культурних аспектів мовної спільноти і тісно корелюють з концептами, які відповідно узгоджуються зі структурою ключових метафор мови.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у вивченні концептуальної метафори, що актуалізує концепт МОЛОДІСТЬ на більш репрезентативному матеріалі, а саме: літературних творах англійських письменників XIX–XXI ст.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кунин А.В. Англо-русский фразеологический словарь / лит. ред. М.Д. Литвинова. — 4-е изд., перераб. и доп. — М.: Рус. яз., 1984. — 944 с.
2. Никитин М.В. Развернутые тезисы о концептах / М.В. Никитин // Вопросы когнитивной лингвистики. — 2004. — № 1. — С. 53–64.
3. Телия В.Н. Метафора как модель смысла опроизводства и ее экспрессивно-оценочная функция / В.Н. Телия // Метафора в языке и тексте. — М., 1988. — С. 173–203.
4. Черниговская Т.В. Метафорическое и силлогистическое мышление как проявление функциональной ассиметрии мозга / Т.В. Черниговская // Труды по знаковым системам. — Тарту: ТГУ, 1986. — Вып. 19. — С. 68–84.
5. Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors we Live by*. Chicago: University of Chicago Press.
6. Hornby, A. S., & Turnbull, J. (2010). *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English: International Students' Edition*. Oxford: Oxford University Press.

REFERENCES

1. Kunin A.V. (1984). *Anglo-russkii frazeologicheskii slovar* [English-Russian Phraseological Dictionary] (4th ed.). Moscow, Russia: Russkii Yazyk. — 944 s.
2. Nikitin, M.V. (2004). *Razvernutyte tezisy o kontseptakh* [Explicit Theses on Concepts]. *Voprosy kognitivnoi lingvistiki*. — Vol. 1. — S. 53–64.
3. Teliia, V.N. (1988). *Metafora kak model smysloproizvodstva i yeio ekspressivno-otsenochnaia funktsiia* [Metaphor as a Model of Meaning Production and its Expressive-evaluative Function]. *Metafora v yazyke i tekste*. Moscow, Russia. — S. 173–203.
4. Chernigovskaia, T.V. (1986). *Metaforicheskoe i sillogisticheskoe myshlenie kak proiavlenie funktsionalnoi assimetrii mozga* [Metaphorical and Syllogistic Thinking as a Manifestation of Functional Brain Asymmetry]. *Trudy po znakovym sistemam*. — Vol. 19. Tartu, Russia. — S. 68–84.
5. Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors we Live by*. Chicago: University of Chicago Press.
6. Hornby, A. S., & Turnbull, J. (2010). *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English: International Students' Edition*. Oxford: Oxford University Press.

НОМІНАТИВНІ ВЛАСТИВОСТІ СУБСТАНТИВОВАНОГО ПАРТИЦИПА НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Приходько А.М.,

Запорізький національний технічний університет,
вул. Жуковського 64, м. Запоріжжя, 69063

Статтю присвячено комплексному вивченню субстантивованого партиципа (СП) сучасної німецької мови з метою з'ясування його лексико-семантичних і морфологічних особливостей. У німецькій мові можуть субстантивуватися як перші, так і другі партиципи, що пов'язано з необхідністю в найменуванні людини за її якостями (антропономінації). Найменування людини за її якостями здійснюється шляхом граматикизації з наділенням партиципа іменниковими категоріями роду, числа, відмінка й означеності / неозначеності. При цьому одна частина СП є узуальними субстантиватами, зафіксованими словниками, а інша — оказіональними, які виступають як контекстуальні номінації.

Ключові слова: субстантивований партицип, лексико-семантична група, граматична категорія, номінація, транспозиція.

Приходько А.М.

Номинативные свойства субстантивированного партиципа немецкого языка

Статья посвящена комплексному изучению субстантивированного партиципа (СП) современного немецкого языка с целью выяснения его лексико-семантических и морфологических особенностей. В немецком языке могут субстантивироваться как первые, так и вторые партиципы, что связано с необходимостью в наименовании человека по его качествам (антропономинии). Наименование человека по его качествам осуществляется путем грамматикализации с наделинием партиципа субстантивными категориями рода, числа, падежа и определенности / неопределенности. При этом одна часть СП является узуальными субстантиватами, зафиксированными словарями, а другая — окказиональными, выступающими как контекстуальные номиниации.

Ключевые слова: субстантивированный партицип, лексико-семантическая группа, грамматическая категория, номиниация, транспозиция.

А. Prykhodko

Nominative properties of the substantivized Participle of the German language

This paper focuses on the complex study of the substantivized Participle (SP) of the German language. It aims at defining its lexical semantic and morphological features. Despite the relentless attention of linguistics to the syncretically formed parts of speech the substantivization of the Participle still remains on the roadside of scientific thought. This fact motivated the author's scientific interest in the research object. Empirical evidence revealed that both Participle I and Participle II can be substantivized due to the active processes of parts of speech transposition in the German language. This phenomenon is caused by the communicative needs for the nomination of a person by his qualities. The paper clarifies that lexical semantic invariant of the SP deals primarily with anthroponominations of two types. The former characterizes a person by a permanent feature, and the latter characterizes a person by a temporary feature. The nomination of a person by qualities in the form of SP-nominations occurs if the Participle obtains the categories of gender, number, case, and the category of definiteness / indefiniteness, which eventually claim the categorial meaning of "thingness" to the SP. Moreover, if the first is a classification category of the noun, then it becomes a binary, male-female category. Thus, all noun-related categories in the SP are unified and become inflectional. The paper proves that both adjective substantivization and its participle variant are productive ways of parts of speech derivation in the Modern German. However, one part of the SP consists of nouns that are rooted in language and fixed in the dictionaries, and another part consists of occasional nouns that serve as spontaneously coined in speech contextual nominations, but can be registered in dictionary to meet specific social needs. The German substantivized Participle is not only the fact of speech, but also the fact of language.

Key words: substantivized participle, lexical semantic group, grammatical category, nomination, transposition.

Одиниці мови являють собою дзеркало психології, філософії та культури її користувачів, а їх структурно-семантичні зв'язки відображають актуальні для певної лінгвокультурної

спільноти відношення між предметами і явищами дійсності, її реальними та ідеальними об'єктами, передаючи тим самим етноспецифічні особливості світосприйняття й світорозуміння.

Це стосується не тільки лексичних одиниць усталеного частиномовного реєстру, а і їх похідних — гібридних / синкретичних номінативних одиниць, утворених шляхом транспозиції.

Транспозиція як процес і результат переходу одиниці однієї частини мови в іншу зі збереженням основних властивостей обох привертала й продовжує цікавити багатьох науковців, які основну увагу приділяють таким її різновидам, як конверсія та субстантивізація [1; 2; 5; 6]. Не можна сказати, що субстантивованій партицип (далі — СП), або субстантиват, не привертав до себе уваги фахівців [8; 10; 11; 12; 13], але це ніколи не відбувалося без відриву від субстантивованого прикметника.

Надзвичайна ємність змісту при компактності форми сприяє високій продуктивності вживання СП у мовленні, що на тлі його недостатньої вивченості засвідчує **актуальність** представленої праці. СП як іменна форма дієслова і / або дієслівна форма іменника у своїй основі вбирає в себе категоріальні властивості щонайменше трьох автосемантичних частин мови — іменника, прикметника і дієслова. Коли партицип стає субстантиватом, то набуває номінативних, ад'єктивних і вербальних категорій, які впливають на його подальші граматичні та семантичні характеристики. Тож і дослідження його частиномовних властивостей СП має здійснюватися з урахуванням останніх.

Подібно субстантивованому прикметнику [4, 7] СП становить собою номінативну одиницю, утворену в результаті частиномовної транспозиції, що має своїм наслідком синкретичну дифузю категоріальних властивостей іменника («предметність»), прикметника («ознаковість») і дієслова («дія»). Тож у стислих рамках цієї статті є сенс обмежитися лише їх номінативними (у даному випадку — іменниковими) властивостями. Отже, **мета** роботи — з'ясувати номінативні властивості СП сучасної німецької мови. Вона, у свою чергу, висуває щонайменше два **завдання**, пов'язані з властивостями СП, отриманими від іменника: 1) опис лексико-семантичних параметрів СП; 2) опис морфологічних параметрів СП, вирішення яких має відбуватися не диференційно, а інтегративно.

Насамперед зазначимо, що до лексико-граматичного розряду слів під назвою «субстантивованій партицип» слід віднести цілу групу першо- (суфікс *-nd*) і другопартиципних (суфікс *-te*) номінацій, які у процесі мовлення використовуються не в первинній своїй функції (іменна частина присудка), а у вторинній (підмет, додаток). Це розрізнення має й графічну фіксацію, бо за правилами німецької орфографії вони пишуться з великої літери: *der / die Liebende* (*той / та, що кохає*), *der/die Geliebte* (*коханий / кохана = той / та, кого кохають*). Як свідчать дослідження, СП є не тільки атрибутом мовлення, а й атрибутом

мови, і в цьому своєму амплуа вони входять до її лексикографічного фонду. Так, словник сучасної німецької мови — універсальний «Дуден» [14] — фіксує 248 таких одиниць, із яких 61 (25 %) є першо-, а 187 (75 %) — другопартиципними номінаціями. Як бачимо, загальна лексикографічно зафіксована кількість СП невелика, але й вона цілком достатня для засвідчення того, що СП — це факт мови.

І хоча між граматикую та лексикою немає одно-однозначних відповідностей, у нашому випадку граматика задає тон, окреслюючи чітко коло використовуваних СП-одиниць, лексико-семантичний інваріант яких пов'язаний з антропоферою (винятки лише засвідчують правило). СП-корпус сучасної німецької мови розпадається на два кластери: групу СП, спеціалізованих на антропономінаціях, і групу СП, що не є антропономінаціями.

Лексико-семантичний кластер СП, використовуваних як **антропономінації**, налічує 224 (90 %) лексичні одиниці, які поділяються на ті, що позначають, або інгерентні, або референційні якості людини. При цьому категорія «предметність» конституюється на основі категорії «ознаковість»: якась одна риса людини із множини властивих стає підставою для створення її цілісного образу та, відповідно, для її найменування. Це може мати як суб'єктивні, так і об'єктивні засади.

До інгерентних належать СП-номінації, що сигналізують деяку постійну характеристику людини або мисляться як постійні: за станом, походженням (*der / die Abwesende, der / die Meistbietende, der / die Eingeborene, der / die Heimatvertriebene, der / die Stigmatisierte*); за родинними стосунками (*der / die Verwandte, der / die Blutsverwandte, der / die Pflegebefohlene*); за фізичними ознаками: здоров'ям (*der / die Überlebende, der/die Ausgebombte, der / die Körperbehinderte, der / die Schwerverwundete, der / die Versehrte, die Erstgebärende, die Mehrgebärende*), народженням (*der / die Neugeborene*) чи смертю (*der Gefallene, der / die Ertrinkende, der / die Dahingeschiedene, der / die Gehenkte, der / die Verstorbene, der / die Totgesagte*) тощо.

До референційних (статусних) СП-номінацій належать ті, що є набутими людиною через взаємостосунки з іншими людьми, або ті, що мисляться як тимчасово набуті. Це можуть бути антропономінації на позначення статусу — юридичного (*der / die Bevollmächtigte, der / die Beauftragte, der / die Unterzeichnete, der / die Angeschuldigte, der / die Freigelassene*), військового (*der Oberkommandierende, der Alliierte, der / die Verbündete*), соціального (*der Ehrenvorsitzende, der / die Abgeordnete, der / die Angestellte, der / die Bediente, der / die Untergebene, der Wehrbeauftragte*) тощо. Немала кількість референційно-статусних СП відображає вид і / або результат діяль-

ності людини, а саме: професійної (*der / die Arbeitssuchende, der / die Aufsichtführende, die Hausangestellte, der / die Filmschaffende*), академічної (*der / die Auszubildende (Azubi), der / die Gelehrte, der Stubengelehrte, der/die Graduierte*), релігійної (*der / die Eingeweihte, die Gebenedeite, der Gekreuzigte, der / die Gesalbte, der / die Taufgesinnte*) чи навіть «подорожувальної» (*der / die Durchreisende, der / die Fahrende, der / die Reisende, der / die Zugereiste, der / die Mitreisende, der / die Weltreisende*).

Друга група СП (10 %) не має нічого спільного з антропоніміями і не характеризується в параметрах «тимчасовість — постійність», а виражає закріплені в узусі поняття. Йдеться насамперед про СП на позначення абстрактних (*die Dolchstoßlegende, die Resultierende, das Nichtgewünschte, der Verschnittene, das Zutreffende, die Winkelhalbierende*) і конкретних величин — насамперед гастрономічних (*das Eingemachte, das Gefrorene, das Gesottene, das Faschierte, das Gebratene, das Gedünstete, das Halbgefrorene*) і геологічних (*das Liegende, das Rotliegende, das Weißliegende*), а також деяких номінацій на позначення друкованих виробів (*die Remittende, die Illustrierte*). Як бачимо, більшість СП цього кластера ввійшла до лексичного складу сучасної німецької мови та її варіантів як терміни у певній галузі знань.

При субстантивізації партицип набуває як типової для іменників сполучуваності, так і нетипової для них контексту. Це пояснюється специфікою граматичних категорій взагалі, а саме тим фактом, що в їх мовній поведінці обов'язковість поєднується з вибірковістю, тобто категорія завжди є обов'язковою лише для певного підкласу лексем даної мови [7, 238]. Проте всі вони можуть і мають бути осмислені через набуття ними специфічного **морфологічного статусу**, тобто через суто іменникові категорії роду, числа, відмінка і означеності / неозначеності.

Як відомо, **категорія роду** властива всім іменникам за винятком *pluralia tantum*, де вона виступає самостійним і синтаксично незалежним граматичним показником, тобто є класифікаційною, а не словозмінною. СП, переходячи до розряду іменників, успадковують категорію роду. Так, словник «Дуден» [14] фіксує 206 (83 %) СП чоловічого й жіночого роду, 13 (5 %) — чоловічого, 10 (4 %) — жіночого і 19 (8 %) — середнього. Як бачимо, СП німецької мови — це насамперед лексико-граматичний клас слів з подвійним родом — чоловічим і жіночим. Якщо категорія роду іменника поділяє субстантивний корпус цієї мови на три рубрики, які не перетинаються між собою (чоловічий, жіночий, середній), то СП надає шанс номінативним одиницям вирватися з цього кола і наділяє одну й ту ж номінацію щонайменше двома родами залежно від комунікативної ситуації, максимально наблизивши біо-

логічну стать до граматичного роду. Виходить, що граматичний рід СП є категорією словозмінною, на відміну від іменника, рід якого є категорією класифікаційною.

СП як лексико-граматичний клас слів є доволі зручним для номінування тих позамовних явищ, які залежно від комунікативних потреб можуть бути осмислені у вимірах як чоловічості, так і жіночості, а точніше — у вимірах біологічної статі. Зрозуміло, що йдеться насамперед про живі істоти, які закріпилися у цій самій свідомості завдяки або своєму антропологічному значенню (*der / die Anwesende, der / die Gekündigte, der/die Verbannte, der / die Verrückte*), або завдяки своїм фізіологічним чи професійним якостям (*der / die Mitwirkende, der / die Angestellte, der / die Gelähmte*). Подвійність роду пов'язана з гендерною нечутливістю СП на відміну від іменників, у яких він ґрунтується на поєднанні формальної та семантичної похідності іменників жіночого роду від відповідних іменників чоловічого (*der Student* → *die Studentin, der Gärtner* → *die Gärtnerin*).

Однак четверта частина лексикографічно фіксованих СП (27 %) має лише один рід — наприклад чоловічий (*der Gefallene, der Gelehrte, der Gesandte, der Beamte, der Wehrbeauftragte*). Деякі випадки виключної «чоловічості» можна пояснити певними професійними або діяльними особливостями (*der Oberkommandierende* — *головнокомандуючий, der Ungediente* — *той, хто не проходив військову службу, der Stubengelehrte* — *кабінетний вчений*), або біблійними фактами (*der Gekreuzigte* — *Розп'ятий, Христос*). Аналогічні пояснення можливі й для жіночого роду: фізіологічні особливості (*die Erstgebärende* — *жінка, яка народжує вперше, die Spätgebärende* — *жінка, яка народжує пізно*), біблійною традицією (*die Gebenedete* — *Божа Матір*), специфікою виконуваних обов'язків (*die Hausangestellte* — *хатня робітниця, die Frauenbeauftragte* — *представниця жіночого руху*). Проте серед СП є й такі, рід яких не піддається логічному поясненню (*der Wehrbeauftragte* — *уповноважений з бундесверу* (хоча особа може бути й жіночої статі) або *der Gefallene* — *той, хто загинув* (хоча це може бути й жінка)).

СП-найменування осіб типу *der Angeklagte* та *die Angeklagte* відображають необхідність розрізнення осіб за статтю. Однак вживання таких номінацій чоловічого роду без означеного артикля може слугувати позначенням осіб безвідносно до статі. Тоді СП набуває чоловічого маркування в закінченні *Als Gekündigter siehst du sehr zufrieden aus*.

Група СП-номінацій середнього роду представлена в нашому матеріалі найменуваннями абстрактних понять (*das Nichtzutreffende, das (Zu)nächstliegende*), практично всіма СП-гастрономізмами (*das Eingekochte* — *варення*,

das Eingemachte — консервація, *das Eingesottene* — (австр.) повидло, *das Faschierte* — фарш; *das Gebratene* — смажене, *das Gedünstete / das Gesottene* — парове (на пару), *das Geschnetzelte* — рагу по-цюріхські). Винятком із цієї системи є щонайменше два СП: *der Gerebelte* — вино з відбірною винограду, в якому чол. р. спричинено еліпсом іменника *der Wein*, та *die Geröstete* — смажені (грінки), де множина пов'язана з еліпсом іменника *die Brotschnitte*). Однак не завжди можна довести еліптичний субстрат субстантивзації. Це має місце там, де є невідповідність роду СП і роду іменника, з яким ця назва асоціюється: *die Illustrierte* — ілюстрований журнал замість *das Illustrierte* (*das Journal, das Magazin*). У множині рід СП нейтралізується, однак може бути зрозумілий як з контексту, так і в оточенні інших лексичних засобів.

Словозмінна **категорія числа** в СП відбиває кількісний вияв позначуваних об'єктів. Вона есплікується через співвідносні форми однини і множини: *der Bekannte* — *die Bekannten, die Angestellte* — *die Angestellten*. Категорія числа СП не відрізняється від категорії числа іменників, однак за способом свого вираження виявляє окремі відмінності. Якщо у звичайних іменників це розходження виражається за допомогою словотворчих і лексичних засобів у сполученні з аналітичними (артиклі), то в системі СП маркером цієї категорії є артиклі.

Більшість СП мають співвідносні форми однини і множини. Це передусім злічувані предмети й особи (*der / die Besiegte* — *die Besiegten, eine Deputierte* — *viele Deputierte, eine Auserkorene* — *zwei Auserkorene*). Проте деякі СП не визначаються кількісно (*das Eingerichte, die Geröstete* / лише мн. /, *die Gebenedeite* / лише одн. /) і, відповідно, не мають множини, тобто позначають один у своєму роді предмет. До таких належить деякі «двородові» СП типу *der / die Angebetete, der / die Angetraute, der / die Erstgeborene, der / die Alleinerziehende*, СП-Уніка жіночого роду (*die Gebenedeite, der Gekreuzigte*), а також СП середнього роду на позначення абстракцій (*das Geleuchte, das Weltgewissen, das Nichtgewünschte, das Gehachte, das Halbgefrorene*) і мінералів (*das Liegende, das Rotliegende, das Weißliegende*).

Всі ці СП належать до групи *singularia tantum*, бо вони позбавлені можливості протиставляти позначуваний предмет чи явище за принципом «одичність — множинність». З точки зору семантики число у цих СП є пустим. Натомість незначна кількість СП належить до розряду *pluralia tantum* (*die Gerösteten, die Lernbehinderten*), що зумовлено семантикою цих лексичних одиниць (*die Geröstete*) або множиною опущеного іменника (*die Lernbehinderten*).

Категорія відмінка, яка є самостійною словозмінною категорією з синтаксичною

значущістю, виражається в СП, як і в іменника, закінченням та артиклем. Однак відмінювання перших відрізняється від відмінювання других тим, що відповідний алгоритм, будучи налаштованим на прикметник, спирається на різні моделі відмінювання, які залежать від супроводжувачого слова-детермінатива: *Ein Bekannter...; Der Beamte...; ...dem armen Fremden...; ...die Liebenden...; ...alle Geladenen...; ...viele Gelehrte...; ...zwei Bekannte...; ...solche Beamte...* або від його відсутності (*...für eine Frierende...; ...ist das Entscheidende...; ...eine Gruppe Fliehender...* (приклади [8, 124]). Не можна не помітити, що СП відмінюються як прикметники, але зберігають при цьому граматичні властивості похідного слова.

У силу своєї подвійної природи відмінювання СП часто варіюються. Зокрема, коли СП стоїть після прийменника з детермінативом, то сприймається як іменник і, відповідно, відмінюється як він: *Das alles hat unser reicher Bekannte gemacht; Er sah immer wie ein tüchtiger Beamte aus; Am festlich bedeckten Tisch saßen sämtliche gute Bekannte, Geschwister und sonstige Verwandte*. У випадку, коли перед СП стоїть прикметник, СП відмінюється паралельно з ним: *Eine Mischung zwischen weltfremdem Gelehrten und geschicktem Diplomaten; Der Bruder ist in Gesellschaft anderer gleichgültiger Reisender angekommen; Dabei spielte ein böser Wille untergeordneter Beamten eine große Rolle* (приклади [9, 3–6]).

Отже, СП мають форми усіх чотирьох відмінків, але в кожному з них виявляються свої семантичні та граматичні особливості. Відмінювання СП суттєво різняться з відмінюванням іменників. Більшість стійких та okazionalних субстантивативів відмінюються за аналогією звичайних прикметників за трьома типами: з означеним артиклем, з неозначеним артиклем та без артикля. Існують також і особливі СП, які через повний або частковий перехід до відповідного лексикограматичного класу слів відмінюються за аналогією з іменником або за аналогією з прикметником.

Субстантивовані частини мови переймають категоріальні значення іменника, у т. ч. й **категорію означеності / неозначеності**. Оскільки ця категорія має комунікативну природу, то властива усім СП і пов'язана зі ступенем інформованості учасників комунікативного акту щодо предмета мовлення [3, 231–245]. У цьому сенсі алгоритм вживання означеного, неозначеного та нульового артиклів з СП повністю збігається з алгоритмом їх вживання з іменником. Спостереження над емпіричним матеріалом засвідчують, що ця категорія запозичується від іменника без будь-яких обмежень, винятків чи відхилень.

Пов'язана з актуальним членуванням категорія означеності / неозначеності набуває свого повного вияву в мовленні, де за її допомогою можна досягти

певного рівня індивідуалізації або генералізації, а також окреслити ступінь інтенсифікації позначуваних предметів чи явищ. Однак якщо граматичне маркування цієї категорії іменника не завжди впливає на вигляд його морфів (*der Mann — ein Mann, die Männer — Männer*), то її вираження в СП безпосередньо пов'язане з необхідністю зміни флексій (*der Bekannte — ein Bekannter, die Bekannten — Bekannte*). Категорія означеності / неозначеності є для СП словозмінною.

Таким чином, не лише добре вивчена прикметникова субстантивация, але і її партиципна іпостась є вельми продуктивним способом частининомовної деривації в сучасній німецькій мові. При цьому одна частина СП є стійкими субстантиватами, що міцно вкорінилися в мові й фіксуються словниками, а інша — оказіональними, що виступають як контекстуальні номінації, які спонтанно виникають у мовленні та можуть

бути лексикографовані за відповідної соціальної потреби.

Зі всією впевненістю можна стверджувати, що корпус субстантивованих партиципів сучасної німецької мови формується як корпус лексикограматичних одиниць, спеціалізованих на антропонімаціях — перенесенні та закріпленні певної властивості людини на її назву, що закріплюється в мові шляхом наділення їх іменниковими граматичними категоріями роду, числа, відмінка і означеності / неозначеності. У результаті цього категоріальне значення «ознака» (прикметник) стає категоріальним значенням «предметність» (іменник), які не нейтралізуються, а зливаються в єдиний лексико-граматичний гібрид. Очевидно, така дифузія передбачає й третій компонент значення — «дія», але про нього доцільно говорити окремо, що є перспективою подальшої наукової рефлексії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабайцева В.В. Явления переходности в грамматике русского языка : монография / В.В. Бабайцева. — М. : Дрофа, 2000. — 640 с.
2. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка / Ш. Балли ; пер. с франц. — М. : Инстр. лит., 1955. — 416 с.
3. Есперсен О. Философия грамматики / О. Есперсен ; пер. с англ. — М. : КомКнига, 2006. — 404 с.
4. Кінах Л.С. Номінативні та комунікативні властивості субстантивованого прикметника сучасної німецької мови : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Л.С. Кінах. — Луцьк : СЕНУ, 2013. — 261 с.
5. Курилович Е. Деривация лексическая и деривация синтаксическая // Очерки по лингвистике / Е. Курилович. — М. : Инстр. лит-ра, 1962. — С. 57–70.
6. Мельчук И.А. Курс общей морфологии / И.А. Мельчук. — М. ; Вена : Прогресс, 1997. — Т. 1. — 401 с.
7. Плуноян В.А. Общая морфология. Введение в проблематику / В.А. Плуноян. — М. : Едиториал УРСС, 2003. — 384 с.
8. Сиротина А.А. Субстантивация частей речи в современном немецком языке : [учеб. пособ.] / А.А. Сиротина. — Воронеж : ВГПИ, 1982. — 31 с.
9. Сухарчук Є.Л. Методичні вказівки до самостійної роботи «Субстантивізація в німецькій мові» / Є.Л. Сухарчук. — Суми : СумДУ, 2009. — 27 с.
10. Blatz F. Neuhochdeutsche Grammatik mit Berücksichtigung der historischen Entwicklung der deutschen Sprache. Bd. 1 / F. Blatz. — Karlsruhe : Lang's Verlagsbuchhandlung und Buchdruckerei, 1895. — 856 s.
11. Fleischer W. Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache / W. Fleischer, I. Barz. — Tübingen : Niemeyer, 1995. — 381 s.
12. Paul H. Deutsche Grammatik. Bd. 3 / H. Paul. — Halle ; Saale : Niemeyer, 1956. — 500 s.
13. Wilmanns W. Deutsche Grammatik. 2. Abteilung: Wortbildung / W. Wilmanns. — Strassburg : Trübner, 1899. — 671 s.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

14. Duden. Deutsches Universalwörterbuch. — 3., neu bearb. und erw. Aufl. — Mannheim [u. a.] : Dudenverl., 1996. — 1816 s.

REFERENCES

1. Babaitseva V.V. Yavyshcha perekhidnosti v hramatytsi rosiiskoi movy: monohrafiia [Transitivity in Russian Grammar] / V.V. Babaitseva. — M. : Drofa, 2000. — 640 s.
2. Balli Sh. Zahalna linhvistyka i pytannia frantsuzkoi movy [General Linguistics and the French Language Problems] / Sh. Balli; per. z frants. — M. : Inostr. lit., 1955. — 416 s.

3. Espersen O. Filosofii hramatyky [Philosophy of Grammar] / O. Espersen ; per. z anhl. — M. : KomKnaha, 2006. — 404 s.
4. Kinakh L.S. Nominativni ta komunikatyvni vlastyvoli substantivovanoho prykmetnyka suchasnoi nimetskoi movy [Nominative and Communicative Properties of the German Substantive Adjective] dys. ... kand. filol. nauk : spets. 10.02.04 «Hermanski movy» / L.S. Kinakh. — Lutsk : SYENU, 2013. — 261 s.
5. Kurilovich Ye. Derivatsiia leksicheskaia i derivatsiia sintaksicheskaia // Ocherky po linhvistike [Lexical Derivation and Syntactic Derivation] / Ye. Kurilovich. — M. : Inostr. lit-ra, 1962. — S. 57–70.
6. Melchuk I.A. Kurs obshchei morfologii [Course of General Morphology] / I.A. Melchuk. — M. ; Vena : Progress, 1997. — T. 1. — 401 s.
7. Plungian V.A. Obshchaia morfologiia. Vvedenie v problematiku [General Morphology. Introduction] / V.A. Plungian. — M. : Editorial URSS, 2003. — 384 s.
8. Sirotina A.A. Substantivatsiia chastey rechi v sovremennom nemetskom yazyke [Substantivation of Word Classes in Modern German] : ucheb. posob. / A.A. Sirotina. — Voronezh : VHPY, 1982. — 31 s.
9. Sukharchuk Ye.L. Metodychni vkazivky do samostiinoi roboty «Substantyvizatsiia v nimetskii movi» [Guidelines to Substantivation of Word Classes in Modern German] / Ye.L. Sukharchuk. — Sumy : SumDU, 2009. — 27 s.
10. Blatz F. Neuhochdeutsche Grammatik mit Berücksichtigung der historischen Entwicklung der deutschen Sprache. Bd. 1 / F. Blatz. — Karlsruhe : Lang's Verlagsbuchhandlung und Buchdruckerei, 1895. — 856 s.
11. Fleischer W. Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache / W. Fleischer, I. Barz. — Tübingen : Niemeyer, 1995. — 381 s.
12. Paul H. Deutsche Grammatik. Bd. 3 / H. Paul. — Halle ; Saale : Niemeyer, 1956. — 500 s.
13. Wilmanns W. Deutsche Grammatik. 2. Abteilung: Wortbildung / W. Wilmanns. — Strassburg : Trübner, 1899. — 671 s.
14. Duden. Deutsches Universalwörterbuch. — 3., neu bearb. und erw. Aufl. — Mannheim [u. a.] : Dudenverl., 1996. — 1816 s.

FUNCTIONAL OVERVIEW OF SECOND PERSON SINGULAR PRONOUN IN "BEOWULF"

Valery Mykhaylenko,

Ivano-Frankivsk University of Law named after King Danylo Halytskyi
35, Konovaltsia St., Ivano-Frankivsk, 76018
E-mail: mykhailenko@mail.ru

This paper focuses on the Old English second person singular pronoun paying specific attention to its functional paradigm. There are some interpretations of the pronoun pragmatic specialization in Middle English and further limiting its usage in Modern English. The development of the second person singular pronoun in English has been a complex process, one which shows the variation available within what is considered a "closed system".

The major change was in the personal pronoun case system – Nominative, Possessive and Oblique or Objective case (← OE Dative and Accusative). In the second person pronouns there was still a distinction between singular and plural. The Early Middle English second person singular forms were used with close acquaintances, family members and subordinates. The plural form began to be used even when addressing a single person to show deference or respect under the Norman French influence, which also developed the distinction.

There is no intralinguistic explanation of the change then there may be an extralinguistic one, in particular pragmatic, the form þu / ðu → thou must have become so offensive because of its use as a class marker by the end of the Early Middle English that eventually everyone began to use the respectful ge → ye → you. And one more cause lies in the language of the conquerors: in (1066) the French-speaking Normans invaded and conquered England — French became the language of the rich and superior, while English remained chiefly the language of the conquered. Accordingly, one of the most mysterious questions in the grammatical history of English is how this highly differentiated system of the personal pronouns came to collapse so completely.

To go back to the Old English grammar of the personal pronoun "þu / ðu" we have an opportunity to employ the instruments of analysis elaborated in Modern linguistics — transformational, functional, discourse and pragmatic to fully describe the second person pronoun as a word, as part of a phrase, as a part of a sentence and as a part of a text / discourse.

The present investigation is aimed at proving that the thesis of "adopting ge à ye à you as a polite form led to the pejoration of þu / ðu → thou" has no foundation in Old English. We believe that the pejorative component was not present in the meaning of the OE unit, therefore it could not have been verbalized in ME. The functional stratification might begin in the usage competition of both units within social registers that needs a drastic systemic investigation in the framework of discourse studies and sociolinguistics.

"þu / ðu → thou", "þe / ðe, þec / ðec → thee", "þin // ðin → thine" and "þy / ðy → thy" are pronouns that have dropped out of the main dialects of Modern English. During the period of Early Modern English (~1470—1700), they formed the Second Person Singular Paradigm of the language and were standardized by the time of the King James Bible.

In the poem "Beowulf" the Nominative forms of the second person singular pronoun are used in the syntactical function of the subject of the simple sentence, the main clause, the subordinate clause. The Nominative case form "þu" can combine with the verbs in the post-position; the verbs in pre-position; in the mid-position between the verb and the direct address. Therefore, structurally the Nominative forms "þu / ðu" could have served due to their function of the nominative grammatical centre of the sentence. We have selected instances like Hrothgar, wine min Beowulf, wine min Unferð, goldwine gumena, etc. in the referred context but we would like to highlight two more aspects, first, they correlate with the second person singular pronoun and, second, the pronoun itself does not verbalize any positive or negative pragmatic component which is inherent in the lexical meaning of direct address (in our case it is positively charged). Terms of address are the markers of Direct Speech, they show the speaker's attitude to the addressee, based on his / her position in the family, the social status in the community, the pragmatic relationship between the addressor and the addressee.

The loss of "thee" and "thou" (in the so-called Standard English usage) and its permanent replacement with "you" in Modern English is attributable to pragmatic factors influencing word choice and its consequence on language change. By the beginning of the 14th century Middle English singular and plural pronouns had developed

an additional pragmatic function, stimulated by social concerns. The choice of pronouns was not determined solely by the grammatical designation of person (first, second, third) or number (singular, plural). Instead, what the speaker chose in order to address his / her interlocutor signified her / his assessment of that person's status and relationship with her / him — as one of equal or superior social status. You tended to be the preferred option mainly in upper-class or courtly contexts in the Middle English period, "thou" increasingly came to be associated with lower status.

Key words: second person pronoun, singular, plural, paradigm, Old English, referential function, pragmatic function, text, grammaticalization.

Михайленко В.В.

Функціональний погляд на особовий займенник другої особи однини у «Беовульфі»

Дослідження спрямоване на доказ того, що теза про засвоєння займенника другої особи мн. *ge/eow* → *you* «ви» як ввічливої форми призвела до розвитку негативної прагматичної функції *þu / ðu* → *thou* «ти» не має достатніх підстав, про що свідчать результати аналізу тексту давньоанглійської поеми «Беовульф». Вважаємо, що зазначена функція була відсутня в д-а. особовому займеннику 2-ої особи од. Відповідно, він не міг бути вербалізованим у середньоанглійській мові. Функціональне розшарування двох форм *thou* та *you* розпочалося у процесі їх конкурентного вживання у різних соціодіалектах під впливом французьких форм *tu* і *vous* егістрів, як результат розшарування середньоанглійського соціуму, що потребує корпусного аналізу оригінальних і перекладних текстів з латинської і французької мов.

«*þu / ðu* → *thou*», «*þe / ðe, þec / ðec* → *thee*», «*þin // ðin* → *thine*» and «*þu / ðu* → *thy*» — форми відмінків займенника 2-ої особи однини, які поступово перестають вживатися у середньоанглійській. І далі у сучасній англійській стали маркерами релігійного та поетичного реєстрів дискурсу. Не існує інтралінгвістичного пояснення зазначеної зміни — можливе тільки екстралінгвістичне: французькі форми займенника та розшарування суспільства на вищий і нижчий класи під впливом норманських завойовників.

Ключові слова: особовий займенник 2-ої ос. однини, особовий займенник 2-ої ос. множини, парадигма, давньоанглійська мова, референційна функція, прагматична функція, текст, граматикизація.

Михайленко В.В.

Функціональний взгляд на личное местоимение второго лица единственного числа в «Беовульфе»

Данное исследование направлено на доказательство того, что тезис о восприятии местоимения второго лица мн. ч. *ge* → *ye* → *you* «вы» как вежливой формы привел к развитию негативного компонента *thou* «ты» не имеет достаточных оснований, о чем свидетельствуют результаты анализа текста древнеанглийской поэмы «Беовульф».

Считаем, что указанная функция отсутствовала в д-а. личном местоимении второго лица ед.ч. Соответственно, она не могла быть вербаллизованной в среднеанглийском языке. Функціональне розшарування двох форм *thou* і *you* почалося в процесі їх конкурентного використання в різних соціодіалектах під впливом французьких форм *tu* і *vous*, як результат розшарування середньоанглійського соціуму, що потребує додаткового корпусного аналізу оригінальних і перекладних текстів з латинського і французького мов.

«*þu / ðu* → *thou*», «*þe / ðe, þec / ðec* → *thee*», «*þin // ðin* → *thine*» and «*þu / ðu* → *thy*» — надійні форми древнеанглийського місцеимення другого лица единственного числа, которые постепенно перестают употребляться в среднеанглийском, а в дальнейшем и современном английском языке, стали маркерами религиозного и поэтического регистров дискурса. Не существует интралингвистического объяснения указанного изменения — возможно, только экстралингвистическое: французские формы местоимения и расслоение общества на высший и нижний классы под влиянием норманских завоевателей.

Ключевые слова: местоимение 2-го л. ед.ч., местоимение 2-го л. мн.ч., парадигма, древнеанглийский язык, референциальная функция, прагматическая функция, текст, грамматикализация.

Introduction

The development of the second-person pronoun in English has been a complex process, one which shows the variation available within what is considered a “closed system” [28, 389; Sara Malton, 2001]. We have traced the background and early history of the Old English second-person pronoun singular *þu / ðu* [see: 3]. Like Modern English, Old English has both

singular and plural forms for the personal pronouns. But Old English also has a dual form, used to indicate two closely associated persons — two people. There are three persons for pronouns in Old English (first person = speaker; second person = person being addressed to; third person = third party being spoken about), and the third person has masculine, neuter, and feminine forms [Algeo, 2009], see Table 1.

Table 1

**Old English Second Person Personal
Pronouns Paradigm**

Case	Singular	Dual	Plural
Nominative	þu = you (singular)	git = you two	ge = you (plural = “y’all” or “younz”)
Genitive	þin = your (singular)	incer = of your two (yours)	eower = your (plural = “y’all’s” or “younz’s”)
Accusative	þec or þe = you (direct object)	incit or inc = you two (direct object)	eowic or eow = you (direct ob- ject)
Dative or In- strumental	þe = with you (or indirect object)	inc = with you two (or indirect object)	eow = with you (or indirect object)

The major change was in the personal pronoun case system — Nominative [26, 52–53], Possessive and Oblique or Object case (← OE Dative and Accusative). In the second person pronouns there was still a distinction between singular and plural. The Early Middle English second person singular forms were used with close acquaintances, family members and subordinates. The plural form began to be used even when addressing a single person to show deference or respect under the Norman French influence, which also developed the distinction, French has the distinction to this day in it is the singular “*tu*” versus plural form “*vous*”.

The case of pronouns indicates how they function in a sentence: nominatives are subjects, genitives are possessive modifiers, accusatives are direct objects, and datives are objects of prepositions and indirect objects.

It has been widely viewed that the adoption *ge* → *you* as a polite form led to the pejoration of *þu / ðu* → *thou* and thus occasioned a development of a “power semantic” [7, 255] in which *thou* became “a mark of contempt or a social marker”, the term of address often given by a social superior to an inferior. Although *thou*-forms are also retained in the marriage service, even in civil ceremonies, in all parts of the Anglophone world, as a proof K. Wales gives an instance from her wedding ceremony: “I, Katie Wales, do take thee, David Bovey, to be my lawful wedded husband”: again, there is the connotation of intimacy and affection to take account of. The language of the King James translation of the Bible (1611), for example, is very conservative in its use of pronouns. In Genesis 3:15, God tells the serpent “I will put enmity between thee and the woman.” In Genesis 6:18 Noah is told “...thou shalt come into the ark, thou, and thy sons, and thy wife, and thy sons’ wives with thee.”

As an old-fashioned form, *þu / ðu* → *thou* thus became largely confined to Biblical and religious contexts or other specialized instances of address. It can often be found in literary contexts into the nineteenth century, particularly those associated with intimate relationships [see: 11]. Nevertheless the older usage can still be found in certain dialects; West Yorkshire, for example, retains the use of *tha / thee* [21, 144]. The category of Number has also been nearly universally lost, although in certain dialects plural forms such as *youse* and *y’all* (especially in the southern United States) exist. By Chaucer’s time (14th century), English was the language of the administration, court and other institutions [28, 286–289]. The dialect that Chaucer wrote in, was rich in French vocabulary. And under the intensive French influence the historical second person singular form *thou* was no longer in use in Standard English [18, 196–197].

There is no intralinguistic explanation of the change then there may be an extralinguistic one, in particular pragmatic [see: 24], the form *þu / ðu* → *thou* must have become so offensive because of its use as a class marker by the end of the Early Middle English that eventually everyone began to use the respectful *ye* (*you*). And one more cause lies in the language of the conquerors: in (1066) the French-speaking Normans invaded and conquered England — French became the language of the rich and superior, while English remained chiefly the language of the conquered [see: 32]. One of the most interesting questions in the morpho-syntactic history of English [see: 17] is how this highly differentiated system came to collapse so completely.

Discussion

To go back to the Old English grammar of the personal pronoun we have an opportunity to employ the instruments of analysis elaborated in Modern linguistics — transformational, functional, discourse and pragmatic to fully describe the second person singular pronoun as a word, a part of a phrase, a part of a sentence and a part of a text / discourse.

The referential aspect of pronominals and anaphors is dealt with from a syntactic perspective in which the structural properties established between them and their antecedents determine whether they share the same reference or not [29, 399–402]. In transformational grammar a pronoun included in a clause or a noun phrase and cannot be controlled or refer to an antecedent within such syntactic domains. Personal pronouns distinguish their special properties in functional Grammar, which describes language not for the sake of language itself, but as a means to explain the sentences of a linguistic system taking into account the functions that we speakers want our utterances to reflect:

- they have a minimum of descriptive value, which makes them be almost simple deictic indicators [see: 14] of their referents (Addressor,

Addressee and the Subject / Object spoken of). We may assume that the functional paradigm subsumes both exophoric and endophoric reference under the expression;

- they are a closed class in comparison to other terms of the lexicon;
- their description can be made according to a few basic distinctions, among which the feature of Person is always present [13, 17–20].

Thus, the first person is characterized by the feature [+ Speaker], the second person by [+ Addressee], and the third person by both [- Addressor / Speaker] [- Addressee], the so-called non-participant. Inclusive and exclusive uses of the first and second person plural will combine these features in several ways. Other distinctions that define them are grammatical categories of Number, Gender, Case or, for example, Politeness or Degrees of Politenes [29, 403–404].

D. Bolinger in his “Pronouns in Discourse” writes that in the course of verbal interaction both speaker and addressee are capable of presenting pronouns that have no explicit antecedents provided they are easily recovered at that point of conversation, either because of their general knowledge of the world, or because they share particular knowledge that make the referents be near in previous discourse whether explicit or implicitly [6, 397–412; 34]. According to Emile Benveniste [4], first and second person pronouns are more context-bound than the third person pronoun [see: 34,]; these pronominals that are dependent on the context had been labeled shifters both by Otto Jespersen (1923) and by Roman Jakobson (1957). Emile Benveniste says that the utterances where the first and second person pronouns appear are characteristic of the level of language called pragmatic which contains not only linguistic signs but also the individuals that use them [4, 397–412]. *Thee* was also used among equals of the lower class; the nobility would typically use *you* among themselves [7, 256–57; 23, 107]. In this way, the use of pronouns came to serve as a means not only of distinguishing one social group from another, but also as a means of consolidating affiliation, even among family members. While thoroughly acknowledging the “solidarity dimension” of pronoun usage K. Wales, like many, insists that “in English usage, right from the beginning, there was always considerable fluctuation between *þu / ðu* → *thou* and *ge* → *you* forms in the singular” [37, 110–114].

Both J. Hope and K. Wales show that *þu / ðu* → *thou* could be used to mark a range of emotions other than contempt; it could also express familiarity and intimacy. Yet although, as K. Wales suggests, a “master’s *þu / ðu* → *thou* need not only indicate “condescension,” but familiarity”, it is certainly important to consider who has the ability to exercise choice when it comes to pronoun usage [37, 110–114].

The present investigation is aimed at proving that the thesis “adopting *you* as a polite form led to the pejoration of *thou*” has no foundation in Old English. We believe that the pejorative component was not present in the meaning of the unit, therefore it could not have been verbalized by verbalized. The functional stratification might begin in the usage competition of both units within social registers that needs a drastic systemic investigation in the framework of discourse studies and sociolinguistics.

Investigation

Our corpus of the sentences (63 from the total number of units — 17 929) with *þu / ðu* pronoun was selected from the poem “Beowulf” [see also: 27] in its earliest recorded use: “Eart þu se Beowulf?” “Beowulf” written at an unidentified time some scholars consider to be a pre-Christian poem. This epic tale is set in and Norway at pagan times but is written in Old English as transmitted in a manuscript from the 11th century. The poem may have been produced earlier and transmitted orally. Some of its formulaic wording would support this, as do its tribal Germanic setting and its heroic celebration of the warrior-king Beowulf [19, 36]. Though sentences are not formally indicated in Old English manuscripts by capital letters at the beginning and by punctuation at the end as they are in Modern English. Each pronoun form has its own peculiarities in its historical development. Like Modern English, Old English has both singular and plural forms for the personal pronouns. But Old English also has a dual form, used to indicate two closely associated persons — two people [10, 27]. There are three persons for pronouns in Old English (first person = speaker; second person = person being addressed; third person = third party being spoken about), and the third person has masculine, neuter, and feminine forms and they are rather frequent in Beowulf — 430 instances of the third person singular and plural pronouns *thouh* quite a few as clause openings [5, 267], for instance:

1333 *fylle gefægnod/. Heo þa fæhðe wræc*
fain of her fill. The feud she avenged

According to the Oxford English Dictionary, the pronoun by which a person (or thing) is addressed in the nominative singular or the pronoun denoting the person (or thing) spoken to Old English *þu / ðu* ‘thou’ is, for instance:

1707 *ðu scealt to frofre weorþan*
as, awhile ago, I promised;
thou shalt prove a stay in future,
1708 *eal langtwidig leodum þinum,*
in far-off years, to folk of thine

The corpus analysis of the text of the poem revealed 46 instances of *þu* with the initial *þ* and 17 instances with

the initial *ð*. The Old English letter *þ* ‘thorn’ had both *th* sound like in *thin* and *this*, and the letter *Ð* (capital) or *ð* (lowcase) ‘*eth*’ could also had both pronunciations:

- 529 *Beowulf* *mapelode, bearn Ecgþeowes:*
Beowulf *spake, bairn of Ecgtheow:—*
 530 *Hwæt þu worn fela, wine min Unferð/,*
 “What a deal hast uttered,
 dear my Unferth ,...
 1478 *aldre linnan, þæt ðu me a wære*
 should lose my life, thou wouldst loyal bide
 1706 *Ic þe sceal mine gelæstan*

‘*Th*’ as in ‘*that*’ usually occurred between vowels but also possible at the beginning of the word as ‘*thin*’.

The communicative analysis of the *þu* and *ðu* forms points out their role of the addressee, for instance:

Speaker (Addressor) *ic* → Addressee *þu* or *ðu* (*þe*)

- 525 *ðonne wene ic to þe wyrсан geþingea,*
 So ween I for thee a worse adventure
 526 *ðeah þu heaðoræsa gehwær dohte, —*
 though in buffet of battle
 thou brave hast been,...

The Old English personal pronouns underwent, as S. Scott points out, the least drastic changes on the way to Middle English. The Middle English personal pronouns preserved three gender categories, although they changed from “grammatical” to “natural” gender, they preserved two of three numbers (the old dual was already gone in Late Old English), and person distinctions (1-3) [31, 49–52]. An analysis of the historical development of *thou* shows that in Middle English, it was frequently combined with its verb when this precedes, the “*þ*” being then absorbed in the preceding “*t*,” as in “*artow*” for “*art thou*,” and “*hastow*” for “*hast thou*.”

The personal pronoun of the second person singular in the morphological system was the marker of person, number and person to the homonymy and arising case synonymy could make the pronoun itself to be redundant [2, 503–530]. “*þu* → *thou*”, “*þe, þec* → *thee*”, “*þin* → *thine*” and “*þy* → *thy*” are pronouns that have dropped out of the main dialects of Modern English. During the period of Early Modern English (1470–1700) [8, 15–36], they formed the Second Person Singular of the language, and were standardized by the time of the King James Bible.

In Modern English the forms of the second person pronoun do not show number contrast; they are absolutely invariant except for the possessive (and even here it is identical for both singular and plural). In fact, in Old English too there is some replication of forms, but not as much as there is in Middle English.

In the poem “*Beowulf*” the Nominative forms of the second person singular pronoun are used in the syntactical function [10, 41–47; 35, 120–131] of the subject of

– the simple sentence:

Ne+ V + þu / V + þu

- 1322 *Ne frin þu æfter sælum. Sorh is geniwod*
 “Ask not of pleasure! Pain is renewed
 1333 *fylle gefægnod/. Heo þa fæhðe wræc*
 fain of her fill. The feud she avenged

– the main clause:

- 506 *Eart þu se Beowulf, se þe wið Breca wunne,*
 “Art thou that Beowulf, Breca’s rival,

– the subordinate clause:

- 1671 *Ic hit þe þonne gehate,*
 þæt þu on Heorote most.

þu can combine with

– the verbs in the post-position, for instance:

þu +VP

- 351 *frea Scildinga, frinan wille,*
 the Scyldings’ friend, I fain will tell,
 352 *beaga bryttan, swa þu bena eart*
 the Breaker-of-Rings, as the boon thou askest,

– the verbs in pre-position, for instance:

V + þu +

- 506 *Eart þu se Beowulf, se þe wið Breca wunne,*
 “Art thou that Beowulf, Breca’s rival,
 507 *on sidne sæ ymb sund flite,*
 who emulous swam on the open sea,

– with the negative adverb in the preposition to the Verb phrase and in the post-position to the negation marker, for instance:

Ne + þu / ðu

- 445 *Na þu minne þearft*
 my noblest thanes. Nor need’st thou then
 446 *hafalan hydan, ac he me habban wile*
 to hide my head; for his shall I be,
 450 *mearcað morhopu;*
 no ðu ymb mines ne þearft

– in the mid-position between the verb and the direct address, for instance:

Vbeon + þu + DAdr + Adj

- 407 *Wæs þu, Hroðgar/, hal. Ic eom Higelaces*
 “Thou Hrothgar, hail! Hygelac’s I,

Therefore structurally the Nominative forms *þu* / *ðu* could have served into Middle English due to their function of the nominative grammatical centre of the sentence [15, 42; 10, 41–47]. The logical way of development was interrupted by bilingualism in the country: there came the French influence and a socio-linguistic differentiation of the language community in the country began. Susan Pintzuk in the process of researching Old English pronouns using the framework of Klavans, (1982, 1985) drew

the conclusion that in the Language of Beowulf unstressed personal pronouns are not topics but are rather syntactic clitics [30, 186–188], therefore, they could hardly survived as an autonomous part of a sentence into Middle English.

We fully realize that grammaticalized forms do not undergo changes abruptly; rather, they go through a gradual series of transitions. For example, Old English had both singular, dual and plural personal pronoun forms for the category of the second person pronoun. The forms *þu/ ðu*, *þe / ðe*, *þy / ðy*, and *þine / ðine* constituted the 2-nd person singular category and they were in OE used in ordinary speech. They could become formal markers of the person and number further on. E. A. Abbot in his Shakesperean Grammar describes the four basic functions of *thou* as follows:

1. Affection towards friends;
2. Good-humoured superiority to servants;
3. Contempt or anger to strangers;
4. In the higher poetic style and in the language of solemn prayer [1, 159].

E. A. Abbot modified the 4th function saying that its use characterised sometimes by euphony and sometimes by fluctuations of feeling (Schmidt and Sarrazin [1862], 1962). G. Byrne presented a detailed list of communicative situations specifying the speaker's emotion and attitude to the hearer: *thou* is used by father to daughter; by superior to inferior; by superior equals; by inferior equals; to the spirit and to the dead [9, xix-xx, xxiii-xxiv, xxvii]. J. Hope formalized these functions and situation into pragmatic frames: Superior → Inferior; Superior → Superior; Inferior à Inferior [22]. J. Hope and K. Wales added all kinds of unequal power relationship between the interlocutors [22, 57; cf.: 36; 37; see also: 1, 1 12]. Elise Louvriot points out that “the clusters of forms of address” in Beowulf (terms of endearment, terms of respect), are mainly used in “the context of direct illocutionary acts” (426b–430a; 1474–1483; 1758–1761a) [see: 25, 152].

We have selected instances like *Hrothgar, wine min Beowulf*, *wine min Unferð*, *goldwine gumena* in the referred context but we would like to highlight two more aspects, first, they correlate with the second person singular pronoun and, second, the pronoun itself does not actualize either positive or negative pragmatic component, which is inherent in the lexical meaning of direct address (in our case it is positively charged):

- 350 *Ic þæs wine Deniga,*
 his courage and counsel: “The king of Danes,
 351 *frean Scildinga, frinan wille,*
 the Scyldings’ friend, I fain will tell,
 407 *Wæs þu, Hroðgar/, hal. Ic eom Higelaces*
 “Thou Hrothgar, hail! Hygelac’s

- 457 *For /gewyrhtum/ þu, wine min Beowulf,*
 “For fight defensive, Friend my Beowulf,
 530 *Hwæt þu worn fela, wine min Unferð/,*
 “What a deal hast uttered, dear my Unferth,
 1171 *goldwine gumena,*
 breaker of rings, and blithe be thou,

There is no negative component in the lexical meaning of direct addresses in Beowulf, consequently the pronoun cannot be negatively marked either. Elise Louvriot comments that “the poet never explicitly expresses disapproval of Beowulf” [25, 249]. Terms of address [28, 154] are the markers of Direct Speech, they show how the speaker's attitude to the addressee, based on his / her position in the family, the social status in the community, the pragmatic relationship between the addressor and the addressee.

One phenomenon that has been identified at the diachronic level as a major cause of language change is the process of grammaticalization (Meillet 1912; quoted in Hopper and Traugott, 2003). One factor that has been identified as a driving force for the changes that languages experience is frequency of usage. As Antoine Meillet (1912) explains, grammaticalization leads to a loss of expressivity in frequently used collocations, whose functions may then be rejuvenated through new collocations filling more or less the same role. See some other views on grammaticalization [16, 25–26].

The religious discourse [see the term register: 28, 402] represented by Biblical texts shows the number opposition: *thou* and *you* simply signified the singular and plural pronouns respectively. This was partially due to the fact that the *King James Bible* was already archaic in pronoun use in 1611, but its special status (together with the *Book of Common Prayer*) helped to define *thou* as ‘religious’.

The other special register in which *thou* survives is the language of poetry, where *thou* signifies intimacy, this meaning which licenses its survival into the twentieth century poetry. The choice of *you* instead of *thou* is often reserved for outsiders or strangers to these communities, so pronoun shift (from *thou* to *you*) from addressee to addressee is controlled by pragmatic factors. *Thou* has become a strong reference of (1) address to social inferiors; (2) address of social equals; (3) address in private; (4) familiar or intimate address; (5) contempt, scorn but in the appropriate text / discourse [see: 29, 39–42].

The history of English illustrates the interaction of morphological change and social factors. The personal pronouns expressing reference to Speaker (I), Addressee (you) and the Person spoken of (He, She, It, They) [28, 144] is a universal feature of human language [see: 38, 339–83]. This fact proves that the system of pronominal reference is fundamentally stable. It is also true that the forms constituting the pronominal system have been involved in tremendous changes in the history

of English. Since Old English, a phonological change combined with morphological leveling has wrought a considerable change in the shape and sound of the pronoun system as a whole.

Part of the cause of collapsing the Old English system lies in the social function of pronouns. By Late Middle English the second pronoun singular had evolved into *þu / ðu, þe / ðe* → *thou* and *thee*, while the plural, second person had evolved into *ge, eow* → *you* and *ye* (Lass, 1992).

The loss of *thee* and *thou* (in the so-called Standard English usage) and its permanent replacement with *you* in Modern English is attributable to pragmatic factors influencing word choice and its consequence on language change [33, 43–45]. By the beginning of the 14th century the singular and plural Middle English pronouns had developed an additional pragmatic function, stimulated by social concerns [20, 89]. The choice of pronouns was not determined solely by the grammatical designation of person (first, second, third) or number (singular, plural). Instead, what the speaker chose in order to address his / her interlocutor signified her / his assessment of that person's status and relationship with her / him — as one of equal or superior social status. *You* tended to be the preferred option mainly in upper-class or courtly contexts in the Middle English period, *thou* increasingly came to be associated with lower status.

The status-oriented distinction of the second person pronoun usage is by no means unusual. In many languages, like German and French, there is still a regular pragmatic distinction between

the polite so-called “V” option (*Sie, Vous, Usted, Lei / Loro*) and the more familiar “Tu” option (*du, tu, tu, voi*) to address an individual. In fact patterns of address in different languages tend to be as complex and socially-sensitive as their cultural-specific norms of politeness may dictate [12, 4].

Conclusion and Perspectives

The research of the second person pronoun has revealed that in the Old English system language there was a strong number opposition supported by the verb flexions.

The Nominative form *þu / ðu* was used as the subject of the sentence and played the role of the constructive element of the sentence as its nominative grammatical centre.

The OE singular pronoun *þu / ðu* reveals several functions: the grammatical functions of person and number, the syntactical function of the subject, the referential function (referring to the subject expressed before), the communicative function of Addressee and the deictic function of the person.

The OE pragmatic function of the second person singular form did not possess it began to develop it due to the social stratification of the society and the French pragmatic differentiation of the second person singular and plural pronouns. Nevertheless, the pragmatic function is not essential of the pronoun it is inherent in the nominal used as its antecedent.

The next step to make in this field is to investigate the correlation of the second person forms, first, in the OE translations of Latin texts and, second, ME translations of French texts.

REFERENCES

1. Abbot Edwin. A Shakesperean Grammar / Edwin Abbot Abbott. — Mineola, New York: Dover Publications, Inc., 1966 [1850]. — 511 p.
2. Adger David. Combinatorial Variability / David Adger // Journal of Linguistics. — 2006. — Vol. 42. — P. 503–530.
3. Algeo John. The Origins and Development of the English Language. 6th ed. / John Algeo. — Boston: Wadsworth, 2009. — 368 p.
4. Benveniste Emile. The Nature of Pronouns / Emile Benveniste // Paul Cobley (ed.). The Communication Theory Reader. Psychology Press, 1996 — P. 295–290.
5. Blockley Mary, Cable Thomas. Kuhn's Laws, Old English Poetry and the New Philology / Mary Blockley, Thomas Cable // Peter Stuart Baker (ed.). The Beowulf Reader. — New York and London : Routledge, 2000. — P. 261–280.
6. Bolinger D. Pronouns in Discourse / D. Bolinger // T. Givón (ed.). Syntax and Semantics. Discourse and Syntax. — Vol. 12. — San Diego, California : Academia Press, 1979. — P. 397–412.
7. Brown Roger, and Gilman Albert. The Pronouns of Power and Solidarity / Roger Brown, Albert Gilman // T.A. Sebeok (ed.). Style in Language. — Cambridge, Mass : MIT Press, 1960. — P. 253–276.
8. Busse Ulrich. Linguistic Variation in the Shakespeare Corpus: Morpho-syntactic Variability of Second Person Pronouns / Ulrich Busse. — Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 2002. — 239 p.
9. Byrne Geraldine. Shakespeare's Use of the Pronoun of Address: Its Significance in Characterization and Motivation / Geraldine Byrne. — Philadelphia : Haskell House, 1970 [1936]. — 179 p.
10. Carlton Charles Meritt. Descriptive Syntax of the Old English Charters / Charles Meritt Carlton. — The Hague : Walter de Gruyter, 1970. — 200 p.
11. Crystal D. Dictionary of Linguistics and Phonetics / D. Crystal. — London : John Wiley & Sons, 2011 [1980]. — 560 p.

12. Delisle Helga H. Intimacy, Solidarity and Distance: The Pronouns of Address in German / Helga H. Delisle // Die Unterrichtspraxis / Teaching German. — 1986. — Vol. 19, No. 1. — P. 4–15.
13. Dik S. The Theory of Functional Grammar. Part I: The Structure of the Clause. Functional Grammar Series 9 / S. Dik – Dordrecht, Foris, 1989. — 509 p.
14. Fillmore Charles J. Lectures on Deixis / C.J. Fillmore. — Standford, Calif. : CSLI Publ., 1997. — 151 p.
15. Finegan Edward. Language: Its Structure and Use / Edward Finegan. — Boston, MA : Wadsworth Cengage Learning, 2011. — 592 p.
16. Fischer Olga, Kemenade Ans van, Koopman Willem, and Wurff Wim van der. The Syntax of Early English / O. Fisher et al. — Cambridge : CU P, 2000. — 341 p.
17. Gardelle Laure, Sorlin Sandrine. Introduction / L. Gardelle, S. Sorlin // L. Gardelle, S. Sorlin (eds.). The Pragmatics of Personal Pronouns. — Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 2015. — 337 p.
18. Gramley S., Patzold K. M. A Survey of Modern English / S. Gramley and K. M. Patzold. — London : Routledge, 1992. — 416 p.
19. Gramley Stephan. History of English: An Introduction / Stephan Gramley. — London and New-York: Routledge, 2012 (1992). — 464 p.
20. Helbrecht Johannes. Politeness Distinction in Second Person Pronouns / Johannes Helbrecht // B. Comrie (ed.). World Atlas of Language Structures. — Leipzig : Max Plank Istitut. — 2001.
21. Hogg Richard M., Fulck R.D. A Grammar of Old English, Volume 2: Morphology / M. Richard Hogg, R.D. Fulck. — Chichester : John Wiley & Sons, 2011. — 416 p.
22. Hope Jonathan. The Use of *Thou* and *You* in Early Modern Spoken English: Evidence from Depositions in the Durham Ecclesiastical Court Records / Jonathan Hope // Dieter Kastovsky (ed.). Topics in English Linguistics 13: Studies in Early Modern English. — Berlin and New York : Mouton de Gruyter, 1994. — P. 141–152.
23. Kennedy Leith D. and Graddol D. Modernity and English as a National Language / D. Leith Kennedy, D. Graddol // D. Graddol, D. Leith and J. Swann (eds). English : History, Diversity and Change. — London : Routledge / Open University, 1996. — 312 p.
24. Levinson S. C. Pragmatics / S.C. Levinson. — Cambridge : CUP, 1983. — 250 p.
25. Louviot Elise Direct Speech in Beowulf and Other Old English Narrative Poems / Elise Louviot. — Cambridge : Boydell & Brewer, 2016. — 296 p.
26. Francis P., Jr. Robert Dennis Fulck (ed.). Interpretations of Beowulf: A Critical Anthology / Francis P. Magoun, Jr. — Bloomington and Indianapolis Indiana University Press, 1991 — p. 45–65, p. 52–53)
27. Mitchell Bruce. Relative and Personal Pronouns in Beowulf: eight notes / Bruce Mitchell. — Tokyo : Kenkyusha, 1988. — 10 p.
28. Mykhaylenko Valery V. A Glossary of Linguistics and Translation Studies / Valery V. Mykhaylenko. — Ivano-Frankivsk : King Danylo Galytskyi University of Law, 2015. — 528 p.
29. Ortega F. V. The Pragmatic Dimension of Personal Pronouns / Francisco Vizcaíno Ortega // Universidad de Las Palmas de Gran Canaria. — P. 39–42.
30. Pintzuk Susan. Phrase Structures in Competition: Variation and Change in Old English Word Order / Susan Pintzuk. — London and New York : Garland Publishinn, 1999. — 272 p.
31. Schupbach S. Scott. Situational Demonstratives in Blackfoot / S. Scott Schupbach // Coyote Papers. — 2013. — Vol. 21. — P. 49–52.
32. Shay Scott. The History of English: A Linguistic Introduction / Scott Shay. — San Francisco. Washington : Wardja Press, 2013. — 232 p.
33. Sorlin Sandrine. The Pragmatic Functions of the Second Person Pronoun in House of Cards / Sandrine Sorlin // Sorlin L., Gardelle S. (eds.). Second Person Pronouns in Contemporary English. — Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 2015. — P. 125–146.
34. Thavenius Cecilia. Referential Pronouns in English Conversation. / Cecilia Thavenius. — Lund : CWK Gleerup, 1983. — 194 p.
35. van Bergen Linda. Pronouns and Word Order in Old English: With Particular Reference to the Indefinite Pronoun *Man* / Linda van Bergen. — London and New-York : Routledge, 2015. — P. 120–131.
36. Wales Katie. Personal Pronouns in Present-day English / K. Wales. — Cambridge : CUP, 1996. — 228 p.
37. Wales K. *Thou* and *You* in Early Modern English: Brown and Gilman Reappraised / K. Wales // Studia Linguistica. — 1983. — Vol. 37. — Issue 2. — P. 107–125.
38. Zupnik Y.-J. A Pragmatic Analysis of the Use of Person Deixis in Political Discourse / Y.-J. // Journal of Pragmatics. — 1994. — Vol. 21. — No. 3. — P. 339–383.

СТРУКТУРНА РЕОРГАНІЗАЦІЯ ІНФІНІТИВА У СКЛАДІ РЕЙЗИНГОВОЇ КОНСТРУКЦІЇ ПРОТЯГОМ ДАВНЬОАНГЛІЙСЬКОГО І СЕРЕДНЬОАНГЛІЙСЬКОГО ПЕРІОДІВ

Очковська А.П.,

Житомирський державний університет ім. Івана Франка,
вул. Велика Бердичівська, 40, м. Житомир, 10008
E-mail: ochkovska.anna@gmail.com

*У статті здійснено аналіз структурної перебудови інфінітива як конституюнної рейзингової конструкції з підметом з позицій генеративної граматики протягом давньоанглійського і середньоанглійського періодів. Встановлено, що відмінність давньоанглійського і середньоанглійського інфінітивів пояснюється різницею синтаксичного статусу інфінітивного маркера *to*. *V + Inf-to-D* пересув вказує на те, що в давньоанглійській мові *to* й інфінітив утворюють нероздільну морфологічну і синтаксичну єдність, а втрата *V + Inf* пересуви до позиції вершини *DP* змінює внутрішню структуру давньоанглійського *to*-інфінітива і відповідно статус інфінітивної групи від *PP* до *TP* у середньоанглійському періоді.*

Ключові слова: генеративна граMATика, інфінітивний комплемент, функціональна проекція, лексична проекція, рейзингова конструкція.

Очковская А.П.

Структурная реорганизация инфинитива в составе рейзинговой конструкции в древнеанглийском и среднеанглийском периоде

*В статье проанализирована структурная реорганизация инфинитива как конститuenta рейзинговой конструкции с позиций генеративной грамматики в древнеанглийском и среднеанглийском периодах. Установлено, что отличие древнеанглийского и среднеанглийского инфинитива объясняется различием синтаксического статуса инфинитивного маркера *to*. *V + Inf-to-D* передвижные указывает на то, что в древнеанглийском языке *to* и инфинитив образуют нераздельное морфологическое и синтаксическое единство, а потеря *V + Inf* передвижения к позиции вершины *DP* меняет внутреннюю структуру древнеанглийского *to*-инфинитива и соответственно статус инфинитивной группы из *PP* в *TP* в среднеанглийском периоде.*

Ключевые слова: генеративная грамматика, инфинитивный комплемент, функциональная проекция, лексическая проекция, рейзинговая конструкция.

A. Ochkovska

Structure rearrangement of infinitive complement as a part of raising structure in Old English and Middle English

*The article analyzes the structure rearrangement of infinitive complement as a part of raising structure in Old English and Middle English from the standpoint of generative grammar. The article proves that the syntactic status of infinitive marker «to» demonstrates the difference between Old English and Middle English infinitive. *V + Inf-to-D* movement indicates that the Old English *to*-infinitive is a single morphological and syntactic unit which cannot be split by intervening elements. "To" is generated with a *D*-feature and the infinitival verb is a combination of two features: an *Inf*-feature and a *D*-feature. When the Old English case system is reduced, the internal structure of the *to*-infinitive undergoes a radical change. The loss of *V + Inf* movement to the position *DP*, as a consequence of the loss of morphological dative case, changes the structure of Old English *to*-infinitive and therefore the status of infinitive group changes from *PP* to *TP* in the Middle English language.*

Key words: generative grammar, infinitive complement, functional projection, lexical projection, raising structure.

Проблеми історичного синтаксису досі залишаються актуальними, незважаючи на численні розвідки вітчизняних (І.Р. Буніятова, В.В. Михайленко, М.В. Полховська, І.Є. Снісаренко) та зарубіжних науковців (Р. Стоквел, Е. Траугот,

О. Фішер). На сучасному етапі досліджень фокус уваги лінгвістів сконцентровано на низці питань, пов'язаних з функціонуванням синтаксичних одиниць, наприклад інфінітивних речень, з точки зору їх розвитку на певному історичному етапі.

Аналіз інфінітива як конститuenta конструкції з нефінітимним комплементом викликає особливий інтерес через розбіжність підходів до інтерпретації інфінітива та його синтаксичного оточення. Визначення статусу інфінітива, його походження та функціонування, зв'язку з іншими елементами речення залишаються релевантними питаннями сучасного теоретичного синтаксису.

Метою дослідження є вивчення еволюції інфінітива як конститuenta рейзингової конструкції з підметом з позицій генеративної граматики протягом давньоанглійського і середньоанглійського періоду.

Відповідно до "Principles and Parameters" Н. Хомського [4], у сучасній англійській мові речення містить лексичні та функціональні проєкції. Слід зазначити, що лексичні проєкції переважають функціональні. Наприклад, структура клаузи-комплемента має такий вигляд:

(1) [_{CP}... [_{AgsSP}... [_{TP}... [_{ArgOP}... [_{VP}...]]]]].

Однак давньоанглійський давальний прийменник *to* не займає позицію жодної функціональної проєкції *C(omp)*, *Agr(eement)* або *T(ense)*, тому структура клаузи (1) є неприйнятною для давньоанглійського *to*-інфінітива. Оскільки *to* займає позицію лексичної проєкції *P(reposition)*, то для давньоанглійської інфінітивної клаузи типовою є така структура (2):

(2) [_{PP}... [_{DP}... [_{InfP}... [_{VP}...]]]]].

Як відомо, в давньоанглійській мові інфінітив позначає дію без вказівки на процесуальність, часові, видові, модальні та станові відношення. Існували дві форми інфінітива — незмінювана (проста) та змінювана після *tō*, що походять із відмінюваних іменників дії середнього роду, які мали кореляти **-ennes* та **-enne*:

1) незмінюваний інфінітив (*uninflected bare infinitive*), який складається з дієслівної основи і суфікса *-(a)n*;

2) змінюваний інфінітив (*inflected to-infinitive*), який складався з прийменникового інфінітивного маркера *to*, суфікса *-en / -an* і закінчення давального відмінка *-ne* [15; 16].

Давньоанглійський інфінітив обмежений у використанні і вживається переважно для вираження мети. Змінюваний *to*-інфінітив, як правило, вживається з дієсловами, які вимагають родового, давального відмінка чи прийменникового додатка, на відміну від незмінюваного інфінітива, який вживається з дієсловами, що вимагають знахідного відмінка [1, 20–21, 60–61]. Функціонування давньоанглійського інфінітиву з / без *to* залежить від відмінка, що й демонструють приклади:

(3) *alyfe me to farenne and to geseonne dat seloste land begeondan Iordane and ða gecorenistan dune and Libanum / allow me to go and to see*

the best the best land beyond Jordan and the goodliest mountain and Libanon [7, 337].

(4) *hie... heton him sendan mara fultume they ordered to-them send great forces* [8, 73].

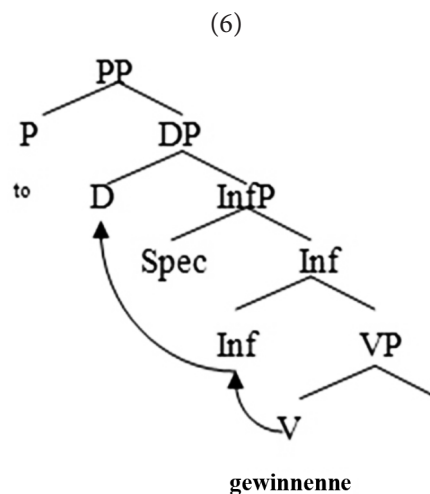
У прикладі (3) дієслово *alyfe* асигнує давальний відмінок, тому інфінітиви *to farenne*, *to geseonne* вживаються з давальним прийменником *to* й із закінченням давального відмінка *-ne*.

Приклад (4) демонструє використання незмінюваного інфінітива *sendan*, який вживається з дієсловом *heton*, що асигнує знахідний відмінок. Таким чином, в давньоанглійській мові форма давального відмінка інфінітива є суттєво відмінною від форми знахідного відмінка інфінітива без частки *to*. Інфінітив у давальному відмінку вживається з прийменником *to*, який займає вершину лексичної проєкції *P*.

У давньоанглійській мові інфінітив має більше ознак іменної частини мови. Вершина *DP* у давальному відмінку демонструє його морфологічну реалізацію і вказує на те, що вершина має *case feature (DAT-feature)*, що є суб'єктом перевірки цієї ознаки. Вершина інфінітивної *DP* поєднується з вершиною *PP* для перевірки *DAT-feature*, тому *to* є прийменниковою вершиною *PP*, а *DP* є її комплементом. Інфінітивне дієслово має інфінітивну ознаку (*Inf-feature*), *V + Inf* має іменну ознаку (*D-feature*), що є суб'єктом перевірки ознаки. Інфінітивне дієслово перевіряє *D-feature* таким чином: інфінітивна вершина зазнає пересуву до позиції, де перевіряє *D-feature*, тобто спочатку до *Inf*, щоб перевірити *Inf-feature*, а потім комплекс [*Inf V + Inf*] зазнає пересуву до позиції *D* для перевірки *D-feature*.

Приклад (5) і його структура (6) демонструють пересув інфінітивного дієслова з позиції у *VP* до позиції *Inf*, що утворює комплекс [*V + Inf*], який зазнає пересуву до *D*, де відбувається перевірка *D-feature*.

(5) *We synd gearwe nu to gewinnenne þæt land / We are ready now to conquer that land* [7, 320].

Отже, *V + Inf-to-D* пересув засвідчує, що в давньоанглійській мові *to* й інфінітив утворюють

нероздільну морфологічну і синтаксичну єдність, так само як *P* не відокремлюється від комплементу *DP*.

Очевидним є той факт, що в давньоанглійській мові *to* є прийменником. Відповідно до *Case Resistance Principle (CRP)* [14], категорії з ознакою маркування відмінка не займають маркованих (*case-marked*) позицій. Відмінок не асигнується категорії з категоріальною ознакою [-V, -N], тому що це категорія, яка асигнує відмінок. У давньоанглійській мові це припущення засвідчується, оскільки *PP* не асигнує відмінок і не займає маркованої (*case-marked*) позиції, а саме: позиції додатка прийменника, в якій обов'язково асигнується відмінок.

Відмінність змінюваної та незмінюваної форм у давньоанглійській мові зникає до кінця давньоанглійського періоду, тому *tō* перетворюється на формальний показник інфінітива, втративши своє прийменникове значення. Різниця між давньоанглійським і середньоанглійським інфінітивом пояснюється відмінністю синтаксичного статусу інфінітивного маркера *to* протягом цих періодів розвитку англійської мови.

В англійській мові середньоанглійського періоду, як зазначалося раніше, відбувається редукція флексій, результатом якої стає ідентичність форм інфінітива без *to* і *to*-інфінітива. *To*-інфінітив поступово замінює інфінітив без частки *to*, внаслідок чого в сучасній англійській мові використання *to*-інфінітива є нормою, виняток становить лише вживання інфінітива без частки *to* з дієсловами перцепції (*see, hear etc.*) або каузативами (*make*).

Зміна статусу давньоанглійського інфінітива відбувається у системі одночасних поверхневих змін [12, 194]. Розглянемо зміну від *PP* до *TP* як послідовну зміну статусу інфінітива з позицій генеративної граматики.

Слід зазначити, що відмінність давньоанглійського і середньоанглійського інфінітиву полягає також у використанні прийменника *for* в інфінітивних конструкціях, які стають часто вживаними в середньоанглійській мові.

Походження *for* є предметом багатьох лінгвістичних розвідок, але у них увага приділялася переважно семантиці *for* у порівнянні з *to*, ніж синтаксичним особливостям [9, 11–12, 16].

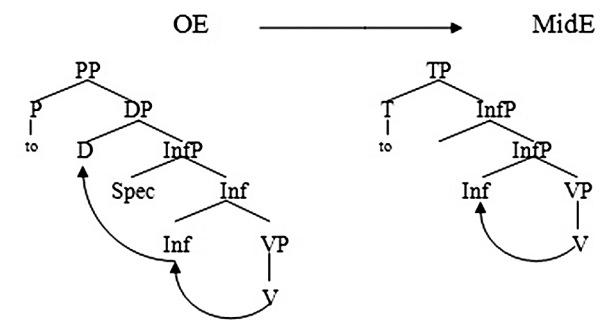
Однією з причин використання *for* протягом середньоанглійського періоду є редукція закінчення давального відмінка *-ne*. У давньоанглійській мові інфінітивні конструкції марковані трьома елементами *to + infinitival ending -en/an + dative ending -ne*. Після 1100 р. починається редукція закінчень, маркерами інфінітивних конструкцій стають *to + infinitival suffix -en*, а зникнення давального закінчення *-ne* є результатом появи нового інфінітивного маркера *for* [12, 190].

Враховуючи структурні особливості інфінітивного комплементу, слід зазначити, що оскільки *D* має сильну ознаку (ознаку давального відмінка),

то інфінітив зазнає пересуву до позиції *D*, щоб перевірити *D*-ознаку. Відмінність між давньоанглійською і середньоанглійською мовою полягає у різниці між пересувом. Саме в давньоанглійській мові інфінітив зазнає пересуву до позиції *D*, тому що *D* є сильним параметром. Уже в середньоанглійській мові *V + Inf-to-D* пересув стає неможливим, оскільки зникає тригер пересуву.

Розпад системи давньоанглійських відмінків впливає на внутрішню структуру *to*-інфінітивного комплементу, який зазнає низку радикальних змін: редукція давального закінчення призводить до зникнення проєкції *D*, результатом чого є розпад синтаксичної єдності *to*-інфінітива. Як вище зазначено, на відміну від середньоанглійської і сучасної англійської в давньоанглійській мові *to*-інфінітив є однією морфологічною і синтаксичною єдністю. Руйнація внутрішньої структури цієї єдності спричинює появу *for* перед інфінітивним маркером *to*, а також прислівників перед *to*-інфінітивом.

Початок середньоанглійського періоду (1150–1200) є часом діахронного перетворення *to*-інфінітива (*Diachronic Reanalysis of the to-infinitive*), що демонструє структуру (7):

У середньоанглійській мові відбувається спрощення структури інфінітивного комплементу і зникнення пересуву *Inf-to-D*, що вказує на синтаксичні зміни інфінітива [13].

Структура середньоанглійського інфінітивного комплементу (7) демонструє, що позиція між *T* і *Inf* є відтепер доступною для прислівників, заперечень і додатків. Відсутність *D* у структурі вказує на те, що *to*-інфінітив втратив *PP* статус.

Таким чином, давньоанглійський прийменник *to*, який виражав рух, мету, напрямок, редукувався до семантично пустої частки, що є лише маркером інфінітива. Коли семантичне значення «мети» *to* зникло, то постала необхідність у новому показнику цього значення, а саме — у появі та використанні *for* перед *to*-інфінітивом. У середньоанглійській мові *for-to*-інфінітиви є досить поширеними, наприклад:

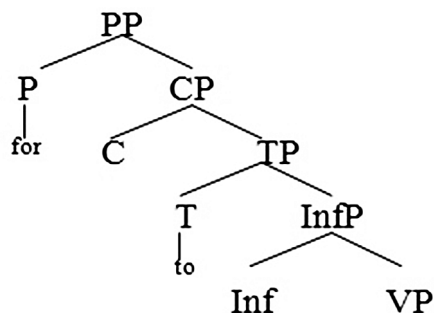
(8) *And, shortly forth this tale for to chase,*

I say, that to this newe marchioness

God hath such favour sent her of his grace [3, 211].

Підрядні речення мети завжди вводяться за допомогою прийменників, тому в структурі *for-*

to-інфінітивної клаузи *for* займає позицію у проєкції *PP*, наприклад (9):

Комплемент *for* не займає позицію в проєкції *TP*, тому що клаузальні комплементи повинні займати позицію в проєкції *CP*, в проєкції *TP* не займають позицію комплементи лексичних одиниць, оскільки вони є завжди комплементарями функціональних вершин.

У середньоанглійській мові *for* стає частиною інфінітивного маркера, який генерується в позиції вершини *TP*, тобто *for to* є складеним інфінітивним маркером.

Якщо *for* був маркером «мети», відмінним від *to*, то на початку середньоанглійського періоду його вживання стає більш емпатичним, ніж *to*. Однак згодом маркер *for* цілком об'єднався з *to* в позиції *T*. Цей процес відбувався в різні часи, різних діалектах і контекстах, тому його наслідки можемо підсумувати таким чином (табл. 1) [12].

Таблиця 1

Old English	Early Middle English
<i>to</i> is a purpose <i>P</i> (followed by a <i>Dat DP</i>)	<i>to</i> is <i>T</i> (followed by <i>InfP</i>)
<i>for</i> is a locative / temporal / purpose <i>P</i> (followed by <i>DP</i>)	<i>for</i> is a purpose <i>P</i> (followed by <i>CP</i>)
<i>for to</i> is ruled out	<i>for to</i> is fine

Спочатку *for* вживається у складі інфінітивних комплементів для позначення мети, а згодом, наприкінці XII ст., зникає різниця між значеннями *to* і *for to* — вони стають взаємозамінними. Наприклад, речення (10) демонструє використання *for* без частки *to* перед інфінітивом для вираження мети:

(10) *Corineus was to wode ivare for hunti deor wilde / Corineus was to woods gone to hunt animals wild* [16].

Оскільки *for to* є одним синтаксичним цілим, то генерується в однаковій функціональній проєкції. Структура середньоанглійської інфінітивної клаузи має такий вигляд:

(11) [_{CP}... [_{AgrSP} PRO [_{AgrS}, AgrSP [_{TP} for to [_{InfP} Spec [_{Inf} -e(n) [_{VP} subj [_V V...]]]]]]]]].

Інфінітив зазнає пересуви до позиції *Inf*, щоб перевірити інфінітивні ознаки (*infinitival features*), а позиція специфікатора *InfP* є *A*-позицією (*Argument position*)), що пояснює особливості

for-to-інфінітиву в середньоанглійській мові, включаючи *Object Shift* і розміщення прислівників в позиції перед або після інфінітиву.

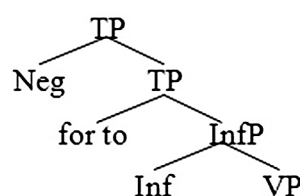
Середньоанглійський інфінітивний маркер займає позицію *T*, оскільки *for-to*-інфінітив має часові характеристики, а також вживається із запереченням, наприклад:

(12) *Nat for to axe or borwe of him moneye / not for to ask or borrow from him money* [3, 338].

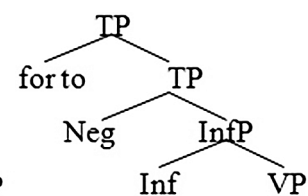
(13) *what shulde lette or moue þee forto not releue us from oure disese which us oppressiþ / what shoul allow or move you to not relieve us from our disease which us oppresses* [10, 167].

Проаналізувавши приклади (12) і (13), можемо стверджувати, що в середньоанглійській мові існує два варіанти розміщення конститuentів у інфінітивній клаузі із запереченням:

(14)

(15)

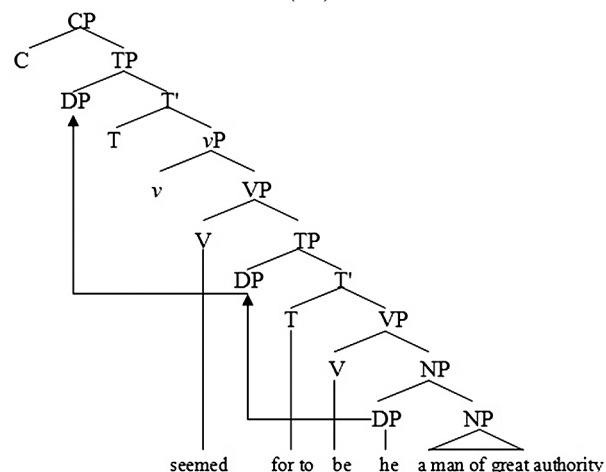

У середньоанглійській мові існує дві позиції для заперечення, а саме: немаркована — ліворуч *for to*, яка поєднується з *TP* (14), і маркована — праворуч *for to* (15), яка поєднується з *InfP*. У будь-якому разі інфінітивний маркер займає позицію *T*.

Якщо *for* вживається в клаузах мети, то є прийменником, але в конструкціях контролю або рейзингових конструкціях займає позицію у проєкції *TP*. Наприклад, речення (16) — це рейзингова конструкція з підметом, до складу якої входить рейзингове дієслово *seemed* та інфінітивний комплемент *for to be*. Організацію конститuentів речення та їх пересув зображено у схемі-дереві (17):

(16) *he seemed for to be a man of great authority* [3, 546].

(17)

Слід зазначити, що інфінітивні клаузи-комплементи мають структурну будову як фінитні клаузи-комплементи, тобто демонструють відповідність до внутрішньої фразової структури і мають *CP* і *ArgSP* [5]. Здатність вибору інфінітивної чи фінитної клаузи спостерігається в сучасній англійській мові, коли окремі лексичні вершини (дієслова, іменники, прикметники) вибирають різноманітні типи комплементів.

У середньоанглійській мові *for* вживається з предикатами, які в сучасній англійській мові вживаються з інфінітивними комплементами без *for*, тому що тут вибір комплемента залежить від властивостей вершин і особливостей підмета *DP* інфінітива (*overt versus null*). *DP* з фонетичними і морфологічними ознаками перевіряється до операції озвучення. Наявний підмет (*overt subject*) інфінітива перевіряє ознаки відмінка (*Case-features*), і перевірка закінчується комплементаризацією *for*. Нульовий підмет *PRO* не має ознаки відмінка, що вказує на те, що *for* не вживається, якщо *PRO* є підметом інфінітивної клаузи. У сучасній англійській мові використання *for* і *PRO* є структурно зумовленим, а в середньоанглійській — вільним. Тому в цей період *for* часто вживається у складі інфінітивних конструкцій, а саме:

– subject control:

(18) *he nyst how best hire herte for t'acoye / he not knew how best her heart to soothe* [2, 129];

– object control:

(19) *my lord... enspired my hert for to hate synne / my lord inspired my heart to hate sin* [16];

– subject raising:

(20) *And like a beast he seemed for to be* [3, 356];

(21) *She seems for to have money.*

Очевидним є те, що в сучасній англійській мові несумісність *for* з рейзинговими дієсловами є наслідком обмеження *DP*-пересуви через суміжний комплементаризатор. У межах програми мінімалізму речення (21) є неграматичним відповідно до *Principle of Greed* [6], тобто конститuent не зазнає пересуви лише для того, щоб ознаки іншого конститuenta були перевірені; конститuent зазнає пересуви, щоб перевірити власні ознаки.

Отже, еволюція статусу інфінітива як конститuenta рейзингової конструкції давньоанглійського і середньоанглійського періоду з *PP* на *TP* відбувається у два етапи:

1) поступове зникнення давального відмінка, що почалося наприкінці давньоанглійського періоду і тривало до 1100 р.;

2) поява інфінітива з відділеною часткою *to* (*split infinitive*) в XIII ст. і поширення використання прислівників як модифікаторів дієслова.

Перший етап вважається морфологічною зміною інфінітива, а другий — синтаксичною. Перший етап забезпечує параметричний перехід від давньоанглійського інфінітива до середньоанглійського, знищуючи морфологічний доказ того, що інфінітив є іменною частиною мови. Протягом середньоанглійського періоду редукція закінчення давального відмінка інфінітива і лексичне знебарвлення давального прийменника *to* спричинили появу нового інфінітивного маркера *for*. Зміни в системі флексій і втрата *V + Inf* пересуви до позиції вершини *DP* спричинили зміни в структурі інфінітивних комплементів. Як результат, відбувається зміна категоріального статусу інфінітива з *P* на *T* конститuent.

ЛІТЕРАТУРА

1. Callaway M. The Infinitive in Anglo-Saxon / M. Callaway. — Washington : Carnegie Institution, 1913. — 352 p.
2. Chaucer G. Troilus and Criseyde [Електронний ресурс] / G. Chaucer. — Режим доступу : www.manybooks.net
3. Chaucer G. Canterbury Tales and Other Poems [Електронний ресурс] / G. Chaucer. — Режим доступу : www.manybooks.net
4. Chomsky N. Knowledge of Language: its Nature, Origin and Use / N. Chomsky. — Praeger : New York, 1986. — 307 p.
5. Chomsky N. Lectures on Government and Binding / N. Chomsky. — Dordrecht, Holland : Foris publications, 1981. — 371 p
6. Chomsky N. The Minimalist Program / N. Chomsky. — Cambridge, London : The MIT Press, 1995. — 420 p.
7. Crawford S. J. The Old English version of the Heptateuch, Elfric's Treatise on the Old and New Testament and his Preface to Genesis / S. J. Crawford. — London : Oxford University Press, 1922. — 460 p.
8. Davis N. Sweet's Anglo-Saxon Primer / N. Davis. — Clarendon : Oxford, 1953.
9. Fischer O. The Rise of the For NP to V Construction: An Explanation / O. Fischer // An Historic Tongue: Studies in English Linguistics in Memory of Barbara Strang. — London : Routledge, 1988. — 67–88 p.
10. Traugott E. C. The Syntax of Old English / E. C. Traugott // The Cambridge History of the English Language. — Cambridge : Cambridge University Press, 1992.
11. Jack G. The Infinitive in early Middle English prose. / G. Jack // Neuphilologische Mitteilungen 92, 1991. — P. 311–341.

12. Lightfoot D. W. Principles of Diachronic Syntax / D. W. Lightfoot. — Cambridge : Cambridge University Press, 1979. — 429 p.
13. Roberts I. Syntactic Change. A Minimalist Approach to Grammaticalization / I. Roberts, A. Roussou. — Cambridge : Cambridge University Press, 2004. — 274 p.
14. Stowell T. Origins of Phrase Structure / T. Stowell // PhD Dissertation : MIT, 1981.
15. Traugott E. C. The Syntax of Old English / E. C. Traugott // The Cambridge History of the English Language. — Cambridge : Cambridge University Press, 1992.
16. Visser F. Th. An Historical Syntax of the English Language / F. Th. Visser. — Leiden : E. J. Brill, 1973. — Vol. IV, part 2. — P. 111–271.

ACTUALIZATION OF EVALUATION IN COGNITIVE-COMMUNICATIVE FIELD

Hanna Prihodko,

Zaporizhzhya National University
66, Zhukovsky St, Zaporizhzhya, 69600
E-mail: anna.prihodko.55@mail.ru

The paper targets at lingual means of actualizing frame-scripts' evaluative potential. The article pursues a number of objectives: the study of realization of the structure of evaluative utterances in the frame; identification of functional-semantic features of this realization. The term "frame" is used primarily for the characterization of such structures of consciousness, which are formed for displaying situations in object-human cognitive activity. Frame is a declarative way of knowledge representation, which is formulated in terms of descriptions and is a bundle of knowledge about a particular area of human activity, on the ontology of the world, the human representation of the system, thematically related to one picture, one act and one script. Such understanding of the frame gives grounds to speak of it as a definitely organized system (set) of propositions which schematize corresponding denotative situations, that is, as a minimum informative block. Therefore, the frame can be called the cognitive-communicative field, or communicative frame. Formation of the frame as the specific structure of consciousness, corresponding to the representation of the event, has an ontological basis. The logical analysis of concepts, which provides for the establishment of the laws of its internal organization in order to identify its components and modeling their interactions, confirms the notion of the frame as a stereotypical situation. As far as the person's life-world is made up of many situations, their language and speech fixation needs the combination of situations into the utterances. Thus, the evaluative utterance is the product of a certain reflection pattern, scene, or a script in the communicative act. In accordance with socio-role status relationships between participants of communication are spread mainly in the social sphere of communication, where social role reflects interactional conditions between the subject of communicative action and its object. According to some linguists, conditions of social interaction between communicants are based on three types of relations — equality, subordination and dominance, which are implemented in the familiar, unconstrained, neutral and elevated communication (speech) registers. Communicative role as a kind of invariant unit of behavior, is a part of the general scheme of activities and is related to relevant normative expectations, which may be shown by the communicants in a given communicative and particular social situations. Every act of communication is characterized by the definite form of interaction, which is based on its correlation with the situation-type, which is the frame with the features and functional conditions inherent to it. Frame structure can be regarded as an independent configuration consisting of a core, a set of standard forms of speech acts, participants of speech event. In addition to these components, an important role belongs to the objective, plan and consequent. Thus, the evaluative situation can be attributed to the frame, as it includes evaluation of the phenomena of the outer world and illustrates the continuity of images of the object and the subject, objectified in the system parts of speech, as well as all the constituents of utterances that make up the situation. Considering the above stated, the cognitive-communicative field of evaluative situation can be represented as hyperframe of verbal interaction, which displays all components of the frame in their interconnection and interdependence, which allows to determine the sequence of the constituents of data in the process of updating and predetermine the appearance of certain actions that characterize the core of the frame structure in functional and semantic aspects. An important component of the mechanism of formation of the evaluative utterance is a cognitive factor. On the one hand, it helps to conceptualize the relations between situations of extralinguistic reality (sender's perspective), and on the other hand, it serves as a specific signal for the process of the mental perception of text (recipient's perspective). Thus, participants of interaction use are general schemes of encoding and decoding of information that is contained in the utterance.

Consequently, the actualized structure of the evaluative utterance is connected with the realization of the frame structure of a typical act of communication in the form of a holistic multi-level formation — functional-semantic representation. Actualization of a frame structure takes place on the background of social interaction, where the functional-semantic representation of the evaluative frame is promoted by implementing in its structure such items as the illocutionary act-event, topical proposition and typical grammatical construction. As a result, there is a picture of interconnected and interdependent in their development concepts — from parts of the utterance — to all evaluative utterance, which is the core of the cognitive-communicative field of interaction.

Key words: frame, evaluation, evaluative utterance, sender, recipient, cognitive-communicative field.

Приходько Г.І.

Актуалізація оцінки в когнітивно-комунікативному полі

Метою цієї статті є вивчення актуалізації фреймового сценарію, що реалізує оцінний потенціал. Основна мета і характер фактичного матеріалу визначили і структуру пропонованої статті. Спочатку розглядається поняття фрейму в лінгвістиці взагалі, далі дається аналіз функціонально-семантичних особливостей реалізації структури висловлювань, які складають оцінний фрейм. Фрейм — це декларативний спосіб репрезентації знання, який формулюється в термінах дескрипцій і є пучком знань про певну галузь людської діяльності, про онтологію навколишнього світу, про систему уявлень людини, тематично пов'язаних в одну картину, один акт, один сценарій. Таке розуміння фрейму дає підставу говорити про нього як про певним чином організовану систему (набір) пропозицій, що схематизує відповідні їм денотативні ситуації, тобто як про мінімальний інформаційний блок. Іншими словами, фрейм можна назвати когнітивно-комунікативним полем, або комунікативним фреймом. Важливою складовою механізму формування оцінного висловлювання є когнітивний фактор. З одного боку, він допомагає концептуалізувати відносини між ситуаціями позамовної дійсності (перспектива адресанта), а з іншого — слугує специфічним сигналом для обґрунтованого процесу ментальної обробки тексту (перспектива адресата). Актуалізація такої фреймової структури відбувається на тлі соціальної інтеракції, де активізується функціонально-семантичне уявлення оцінного фрейму шляхом реалізації в його складі таких одиниць, як іллокутивний акт-подія, тематична пропозиція і типова граматична конструкція. Внаслідок цього виникає картина взаємопов'язаних і взаємозумовлених у своєму розвитку уявлень — від відрізків висловлювання (репліки) до всього оцінного висловлювання, яке входить на правах ядра в когнітивно-комунікативне поле взаємодії.

Ключові слова: фрейм, оцінка, оцінне висловлювання, адресант, адресат, когнітивно-комунікативне поле.

Приходько А.И.

Актуализация оценки в когнитивно-коммуникативном поле

Целью этой статьи является изучение актуализации фреймового сценария, реализующего оценочный потенциал. Основная цель и характер фактического материала определили и структуру предлагаемой статьи. Сначала рассматривается понятие фрейма в лингвистике вообще, далее дается анализ функционально-семантических особенностей реализации структуры высказываний, которые составляют оценочный фрейм. Фрейм — это декларативный способ репрезентации знания, который формулируется в терминах дескрипций и является пучком знаний об определенной области человеческой деятельности, об онтологии окружающего мира, о системе представлений человека, тематически связанных в одну картину, один акт, один сценарий. Такое понимание фрейма дает основание говорить о нем как об определенным образом организованной системе (наборе) пропозиций, схематизирующих соответствующие им денотативные ситуации, то есть как о минимальном информационном блоке. Другими словами, фрейм можно назвать когнитивно-коммуникативным полем, или коммуникативным фреймом. Важной составляющей механизма формирования оценочного высказывания является когнитивный фактор. С одной стороны, он помогает концептуализировать отношения между ситуациями внеязыковой действительности (перспектива адресанта), а с другой — служит специфическим сигналом для обоснованного процесса ментальной обработки текста (перспектива адресата). Актуализация такой фреймовой структуры происходит на фоне социальной интеракции, где активизируется функционально-семантическое представление оценочного фрейма путем реализации в его составе таких единиц, как иллокутивный акт-событие, тематическая пропозиция и типовая грамматическая конструкция. Вследствие этого возникает картина взаимосвязанных и взаимообусловленных в своем развитии представлений — от участков высказывания (реплики) до всего оценочного высказывания, которое входит на правах ядра в когнитивно-коммуникативное поле взаимодействия.

Ключевые слова: фрейм, оценка, оценочное высказывание, адресант, адресат, когнитивно-коммуникативное поле.

Introduction

In recent years, the term “frame” has been widely used in cognitive science [6, 14–16; 21, 205–223]. The term “frame” is used primarily for the characterization of such structures of consciousness, which are formed for displaying situations in object-human cognitive activity. Taking into account this thesis the efficiency of its use in relation to more complex kinds of person's

speech activity should be recognized because frame is “an important linguistic component of the cognitive field of text structures, as well as the production, transformation and transposition of knowledge, ideas and thoughts” [8, 212].

The notion “frame” includes the interpretation of the situation as a cognitive category, and as a text element. Ch. Fillmore defined “frame” as a group

of words the union of which is motivated and structured by definite standardized knowledge constructions or constructions that schematize human experience [15, 54].

Frame is a declarative way of knowledge representation, which is formulated in terms of descriptions and is a bundle of knowledge about a particular area of human activity, on the ontology of the world, the human representation of the system, thematically related to one picture, one act and one script. Such understanding of the frame gives grounds to speak of it as a definitely organized system (set) of propositions which schematize corresponding denotative situations, that is, as a minimum informative block. Therefore, the frame can be called the cognitive-communicative field, or communicative frame.

The **aim** of this paper is to examine the updating of frame script that implements the evaluative potential. Achieving this goal resulted in the decision of a number of specific objectives: the study of realization of the structure of evaluative utterances in the frame; identification of functional-semantic features of this realization.

The **material**, which is subjected to analysis, was a selection of approximately 100 utterances of works by contemporary British and American writers.

Methods and techniques are determined by the objectives, the material, theoretical direction of the article and are of complex character. They integrate theses of the cognitive theory and discourse theory. Speech act analysis is used while studying the pragmatic characteristics of utterances containing evaluative concepts; the framing technique is used to structure the speech act on the example of the evaluative utterance.

Theoretical Background

Formation of the frame as the specific structure of consciousness, corresponding to the representation of the event, has an ontological basis. Yu. G. Pankrats emphasizes that it is realized in the course of re-experiencing the same situation or in the monitoring of it. And by the fact that the description of the situation gets similar from the language point of view shapes, stereotypical connections set in this order: "some situation in the real world — understanding and division of the situation in the consciousness — conventionalization of linguistic forms of description of the situation" [10, 16].

The logical analysis of concepts, which provides for the establishment of the laws of its internal organization in order to identify its components and modeling their interactions confirms the notion about the frame as a stereotypical situation [6, 14]. The conceptual analysis of the logical plan is determined by the system of predicates and propositional structures representing the situation in the form of frames.

As far as the person's life-world is made up of many situations, their language and speech

fixation needs the combination of situations into the utterances. Thus, the evaluative utterance is the product of a certain reflection pattern, scene, script in the communicative act [14]. It combines such basic components as partners, or communicants — sender and the addressee and referent (world fragment of things, or images), which are joined in the act of communication based on the orientation of communicative action, thus creating a single dynamic system — the cognitive-communicative field [7, 47–76], or a kind of communicative frame, the constituents of which are participants in the act of communication (speaker and, accordingly, the addressee), the content of the utterance (in our case — evaluative), the place where the communication occurs, the relationship between participants at the time of communication [13, 28].

The target orientation of utterance always involves some forms of communicative and social influence — personal, public, official, unofficial. The relationship between the partners is also conditioned by the social status and role in determining the positions of the participants of communicative interaction act in order to fulfill certain social roles: the seller — the buyer, the ticket-collector — the passenger, the chief — the subordinate, etc. (and also the initiator — the recipient and vice versa) [21, 216–217].

In accordance with socio-role status relationships between participants of communication are spread mainly in the social sphere of communication, where social role reflects interactional conditions between the subject of communicative action and its object. According to some linguists, conditions of social interaction between communicants are based on three types of relations — equality, subordination and dominance [19, 17–36], which are implemented in the familiar, unconstrained, neutral and elevated communication (speech) registers. Communicative role as a kind of invariant unit of behavior, is located in the general scheme of activities and is related to relevant normative expectations, which may be shown by the communicants in a given communicative and particular social situations.

Communicants' socio-role status is based on a specific set of rights and obligations of the participants in the act of communication, their awareness of these rights and obligations [13, 29–30]. Social situation and socio- role status of partners form pragmatic factors that are the integral part of the frame organization of utterances in general and the evaluative one in particular, and they require their registration in the implementation of the act of communication [16, 59; 20, 163–182]. These factors or parameters of interaction in the evaluative utterance may be called constant constituents of the frame.

The relations between the communicants, conditioned by their socio-role status, are marked by certain linguistic means signaling the interlocutor

about his partner's status. Moreover, some linguists [4, 13–15; 18, 6–7] consider that the choice of language means in a particular type of interaction in the implementation of the same communicative intention to some extent depends on the relationship between the interlocutors and their socio-role status.

Every act of communication is characterized by the definite form of interaction, which is based on its correlation with the situation-type, which is the frame with the features and functional conditions inherent to it [5, 26–30; 9, 289]. Frame structure can be regarded as an independent configuration consisting of a core, a set of standard forms of speech acts, participants of speech event. In addition to these components, an important role belongs to the objective, plan and consequent.

Thus, the evaluative situation can be attributed to the frame, as it includes evaluation of the phenomena of the outer world and illustrates the continuity of images of the object and the subject, objectified in the system parts of speech, as well as all the constituents of utterances that make up the situation [6, 15–16; 12, 70–71]. Considering the above stated, the cognitive-communicative field of evaluative situation can be represented as hyperframe of verbal interaction, which displays all components of the frame in their interconnection and interdependence, which allows to determine the sequence of the constituents of data in the process of updating and predetermine the appearance of certain actions that characterize the core of the frame structure in functional and semantic aspects.

Results and Discussion

Here we present the analysis of the process of updating the frame structure of evaluative utterances. By updating, we understand the use of the certain linguistic unit with the purpose of transmitting information in a particular communicative situation, when actualized notion, represented by certain information identified with his real representation in the speaker's mind [3, 6–7]. In the process of updating the peculiar conversion of a language unit into a signal is observed [1, 28], so that the verbal expression used by the speaker is correlated with a standard way of the communicative act, presenting the proper characterization of the image that G. G. Pocheptsov [11, 10] and A. M. Shahnarovich [17, 53] call "hyperconfiguration".

Production of utterance is the speaker's matter. He uses language as the tool of impact. Communicative and functional purpose of such utterance is determined by its intended use (communicative intension, illocutionary focus) from the speaker's side — in this case, the author, for the planned impact on the partner — the reader:

- (1) *"They plonked you out there in the mud... and your job was to get killed if the enemy attacked.*

You were not allowed to retreat; you knew that nobody would be allowed to succour or reinforce you; ... A very pleasant prospect. A most jolly look out" [23, 54].

Here the author describes the hopeless situation of the heroes. Note also that the communicative intention determines not only the role of the speaker as a direct participant of the act of interaction, but also indicates the specific purpose of the speech work and the method of its presentation: whether the speaker expresses a statement or a question, an order or a request by his action.

The aim may be considered as an indication of the regulation of verbal behavior in terms of the target impact of the utterance, introducing it as a social event of verbal interaction implemented by the utterance or utterances. The purpose of actualization of the utterance aimed at the listener's evaluative perception. In this example, (1) a negative assessment of the situation at war, that runs through all the utterance, is highlighted in the last two sentences, where a striking contrast between what is said and what is meant is ironically shown. It can be assumed that in the evaluative utterance the speaker accents or highlights exactly what he thinks is relevant at the moment. It is carried out directly by the speaker-subject by using words, phrases or sentences.

Recognition of what is meant by the speaker is connected with the act of the target (illocutionary) use of linguistic expressions, the object of which is actualized in a speech act proposition with appropriate communicative task in the system of communicative hyperframe. In this case, the speaker's reference determines the semantic reference by means of attaching to the utterance in the structure of the frame and can be assessed by interlocutors as right or wrong, appropriate or inappropriate to the situation of the analyzed frame [2, 411]:

- (2) *"I was standing way the hell up on top of Thompson Hill, right next to this crazy cannon that was in the revolutionary War and all" [27, 28].*

The hero of the novel is a teenager, who uses harsh words in his speech. He was angry at everything and everyone. In his phrase, adjective *crazy* stands next to *hell*, and is perceived as the norm of his emotional and expressive manner to represent his attitude to the surrounding reality, that is, this adjective performs a reference function.

Connection of the reference correlation of speech product and its target installation in the act of communication is typical of the process of updating of the frame structure of latter (in this case, utterances expressing evaluation), here it serves as a functional-semantic representation of the act

of communication. Actualized by the speaker, it appears as a multidimensional formation, which shows the act of the binding of the reference propositional content of the utterance to the target act at the time of communication.

Within the functional-semantic representation of a typical structure of illocutionary frame is possible to combine multiple actions with a different degree of expression of illocutionary force, but one of them is dominant. In this case, the illocutionary force with regard to other illocutionary manifestations of the combined complex is the superior one:

- (3) *“After a particularly deafening morning, Larry erupted from his room and said he could not be expected to work if the villa was going to be racked to its foundations every five minutes. Leslie, aggrieved, said that he had to practice, Larry said it didn’t sound like practice, but more like the Indian Mutiny”* [25, 19].

Evaluation in a humorous statement (3) is one of its components designed to implement several communication goals: Larry insists that it is impossible to work in such conditions, but Leslie tries to convince that it is possible. Effectiveness of the evaluative utterance depends on the degree of the speaker’s influence on the addressee and lies in the illocutionary force of the utterance. In this case, the illocutionary force of persuasion is the dominant one. Due to it the perlocutionary effect is achieved that does not meet the speaker’s intentions, which are expressed in Larry’s saying.

In many illocutionary frames we do not find explicit means of expression of the intentional verbal influence (threat, pride, joy, boasting). However, we observe means of prosody [22] or specific syntax scheme-models of the speech formation with a specific topical content, which are used as the illocutionary indicators. This topical content at the moment of the speech influence reveals the conditions for the implementation of such content, taking into account anticipated response actions in order to formulate and specify further the nature of the purpose of the proposed utterance:

- (4) *“The snowflake of Dolly’s face held its shape; for once she did not dissolve”* [24, 33].

To create a metaphorical image in (4) two meanings of the noun *snowflake*: direct – *the snowflake held its shape* and figurative *the snowflake of Dolly’s face* are actualized. The verb *dissolve* is connected with the pronoun *she* by direct syntactic relationship and realizes figurative meaning, but at the same time its indirect syntactic relationship with *snowflake* and implementation of the direct meaning is obviously seen.

- (5) *“I’d love it”, said Miss Matfield, forcing a smile* [26, 180].

Miss Mayfield’s sincere desire in (5) does not correspond to her speech behavior, that is the real intention of one of the communicants (in this case, Miss Mayfield) is conveyed by non-verbal means (*forcing a smile*).

Conclusions

An important component of the mechanism of formation of the evaluative utterance is a cognitive factor. On the one hand, it helps to conceptualize the relations between situations of extralinguistic reality (sender’s perspective), and on the other hand, it serves as a specific signal for the process of the mental perception of text (recipient’s perspective). Thus, participants of interaction use are general schemes of encoding and decoding of information that is contained in the utterance.

Consequently, the actualized structure of the evaluative utterance is connected with the realization of the frame structure of a typical act of communication in the form of a holistic multi-level formation — functional-semantic representation. Actualization of a frame structure takes place on the background of social interaction, where the functional-semantic representation of the evaluative frame is promoted by implementing in its structure such items as the illocutionary act-event, topical proposition and typical grammatical construction. As a result, there is a picture of interconnected and interdependent in their development concepts — from parts of the utterance — to all evaluative utterance, which is the core of the cognitive-communicative field of interaction.

REFERENCES

1. Arnold I.V. Stilistika sovremennogo angliiskogo yazyka [Stylistics of the Modern English Language] / I.V. Arnold. — M. : Prosveshcheniie, 1990. — 300 s.
2. Arutiunova N.D. Referentsiia [Reference] / N.D. Arutiunova // Lingvisticheskii entsiklopedicheskii slovar. — M. : Sov. entsikl., 1990. — S. 411–412.
3. Bakieva G.F. Freim i modelirvaniie situatsii [Frame and Modeling of the Situation] / G.F. Bakieva // Doklady IV Mezhdunar. konf. «Semantika yazykovykh yedinit». — M. : SportAkademPress, 1998. — T. 1. — S. 6–7.
4. Golubnichaiia O.I. Semantiko-funktsionalnye osobennosti vyskazyvaniia napravlennykh na podderzhku adresata : avtoref. dis. ... kand. filol. nauk : 10.02.04 «Germanskiie yazyki» [Semantic and Functional

- Characteristics of Statements Aimed at Supporting of the Recipient] / O.I. Golubnichaiia. — K. : Kiev. gos. lingv. un-t, 1994. — 24 s.
5. Deik T.A. van. Yazyk. Poznaniie. Kommunikatsiia [Language. Cognition. Communication] / T.A. van Deik. — M. : Progress, 1989. — 312 s.
 6. Zhabotynska S.A. Kontseptualnyi analiz: typy freimov [Conceptual Analysis: Types of Frames] / S.A. Zhabotynska // Visnyk Cherkas. un-tu. Ser. «Filol. nauki». — 1999. — Vyp. 11. — S. 12–25.
 7. Zhabotynska S.A. Imia kak tekst: kontseptualnaia set leksicheskogo znacheniiia (analiz imeni emotsii) [The Name as a Text: Conceptual Network of Lexical Meaning (analysis of the name of emotion)] / S.A. Zhabotynska // Cognition, Communication, Discourse. — 2013. — № 6. — S. 47–76.
 8. Kusko K.Ya. Freimovi stratehii u riznozhanrovomu inozemnomovnomu dyskursi [Frame Strategies in Various Genres of Foreign Language Discourse] / K.Ya. Kusko // Movni i kontseptualni kartyny svitu. — K. : KNU im. T. Shevchenka, 2001. — № 5. — S. 210–214.
 9. Minskii M. Ostroumie i logika kognitivnogo, bessoznatelnogo [Wit and the Logic of the Cognitive Unconscious] / M. Minskii // NZL. — M. : Progress, 1988. — Vyp. 23. — S. 281–309.
 10. Pankrats Yu.G. Propozitsionalnye strukturu i ikh rol v formirvanii yazykovykh yedynits raznykh urovnei (na materiale slozhnostrukturirovannykh glagolov sovremennoho angliiskogo yazyka) : avtoref. dis. ... d-ra filol. nauk : 10.02.04 «Germanskii yazyki» [Propositional Structures and Their Role in the Formation of Linguistic Units of Different Levels (based on complex structured verbs of modern English language)] / Yu.G. Pankrats. — M. : IYa RAN, 1992. — 40 s.
 11. Pocheptsov G.G. O kommunikativnoi tipologii adresata [About the Communicative Typology of the Addressee] / G.G. Pocheptsov // Rechevnye akty v lingvistike i metodike. — Piatigorsk : Gos. ped. in-t inostr. yaz, 1986. — S. 10–17.
 12. Prykhodko G.I. Kategoriia otsinky v konteksti zminy lingvistichnykh paradigm [Category of Evaluation in the Context of Changing Linguistic Paradigms] / G.I. Prykhodko. — Zaporizhzhia : Krugozor, 2016. — 200 s.
 13. Romanov A.A. Sistemnyi analiz regulativnykh sredstv dialogicheskogo obshcheniia [The System Analysis of Regulatory Tools of Dialogic Communication] / A.A. Romanov. — M. : IYa RAN, 1988. — 183 s.
 14. Samokhina V.O. Zhart u suchasnomu komunikativnomu prostori Velykoi Brytanii ta SShA [The Joke in Modern Communicative Space of the UK and the USA] / V.O. Samokhina. — [2-e vud pererob. i dop.]. — Kharkiv : HNU im. V.N. Karazina, 2012. — 360 s.
 15. Fillmore Ch. Freimy i semantika ponimaniia [Frames and the Semantics of Understanding] / Ch. Fillmore // NZL. — M. : Progress, 1988. — Vyp. 23: Kognitivnye aspekty yazyka. — S. 52–92.
 16. Shakhnarovich A.M. Ontogenez myslerechedeiatelnosti i tekst [Ontogenez of the Thought and Speech Activities: Semantics and Text] / A.M. Shakhnarovich // Filol. nauki. — 1998. — № 1. — S. 56–64.
 17. Shakhnarovich A.M. Kognitivnye i kommunikativnye aspekty rechevoi deiatelnosti [Cognitive and Communicative Aspects of Speech Activities] / A.M. Shakhnarovich, V.I. Golod // Vopr. yazykoznaviia. — 1986. — № 2. — S. 52–56.
 18. Shelovskikh T.I. Rechevoi akt soveta: funktsionalno-pragmaticheskii analiz : avtoref. dis. ... kand. filol. nauk : 10.02.19 «Teoriia yazyka» [Speech Act of Advice: Functional and Pragmatic Analysis] / T.I. Shelovskikh. — Voronezh : Voronezh. gos. un-t, 1995. — 16 s.
 19. Benthem J.V. Linguistic Universals in Logical Semantics / J.V. Benthem // Semantic Universals and Universal Semantics. — Berlin : Max Niemeyer, 1991. — P. 17–36.
 20. Kintsch W. The Role of Knowledge in Discourse Comprehension: A Construction-Integration Model / W. Kintsch // Psychological Review. — 1988. — № 5. — P. 163–182.
 21. Kroon C. A Framework for the Description of Latin Discourse Markers / C. Kroon // Journal of Pragmatics. — 1998. — Vol. 30. — P. 205–223.
 22. Sökeland W. Indirektheit von Sprechhandlungen: Eine Linguistische Untersuchung / W. Sökeland. — Tübingen : Niemeyer, 1980. — 168 s.
 23. Aldington R. Death of a Hero / R. Aldington. — L. : Sphere, 1968. — 376 p.
 24. Capote T. The Grass Harp / T. Capote. — Progress Publ., 1974. — 208 p.
 25. Durrell G. My Family and Other Animals / G. Durrell. — M. : Высшая школа, 1987. — 173 p.
 26. Priestley J.B. Angel Pavement / J.B. Priestley. — M. : Progress Publishers, 1974. — 504 p.
 27. Salinger D. The Catcher in the Rye / D. Salinger. — M. : Apt + N, 1998. — 193 p.

СИНТАКСИЧНИЙ КОНЦЕПТ І СТРУКТУРНА СХЕМА РЕЧЕННЯ: ПІДХОДИ ДО ВСТАНОВЛЕННЯ СПІВВІДНОШЕННЯ

Карамішева І.Д.,

Національний університет «Львівська політехніка»,
вул. С. Бандери, 12, м. Львів, 79013
E-mail: iryn_ka@ukr.net

У статті здійснено аналіз нових теоретичних надбань у сфері когнітивного синтаксису. Центральним об'єктом опису постає поняття структурної схеми речення, яка трактується як знак синтаксичного концепту. Останній тлумачиться як типова пропозиція, один із виділених людською свідомістю класів відношень, для позначення якого в мові вироблена певна структурна схема речення. Описано підходи до розгляду цього поняття, визначено перспективи подальших досліджень у ракурсі контрастивного аналізу синтаксичних систем різноструктурних мов.

Ключові слова: структурна схема речення, синтаксична репрезентація, синтаксичний концепт, типова пропозиція, когнітивний синтаксис.

Карамышева И.Д.

Синтаксический концепт и структурная схема предложения: подходы к установлению соотношения

В статье проанализированы новые теоретические достижения в сфере когнитивного синтаксиса. Центральным объектом описания является понятие структурной схемы предложения, которая в пределах теории синтаксических концептов приобретает новую трактовку как знака синтаксического концепта. Под синтаксическим концептом понимают типовую пропозицию, то есть определенный тип ситуации, один из вычлененных человеческим сознанием классов отношений, для обозначения которого в языке выработана определенная структурная схема предложения. Описываются способы изучения данного понятия, определяются перспективы дальнейших исследований в ракурсе контрастивного анализа синтаксических систем разноструктурных языков.

Ключевые слова: структурная схема предложения, синтаксическая репрезентация, синтаксический концепт, типовая пропозиция, когнитивный синтаксис.

I. Karamyshcheva

Syntactic Concept and Sentence Structural Scheme: Approaches to Establishing Correlation

The article considers recent theoretical research results in the sphere of cognitive syntax. The paper focuses on the notion of the "sentence structural scheme". The said notion introduced to the syntactic concepts' theory by prof. Z.D. Popova, is reconsidered and treated off as a syntactic concept. The syntactic concept itself is understood as a typical proposition correlating to a real-world situation, a class of relations distinguished by the human mind. The said concept is also marked by typical lingual structures that designate it. The said structures are tackled within the theoretical framework provided by the linguistic school based in Voronezh. The paper proves that syntactic concepts arise on the basis of situations which are typical and frequent in life of certain peoples and are of communicative value for them. They can be both similar and nationally specific in different languages.

The article also reviews the historically formed understanding of the structural scheme as opposed to its recent interpretations. Structural scheme has been recently understood merely as a combination of the main parts of the sentence. Taking into consideration the content plan of the structural scheme we reconsider this notion. We attempt integrating two approaches towards the understanding of the sentence structural scheme, primarily the formal-grammatical one (N.Yu. Shvedova) and the subjective-predicative one (the above mentioned Voronezh theoretical-linguistic school). Therefore we take into account anthropocentric character of language, the connection between language and mental processes, the functional role of a sentence of representing the model of the objective world perception by the humans. Thus, the basis of the structural scheme distinguishing is the isomorphic character of the thought structure and objective reality situation structure rather than lexical and morphological composition of the sentence constituents.

The article discusses perspectives of the further research, namely the contrastive analysis of syntactic systems of related and non-related languages applying the achievements of the syntactic concepts' theory as one of modern research directions within the cognitive syntax.

Key words: sentence structural scheme, syntactic representation, syntactic concept, typical proposition, cognitive syntax.

Зусилля сучасних мовознавців спрямовані на дослідження складного співвідношення мисленневої діяльності та мовних знаків. Сприйняття, відображення, кодування і трансформація відомостей про світ є пріоритетними предметами когнітивної лінгвістики, що констатує особливу роль мови в процесах становлення і розвитку знань людини про світ.

Представники когнітивної лінгвістики вважають, що кожна мова репрезентує певну систему концептів, за допомогою яких носії мови сприймають, структурують, класифікують та інтерпретують потік інформації, що надходить з оточуючого світу. Концепти репрезентуються в мові лексемами, словосполученнями, фразеосполученнями, синтаксичними структурами (реченнями), текстами. Останнім часом особливу увагу мовознавців привертає вивчення саме синтаксичних просторів різних мов як відображення національної специфіки концептосфери народу. **Актуальними** стають дослідження системи структурних типів не лише простого речення в конкретних мовах. Визначаючи знакову природу синтаксичних конструкцій, вчені звертаються до дослідження плану змісту структурних типів речення з позицій когнітивної лінгвістики.

Метою цього викладу є окреслення специфіки сучасних наукових розвідок, присвячених структурній схемі речення (в різних мовах) з погляду лінгвокогнітивного підходу. Поштовхом до появи значної кількості наукових публікацій, які висвітлювали дослідження такого типу, слугувала теорія «синтаксичних концептів», розроблена представницею російської школи когнітивної семасіології З.Д. Поповою.

Синтаксичні концепти — це образи ситуацій, осмислені людьми і вербалізовані синтаксичними структурами. З.Д. Попова та Г.А. Волохіна (1999) [5] запропонували опис синтаксичних концептів простого речення російської мови. Виявлено структури, еквівалентні в інших індоєвропейських мовах [5, 21–22]:

- *хто / що є де* (концепт «буття об'єкта»);
- *хто / що є який / яке* (концепт «буття ознаки об'єкта»);
- *хто / що діє чим* (концепт «інакбуття об'єкта»);
- *хто йде куди* (концепт «самостійне пересування агенса»);
- *хто робить що* (концепт «агент впливає на об'єкт»).

Також існують синтаксичні концепти, які утворились у балто-слов'янський період і не мають еквівалентів у інших індоєвропейських мовах: *кого / чого нема де; хто не робить чого* (концепт «небуття об'єкта»). Ще давнішим, утвореним в давньоруський період, вважається концепт «пацієнс перебуває в стані», що виражається структурою *кому є як, кому потрібно робити*

що. «На очах» історії російської мови формується концепт «мовленнево-мисленнева діяльність», для чого добирається структура *хто говорить / думає про що*. Становлення останньої ще не завершилось, поруч з нею вживаються і *думає над чим, і вдячний за що* та ін. [22, 59]. На думку З.Д. Попової, синтаксичних концептів відносно небагато, але вони продовжують створюватись. Матеріал різних мов засвідчив, що синтаксичні концепти напрацьовуються для тих ситуацій, які часто виникають в житті мовних спільнот і мають для них комунікативну значущість. Вони можуть бути як еквівалентними в різних народів, так і національно специфічними.

З.Д. Попова, засновниця концепції синтаксичних концептів, вважає, що пропонований нею підхід до опису окремих синтаксичних структур і синтаксичної системи окремої мови є перспективним перш за все в ракурсі здійснення зіставних досліджень: «Пошуки прийомів і методик зіставлення синтаксичних конструкцій різних мов як споріднених, так і непорідних проводились уже в ХІХ столітті (О.О. Потебня). ...Тим не менше ефективних методик, які би дозволяли зіставляти не окремі конструкції, а цілісні синтаксичні системи мов, досі не випрацьовано. Справа в тому, що в конкретних текстах ми спостерігаємо так звані поверхневі структури (Н. Хомський), за якими приховані глибинні структури — від однієї до декількох. ...Стає все більш очевидним, що потрібно виявляти глибинні структури, що складають синтаксичну систему окремої мови, а далі зіставляти або системи різних мов в цілому, або лише потрібні для певної мети фрагменти» [20, 27].

У пошуках моделей глибинних структур З.Д. Попова визначила категорії позиційних схем висловлень і категорію ПРОПОЗИЦІЇ — мисленневої картини ситуації, що описується у висловленні. У складі пропозицій встановлено ТИПОВІ ПРОПОЗИЦІЇ, для вираження яких у кожній мові є стійкі структури, які постійно відтворюються, — структурні схеми простого речення типу: *хто / що знаходиться де, хто є який, хто / що переміщується куди, хто робить що* тощо. Типові пропозиції, закріплені стійкими структурними схемами, дослідниця називає СИНТАКСИЧНИМИ КОНЦЕПТАМИ [20, 27].

Услід за цими з'явилися інші роботи, присвячені вивченню синтаксичних концептів на матеріалі російської мови (В.І. Казаріна (2003) [7], Н.О. Пешехонова (2008) [17], З.Р. Агляєва (2012) [1]) та на матеріалі інших мов (англійської — Л.О. Фурс (2004) [29], М.М. Булініна (2004) [2] і французької — В.А. Федоров (2009) [28] та інші). Утворено Воронежську теоретико-лінгвістичну школу (З.Д. Попової, Г.А. Волохіної, І.А. Стерніна, М.М. Булініної), очолюваної проф. З.Д. Поповою, в руслі якої захищено низку док-

торських та кандидатських дисертацій, про що ми детально писали у викладі [8].

Тож у таких дослідженнях для позначення структурних типів простого речення (які по-іншому називають синтаксичними моделями, конструкціями, структурними зразками тощо) традиційно вживають термін «структурна схема». Актуальність цих розвідок визначається відсутністю в науковому обігу єдиного погляду на природу структурної схеми простого речення в цілому і на характер співвідношення структурної схеми та її лексичного наповнення.

У сучасному мовознавстві існує значна кількість робіт, що спираються на поняття структурної схеми простого речення (далі — ССПР) (див., зокрема, праці З.Д. Попової (2001) [18], (2008) [21], (2009) [19], А.С. Сорокових [27], О.Г. Циганської (2012) [30], С.Є. Кузьміної (2009) [14], (2010) [11–12], (2012) [13], О.О. Селеменевої (2010, 2011) [25–26]), проте питання про природу структурної схеми і лексичного наповнення на сьогодні не до кінця розробленими.

Історично початок вивчення ССПР пов'язаний перш за все з ім'ям Н.Ю. Шведової, яка під «структурною схемою» розуміла «зразок мінімальної побудови, призначений для того, щоби після наповнення конкретним лексичним матеріалом стати повідомленням про певний фрагмент дійсності», передбачаючи в цьому синтаксичному зразку «форми слів, що формують предикативну основу речення» [31, 62; 27], названі граматичним суб'єктом (підметом) і граматичним предикатом (присудком). На думку інших дослідників [26, 83], вчення про структурну схему простого речення веде свій початок ще від робіт В. Матезіуса, засновника Празької школи функціональної лінгвістики, який у своїй статті «О системном грамматическом анализе» визначив речення як «абстрактну модель», що реалізується у мовленні як конкретне висловлення. Лінгвісти, які сприйняли його ідеї, «побачили» в реченні як одиниці мовлення конкретне висловлення, що вживається в певних обставинах для певних цілей, а одиниці мови, знака, що не створюється, а відтворюється в процесі мовлення, визнали ССПР.

Г.А. Золотова, називаючи структурними схемами «моделі речення», визначала їх як мінімально достатнє поєднання взаємозумовлених синтаксичних форм, що утворюють комунікативну одиницю з певним типовим значенням [6, 124]. Завдання знаходження зв'язку синтаксичної структури і її лексичного наповнення є одним із основних і в дослідженнях З.Д. Попової. Дослідниця, погоджуючись з Г.А. Золотовою, теж визнає існування ізосемічних синтаксичних та лексичних засобів. Під ізосемією в синтаксисі розуміють «відповідність між категоріальними значеннями структурних компонентів речення і категоріальними значеннями їх денотатів

в реальній дійсності» [6, 127]. Інакше кажучи, «існує лексичне наповнення, що точно відповідає синтаксичному концепту, репрезентованому ССПР» [5, 13]. Пропозицію, яка реалізується ССПР, З.Д. Попова називає типовою. На думку дослідниці, вона і становить синтаксичний концепт. Структурна схема, за твердженням З.Д. Попової, вторинна щодо словоформ конкретних лексем, які утворюють висловлення. Тим самим ССПР «абстрагується від багатьох конкретних висловлень» [23, 259].

Проблемою укладання «інвентарю» структурних схем у різних мовах займалось багато лінгвістів, представників різних напрямів у граматиці. Кількість структурних схем, що виділяється різними авторами, коливається [14, 53]. Велика дрібність деяких списків структурних схем порівняно з іншими здебільшого пояснюється тим, що їхні автори не ставлять перед собою завдання розмежувати структурні схеми речень і їх регулярні реалізації в конкретних висловленнях (не парадигматичних модифікаціях). Основна мета — детально описати конструктивні особливості речення у всіх його проявах. Тому окремо розглядаються одиниці, які побудовані за однією структурною схемою, але різняться за способами вираження компонентів, експлікованості (неексплікованості) окремих компонентів, наявності (відсутності) у складі присудка модального чи фазисного дієслова тощо. При виокремленні структурних схем застосовували перш за все формальні критерії і надавали велике значення способам морфологічного вираження елементів структурних схем, не беручи до уваги відмінності (подібності) у їх змісті.

Звернення до плану змісту структурної схеми призвело до переосмислення самого цього поняття. У більш ранніх концепціях під структурною схемою розуміли лише поєднання головних членів речення, а додатки і обставини розглядалися як її поширювачі. Проте, як зауважувала більшість лінгвістів, наявність лише підмета і присудка у багатьох випадках не забезпечує виконання реченням його найважливішої функції — комунікативної. Без другорядних членів (у традиційному розумінні) відповідне висловлення часто є інформативно недостатнім. Тому вони мають включатись до складу структурної схеми, допомагаючи разом з головними членами виражати ту інформацію, задля повідомлення якої і промовляється висловлення, відобразити фрагмент дійсності так, як він осмислюється мовцем.

Визначення компонентів, які повинні увійти у склад структурної схеми разом з головними членами речення, викликає певні труднощі. Багато дослідників, спираючись на вербоцентричну концепцію речення, що розвивається у працях Л. Теньєра, У. Чейфа, Дж. Лайонза, Ч. Філлмора, В.В. Богданова, С.Д. Кацнельсона, А.А. Уфимцевої,

А.А. Холодовича, В.С. Храковського та ін., використовували як критерій виділення структурних схем валентнісні характеристики дієслова-присудка. Науковці, які працюють зі структурними схемами речення в руслі теорії синтаксичних концептів, заперечують проти застосування цього принципу [14, 54]. Аргументи, які висуваються, стосуються того, що зведення схеми речення до валентнісної схеми дієслова-присудка передбачає прирівнювання статусу підмета до статусу інших компонентів речення, що залежать від дієслова. Інтерпретація підмета як компонента, залежного від дієслова, навряд чи є виправданою. Вона заперечує сутності предикативного зв'язку як зв'язку між рівноправними взаємозалежними компонентами, а також той факт, що підмет може визначати деякі характеристики дієслова-присудка, а саме: число і особу. Окрім того, при застосуванні валентнісного підходу потрібно враховувати те, що мають розглядатися валентнісні характеристики не дієслова як такого, а дієслова у певному значенні, тобто дієслівного лексико-семантичного варіанта чи ЛСВ. Видається також, що не валентність дієслова зумовлює тип структурної схеми, в якій він використовується, а структурна схема передбачає вживання в ній дієслівного ЛСВ, яке має певне значення. Це узгоджується з думкою З.Д. Попової, яка постулює, що структурна схема «сильніша» за лексичне значення слів, які входять до неї, що її пропозиція підпорядковує собі семантику слів, які до неї потрапляють. Це спостереження, своєю чергою, співвідноситься з тезою, сформульованою в рамках когнітивної лінгвістики, і вказує на той факт, що саме концепт визначає семантику мовних засобів, які використовуються для його вираження [18; 12, 71]. Типова пропозиція, що виражається структурною схемою, чи синтаксичний концепт — це певна комбінація смислів, що укладається мовцем з набору глибинних смислів, що є в його свідомості, відповідно до «бачення» ним ситуації і мети повідомлення.

Інші представники Воронежської теоретико-лінгвістичної школи (зокрема, М.М. Булініна [2]) вважають, що, звертаючись до лексичного наповнення висловлення, неможливо не помітити особливу роль дієслова і в структурному, і в семантичному аспектах. Дієслово задає тон судженню, є його прототипом, компресованою мінімальною моделлю структурної синтаксичної схеми. Словесна одиниця акумулює в собі синтаксичну одиницю, даючи можливість мовцю вибрати необхідну структурну схему [3, 188–189]. Дієслово, компактний, стиснутий семантичний варіант цілої події в часовому аспекті, — це вербалізатор синтаксичного концепту. М.М. Булініна описує синтаксичний концепт «агент переміщає об'єкт», вважаючи, що в загальнолюдській свідомості існує концепт «переміщення об'єкта»,

який репрезентується у мові синтаксичними засобами за структурною схемою «*хто переміщає кого / що*», де головна роль відводиться дієслову зі значенням скерованого руху. Пропозиція (смиловий концептуальний набір елементів) містить учасників ментальної ситуації: агенс, дія, об'єкт. Пропозиція (денотативна ситуація, про яку йде мова) може бути виражена у висловленні — позиційній схемі конкретних визначених лексичних одиниць. Одну і ту ж пропозицію можна в плані вираження передавати різними способами. Одиницями вербалізації виступають словоформи (суб'єктив, предикатив, об'єктив). На думку М.М. Булініної, у семантичному просторі російської та англійської мов існує синтаксичний концепт «агент переміщає об'єкт», що відображає пропозицію з учасниками діяч (агенс), дія (переміщення), об'єкт і репрезентується в мові в межах структурної синтаксичної схеми словоформами суб'єктив, предикатив, об'єктив. Цей синтаксичний концепт забезпечив виділення ЛСГ дієслів переміщення об'єктів у російській мові: *нести-носить* тощо, в англійській: *to carry, to bring* тощо. Лексико-семантичний аналіз вказаних дієслів дав можливість дослідити особливості структурної синтаксичної схеми «*хто переміщає що*» у двох мовах. Це допомогло виявити її ознаки як лексично обмеженого підвиду, який представляє пропозицію «агент переміщує об'єкт» в рамках великого синтаксичного концепту «агент впливає на об'єкт» і його динаміку в національній концептосфері двох народів [3, 191–192].

Незважаючи на діаметральність поглядів щодо ролі дієслова для дослідження структурних схем, які репрезентують той чи інший синтаксичний концепт, представники цього напряму когнітивного синтаксису єдині в думці про те, що виділення структурних схем речення повинно базуватись перш за все на смислових, а не формальних критеріях. Якщо розглядати схему як одиницю з планом змісту, знак типової пропозиції, тобто як синтаксичний концепт, то першорядним критерієм виділення таких схем потрібно вважати принцип інформативної достатності.

Залежно від цілей мовця одні й ті ж ситуації об'єктивної дійсності можуть бути представлені як різні типи відношень і зіставлені з різними концептами. Концептуальні відмінності проявляються у відмінностях структурних схем, що використовуються для вербалізації концепту.

Кожна структурна схема речення в конкретних висловленнях може бути представлена різними варіантами в тих чи інших модифікаціях, при яких вона не перетворюватиметься в іншу структурну схему, тобто залишатиметься тотожною самої собі і втілюватиме той самий синтаксичний концепт. До варіантів схеми (моделі) речення, що називають також «внутрішньо модельними модифікаціями», традиційно відносять парадиг-

матичні («члени внутрішньо модельної синпарадигми») і не парадигматичні модифікації («регулярні реалізації») схеми. Належність до того чи іншого типу визначається розумінням синтаксичної парадигми.

При більш вузькому розумінні синтаксичної парадигми, що походить від розуміння морфологічної парадигми, до парадигматичних внутрішньо модельних модифікацій відносять варіанти моделі речення, які диференціюються на основі граматичних категорій, що виражаються компонентами моделі. Члени парадигми протиставляються за однією з граматичних категорій — числа, особи, роду, часу, виду і, відповідно, розмежовуються морфологічним способом вираження компонентів, об'єднуючись у «формозмінну парадигму», представляють «реченнєві модифікації», чи «граматичні модифікації», схеми тощо [11, 88].

При широкому розумінні парадигми речення в один ряд з «морфологічними» модифікаціями нерідко ставлять модальні та комунікативні модифікації структурних схем, що різняться не лише морфологічною формою компонентів, але й наявністю / відсутністю часток, питальних слів, перестановки елементів і відповідної інтонації. Здебільшого такі модифікації відмежовують від формозмінних власне граматичних модифікацій речення.

Попри відмінності у використовуваних підходах і термінології наявні концепції варіативності речення сходяться в твердженні про те, що модифікації однієї структури мають єдність пропозиційного змісту: в цілому тип ситуації, яка відображається реченням конкретної моделі, не змінюється при її модифікації. Варіювання граматичних категорій відображає часткові особливості ситуації, що представляється реченням: характеристики її протікання, часу її здійснення, реальність / нереальність ситуації, ставлення мовця до цієї ситуації, кількість учасників, що виконують певну роль, і включеність / невключеність у склад таких учасників мовця тощо. Тип відображеної ситуації залишається при цьому без змін.

Структурна схема, як свідчить дослідження С.Є. Кузьміної [11], також характеризується варіантами, що співвідносяться з видозміною позначуваної схемою ситуації; такі варіанти можна назвати пропозиційними варіантами модифікації схеми. При визначенні останніх потрібно виходити з того, що структурна схема як знакова одиниця має єдність плану змісту і плану вираження. Як знак синтаксичного концепту вона призначена повідомляти про певний тип ситуації, і в будь-якому своєму формальному варіанті схема залишається знаком синтаксичного концепту й виражає одну типову пропозицію.

При встановленні змістовних варіантів схеми, на думку дослідниці, інтерес викликає варіювання

не в формально-граматичному наповненні позиції, зумовленому зміною граматичних значень, що вживаються в позиції одиниці, і не у власне лексичному (семантика схеми, як відомо, не визначається семантикою слів, що її наповнюють), а в її лексико-граматичному і структурному наповненні. Наприклад, речення *There is a book in the table. There were books on the table* — не є варіантами схеми *There PS A locative*. У той час як *There is a girl in the street. There is a girl waiting for you* — різні варіанти схеми *There PS A locative*, що диференціюються за способом структурного оформлення позиції підмета і додатково відрізняються за ознакою експлікованості / неексплікованості обставинної позиції. У першому випадку виражається проста пропозиція, що відображає певний тип відношень між конкретними предметами (прототипову ситуацію): «є дещо в деякому місці». У другому представлена складна пропозиція, що відповідає складній ситуації, «учасником» якої є певна подія: «є (відбувається) дещо в певному місці». Інваріантним змістом речень, побудованих за схемою *There PS*, що виступає в тому чи іншому варіанті, є концепт «наявність» [11, 89]. Окрім варіативності, ССПР вивчають і з погляду мовленнєвої реалізації та, враховуючи принцип їх спеціалізації, тобто призначеність чи непризначеність для представлення конкретної пропозиції, досліджувані схеми класифікують на спеціалізовані та неспеціалізовані [26, 83].

Здійснений аналіз праць дає можливість дійти висновку про те, що на сьогодні виділяють два основні підходи до розгляду ССПР. Один пов'язаний з іменем Н.Ю. Шведової, праці якої продовжують традиції формально-граматичного напряму в русистичі. Розуміючи під структурною схемою абстрагований від лексичного наповнення зразок, компонентами якого є головні члени речення, що виражають предикативність, дослідниця вперше виділила 31 «вільну» структурну схему, диференціювала їх на односкладні та двоскладні, а односкладні — на дво- і однокомпонентні й подала опис видозмін чи регулярних реалізацій ССПР у мовленні.

Другий підхід у виділенні структурних схем, який на сьогодні вважається провідним, отримав назву суб'єктно-предикатного підходу. Суттєвим для нього є врахування антропоцентричного характеру мови, зв'язку мови і мислення, функціональної призначеності речення відображати модель мовного бачення людиною світу. Таким чином, в основі вищелювання структурної схеми лежить передусім ізоморфізм структури думки і ситуації, а не лексико-морфологічний склад членів речення. Суб'єктно-предикатний підхід дав змогу означити ССПР як мовний знак, позначеним якого є предикативність, а позначенням є словоформа зі значенням суб'єкта — носія предикативної ознаки — і словоформа зі зна-

ченням предиката — репрезентанта предикативної ознаки суб'єкта, що термінуються відповідно суб'єктивом і предикативом. Таким чином, відповідно до суб'єктно-предикатного підходу, всі структурні схеми простих речень кваліфікуються як мінімально двокомпонентні.

Суб'єктно-предикатним підходом до структурних схем позначалися свого часу роботи В.Г. Адмоні, Н.Д. Арутюнової, Г.А. Золотової, Т.П. Ломтева та ін. На сучасному етапі розвитку синтаксичної теорії, зокрема у руслі когнітивного синтаксису, дослідження у рамках цього підходу здійснюються представниками Воронежської теоретико-лінгвістичної школи (З.Д. Поповою, Г.А. Волохіною, М.М. Булініною та їхніми послідовниками, зазначеними вище). Центральною тезою цієї групи науковців є твердження про те, що структурна схема є мовним знаком, позначеним якого виступає типова пропозиція (чи синтаксичний концепт), а позначенням є суб'єктив і предикатив зі своїми синтаксичними позиціями. Також зазначається, що ССПР історично формується в результаті класифікувальної діяльності свідомості людського суспільства і становить опору конструкції простого речення. Позначеним структурної схеми є типова пропозиція, представлена сукупністю смислів, імпліцитного чи експліцитного характеру — маркерів учасників позамовної ситуації. У мовленнєвому акті структурна схема, поширюючись і розгортаючись, може формувати позиційну схему. Якщо структурна схема — це мовний знак, то позиційна — мовленнєвий, її позначене — пропозиція висловлення, представлена смислами, що співвідносяться з учасниками конкретної позамовної ситуації, яка маркується структурною схемою, і можливими знаками ситуацій, які супроводжують основну ситуацію висловлення.

Типова пропозиція, на відміну від пропозиції конкретного висловлення, що містить конкретні лексичні одиниці, охоплює клас висловлень і відображає не індивідуальну ситуацію, а певний її тип — один із виділених людською свідомістю класів відношень, для позначення якого в мові вироблена певна структурна схема речення. Синтаксичні концепти моделюються за допомогою дослідження семантики речення як мовної одиниці. При цьому не розглядається його конкретне лексичне наповнення, а встановлюється узагальнений зміст структурної схеми. Специфіка змісту речення як мовної одиниці полягає в його здатності відображати цілісну ситуацію позамов-

ної дійсності. Ситуація відображається не дзеркально і безпосередньо, а через посередництво думки, переломлюючись у свідомості людини, чим і пояснюється той факт, що одній і тій же реальній ситуації відповідають різні синтаксичні побудови. Тому синтаксичні концепти і отримують визначення як образи ситуацій, осмислені людьми і вербалізовані синтаксичними структурами.

Отже, на нашу думку, запропонований підхід до вивчення структурних схем речення крізь призму синтаксичних концептів дає нове вирішення проблеми взаємодії синтаксису і семантики. У цьому світлі вчені обговорюють як структури представлення знань, так і способи їх концептуальної організації. Ключовим моментом є виділення у ході аналізу речення ментального і мовного рівнів та принципів їх взаємодії.

Перспективу застосування теорії синтаксичних концептів вбачаємо, передусім у контрастивних дослідженнях споріднених і неспоріднених мов [9]. Свідченням цього є поява таких ґрунтовних праць у сфері когнітивного синтаксису, як докторські дисертаційні дослідження З.Р. Аглеевої (2012) [1] та Н.Є. Леміш (2015) [15]. Зокрема, українська дослідниця Н.Є. Леміш зазначає, що здійснення зіставного аналізу на базі синтаксичних концептів видається більш правомірним у певних дослідницьких завданнях, оскільки, на відміну від фреймів / слотів, які репрезентують поверхневу структуру висловлень і потребують простого заповнення пустот, синтаксичним концептам притаманна глибинна структура [16, 108]. Єдності у поглядах на те, що за когнітивною лінгвістикою вбачається перспективне майбутнє, яке «здатне істотно розширити обрії лінгвістичних досліджень» дотримуються О.С. Кубрякова [10, 230] та І.Р. Буніятова [4, 74]. Актуальність та перспективність таких досліджень також засвідчується тезою, висловленою в одній із останніх наукових розвідок українського мовознавця А.М. Приходька [24, 13]. Він зазначає, що порівняно з традиційною семантикою лінгвоконцептологічний підхід до вивчення, аналізу, інтерпретації та систематизації матеріалу вирізняється спрямованістю на розширення й поглиблення загальногуманітарного знання, а тому володіє значно більшою пояснювальною силою щодо універсальних та етноспецифічних характеристик культури, мовної свідомості, сценаріїв комунікативної поведінки, шляхів і способів трансферу знання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аглеева З.Р. Фразеологизация сложноподчиненных предложений разноструктурных языков как когнитивно-синтаксическая проблема : автореф. дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.19 «Теория языка» / Аглеева Зухра Равильевна. — Белгород, 2012. — 49 с.

2. Булынина М.М. Глагольная каузация динамики синтаксического концепта (на материале русской и английской лексико-семантических групп глаголов перемещения объекта) : автореф. дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.19 «Теория языка» / Булынина Марина Михайловна. — Воронеж, 2004. — 40 с.
3. Булынина М.М. Движение — мысль — слово / М.М. Булынина // Вестник ВГУ. — 2004. — № 1. — С. 185–193. — (Серия «Гуманитарные науки»).
4. Буніятова І.Р. Сучасний стан синтаксичної теорії речення / І.Р. Буніятова // Вісник Київ. лінгв. ун-ту. — 2001. — Т. 4, № 1. — С. 74–84. — (Серія «Філологія»).
5. Волохина Г.А. Синтаксические концепты русского простого предложения / Г.А. Волохина, З.Д. Попова. — Воронеж : Облтипография, 1999. — 196 с.
6. Золотова Г.А. Очерк функционального синтаксиса русского языка / Г.А. Золотова. — М. : Наука, 1973. — 352 с.
7. Казарина В.И. Синтаксический концепт «состояние» в современном русском языке (К вопросу о его формировании) : дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.01 «Русский язык» / Казарина Валентина Ивановна. — Воронеж, 2003. — 429 с.
8. Карамішева І.Д. Аналіз синтаксичних конструкцій у руслі сучасних досягнень когнітивного синтаксису / І.Д. Карамішева // Науковий вісник Східноєвропейського нац. ун-ту ім. Лесі Українки. — Луцьк : СНУ ім. Лесі Українки, 2016. — № 5. — С. 30–36. — (Серія «Філологічні науки: Мовознавство»).
9. Карамішева І.Д. «Синтаксичний концепт» як *tertium comparationis* у контрастивному вивченні синтаксичних структур / І.Д. Карамішева // Наукові записки. — Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2012. — Вип. 104 (2). — С. 127–132. — (Серія «Філологічні науки (мовознавство)»).
10. Кубрякова Е.С. Эволюция лингвистических идей во второй половине 20 века (опыт парадигмального анализа) / Е.С. Кубрякова // Язык и наука конца 20 века. — М. : Ин-т языкознания РАН, 1995. — С. 144–238.
11. Кузьмина С.Е. Вариативность структурной схемы предложения (на материале английского языка) / С.Е. Кузьмина // Вестник ЧГУ. — 2010. — № 13 (194). — С. 88–93. — (Серия «Филология. Искусствоведение». Вып. 43).
12. Кузьмина С.Е. Концептуальное содержание структурной схемы There P simple verbal SA place в английском языке / С.Е. Кузьмина // Филология. Лингвистика. — 2010. — С. 64–76.
13. Кузьмина С.Е. Понятие «синтаксический концепт» в лингвистических исследованиях / С.Е. Кузьмина // Вестник ЧГУ. — 2012. — № 17 (271). — С. 87–90. — (Серия «Филология. Искусствоведение». Вып. 66).
14. Кузьмина С.Е. Проблема выделения структурных схем простого предложения (на материале английского предложения) / С.Е. Кузьмина // Вестник ЧГУ. — 2009. — № 10 (148). — С. 53–57. — (Серия «Филология. Искусствоведение». Вып. 30).
15. Леміш Н.Є. Комуникативно-прагматичні та структурно-семантичні характеристики каузального комплексу в сучасних германських, романських та слов'янських мовах: зіставно-типологічний аспект : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство» / Леміш Наталія Євгенівна. — К., 2015. — 36 с.
16. Леміш Н.Є. Синтаксичний концепт як *tertium comparationis* при встановленні типології структур каузального комплексу (на матеріалі нідерландської та української мов) / Н.Є. Леміш // Вісник Київ. нац. лінгв. ун-ту : [зб. наук. пр.] / [гол. ред. А.В. Корольова]. — К. : Вид. центр КНЛУ, 2014. — Вип. 17, № 1. — С. 107–114. — (Серія «Філологія»).
17. Пешехонова Н.А. Предложения со значением создания объекта в результате физического труда: структура, семантика, функционирование : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 «Русский язык» / Пешехонова Наталья Алексеевна. — Елец, 2008. — 20 с.
18. Попова З.Д. Минимальные и расширенные структурные схемы простого предложения как однопорядковые знаки пропозитивных концептов / З.Д. Попова // Традиционное и новое в русской грамматике : в сб. ст. памяти В.А. Белошапковой. — М. : Индрик, 2001. — С. 218.
19. Попова З.Д. Синтаксическая система русского языка в свете теории синтаксических концептов / З.Д. Попова. — Воронеж : Истоки, 2009. — 209 с.
20. Попова З.Д. Синтаксический концепт и межкультурная коммуникация / З.Д. Попова // Вестник ВГУ. — 2004. — № 2. — С. 27–31. — (Серия «Лингвистика и межкультурная коммуникация»).
21. Попова З.Д. Системные отношения структурных схем русского простого предложения / З.Д. Попова // Южнославянски филолог. — 2008. — LXIV. — С. 323–336.
22. Попова З.Д. Способы вербализации концептов как проблема когнитивной лингвистики [Электронный ресурс] / З.Д. Попова. — 2009. — С. 56–61. — Режим доступа : <http://www.vestnik-mgou.ru/mag/2010/ling/3/st9.pdf>
23. Попова З.Д. Структурная схема простого предложения и позиционная схема высказывания как разные уровни синтаксического анализа / З.Д. Попова // Словарь. Грамматика. Текст. — М., 1996. — С. 255–268.

24. Приходько А.М. Концептивна природа семантики / А.М. Приходько // *Studia Philologica (Філологічні студії)* : зб. наук. праць / ред. кол.: І.Р. Буніятова, Л.І. Белехова, О.Є. Бондарева [та ін.]. — К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. — Вип. 2. — С. 11–16.
25. Селеменова О.А. Структурная схема «где есть какое состояние» как репрезентант синтаксического концепта «состояние природы» / О.А. Селеменова // *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. — Тамбов : Грамота, 2010. — №1 (5) : в 2-х ч. Ч. II. — С. 194–198.
26. Селеменова О.А. Типы речевых реализаций структурных схем простых предложений со значением «состояние природы» / О.А. Селеменова // *Вестник Челябинского гос. ун-та*. — 2011. — № 28 (243). — С. 83–89. — (Серия «Филология. Искусствоведение». Вып. 59).
27. Сороковых А.С. Из истории изучения структурной схемы простого предложения в отечественной лингвистике [Электронный ресурс] / А.С. Сороковых. — Режим доступа : <http://teoria-practica.ru/-1-2012/philology/sorokovykh.pdf>
28. Федоров В.А. Синтаксический концепт модуса источника сообщения во французском языке (на фоне русских переводных соответствий) / В.А. Федоров // *Вестник Челябинского гос. ун-та*, 2009. — № 13 (151). — С. 126–129.
29. Фурс Л.А. Синтаксически репрезентируемые концепты : автореф. дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.04 «Германские языки», 10.02.19 «Теория языка» / Фурс Людмила Алексеевна, Тамбов. гос. ун-т им. Г.Р. Державина. — Тамбов, 2004. — 36 с.
30. Цыганская О.Г. Проблема синтаксического минимума: формальный аспект [Электронный ресурс] / О.Г. Цыганская // *Научный журнал КубГАУ*. — 2012. — № 77 (03). — Режим доступа : <http://ej.kubagro.ru/2012/03/pdf.51/pdf>
31. Шведова Н.Ю. Простое предложение (раздел) / Н.Ю. Шведова // *Грамматика современного русского литературного языка* / отв. ред. Н.Ю. Шведова. — М. : Наука, 1970 — С. 11–651.

REFERENCES

1. Agleeva Z.R. Frazеologizatsiia slozhnopodchinennykh predlozhenii raznostruktornykh yazykov kak kognitivno-sintaksicheskaia problema [Idiomatcity of Complex Sentences of Languages with Different Structure as a Cognitive-Syntactic Problem] : avtoref. diss. ... d-ra filol. nauk: 10.02.19 «Teoriia yazyka» / Agleeva Zuhra Ravilevna. — Belgorod, 2012. — 49 s.
2. Bulynina M.M. Glagolnaia kauzatsiia dinamiki sintaksicheskogo kontsepta (na materiale russkoi i angliiskoi leksiko-semanticheskikh grupp glagolov peremeshcheniia obiekta) [Dynamics of the Syntactic Concept Caused by Verbs (on the material of Russian and English lexical-semantic groups of verbs denoting the object movement)] : avtoref. dis. ... d-ra filol. nauk: 10.02.19 «Teoriia yazyka» / Bulynina Marina Mikhailovna. — Voronezh, 2004. — 40 s.
3. Bulynina M.M. Dvizheniie — mysl — slovo [Movement — Thought — Word] / M.M. Bulynina // *Vestnik VGU*. — 2004. — № 1. — S. 185–193. — (Seriiia «Gumanitarnye nauki»).
4. Buniatova I.R. Suchasnyi stan syntaksichnoi teorii rechennia [Current State of the Sentence Syntactic Theory] / I.R. Buniatova // *Visnyk Kyivskoho linghivistychnoho universytetu*. — 2001. — T. 4, № 1. — S. 74–84. — (Seriiia «Filolohiia»).
5. Volokhina G.A. Sintaksicheskie kontsepty russkogo prostogo predlozheniia [Syntactic Concepts of the Simple Sentence in the Russian Language] / G.A. Volokhina, Z.D. Popova. — Voronezh : Obltipografiia, 1999. — 196 s.
6. Zolotova G.A. Ocherk funktsionalnogo sintaksisa russkogo yazyka [Description of the Functional Syntax of the Russian Language] / G.A. Zolotova. — M. : Nauka, 1973. — 352 s.
7. Kazarina V.I. Sintaksicheskii kontsept «sostoianie» v sovremennom russkom yazyke (K voprosu o yego formirovani) [Syntactic Concept “state” in Modern Russian (The problem of its formation)] : diss. ... d-ra filol. nauk : 10.02.01 «Russkii yazyk» / Kazarina Valentina Ivanovna. — Voronezh, 2003. — 429 s.
8. Karamysheva I.D. Analiz syntaksichnykh konstrukttsii u rusli suchasnykh dosiahnen kohnityvnoho syntaksysu [Analysis of Syntactic Constructions within the Frame of Modern Achievements in Cognitive Syntax] / I.D. Karamysheva // *Naukovyi visnyk Skhidnoevropeiskoho natsionalnogo universytetu im. Lesi Ukrainky*. — Luts'k : SNU im. Lesi Ukrainky, 2016. — № 5.— S. 30–36. — (Seriiia «Filolohichni nauky. Movoznavstvo»).
9. Karamysheva I.D. «Syntaksichnyi kontsept» yak tertium comparationis u kontrastyvnomu vyvchenni syntaksichnykh struktur [“Syntactic Concept” as tertium comparationis in the Contrastive Study of Syntactic Structures] / I.D. Karamysheva // *Naukovi zapysky*. — Kirovohrad : RVV KDPU im. V. Vynnychenka, 2012. — Vyp. 104 (2). — S. 127–132. — (Seriiia «Filolohichni nauky (movoznavstvo)»).
10. Kubriakova Ye.S. Evoliutsiia lingvisticheskikh idei vo vtoroi polovine 20 veka (opyt paradigmalnogo analiza) [Evolution of Linguistic Ideas in the second half of the 20-th century (experience of the paradigmal analysis)] / Ye.S. Kubriakova // *Yazyk i nauka kontsa 20 veka*. — M. : In-t yazykoznavniia RAN, 1995. — S. 144–238.

11. Kuzmina S.Ye. Variativnost strukturnoi skhemy predlozheniia (na materiale angliiskogo yazyka) [Variation of the Sentence Structural Scheme (based on the English language material)] / S.Ye. Kuzmina // Vestnik ChGU. — 2010. — №13 (194). — S. 88–93. — (Seriiia «Filologiiia. Iskusstvovedenie». Vyp. 43).
12. Kuzmina S.Ye. Konceptualnoe sodержanie strukturnoi skhemy There P simple verbal SA place v angliiskom yazyke [The Conceptual Content of the English structural scheme There P simple verbal SA place] / S.Ye. Kuzmina // Filologiiia. Lingvistika. — 2010. — S. 64–76.
13. Kuzmina S.Ye. Poniatie «sintaksicheskii kontsept» v lingvisticheskikh issledovaniiaxh [The Notion of “Syntactic Concept” in Linguistic Research] / S.Ye. Kuzmina // Vestnik ChGU. — 2012. — №17 (271). — S. 87–90. — (Seriiia «Filologiiia. Iskusstvovedenie». Vyp. 66).
14. Kuzmina S.Ye. Problema vydeleniia strukturnykh skhem prostogo predlozheniia (na materiale angliiskogo predlozheniia) [The Problem of Differentiation of the Simple Sentence Structural Schemes (on the material of the English sentence)] / S.Ye. Kuzmina // Vestnik ChGU. — 2009. — № 10 (148). — S. 53–57. — (Seriiia «Filologiiia. Iskusstvovedenie». Vyp. 30).
15. Lemish N.Ye. Komunikativno-prahmatychni ta strukturno-semantychni kharakterystyky kauzalnoho kompleksu v suchasnykh hermanskykh, romanskykh ta slovianskykh movakh: zistavno-typolohichniy aspekt [Communicative, Pragmatic, Structural, and Semantic Characteristics of Causal Complex in Modern Germanic, Romance and Slavic Languages: Contrastive and Typological Aspects] : avtoref. dys. ... d-ra filol. nauk : 10.02.17 «Porivnialno-istorychne i typolohichne movoznavstvo» / Lemish Nataliia Yevheniivna. — K., 2015. — 36 c.
16. Lemish N.Ye. Syntaksychnyi kontsept yak tertium comparationis pry vstanovlenni typolohii struktur kauzalnoho kompleksu (na materiali niderlandskoi ta ukrainskoi mov) [Syntactic Concept as Tertium comparationis at Establishing of the Causative Complex Structures' Typology (on the material of Dutch and Ukrainian languages)] / N.Ye. Lemish // Visnyk Kyiv. nats. linhv. un-tu : [zb. nauk. pr.] / [hol. red. A.V. Koroliova]. — K. : Vyd. tsentr KNLU, 2014. — Vyp. 17, № 1. — S. 107–114. — (Seriiia «Filolohiia»).
17. Peshekhonova N.A. Predlozheniia so znacheniem sozdaniia obiekta v rezultate fizicheskogo truda: struktura, semantika, funktsionirovanie [Sentences with the Meaning of Object Creation as a Result of Physical Labour: Structure, Semantics, Functioning] : avtoref. diss. ... kand. filol. nauk : 10.02.01 «Russkii yazyk» / Peshekhonova Natalia Alekseievna. — Elec, 2008. — 20 s.
18. Popova Z.D. Minimalnyie i rasshirennyie strukturnyie skhemy prostogo predlozheniia kak odnoporiadkovyie znaki propozitivnykh kontseptov [Minimal and Extended Structural Schemes of the Simple Sentence as Signs of Propositional Concepts] / Z.D. Popova // Traditsionnoie i novoie v russkoi grammatike : v sb. st. pamiati V.A. Beloshapkovoi. — M. : Indrik, 2001. — S. 218.
19. Popova Z.D. Sintaksicheskaiia sistema russkogo yazyka v svete teorii sintaksicheskikh kontseptov [Syntactic System of the Russian Language within the Frames of Syntactic Concepts' Theory] / Z.D. Popova. — Voronezh : Istoki, 2009. — 209 s.
20. Popova Z.D. Sintaksicheskii kontsept i mezhkulturaia komunikatsiia [Syntactic Concept and Cross-cultural Communication] / Z.D. Popova // Vestnik VGU. — 2004. — № 2. — S. 27–31. — (Seriiia «Lingvistika i mezhkulturaia komunikatsiia»).
21. Popova Z.D. Sistemnyie otnosheniia strukturnykh skhem russkogo prostogo predlozheniia [Systematic Relations of Structural Schemes of the Russian Simple Sentence] / Z.D. Popova // Yuzhnoslovenskii filolog. — 2008. — LXIV. — S. 323–336.
22. Popova Z.D. Sposoby verbalizatsii kontseptov kak problema kognitivnoi lingvistiki [Concepts' Verbalization Means as a Problem of Cognitive Linguistics] [electronic journal] / Z.D. Popova. — 2009. — S. 56–61. — Available at : <http://www.vestnik-mgou.ru/mag/2010/ling/3/st9.pdf>
23. Popova Z.D. Strukturnaiia shema prostogo predlozheniia i pozitsionnaia shema vyskazyvaniia kak raznyie urovni sintaksicheskogo analiza [The Simple Sentence Structural Scheme and the Utterance Positional Scheme as Different Levels of Syntactic Analysis] / Z.D. Popova // Slovar. Grammatika. Tekst. — M., 1996. — S. 255–268.
24. Prykhodko A.M. Kontseptyvna pryroda semantyky [Conceptual Nature of Semantics] / A.M. Prykhodko // Studia Philologica (Filologhichni studii) : zb. nauk. prats / red. kol.: I.R. Buniatova, L.I. Bieliakhova, O.Ye. Bondareva [ta in.]. — K. : Kyiv. un-t im. B. Ghrinchenka, 2013. — Vyp. 2. — S. 11–16.
25. Selemeneva O.A. Strukturnaiia shema «gde est kakoie sostoianii» kak reprezentant sintaksicheskogo kontsepta «sostoianie prirody» [The Structural Scheme “there is some state” as a Representative of the Syntactic Concept “nature state”] / O.A. Selemeneva // Filologicheskiiie nauki. Voprosy teorii i praktiki. — Tambov : Gramota, 2010. — №1 (5) : v 2-h ch. Ch. II. — S. 194–198.
26. Selemeneva O.A. Tipy rechevykh realizatsii strukturnykh skhem prostykh predlozhenii so znacheniem «sostoianie prirody» [Types of Speech Realizations of the Simple Sentence Structural Schemes with the Meaning “nature state”] / O.A. Selemeneva // Vestnik Cheliabinskogo gos. un-ta. — 2011. — № 28 (243). — S. 83–89. — (Seriiia «Filologiiia. Iskusstvovedeniie». Vyp. 59).
27. Sorokovykh A.S. Iz istorii izucheniia strukturnoi skhemy prostogo predlozheniia v otechestvennoi lingvistike [The History of Study of the Simple Sentence Structural Scheme in Domestic Linguistics]

- [electronic journal] / A.S. Sorokovykh. — Available at: <http://teoria-practica.ru/-1-2012/philology/sorokovykh.pdf>
28. Fedorov V.A. Sintaksicheskii kontsept modusa istochnika soobshheniia vo frantsuzskom yazyke (na fone russkikh perevodnykh sootvetstviu) [Syntactic Concept of the Information Source Modus in the French Language (in comparison with Russian translated equivalents)] / V.A. Fedorov // Vestnik Cheliabinskogo gos. un-ta, 2009. — № 13 (151). — S. 126–129.
29. Furs L.A. Sintaksicheski reprezentiruemye kontsepty [Syntactically Represented Concepts] : avtoref. dis. ... d-ra filol. nauk: 10.02.04 «Germanskii yazyk», 10.02.19 «Teoriia yazyka» / Furs Liudmila Alekseevna, Tambov. gos. un-t im. G.R. Derzhavina. — Tambov, 2004. — 36 s.
30. Tsyganskaia O.G. Problema sintaksicheskogo minimuma: formalnyi aspekt [The Problem of Syntactic Minimum: formal aspect][electronic journal] / O.G. Tsyganskaia // Nauchnyi zhurnal KubGAU. — 2012. — № 77 (03). — Available at : <http://ej.kubagro.ru/2012/03/pdf.51/pdf>
31. Shvedova N.Yu. Prostoie predlozheniie (razdel) [Simple Sentence (chapter)] / N.Yu. Shvedova // Grammatika sovremennogo russkogo literaturnogo yazyka / otv. red. N.Yu. Shvedova. — M. : Nauka, 1970 — S. 11–651.

СКЛАДНОПІДРЯДНІ ПОРІВНЯЛЬНІ РЕЧЕННЯ ЯК ОБ'ЄКТ ТЕОРЕТИЧНОГО СИНТАКСИСУ

Калитюк Л.П.,

Київський університет імені Бориса Грінченка,
вул. Маршала Тимошенка, 13-Б, м. Київ, 04212
E-mail: l.kalytiuk@kubg.edu.ua

У статті висвітлено проблеми ідентифікації підрядних порівняльних речень. Особливістю таких клауз є їх потужна залежність від контексту (мовного та позамовного). Проявом останньої є еліпсис (ендофорична когезія) з випусканням ядерних конститuentів та стиранням ознак повноцінної клаузи на поверхневому рівні. Семантична близькість порівняння підрядних способу дії та умови дає можливість дійти висновку про те, що існують підрядні речення маргінального типу з комбінованими ознаками названих клауз. Позамовний контекст забезпечується колективною пам'яттю комунікантів, створюючи умови для зіставлення нового з відомим.

Ключові слова: підрядні порівняльні, еліпсис, економія мовних зусиль.

Калитюк Л.П.

Сложноподчиненные сравнительные предложения как объект теоретического синтаксиса

В статье освещены проблемы идентификации сложноподчиненных сравнительных предложений. Особенность таких клауз проявляется в их контекстуальной зависимости (языковой и внеязыковой). Свидетельством последнего является эллипсис (эндофорическая когезия) с выпусканьем ядерных конститuentов и стираньем материальных признаков полноценной клаузы на поверхностном уровне. Семантическая близость сравнений подчиненных предложений способа действия и условия дает основания утверждать о существовании придаточных маргинального типа с комбинированными признаками указанных клауз. Внеязыковой контекст создается коллективной памятью коммуникантов, делая возможным сопоставление нового с известным.

Ключевые слова: сложноподчиненное предложение сравнения, эллипсис, экономия языковых усилий.

L. Kalytiuk

Comparative Clauses as object of theoretical syntax

The article focuses on characteristic features of comparative clauses. There is no denying the fact that accuracy of scientific investigation rests mainly upon clear understanding of the phenomenon being studied. Thus the top priority is given to providing explanations of the structural particularities of comparison (morphological and syntactic). In addition it is shown how principle of least effort relates to structural organisation of comparative clauses. Our conclusions are checked against the facts that elliptical comparative constructions on the surface structure can be regarded as clauses on the deep structure. Some attention is given to highlighting how different schools of thought regard comparative words, structures and clauses. The article is organized around three main domains: theories, facts, conclusions. It also provides an account of metaphor in relation to comparison. We note our findings on the belief that interrelationship between clauses of comparison, clauses of manner and sometimes the ones of condition becomes readily apparent. In this respect comparatives can be hard to distinguish from semantically close clauses. Thus it is suggested to regard 1) elliptical comparative constructions as clauses; 2) comparative clauses and some clauses of manner / condition as being semantically contaminated.

Key words: comparative clause, ellipsis, principle of least effort, clause of manner.

Метою серйозного наукового пошуку є не висування безкінечної кількості ідей та гіпотез, а встановлення істини, яка, у свою чергу, може бути визначена лише за умови акуратного та грамотного опрацювання фактичного матеріалу. Тому критерії відбору останнього мають бути чіткими, з мінімальною можливістю волюнтарного суб'єктивізму. У фокусі нашої наукової розвідки перебуває складнопідрядне

речення з підрядним порівняльним. **Метою** цієї статті є окреслення підходів до диференціації підрядних порівняльних речень. **Завдання** наукової розвідки передбачають спробу вирішення проблем, пов'язаних з ідентифікацією вказаних типів речень. **Актуальність** роботи полягає в необхідності визначити підхід до трактування дискусійних синтаксичних утворень, об'єднаних семою «порівняння». Добір фактичного матеріалу

неухильно спирається на еталон, здебільшого імпліцитний, принципи залучення якого визначаються інтересами дослідника та властивостями самого об'єкта дослідження. Як відомо, підрядне речення є маркованим на відміну від головного. Втім, процес розмежування підрядних порівняльних від, скажімо, підрядних способу дії подекуди може бути ускладненим через семантичну непрозорість, або, точніше, контамінованість мовних одиниць, причетних до аранжування таких речень. Ще одна проблема на шляху ідентифікації підрядних порівняльних може критися у неповній поверхневій структурі зазначених клауз, що, у свою чергу, ставить під сумнів структурний статус такого речення.

Порівняння як тип логічної рефлексії (за І. Кантом) є основою пізнання, оскільки за певною ознакою встановлюється тотожність або розбіжність об'єктів шляхом їх зіставлення. Разом з дедукцією, індукцією та аналогією воно є універсальним дослідницьким інструментом, що має свої витоки у мові [2, 86]. Порівняння є унікальною за своїми можливостями операцією, яка широко використовується на різних рівнях мовної ієрархії, не обмежуючись якимось одним із них. Багатоманітність порівняння віддзеркалюється не лише на синтаксичному рівні, втілюючись у структурі й семантиці компаративної лексики типу *ladylike, bearish, mousy, babyish*, компаративних конструкцій типу *as...as*, підрядних порівняльних реченнях, у метафорі (*his face was a study*), яка ще Аристотелем була віднесена до прихованого порівняння. У свою чергу, Н.Д. Арутюнова додає, що метафора містить не лише порівняння, а й протиставлення [1; 4]. До того ж у мові існує значний арсенал лексичних засобів для реалізації зіставлення (*resemble, like as if, seem*). Однак логічна модель порівняння відрізняється від мовної кількістю компонентів, оскільки єдність мови та мислення не означає їх абсолютний збіг [3, 17]. Як універсальна мисленнева операція порівняння може свідчити про низку даних, що характеризують мовця як носія певних культурних, етнічних, історичних, географічних специфікацій.

Використання порівняння, на наш погляд, є прикладом економії мовних зусиль. Принагідно зауважимо, що термін «економія мовних зусиль» є дещо неправильним і правильніше було б говорити про економію мовленнєвих зусиль. Разом з мовленнєвою економією дослідники виокремлюють розумову чи ментальну. Зокрема, Г. Фрею належить пріоритет у визначенні двох видів мовленнєвої економії: економії на осі мовлення та економії на осі пам'яті. Порівняння, на нашу

думку, задовольняє принципам двох осей економії — на осі мовлення вона проявляється на морфологічному (*sheepishly, devilish grin*) та синтаксичному рівнях (порівняльні конструкції та клаузи). Економію на осі мовлення Г. Фрей вважає логічною (розумною) з огляду на те, що вона зумовлена логічною необхідністю говорити лаконічно і прозоро. Окрім того, вчений зазначав низку «необхідностей» функціонування мови: 1) економії; 2) аналогії; 3) лаконічності; 4) незмінності; 5) виразності [5, 108]. На осі пам'яті порівняння є екзофоричним, йдеться про його відносну незалежність від контексту. Тобто, щоб бути зрозумілим, порівнюване має зіставлятися з відомим для широкого загалу явищем, об'єктом тощо.

Іншою принципово важливою проблемою є визначення структурного статусу порівнянь, які відчутно дотичні до ендо- та екзофоричної когезії. У мовознавчих колах закріпилася загальна згода щодо розмежування речень на моно- та поліпредикативні. Такий поділ не викликає особливих сумнівів, якщо розглядати речення у його матеріальній реалізації (*SS, surface structure* (за Н. Хомським)). Якщо ж структуру речення описувати з урахуванням випущених, еліптизованих конститuentів, то межа між простим / складним реченням виявляється непрозорою. Складнопідрядні порівняльні речення зазвичай демонструють потужну контекстуальну анафоричну залежність, одним із проявів якої є еліпсис. Тому не позбавленою сенсу є думка про те, щоб потрактувати еліптизовані порівняння як підрядні речення. Суто технічно фраза може бути короткою, але складною за ступенем своєї модифікації, містити непрозорий вокабуляр, мовну компресію тощо [6, 987].

Проблема семантичної контамінації у мові утруднює акуратну диференціацію підрядних порівняльних та інших семантично близьких клауз. Йдеться про розмежування підрядних порівняльних, способу дії та подекуди умови. Здебільшого ідентифікація таких клауз не викликає сумнівів, утім, в окремих випадках встановити їх тип буває неможливо. У наведених нижче реченнях клаузи реалізують значення спосіб дії + порівняння (1), спосіб дії + порівняння + умова (2): (1) *Susan was driving like a bat out of hell.* (2) *John yelled as if he were mad.* Потрактування таких клауз може спричинити дослідницький волюнтаризм, що унеможливить об'єктивне наукове висвітлення явища. Оптимальним вбачається розглядати сумнівні, з семантичним нашаруванням клаузи як такі, що рівнозначно реалізують семи способу дії + порівняння (+ умови).

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н.Д. Метафора и дискурс // Теория метафоры / Н.Д. Арутюнова. — М., 1990. — С. 5–32.
2. Воркачев Г.С. *Studia selecta: избранные работы по теории лингвокультурного концепта* : монография / Г.С. Воркачев. — Волгоград : Парадигма, 2013. — 167 с.
3. Ікалюк Л.М. Порівняльні конструкції в текстах давньоанглійської мови: структурний і функціонально-семантичний аспекти : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Л.М. Ікалюк. — К., 2010. — 20 с.
4. Харитончик З.А. Очерки о языке. Теория номинации. Лексическая семантика. Словообразование: избр. труды / З.А. Харитончик. — Минск : МГЛУ, 2004. — 367 с.
5. Frei H. *La Grammaire des Fautes* / H. Frei. — Paris : Geuthner, 1929. — 317 p.
6. Quirk R. *Comprehensive Grammar of the English Language* / Quirk R., Greenbaum S., Leech J., Swartvik J.A. — L. ; N.Y. : Longman, 1985. — 1779 p.

REFERENCES

1. Arutiunova N.D. *Metafora i dyskurs [Metaphor and Discourse]* / N.D. Arutiunova // *Theory of Metaphor*. — M., 1990. — P. 5–32.
2. Vorkachev Gh.S. *Studia selecta: izbrannyye raboty po teorii lingvokulturnogo kontseptu* : monographia [Studia Selecta: Selected Works on Theory of Linguocultural Concept : A Monograph] / Gh.S. Vorkachev. — Volgograd : Paradigma, 2013. — 167 p.
3. Ikaliuk L.M. *Porivnialni konstruksii v tekstakh davnioangliiskoi movy: Strukturnyi i funktsionalnyi aspekty [Comparative Structures in Old English Texts: Structural and Functional Aspects]: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.04 / L.M. Ikaliuk*. — K., 2010. — 20 s.
4. Kharytonchyk Z.A. *Ocherki o Yazyke. Teoria Nominatsii. Leksicheskaia Semantika. Slovoobrazovanie [Sketches on Language. Theory of Nomination. Lexical Semantics. Word Building]* : izbr. raboty / Z.A. Kharytonchyk. — Minsk, 2004. — 367 s.
5. Frei H. *La Grammaire des Fautes* / H. Frei. — Paris : Geuthner, 1929. — 317 p.
6. Quirk R. *Comprehensive Grammar of the English Language* / Quirk R., Greenbaum S., Leech J., Swartvik J.A. — L. ; N.Y. : Longman, 1985. — 1779 p.

МЕДІАЛЬНІ ТА АЛЬТЕРНАТИВНІ СТАНОВІ КОНСТРУКЦІЇ ГОТСЬКОЇ МОВИ: ТИПОЛОГІЯ ТВОРЕННЯ ТА ВЖИВАННЯ

Шапочкіна О.В.,

Київський університет імені Бориса Грінченка,
вул. Маршала Тимошенка, 13-Б, м. Київ, 04212

E-mail: o.shapochkina@kubg.edu.ua

У статті здійснено спробу дослідити та реконструювати розвиток категорії стану готської мови. Стверджується, що оскільки медіопасивна парадигма готської мови була недосконалою, то категорія стану змушена була наповнитися, окрім класичних (медіопасив), альтернативними становими конструкціями (копула + дієприкметник II, конструкції із дієсловами IV класу).

Ключові слова: готська мова, категорія стану, медіопасив, дієслова IV класу, конструкція «копула + дієприкметник II», станова конструкція.

Шапочкіна О.В.

Медимальные и альтернативные залоговые конструкции готского языка: типология образования и употребления

В статье предпринята попытка исследовать и реконструировать развитие категории залога готского языка. Утверждается, что поскольку медиопассивная парадигма готского языка была несовершенной, то категория залога вынуждена была наполниться, кроме классических (медиопассив), альтернативными залоговыми конструкциями (копула + причастие II, конструкции с глаголами IV класса).

Ключевые слова: готский язык, категория залога, медиопассив, глаголы IV класса, конструкция «копула + причастие II», залоговая конструкция.

O. Shapochkina

Medial and alternative voice constructions of the Gothic language: typology of creation and use

The article investigates the medial and alternative voice constructions of the Gothic language. The problem of the evolution of the category of voice in the old Germanic languages, including the Gothic language, is acutely controversial. The article studies the typology of creation and use of voice constructions of the Gothic language. The main objective was the isolation of typological characteristics in the category of voice of the Gothic language. The author considers and reconstructs the development of the category of voice of the Gothic language. As mediopassive paradigm of the Gothic language was imperfect, the category of voice had to be filled, except for the classic (mediopassive), with alternative voice constructions (copula + participle II, constructions with verbs of the IVth class). The author proved that medial constructions in the Gothic language formed the main link of voice opposition to the active voice. The author highlights the idea that the relation of Gothic forms of the active voice and medioapassive is asymmetrical: mediopassive "attracted" to itself the variety of voice constructions with different structure but with the same meaning, such as verbs with -nan and copula + participle II. The author treats this process as "voice alternative" "voice modeling" or "voice developments". Designated relations are explained by incompleteness of paradigmatic row of "indicative mood — mediopassive". Despite of the variety of means to express meanings related to the category of voice the author notes that there was no common grammatical paradigm of voice in the Gothic language. The ambiguity of the same form and category interwoven with existing synonymous formations, which in turn created contradictoriness and opposition of use of the old Germanic voice constructions.

Key words: the Gothic, category of voice, mediopassive, verbs of the IVth class, construction "copula + participle II", voice construction.

Вступ. Готська мова належить до східно-германської підгрупи германської групи індоєвропейської мовної сім'ї. На сьогодні ця мова є мертвою і відома нам переважно з писемних пам'яток IV ст., проте її станові конструкції почали розвиватися ще з того часу. **Мета** статті полягає у дослідженні типології категорії стану готської мови. Основним завданням є вивчення

особливостей використання медіальних та альтернативних станових конструкцій у готській мові. **Актуальність** дослідження не викликає сумнівів, оскільки проблема еволюції категорії стану в давньогерманських мовах, зокрема у готській, є однією із гостро дискусійних.

Критичний огляд літератури, концептуальних рамок, гіпотез. Досліджували готську

мову такі науковці: Я. Грімм, М. Гухман (станові протиставлення у готській мові), С. Дубінін, М. Бондаренко, Л. Майер, Х. Герінг, В. Браун, Б. Дельбрюк, О. Тетеревьонков (фонологія, морфологія та синтаксис готської мови), Н. Ніколаєва (культура мови готів), Е. Прокош (порівняльні аспекти готської граматики), В. Штайнберг (граматичні конструкції готської мови) та ін. Зокрема, готський медіопасив досліджували В. Євченко, М. Лебецько, Ю. Жлуктенко, Т. Яворська, Б. Задорожній, Е. Макаєв та ін.

Методологія дослідження. Загальновідомо, що у готській мові існувала опозиція «актив — медіопасив». Готський активний стан індикатив мав розвинену систему особових флексій і виражав реальність активної дії, напр.: гот. *ip ik qifa izwis ni andstandan allis þamma unseljin; ak jabai hvas þuk stautai bi taihswon þeina kinnu, wandeit imma jah þo anþara (Matv., V, 39) / але я кажу вам, щоб не противились злому: але хто вдарить тебе у праву щоку твою, підстав йому й другу [7].*

Медіальні (медіопасивні) конструкції у готській мові утворювали основну ланку станового протиставлення із активним станом. Відношення готських форм — активний стан та медіопасив — асиметричне: медіопасив «притягував» до себе різні за структурою, проте однотипні за становими значеннями конструкції, а саме: дієслова на *-nan* та копула + дієприкметник II. Цей процес можна назвати «становою альтернативою», «становим моделюванням», або «становим зрушенням». Окреслені відношення пояснюються неповнотою парадигматичного ряду «дійсний стан — медіопасив».

Насамперед розглянемо детальніше особливості творення готського медіопасиву. У готській мові існувала досить розвинена парадигма медіопасиву презенса, що свідчить про деякі архаїчні риси готської дієвідміни. Парадигматичне значення медіопасиву полягає у поєднанні значень середнього і пасивного стану. Готський медіопасив (середньо-пасивний стан) показував спрямування дії на суб'єкт, а також виражав дію суб'єкта, що зворотно спрямовувалася на самого діяча чи додатково характеризувала його через неназваний об'єкт. Форми медіопасиву протистояли формам активного стану в парадигматичному значенні «доцентрованість (спрямованість) дії на самого діяча / відцентрованість (неспрямованість) дії на діяча». Медіопасив також показував стан інактивного суб'єкта, тобто стан суб'єкта, який сам не є виконавцем дії, або неперехідність, обмеженість дії сферою суб'єкта. У деяких випадках протиставлення має значення перехідності / неперехідності або активності / інактивності суб'єкта, пор., напр.: гот. *Afletanda frawaurhteis izos managons (L., VII, 47) / Численні гріхи її прощені [7].*

За твердженням М. Гухман [2], у системі готського активу були наявні дві часові форми —

презент та претерит, два дієприкметники та інфінітив, а у системі медіопасиву — лише теперішній та майбутній часи. Цей розподіл зумовив під'єднання інших структурних одиниць до медіопасиву — дієслів IV класу (зворотність та взаємність), конструкції *wisan* та *wairþan* + дієприкметник II (минулий час). Порівнюючи всі окреслені вище конструкції, не завжди можна чітко провести межі їх вживання. Це пояснюється існуванням синонімічних зв'язків між ними, здатність готського медіопасиву поєднуватися із перфектними префіксами. В. Штайнберг [6] свого часу намагався довести, що готський медіопасив виражав не медіальність, а пасивність, навіть переважали рефлексивні відтінки, прим. дієслівні конструкції із зворотним займенником, напр.: гот. *ogan sis* «боятися», *idregion sis* «каються». Однак М. Гухман було доведено, що пасивність та зворотність медіопасиву — це лише його відтінкові значення, оскільки переклад на готську мову здійснювався з давньогрецької, якій, у свою чергу, були притаманні нечіткість та багатозначність станових конструкцій [2].

Ми погоджуємося із дослідницею, яка у своїй монографії «Розвиток станових протиставлень у германських мовах» (1962) [2] довела, що готський медіопасив ніколи не характеризував суб'єкт-підмет як виконавця ознаки, окресленої медіопасивною формою. На доказ цього порівнюємо уривки з готської Біблії, напр.: гот. *unte jabai afletiþ mannam missadedins ize / якщо відпустили людям їх гріхи — afletanda frawaurhteis izos managons (K., I, 7) / відпускаються багато її гріхів [7].*

Крім того, змістову структуру опозиції готський актив — медіопасив можна унаочнити, напр.: гот. *jah ni stojid, ei ni stojaindau; ni afdomjaid, ja ni afdomjanda; fraletaid, ja fraletanda (L., VI, 37) / не судіть, щоб не бути судимими; не кляніть, не будете проклятими; прощайте і будете прощеними [7].* Більш детальний аналіз дав можливість схарактеризувати різні ознаки готського медіопасиву: невідцентровість процесу готського медіопасиву уточнюється в одних контекстах як відцентровість, в інших — як інклюзивність, обмеженість сфери суб'єкта; а неможливість охарактеризувати суб'єкт-підмет як виконавця ознаки уточнюється в одних випадках як афіційованість суб'єкта-підмета, а в інших — як його інактивність, напр.: гот. *Ei hauhjaidau sunus gudis þairh þata (J., XI, 4) / щоб син людський за це підвищився [7]* (відцентровість процесу та афіційованість суб'єкта); *Ni uslukaindau daurons (Neh., VII, 3) / нехай не відчиняться ворота [7]* (відцентровість процесу без найменування діяча); *Aþþan jabþe þreihanda in izwaraizos gaþlaihtais (K., I, 6) / Але якщо терпимо, то заради нашої втіхи [7]* (невідцентрованість процесу та інактивність суб'єкта).

Враховуючи наведені вище положення, уточнимо, що готському медіопасиву були притаманні: пасивне значення (теперішній та майбутній часи), виражаючи афіційованість підмета, напр.: гот. *þizaiei mitaþ mitiþ matada izwis* (Mrk., IV, 24) / якою мірою мірєте, такою й вам буде відміряно [7]. У цій формі може бути названий діяч, напр.: гот. *iþ jabai allai praufetjand, iþ innatgaggai has ungalaubjands aiþbau unweis, gasakada fram allaim, ussokjada fram allaim* (K., XIV, 24) / але коли всі пророкують і заїде хтось невіруючий, викривається усіма, осуджується усіма [7]; неперехідно-зворотне значення, яке виражало додатковий відтінок, характерний для присудка стану, підкреслюючи разом із тим перенесення значення дієслова зі сфери фізичних, зовнішніх процесів у сферу процесів духовних, які зароджуються у самій людині, напр.: гот. *allai auk ni gaswiltam, iþ allai inmaidjanda* (K., XV, 51) / ми всі не помremo, проте всі змінимося [7].

Характерним є те, що вживання дієслова зі зворотним займенником під час збереження медіального значення підкреслює більший ступінь участі суб'єкта у цьому процесі, напр.: гот. *jah inmaidida sik in andwairþja ize* (Mrk., IX, 2) / і перетворився він у їх присутності (прийняв інший вигляд); *swa ni bidjaif jus: atta unsar þu in himinam, weihnai nato þein* (Matv., VI, 9) / Отче наш, всемогутній, да святиться ім'я Твоє [7]; моральний стан та афект уособлювалися у готському медіопасиві не як певна якість суб'єкта, а як процес, що раптово охоплює суб'єкт (афект), або власне у ньому відбувається, напр.: гот. *wesunuh þan garaihta ba in andwairþja gudis, gaggandona in allaim anabusnim jah garaihteim frauþins unwaha* (L., 1, 6) / й обидва вони були чисті перед Богом, бездоганно виконуючи заповіді й постанови Господні [7] тощо.

Спираючись на досліджені вище аспекти, можна стверджувати, що готський медіопасив досить обмежений, саме тому до системи станових протиставлень було включено альтернативні конструкції, а саме: лексичне угруповання дієслів IV класу та конструкції копула + дієприкметник II перехідних дієслів.

Згідно з науковими поглядами М. Гухман, Ю. Жлуктенка, В. Євченко, М. Лебедько, Т. Яворської, IV клас слабких дієслів готської мови являв собою досить обмежене лексичне угруповання: усі дієслова були неперехідні, причому більшість з них означала настання стану, незалежного від дії суб'єкта, тому співвідношення ознаки, що визначалася дієсловом, із носієм цієї ознаки, суб'єктом-підметом, було тотожним з цими значеннями, які виражалися медіопасивною формою. Ця близькість станових значень двох категорій виступає при порівнянні дієслів IV класу із медіопасивом перехідного дієслова, утвореного від спільного кореня, напр. пор.: гот. *jah hlaiwasnos usluknodedum* (M., XXVII, 52) / і труна

відкрилася — *ni uslukindau daurons Jairusalets* (Neh., VII, 3) / нехай не відкриються ворота Єрусалима [7].

Загалом першим на послідовне використання дієслів IV класу в парадигмі категорії стану вказав свого часу Я. Грімм [5] у праці «Німецька грамати́ка». Вчений включив цей клас дієслів у розділ, в якому розглядав категорію медіума. Докладніше характеризували цей клас готських дієслів Л. Майер, Г. Герінг, М. Гухман та ін. Група дієслів IV класу була живою продуктивною категорією, майже всі вони мали префікси та набували різних відтінків станового значення. Вирішальною особливістю дієслів IV класу було те, що ці форми ніколи не вживалися у реченні, в якому був чітко окреслений діяч.

Змістове протиставлення вищенаведених дієслівних груп можна презентувати таким чином, напр.: гот. *du ni sprauto wagjan izwis fram abin nih drobnan* (Th., II, 2) / щоб не вагатурися і не бентежитися — *þai drobjanas izwis / mi, хто вас бентежить* [7]. З прикладів видно протиставлення невідцентровому процесу доцентрового або ознаку, що характеризує інактивний суб'єкт, ознаці, що створює активний суб'єкт.

Другою альтернативною становою конструкцією було поєднання дієприкметника II з формами дієслів *wisan* та *wairþan*. В. Євченко, досліджуючи альтернативні станові конструкції готської мови, зазначає, що у конструкціях дієприкметника II із формами дієслів *wisan* та *wairþan* носієм станового значення був дієприкметник; форми службових дієслів вносили модифікації переважно темпорально-видового характеру. У структурному відношенні ці словосполучення являли собою іменний присудок та узгоджувалися у роді, числі, відмінку, тобто дієслова *wisan* та *wairþan* виконували функцію копули (зв'язки) [4].

Конструкція дієприкметника II із формами теперішнього часу дієслова *wisan* вживалася для позначення якого-небудь стану або якості, наявних у теперішньому часі, але які водночас були результатом попередньої дії, напр.: гот. *þaiei hnasqjaim wasidai sind* (M., XI, 4) / ти, що одягнуті у м'який одяг [7]. Медіопасивні форми від цих же дієслів не мали результативного значення й зазвичай підкреслювали реалізацію самого процесу. Порівняємо значення медіопасиву дієслова *wasjan* у реченні, напр.: гот. *ei hauhjandau atta in sunau* (J., XIV, 13) / щоб прославився батько у синові із поєднанням *hauþips ist*. Варто узагальнити, що конструкція дієприкметника II із формами претериту дієслова *wisan* «бути» означала стан, якість, які були наявні в минулому часі та водночас результатом переддії, напр.: гот. *usbida auk anaþaima wisan silba ik af Xristau faur broþrunas meinans þans samakunþans bi leika* (Rom., IX, 3) / тому що я бажав би сам бути відлученим від Христа за братів моїх, рідних мені тілом [7].

Разом із тим ця конструкція могла вживатися для позначення якого-небудь факту, що стався у минулому часі (констатуючий минулий час), напр.: гот. *jah was imma gataihan fram ahmin framta weihin* (L., II, 26) / *й було йому пророковано духом святим* [7].

Окрім цього, поєднання дієприкметника II із формами теперішнього часу від дієслова *wairþan* «ставати» було засвідчено лише один раз. Наявність форм медіопасиву теперішнього часу, форм теперішнього часу дієслів IV класу та, нарешті, поєднання дієприкметника II із формами теперішнього часу дієслова *wisan* «бути» не залишало, вочевидь, місця для вживання подібних конструкцій.

Навпаки, поєднання дієприкметника II із формами минулого часу від дієслова *wairþan* «ставати» були досить розповсюджені у готських текстах, напр.: гот. *swaswe raihtis jus suman ni galaubideduþ guda, ip ni gaarmaidai waurþuþ þizai ize ungalauþeinai* (Rom., XI, 30) / *бо, як ви в минулі часи не повірили Богові, а тепер є помилувані через їхній непослух* [7] тощо.

Результати дослідження та обговорення. Під час наукової розвідки було здійснено спробу

дослідити та реконструювати розвиток категорії стану готської мови. Оскільки медіопасивна парадигма готської мови була недосконалою, то категорія стану змушена була наповнитися, окрім класичних (медіопасив), альтернативними становими конструкціями (копула + дієприкметник II, конструкції із дієсловами IV класу). Попри розмаїття засобів вираження значень, пов'язаних із категорією стану, в готській мові не існувало єдиної граматичної станової парадигми. Багатозначність однієї й тієї ж форми та категорії перепліталася з наявними синонімічними утвореннями, що, у свою чергу, зумовлювало суперечливість та опозиційність уживання давньогерманських станових конструкцій.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Всі окреслені факти більш детально розкривають особливості творення та вживання категорії стану у готській мові й дають можливість розпочати історичний огляд типології станових опозицій в інших давньогерманських мовах — давньоанглійській, давньосаксонській, давньовірменській та давньоісландській у наших подальших наукових дослідженнях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Готы и их язык : учеб.-метод. пособ. для студ. отделения романо-германской филологии / сост. Н.Г. Николаева. — Казань : Казан. гос. ун-т им. В.И. Ульянова-Ленина, 2003. — 32 с.
2. Гухман М.М. Развитие залоговых противопоставлений в германских языках: Опыт типологического исследования родственных языков / М.М. Гухман. — М. : Наука, 1964. — 294 с.
3. Дубинин, С.И. Готский язык : учеб. пособ. / С.И. Дубинин, М.В. Бондаренко, А.Е. Тетеревёнков. — 2-е изд., доп. — Самара : Изд-во «Самарский университет», 2006. — 148 с.
4. Євченко В.В. Готська мова. Тексти, коментар, словник : навч. посіб. / В.В. Євченко. — Житомир : ЖДПУ, 2002. — 408 с.
5. Grimm J. Deutsche Grammatik, Bd. IV. Göttingen, 1937, S. 21–22.
6. Steinberg W. Elementarbuch des Gotischen. Heidelberg, 1920, S. 196.
7. Огляд готичної Біблії [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.wulfila.be/gothic/browse/> (дата звернення: 11.10.2016).

REFERENCES

1. Goty i ikh yazyk [The Goths and Their Language] : ucheb.-metod. posob. dlia stud. otdeleniia romano-germanskoj filologii / sost. N.G. Nikolaeva. — Kazan : Kazan. gos. un-t im. V.I. Ulianova-Lenina, 2003. — 32 s.
2. Guxman M.M. Razvitie zalogovykh protivopostavlenii v germanskikh yazykakh: Opyt tipologicheskogo issledovaniia rodstvennykh yazykov [Development Voice Oppositions in Germanic Languages: Experience Typological Study of Related Languages]. — M. : Nauka, 1964. — 294 s.
3. Dubinin S.I. Gotskii yazyk [Gothic] : ucheb. posob. / S.I. Dubinin, M.V. Bondarenko, A.Ye. Teterevionkov. — 2-e izd., dop. — Samara : Izd-vo «Samsarskii universitet», 2006. — 148 s.
4. Yevchenko V.V. Gotska mova. Teksty, komentar, slovnyk [Gothic. Texts, Comments, Dictionary] : navch. posib. / V.V. Yevchenko. — Zhytomyr : ZhDPU, 2002. — 408 s.
5. Grimm J. Deutsche Grammatik, Bd.IV. Göttingen, 1937, S. 21–22.
6. Steinberg W. Elementarbuch des Gotischen. Heidelberg, 1920, S. 196.
7. Ohliad hotychnoi Biblii [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu : <http://www.wulfila.be/gothic/browse/>. — data zvernennya: 11.10.2016.

ФУНКЦІОНУВАННЯ БАГАТОЗНАЧНИХ СПОЛУЧНИКІВ У СЕРЕДНЬОВЕРХНЬОНІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Оксанич М.П.,

Кіровоградський державний педагогічний університет ім. Володимира Винниченка,
вул. Шевченка, 1, м. Кропивницький, 25006
E-mail: margarita.oks@rambler.ru

У статті висвітлено питання, пов'язані з функціонуванням основних моделей підрядних речень у середньоверхньонімецькій мові. Особлива увага приділяється розвитку та семантиці багатозначних підрядних сполучників у зазначений період. З'ясовано, що замість багатозначних сполучників у середньоверхньонімецькій мові починають з'являтися сполучники з вузьким, точним та чітко диференційованим значенням.

*Незважаючи на достатньо розвинену систему складнопідрядного речення у цей період, відбувається подальший розвиток системи підрядних сполучників. Зокрема, основним сполучником для оформлення будь-якого підрядного зв'язку слугує поліфункціональний сполучник *daz* як універсальний показник підрядності.*

Ключові слова: сполучник, порядок слів, підрядність, поліфункціональність, рамкова конструкція, первинна функція.

Оксанич М.П.

Функционирование многозначных союзов в средневерхненемецком языке

В статье освещены вопросы, связанные с функционированием моделей подчиненных предложений в средневерхненемецком языке. Особое внимание уделяется развитию и семантике многозначных подчиненных союзов в указанный период. Автор статьи утверждает, что вместо многозначных союзов в средневерхненемецком языке начинают возникать союзы с узким, точным и четко дифференцированным значением.

*Несмотря на достаточно развитую систему сложноподчиненных предложений в этот период, происходит дальнейшее развитие системы подчинительных союзов. В частности, основным союзом для оформления любого придаточного связи служит полифункциональный союз *daz* как универсальный показатель подчиненности.*

Ключевые слова: союз, порядок слов, подчинение, полифункциональность, рамочная конструкция, первичная функция.

М. Oksanych

Functioning of polysemantic conjunctions in Middle High German

One of the most sensitive issues of modern historical linguistics concerns reasons, directions, and forms of language change. Development and perfection of grammatical structure of any language is manifested in enrichment and specification of its syntactic means.

The growth of formal markers expressing syntactic relations reflects the dynamics of a language's systemic development. Such formal means as conjunctions are treated as the main markers of subordination in Old Germanic languages. Instead of polysemantic conjunctions, the meaning of which is indiscrete and complicated, in Middle High German there appeared conjunctions with narrow, distinct, and specified meaning. Therefore we speak of the problem of identification of a composite sentence nature, its components, as well as of functions and meaning of polysemantic conjunctions in Middle High German which are waiting for further investigation. All these are currently important for modern Germanic linguistics, and served for the purpose recognition in this study.

*In the mentioned period a rather intricate system of a composite sentence undergoes further development involving the use of coordinative and subordinative conjunctions. The analysis shows that the basic unit which marked any subordinate relation, and thus served as a universal marker of subordination was a polyfunctional conjunction *daz*. However, the conjunction *daz* was not the only one which introduced subordinate clauses into the structure of a composite sentence. Other elements like *ob*, *dō*, *als* and *swaz* were used at a relatively comparable scale. In Middle High German the analysed conjunctions are characterised by semantic variation, while in Modern German they have distinct specified meaning.*

The most of analysed examples attest the tendency of using frame construction involving finite verb's final position typical of Modern German, and which is already vivid in Middle High German.

Key words: conjunction, word order, subordination, multifunctionality, frame construction, primary function.

Розвиток будь-якої мови відбувається як боротьба двох різних тенденцій до збереження та стабілізації існуючої системи мови, з одного боку, та до її адаптації, перебудови, удосконалення, з іншого. Своєрідний взаємозв'язок та переплетіння зазначених тенденцій і реальні форми їх прояву зумовлюють не лише межі можливих історичних змін у мові та їх темпи, але і характер проходження цих змін [6, 1]. Вивчення причин, напрямів та форм мовних змін безперечно належить до найскладніших та найактуальніших проблем сучасної лінгвістики.

Усе різноманіття зв'язків між явищами, уточнення і диференціація в мисленні всіх різноманітних типів відношень дійсності, ріст і формування абстрактних уявлень робить необхідним утворення в мові адекватних форм для вираження складних процесів мислення [21, 64]. Розвиток і удосконалення граматичної будови мови виявляється у збагаченні й уточненні її синтаксичних засобів [9, 183]. Так, одним зі шляхів збагачення мовних засобів є кількісний ріст запасу формальних засобів вираження цього зв'язку — сполучників [21, 64–65], які слугували основними маркерами підрядності в давньогерманських мовах [20, 159]. Замість багатозначних сполучників, наявність яких у реченні характеризує не стільки його тип та зміст, скільки відношення до іншого речення та абстрактних сполучників, значення яких не розчленоване та багатогранне, у середньовісній німецькій мові починають з'являтися сполучники з вузьким, точним та чітко диференційованим значенням [21, 64–65, 87]. Разом з тим існує низка питань, які не отримали широкого висвітлення у мовознавчих працях, пов'язаних з проблемою визначення природи складного речення та його конститuentів, а також функціонування й семантики багатозначних сполучників у середньовісній німецькій мові, що є актуальним для сучасної германістики. Оскільки підрядні сполучники були досліджені у діахронному плані недостатньо повно, ми визначили **актуальним** вивчення функцій та семантики підрядних багатозначних сполучників у середньовісній німецькій мові в контексті розв'язання загальної проблеми їх формування та механізмів змін. Відповідно, **метою** цієї статті є з'ясування функціональних ознак та семантичних характеристик підрядних багатозначних сполучників у середньовісній німецькій мові.

У середньовісній німецькій мові спостерігається достатньо розвинена система складно-підрядного речення та відбувається подальший розвиток системи сурядних і підрядних сполучників. Основним сполучником, що оформлює

будь-який підрядний зв'язок, слугує поліфункціональний сполучник *daz* як універсальний показник підрядності [1, 67, 106; 4, 90; 14, 157; 15, 157; 19, 108; 21, 47–53, 61; 29, 64].

Здійснений нами аналіз підтвердив тезу про поліфункціональність сполучника *daz* у середньовісній німецькій мові, що унаочнюється такими прикладами.

(1) *Chriemhilt in ir sinne ir selber nie veriach daz si deheinen wolde zeime trvte han (Nibelungenlied, 0046,2-0046,3) / Кримхільда не сказала, що вона хотіла, щоб він був її коханим чоловіком.*¹

У прикладі (1) сполучник *daz* уводить підрядне додаткове речення. Дієслово *veriach* керує підрядним додатковим *daz*-реченням. При цьому спостерігаємо, що підмет підрядного речення *si* займає постпозицію щодо сполучника *daz*, а присудок *wolde* перебуває у фінальній позиції підрядного речення. Отже, підмет і присудок підрядного речення розміщені дистантно. Така структура тяжіє до структури сучасного підрядного німецького речення.

(2) *Wir svln ir leisten triwe daz ist zen eren vns gewant (Nibelungenlied, 1235,4) / Давайте вірно служити, як нам дозволяє наша честь.*

У прикладі (2) сполучник *daz* слугує для введення у структуру складного підрядного обставинного речення, яке перебуває у постпозиції щодо головного. Присудок *gewant* розташований у фінальній позиції підрядного речення.

На відміну від попередніх двох речень, у наступному прикладі (3) підрядне часу зі сполучником *daz* стоїть у препозиції щодо головного речення. Підмет *er* та присудок *niht erwenden vil* розташовані контактено, при цьому присудок займає фінальну позицію у підрядному реченні:

(3) *Daz enchund er niht erwenden vil chreflich wart sin not (Nibelungenlied, 0642,3) / Коли він заважав їй спати, вона забороняла йому нестоїти.*

У прикладі (4) для введення підрядного умови слугує також сполучник *daz*. Підрядне речення, перебуваючи у постпозиції щодо головного, демонструє фінальну позицію присудка *willen hat* з дистантним розташуванням підмета *er*.

(4) *Mich dvnchet ern rvche wie ez hie vmbe gat daz et er den vollen nach sime willen hat (Nibelungenlied, 2197,1-2197,2) / Мені здається, його мало турбує, що з нами тут відбувається, якщо він бачить лише своє багатство.*

У прикладі (5) складнопідрядне речення причини з'єднується сполучником *daz* і стоїть

¹ Переклад прикладів з середньовісній німецької мови здійснений автором.

у постпозиції до головного речення. Підмет підрядного речення *si* розташований дистантно з присудком *wolden wizzen*, який займає фінальну позицію.

(5) *Daz wart dvrch daz getan daz si daz wolden wizzen daz des kuniges wip mit in da mvse dringen (Nibelungenlied, 1904,2-1904,4) / Це було зроблено, тому що вони хотіли подивитися, чи королева мусить прийти разом з ними.*

Наведені нами приклади (1)–(5) засвідчують поліфункціональність сполучника *daz* у середньовісній німецькій мові, який відображає більш давню стадію розвитку німецької мови. Розвиток підрядності, диференціація мовних засобів вираження підрядності з часом робить зайвим існування поліфункціональних сполучників типу *daz*, оскільки утворювалися нові одиниці з чітко детермінованим значенням [17, 83]. Проте не можна стверджувати, що в новонімецьку епоху сполучник *daz* одразу втратив усі свої функції, характерні для нього в попередні періоди, зокрема, існувала можливість їх звуження. Як наслідок, сполучник *daz* зберіг лише свою первинну функцію — сполучника підрядності в додаткових реченнях [17, 82–83].

Проте сполучник *daz* не був єдиним сполучником, який вводив підрядні додаткові речення у зазначений період; з ним конкурував сполучник *ob*. Проаналізуємо приклад (6).

(6) *Si versvchtez manigen ende ob chunde daz geschehn daz si Chriemh' mohte noch gesehn (Nibelungenlied, 0733,1-0733,2) / Вона спробувала дізнатися у короля, чи можливо було знову побачити Кримхільду на Рейні.*

Приклад (6) демонструє, що підрядне додаткове речення вводиться сполучником *ob* і перебуває у постпозиції до головного речення. При цьому в головній частині речення підмет *si* та присудок *gesehn* розташовані дистантно. У підрядній частині фінітне дієслово *gesehn* займає фінальну позицію, утворюючи при цьому разом з підметом рамкову конструкцію.

Додамо, що сполучник *ob* вводив у середньовісній німецькій мові також підрядні умовні речення і конкурував зі сполучником *swenne* [5, 90; 23, 158], як у прикладі (7):

(7) *Ob ich ein fvrste wære ze wibe wolde ich han die iwern schonen tohter (Nibelungenlied, 1714,1-1714-3) / Якби я був королем, то узяв би за дружину вашу прекрасну доньку.*

У прикладі (7) сполучник *ob* вводить підрядне речення умови, яке розташоване у препозиції до головного. При цьому спостерігаємо, що підмет підрядного речення *ich* займає постпозицію щодо сполучника *ob*, а присудок *wære* перебуває у фінальній позиції підрядного речення. Отже, підмет і присудок підрядного речення розташовані дистантно. Така структура підрядного речення з фінальною позицією присудка тяжіє до структури сучасного підрядного німецького речення.

Приклади (6) та (7) засвідчують багатозначність сполучника *ob*, який слугував у середньовісній німецькій мові для введення підрядних додаткових та умовних речень.

Деякі сполучники розширюють у середньовісній німецькій мові сферу свого використання і, наприклад, отримують разом з часовим також і причинове значення [4, 90]. Зокрема, причинове значення сполучника *weil* розвивається у кінці середньовісній німецької епохи, але все ж таки ще зберігає своє первинне часове значення. Лише у новонімецьку епоху сполучник *weil* стає основним причинним сполучником, витісняючи залишки сполучників *wande*, *sit*, *nu*, які були основними причинними сполучниками середньовісній німецької мови [21, 65–66, 80].

Do „da” як сполучник причини виражає, на відміну від *weil*, логічне обґрунтування явища і досягає повного розвитку в XVII ст., витісняючи часовий сполучник *als*. Отже, в новонімецьку епоху сполучник *da* в основному є причинним сполучником [21, 69, 80].

Проте у середньовісній німецькій мові сполучник *do „da”* слугував також для введення підрядних речень часу [4, 90; 15, 158; 21, 69; 25, 229], що унаочнюють приклади (8) та (9):

(8) *Dō si die rede vernamen leit was in innekliche daz (Nibelungenlied, 0140,4) / Коли вони почули промову, вона їх звісно засмутила.*

У прикладі (8) сполучник *dō* вводить підрядне речення часу, яке розташоване у препозиції до головного. При цьому спостерігаємо, що підмет підрядного речення *si* займає постпозицію щодо сполучника *dō*, а присудок *vernamen* перебуває у фінальній позиції підрядного речення. Отже, підмет і присудок підрядного речення розташовані дистантно. Така структура підрядного речення з фінальною позицією присудка тяжіє до структури сучасного підрядного німецького речення.

(9) *Si mvsin sich ze Vergen der reise hine bewegn dō si wider wolden riten an den Rin (Nibelungenlied, 1317,2-1317,3) / Вони почали прохати у королеви відпустку, тому що вони хотіли поїхати до Рейну.*

У прикладі (9) підмет підрядного речення *si* займає постпозицію щодо сполучника *dō*, а присудок *wolden riten* перебуває у медіальній позиції підрядного речення, що не типово для сучасної німецької мови. Приклад (9) демонструє вільний порядок слів у середньовісній німецькій мові.

Наступні приклади (10)–(11) унаочнюють багатозначність сполучника *als* у середньовісній німецькій мові, який вводив підрядні часові та порівняльні речення.

(10) *Als er Hagen sach der helde wider den recken in vil großen zorn (Nibelungenlied, 1591,4) / Коли він побачив Хагена, він гнівно заговорив до героя.*

У прикладі (10) підрядна частина складнопідрядного речення часу розташована у препозиції до головної частини. Речення (10) є прикладом оформлення складнопідрядного речення у струк-

турну модель, що є типовою для сучасної німецької мови. Присудок підрядного речення *sach* займає фінальну позицію, що становить норму для сучасної німецької мови. Підмет підрядного речення *er* розташовується контактено зі сполучником *als*. Це демонструє тяжіння структури складнопідрядного речення у середньовісньонімецький період до норм сучасної німецької мови.

(11) *Do taten Bvrgonden als in Sivrit do geriet* (*Nibelungenlied*, 0568,4) / Бургундці діяли так, начебто їм порадив посланець.

У прикладі (11) підрядне порівняльне речення розташовується у постпозиції до головного і вводиться сполучником *als*. Структура речення демонструє фінальну позицію присудка *geriet*, але порядок членів підрядного речення у прикладі (11) не тяжіє до структури сучасного підрядного речення, оскільки підмет *Sivrit* не розташований контактено зі сполучником *als*. Приклад (11) не є зразком оформлення підрядного речення у той спосіб, який є типовим для підрядних речень у сучасній німецькій мові.

Багатозначність сполучника *swaz* у середньовісньонімецькій мові унаочнюють приклади (12) та (13).

(12) *Mir ratent frivnde min swaz ich han der getriwen ich svle hie bi in sin* (*Nibelungenlied*, 1096,1-1096,2) / Мої друзі, найкращі, яких маю, порадили мені бути у них.

У прикладі (12) підрядне означальне речення вводиться сполучником *swaz*. Підмет підрядного речення *ich* розташовується контактено зі сполучником *swaz*, а присудок *han* займає фінальну позицію підрядного означального речення. Такий порядок слів у прикладі (12) є типовим для сучасної німецької мови.

(13) *Hort min her Dietrich swaz ich her gelebt han* (*Nibelungenlied*, 2294,1-2294,2) / Послухайте, Дитрих, що я тут пережив.

У прикладі (13) підрядне додаткове речення розташовується у постпозиції щодо головного. Структура підрядного речення з прикладу (4) цілком відповідає структурі підрядного речення сучасної німецької мови. Це засвідчує контактне розташування підмета *ich* зі сполучником *swaz* та фінальна позиція складеного присудка *gelebt han*.

Незважаючи на достатньо розвинену систему складнопідрядного речення у середньовісньонімецький період, відбувався подальший розвиток системи підрядних сполучників. Здійснений нами аналіз слугує підтвердженням того, що в середньовісньонімецьку епоху найпоширенішим сполучником підрядності був сполучник *daz*, який вводив більшість типів підрядних речень зазначеного періоду. Звуження функцій цього сполучника сприяло розвитку сполучників з детермінованим конкретним значенням, а *daz* зберіг лише свою первинну функцію сполучника додаткових підрядних речень. Такі сполучники, як *ob*, *dō*, *als* та *swaz* також характеризувалися в середньовісньонімецькій мові семантичною варіативністю, поступово втрачаючи свої первинні семантичні функції, і в сучасній німецькій мові слугують сполучниками з чітким підрядним значенням.

Отже, вибір моделей порядку слів підрядного середньовісньонімецького речення, а також його комунікативно-синтаксична функція можуть бути покладені в основу подальшого наукового пошуку на тлі розвитку складного німецького речення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адмони В.Г. Исторический синтаксис немецкого языка / В.Г. Адмони. — М. : Высшая школа, 1963. — 335 с.
2. Адмони В.Г. К проблеме порядка слов (замыкание предложения в немецком языке) / В.Г. Адмони ; Изв. АН СССР, отд. яз. и лит. — М. : 1949. — Т. 8, вып. 4. — С. 373.
3. Бокова П.М. Темпоральні відношення в іспанському часовому складнопідрядному реченні / П.М. Бокова // Проблеми семантики слова, речення та тексту : зб. наук. ст. / відп. ред. Н.М. Корбозерова. — К. : КДУ, 2001. — Вип. 5 — С. 9–15.
4. Бублик В.Н. История немецкой мови : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів / В.Н. Бублик. — Вінниця : Нова книга, 2004. — 272 с.
5. Бунятова І.Р. Еволюція гіпотаксису в германських мовах (IV–XIII ст.) : монографія / І.Р. Бунятова. — К. : Вид. центр КНЛУ, 2003. — 327 с.
6. Гусар Н.І. Структура та функції абсолютної дієприкметникової конструкції у середньоанглійській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Гусар Н.І. ; Київ. нац. лінгв. ун-т. — К., 2002. — 19 с.
7. Гухман М.М. История немецкого литературного языка / М.М. Гухман, НН. Семенюк. — М. : Наука, 1983.
8. Долинина И.Б. Системный анализ предложения (на материале английского языка) : учеб. пособ. / И.Б. Долинина. — М. : Высшая школа, 1977. — 175 с.

9. Жирмунский В.М. История немецкого языка / В.М. Жирмунский. — М. : Высшая школа, 1965. — 408 с.
10. Ившин В.Д. Синтаксис речи современного английского языка. Смысловое чтение предложения : учеб. / В.Д. Ившин. — Ростов н/Дону : Феникс, 2002. — 320 с.
11. Кацкова Т.А. Сложноподчиненное предложение с придаточным определительным в средневерхненемецком языке : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Кацкова Т.А. ; Ленинградский ордена Ленина и ордена Трудового Красного Знамени гос. ун-т им. А.А. Жданова. — Ленинград, 1975. — 18 с.
12. Корбозерова Н.М. Структурна інтеграція речення / Н.М. Корбозерова // Проблеми семантики слова, речення та тексту : зб. наук. ст. / відп. ред. Н.М. Корбозерова. — К. : КДЛУ, 2001. — Вип. 5. — С. 105–107.
13. Корбозерова Н.М. Динамізм структури речення / Н.М. Корбозерова, А.М. Вязанкіна // Проблеми семантики слова, речення та тексту : зб. наук. ст. / відп. ред. Н.М. Корбозерова. — К. : КДЛУ, 2001. — Вип. 6. — С. 115–117.
14. Куркина А.А. Сложные предложения с причинными отношениями в древневерхненемецком языке : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Куркина А.А. ; Министерство просвещения РСФСР, Ленинград. гос. пед. ин-т им. А.И. Герцена. — Л., 1966. — 19 с.
15. Левицький В.В. Історія німецької мови : посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В.В. Левицький. — Вінниця : Нова книга, 2007. — 216 с.
16. Мещанинов И.И. Части речи и члены предложения / И.И. Мещанинов — М. ; Ленинград : Изд-во АН СССР, 1945. — 321 с.
17. Москальская О.И. Проблемы системного описания синтаксиса (на материале немецкого языка) / О.И. Москальская. — М. : Высшая школа, 1974. — 175 с.
18. Одри Ж. Индоевропейский язык / Ж. Одри ; пер. с франц. Л.В. Иванова. // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. XXI: Новое в индоевропеистике. — М. : Прогресс, 1988. — С. 24–121.
19. Оксанич М. Функціонування сполучника *DAZU* у середньовісній німецькій мові. / М. Оксанич // Наукові записки. — Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2009. — Вип. 81 (2) — С. 107–111. — (Серія «Філологічні науки (мовознавство)»).
20. Семененко Г.М. Порядок слів як засіб синтаксичного зв'язку в складнопідрядному реченні / Г.М. Семененко // Проблеми семантики слова, речення та тексту : зб. наук. ст. / відп. ред. Н.М. Корбозерова. — К. : КДЛУ, 2001. — Вип. 5. — С. 159–163.
21. Строева-Сокольская Т.В. Развитие сложноподчиненного предложения в немецком языке / Т.В. Строева-Сокольская. — Л. : Ленингр. гос. ун-т, 1940. — 106 с.
22. Фефелова В.В. Складні речення з підрядними часу в сучасній французькій мові (структура, семантика, прагматика) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.05 / Фефелова В.В. — К., 2006. — 20 с.
23. Шубик С.А. Порядок слов в древневерхненемецком языке (Место глагола в повествовательном предложении) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 «Германские языки» / Шубик С.А. ; Академия наук СССР. Ленинградское отделение института языкознания. — Л., 1964. — 20 с.
24. Ярцева В.Н. Развитие сложноподчиненного предложения в английском языке / В.Р. Ярцева. — Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1940.
25. Moskalskaja O.I. Deutsche Sprachgeschichte / O.I. Moskalskaja. — M. : Hochschule, 1977 — 237 s.
26. Paul H. Deutsche Grammatik / H. Paul. — Halle : Niemeyer, 1954. — Band III, Teil IV. — 447 s.
27. Reis H. Über althochdeutsche Wortfolge / H. Reis // Zeitschrift für deutsche Philologie. — 1901. — Bd. 33. — S. 220–229.
28. Ries J. Die Wortstellung in Beowulf / J. Ries. — Halle : Max Niemeyer, 1907. — 310 s.
29. Schildt J. Kurze Geschichte der deutschen Sprache / J. Schildt. — B. : Volk u. Wiss., 1991. — 168 s.

REFERENCES

1. Admoni V.G. Istoricheskii sintaksis nemetskogo yazyka [Historical Syntax of the German Language] / V.G. Admoni. — M. : Vysshaya shkola, 1963. — 335 s.
2. Admoni V.G. K probleme poriadka slov (zamykaniie predlozheniia v nemetskom yazyke) [On the problem of word order (sentence inclosure in the German language)] / V.G. Admoni. — M., 1949. — Wyp. 4. — S. 373.
3. Bokova P.M. Temporalni vidnoshennia v ispanskomu chasovomu skladnopidriadnomu rechenni [Temporal Relations in Spanish Temporal Complex Sentence] / P.M. Bokova // Problemy semantiki slova, rechennia ta tekstu : zb. nauk. st. / vidp. red. N.M. Korbozerova. — K. : KDLU, 2001. — Vyp. 5 — S. 9–15.
4. Bublyk V.N. Istoriiia nimetskoi movy [History of German: a study guide for students of higher educational establishment] : navch. posib. dlia stud. vyshch. navch. zakl. / V.N. Bublyk. — Vinnytsia : Nova knyha, 2004. — 272 s.

5. Buniatova I.R. Evoliutsiia hipotaksysu v hermanskykh movakh (IV–XIII st.) [Evolution of Hypotaxis in Germanic Languages (IV–XIII cent.) : monografiia / I.R. Buniatova. — K. : Vyd. tsentr KNLU, 2003. — 327 s.
6. Husar N.I. Struktura ta funktsii absolutnoi diiepriykmetykovoi konstruksii u serednioanhliskii movi [Structure and Functions of Absolute Participial Construction in Middle English] : avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.04 / Husar N.I. ; Kyiv. nats. lingv. un-t. — K., 2002. — 19 s.
7. Gukhman M.M. Istoriia nemetskogo literaturnogo yazyka [History of the German literary language] / M.M. Gukhman, N.N. Semeniuk. — M. : Nauka, 1983.
8. Dolinina I.B. Sistemnyi analiz predlozheniia (na materiale angliiskogo yazyka) [Systemic Analysis of the Sentence (a case study of English)] : ucheb. posob. / I.B. Dolinina. — M. : Vysshaya shkola, 1977. — 175 s.
9. Zhirmunskii V.M. Istoriia nemetskogo yazyka [History of German] / V.M. Zhirmunskii. — M. : Vysshaya shkola, 1965. — 408 s.
10. Ivshyn V.D. Sintaksis rechi sovremennoho angliiskogo yazyka. Smyslovoie chteniie predlozheniia [Syntax of Speech of Modern English Language. Notional Reading of the Sentence] : ucheb. / V.D. Ivshyn. — Rostov na Donu : Feniks, 2002. — 320 s.
11. Katskova T.A. Slozhnopodchinioie predlozheniie s pridatochnym opredelitelnym v sredneverkhnenemetskom yazyke [Complex Sentence with Attributive Clauses in Middle High German] : avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.04 / Katskova T.A. ; Leningradskiy ordena Lenina i ordena Trudovogo Krasnogo Znameni gos. un-t im. A.A. Zhdanova. — L., 1975. — 18 s.
12. Korbozerova N.M. Strukturna intehratsiia rechennia [Structural Integration of the Sentence] / N.M. Korbozerova // Problemy semantyky, slova, rechennia ta tekstu : zb. nauk. st. / vidp. red. N.M. Korbozerova. — K. : KDLU, 2001. — Vyp. 5 — S. 105–107.
13. Korbozerova N.M. Dynamizm struktury rechennia [Dynamism of Sentence Structure] / N. M. Korbozerova, A. M. Viazankina // Problemy semantyky, slova, rechennia ta tekstu : zb. nauk. st. / vidp. red. N.M. Korbozerova. — K. : KDLU, 2001. — Vyp. 6 — S. 115–117.
14. Kurkina A.A. Slozhnyie predlozheniia s prichinnymi otnosheniami v drevneverkhnenemetskom yazyke [Complex Sentences with Causative Relations in Old High German] : avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.04 / Kurkina A.A. ; Ministerstvo prosveshcheniia RSFSR, Pedagogicheskii institut imeni A.I. Gertsena. — L., 1966. — 19 s.
15. Levytskii V.V. Istoriia nimetskoii movy [History of German] : posib. dlia stud. vyshch. navch. zakl. / V.V. Levytskii. — Vinnytsia : Nova knyha, 2007. — 216 s.
16. Meshchaninov I.I. Chasti rechi i chleny predlozheniia [Parts of Speech and Parts of Sentence] / I.I. Meshchaninov. — M. ; Leningrad : Izdatelstvo AN SSSR, 1945. — 321 s.
17. Moskalskaia O.I. Problemy sistemnogo opisaniia sintaksisa (na materiale nemetskogo yazyka) [Problems of Systemic Description of Syntax (a case study of German)] / O.I. Moskalskaia. — M. : Vysshaya shkola, 1974. — 175 s.
18. Odri Zh. Indoievropetskii yazyk [Indo-European Language] / Zh. Odri ; per. s frants. L.V. Ivanova. // Novoie v zarubezhnoi lingvistike. Vyp. XXI: Novoie v indoevropistike. — M. : Progress, 1988. — S. 24–121.
19. Oksanich M. Funktsionuvannia spoluchnyka *DAZ* u serednioverhnonimetskii movi [Functioning of Conjunction *DAZ* in Middle High German] / M. Oksanich // Naukovi zapysky. — Kirovohrad : RVV KDPU im. V. Vynnychenka, 2009. — Вип. 81 (2). — S. 107–111. — (Seriiia «Filolohichni nauky (movoznavstvo)»).
20. Semenenko H.M. Poriadok sliv yak zasib syntaktychnoho zviazku v skladnopidriadnomu rechenni [Word Order as a Means of Syntactic Relations in a Complex Sentence] / H.M. Semenenko // Problemy semantyky, slova, rechennia ta tekstu : zb. nauk. st. / vidp. red. N.M. Korbozerova. — K. : KDLU, 2001. — Vyp. 5 — S. 159–163.
21. Stroieva-Sokolskaia T.V. Razvitiie slozhnopodchinionnogo predlozheniia v nemetskom yazyke [Development of Complex Sentence in German] / T.V. Stroieva-Sokolskaia. — L. : Leningr. gos. un-t, 1940. — 106 s.
22. Fefelova V.V. Skladni rechennia z pidriadnymy chasu v suchasni frantsuzkii movi (struktura, semantyka, prahmatyka) [Complex Sentences with Temporal Clauses in Modern French (structure, semantics, pragmatics)] : avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.05 / V.V. Fefelova. — K., 2006. — 20 s.
23. Shubik S.A. Poriadok slov v drevneverkhnenemetskom yazyke (Mesto glagola v povestvovatelnom predlozhenii) [Word Order in Old High German (Place of the verb in a declarative sentence)] : avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.04 «Germanskiie yazyki» / S.A. Shubik ; Akademiia nauk SSSR. Leningradskoie otdeleniie instituta yazykoznaniiia. — L., 1964. — 20 s.
24. Yartseva V.N. Razvitiie slozhnopodchinennogo predlozheniia v angliiskom yazyke [Development of a Complex Sentence in English] / V.R. Yartseva. — L. : Izd-vo Leningrad. un-ta, 1940.
25. Moskalskaia O.I. Deutsche Sprachgeschichte / O.I. Moskalskaia — M. : Hochschule, 1977. — 237 s.

26. Paul H. Deutsche Grammatik. / H. Paul. — Halle : Niemeyer, 1954. — Band III, Teil IV. — 447 s.
27. Reis H. Über althochdeutsche Wortfolge / H. Reis // Zeitschrift für deutsche Philologie. — 1901. — Bd. 33. — S. 220–229.
28. Ries J. Die Wortstellung in Beowulf / J. Ries — Halle : Max Niemeyer, 1907. — 310 s.
29. Schildt J. Kurze Geschichte der deutschen Sprache / J. Schildt. — B. : Volk u. Wiss., 1991. — 168 s.

ПЛЕОНАСТИЧНІ СЛОВСПОЛУЧЕННЯ В СУЧАСНИХ АНГЛОМОВНИХ МЕДІА-ТЕКСТАХ

Літкович Ю.В.,

Київський національний лінгвістичний університет,
вул. Велика Васильківська, 73, м. Київ, 03680
E-mail: litkovych@yandex.ru

У статті досліджено семантику та прагматику плеонастичних словосполучень у сучасному англomовному медійному дискурсі. Встановлено конститутивні жанрові ознаки аналізованого медіа-дискурсу. Запропоновано визначення плеоназмів та комплексну методика їх дослідження. Окреслено специфіку застосування плеоназмів у сучасному англomовному медіа-дискурсі. Доведено, що плеоназми створюють емоційну напруженість висловлення та вживаються з метою підсилення або уточнення інформації.

Ключові слова: англomовний медійний дискурс, надлишковість, плеоназми, емотивність, експресивність.

Літкович Ю.В.

Плеонастические словосочетание в современных англоязычных медиатекстах

В статье исследованы семантика и прагматика плеоназмов в современном англоязычном медиадискурсе. Установлены конститутивные жанровые признаки анализируемого медиадискурса. Предложено определение плеоназмов и комплексная методика их исследования. Очерчена специфика применения плеоназмов в современном англоязычном медиадискурсе. Доказано, что плеоназмы создают эмоциональную напряженность высказывания и используются с целью усиления или уточнения информации.

Ключевые слова: англоязычный медийный дискурс, избыточность, плеоназмы, эмотивность, экспресивность.

Yu. Litkovych

Pleonasms in modern English media discourse

The article focuses on the study of semantics and pragmatics of pleonasms in modern English media discourse. Constituent genre features of the analyzed media discourse have been singled out. The paper offers a definition of pleonasm and a comprehensive methodology for its study. The article also suggests the pragmatics of pleonasms in modern English media discourse. The research outlines the specific usage of pleonasms in modern English media discourse. It is proved that pleonasms create emotional tension and are used to intensify or clarify information. Pleonasm is the use of more words or parts of words than is necessary or sufficient for clear expression. They enrich the media language due to their emotionality and expressiveness. The audience perceives emotional information better. We singled out different types of media texts with pleonasms: news, media analytics, op-ed articles and advertising. TV news reporters during live broadcast use pleonasms unintentionally. Pleonasms in media analytics are targeted to event evaluation; in op-ed articles — intensify information. In advertisements they are used as absolute truth trying to convince customers to purchase a product. Advertising is aimed at informing, persuading, manipulating and threatening customers due to the effective use of pleonasms.

Key words: English media discourse, redundancy, pleonasms, emotionality, expressiveness.

Вступ. Сучасний медіа-дискурс є невідокремлюваним компонентом соціального буття сучасної людини, основним способом її залучення до подій навколишнього світу та посередником у формуванні культури. Продюценти англomовного медіа-дискурсу (журналісти) відіграють роль посередників між політичними, економічними, фінансовими, військовими, релігійними та іншими інституціями англomовних соціумів і суспільством як об'єктом влади [9, 20]. Населення як масовий адресат медійного дискурсу відірване від подій у світі, тому саме журналісти

виконують функцію формування суспільної думки [22, 43–44]. Результативність емоційного впливу, що здійснюється за допомогою медіа, пояснюється сильним психологічним ефектом причетності до подій, коли людина занурюється «тут і зараз» [9, 20; 11, 62].

Актуальність теми зумовлюється спрямованістю сучасних лінгвістичних розвідок на вивчення мови в її динаміці й визначається загальною тенденцією сучасних мовознавчих студій до вивчення функціонування одиниць мовлення, зокрема плеонастичних словосполу-

чень, що маніфестують головну мету автора повідомлення — забезпечити прагматичний вплив на адресата.

Звернення до сучасного англомовного медійного дискурсу пояснюється такими фактами: тексти масової інформації все частіше стають основою для опису сучасного стану мови, оскільки в них швидше фіксуються численні зміни мовної дійсності [5]; вплив на читача / слухача здійснюється не стільки логічно обґрунтованою аргументацією, скільки силою, емоційною напруженістю вислову, показом тих рис явища, які найбільш ефективно можуть бути використані для досягнення поставленої мети [20], тобто добором мовних засобів із потужним сугестивним впливом — плеоназмів.

Таким чином, **метою** нашої розвідки є виявлення прагматичних особливостей плеоназмів у сучасному англомовному медійному дискурсі. Матеріалом дослідження ми обрали тексти масової інформації — у них швидше фіксуються численні зміни мовної дійсності, тому вони є основою для розкриття сучасного стану мови [20]. В нашій роботі плеоназм розглядається як сполучення близьких за значенням слів або синонімів, побудоване на основі синтаксичного зв'язку сурядності / підрядності, та як окремі слова, де надлишковість виражається за допомогою граматичних маркерів. Плеоназм означає «надмірність»; це надлишковість засобів мови, які використовуються для передачі лексичного, граматичного та стилістичного / конотативного змісту висловлення. Плеоназм проявляється в синонімічному дублюванні лексем (лексичний плеоназм — *VIP-person, PIN-number*), граматичних форм (граматичний плеоназм — *more easier, seldomly*) або частковій синонімії компонентів (стилістичний плеоназм — *beautiful and gorgeous, significant and important*).

Критичний огляд літератури. Теоретичне підґрунтя роботи складає комплекс наукових праць із прагматичної лінгвістики (В.В. Богданов, Т.А. Космеда, Г.Г. Почепцов, І.І. Серякова, І.П. Сусов, Т.Д. Чхетіані, І.С. Шевченко, S.C. Levinson, J.R. Searle, P. Watzlawick), дискурсології (М.Л. Макаров, С.О. Сухих, D. Crystal), лінгвокультурології (A. Wierzbicka) та семантики (Н.Н. Амосова, О.М. Вольф, М.В. Нікітін, О.І. Федотова, З.А. Харитончик, G.N. Leech) з урахуванням напрацювань інших мовознавчих напрямів, спрямованих на встановлення ролі вербальних засобів у відтворенні процесу взаємодії людини з навколишнім світом у різних типах дискурсу (О.П. Воробйова, С.П. Денисова, Н.К. Кравченко, Г.В. Кузнецова, С.І. Потапенко, D. Hymes, J. Swales).

Надлишковість засобів вираження — це складне та багатоаспектне явище, широко представлене як у системі мови, так і в мовленні.

Закономірним розвитком вивчення надлишковості в мові є поворот у лінгвістичних дослідженнях від її потрактування як нефункціонального явища (Л.П. Єфімов, Л.Я. Костючук, О.Я. Ляховецька, О.А. Нікітіна) до явища функціонального (К.А. Войлова, О.В. Грудєва, О.О. Зайц, М.Х. Ієвлева, Т.Г. Крапотіна). Плеоназми вивчаються в руслі низки лінгвістичних напрямів: синтаксичному (Г.М. Кацнавая, Т.Г. Крапотіна, Г.М. Раманюк); формально-граматичному (Н.С. Жукова, Т.Ю. Попп); лексикологічному (А.П. Євгенєва, А.М. Бушуй, Л.В. Мауер, С.П. Степанська); лексикографічному (Ю.Д. Апресян, О.С. Ахманова); семантичному (О.О. Зайц, М.В. Нікітін, Л.К. Рахманкулова, W. Seibicke, A. Wierzbicka); прагматичному (О.О. Зайц, Н. Grice, R. Harnish, S. Levinson, G. Ward); стилістичному (І.В. Арнольд, О.С. Ахманова, К.А. Войлова, Н.Г. Гольцова); когнітивному (М.Х. Ієвлева, Т.С. Остапенко). Враховуючи спрямованість когнітивно-дискурсивної парадигми наукового знання на дослідження регулятивного аспекту мовленнєвої інтеракції, описано не лише лінгвістичні аспекти плеоназмів, але й умови, у яких вони реалізуються, тобто контекст їх уживання. Розв'язання зазначеної проблеми стало можливим завдяки ретельному аналізу структури, семантики та функцій плеоназмів.

Методологія дослідження. Використання загальних (індуктивний, дедуктивний, описовий, кількісних підрахунків, суцільної вибірки) і лінгвістичних (семантичний, функціональний) методів дослідження зумовлено необхідністю виявити семантичні та прагматичні особливості плеоназмів, які реалізуються в сучасному англомовному медіа-дискурсі. Вивчення здійснювалося поетапно. Матеріалом дослідження ми обрали сучасні англомовні статті з видань “The New York Times”, “The Age”, “The Los Angeles Times”, CNN, “The Irish Times”, “The Washington Post” за період з 1990 до 2015 рр. Вибір статей був зумовлений потребою охопити увагою якомога ширший спектр ситуацій, у межах яких реалізується використання плеонастичних словосполучень у мовленні.

Мета першого етапу — проведення суцільної вибірки плеонастичних словосполучень із сучасного англомовного медіа-дискурсу. Вивчення фактичного матеріалу та ідентифікація плеонастичних словосполучень створили передумови для застосування загальнонаукового методу побудови гіпотези — припущень щодо характеристик і функціонування плеоназмів у медійному дискурсі. Особливий інтерес під час дослідження викликали стилістично марковані плеоназми, оскільки такі мовні одиниці із засобу передачі інформації перетворюються на знаряддя емоційного самовираження та елемент психологічного

впливу на адресата. Другий етап дослідження присвячено вивченню прагматичних та семантичних особливостей плеонастичних словосполучень. Аналіз спрямований на розгляд плеонастичних словосполучень, що трапляються в медійному дискурсі й сприяють його творенню і регуляції.

Результати дослідження та обговорення. Метою медіа-дискурсу є трансфер інформації від журналістів (адресантів), які володіють інформацією, до читачів (адресатів), котрі її не мають, але хотіли б мати. Інформація складається з фактів чи істин про об'єктивний зовнішній референційний світ. Цей інформаційний текст є громадським документом, тобто інформація, що подається, доводиться до відома громадськості та вважається такою, яка повинна відповідати цікавій для широкого загалу тематиці [1, 75]. Плеонастичні словосполучення в медійному дискурсі знаходимо в чотирьох основних типах текстів: новинах, медіа-аналітиці, або коментарях, публіцистиці та рекламі.

Новини — це тексти, які найповніше реалізують одну з головних функцій мови — повідомлення — та одну з головних функцій масової комунікації — інформувальну [6, 42]. Текстова діяльність журналіста зі створення інформаційного продукту становить прагнення автора через створений текст налагодити комунікативну взаємодію зі своєю аудиторією з метою реалізації конкретного задуму твору [15, 216]. Репортери, спортивні коментатори, політики, які дають інтерв'ю, обмежені в часі, тому в їхньому мовленні трапляються обмовки, напр.:

(1) *It was... it was... a chance coincidence (CNN).*

Плеонастичне словосполучення *chance coincidence* («випадковий збіг») використовується адресантом з метою поінформувати аудиторію, що корупція у футбольному клубі виявилась лише плітками, а поява неправдивої інформації на шпальті — це збіг перед важливими матчами.

Плеонастичні словосполучення в новинах використовуються не тільки як обмовки, спричинені екстралінгвістичними факторами. Їх уживання також зумовлене емотивним впливом на аудиторію. Емотивність — передбачувана, усвідомлювана ознака мовлення, яка з'являється внаслідок уживання таких мовних засобів, які цілеспрямовано надають мовленню емоційності й експресивності, тобто призводять до навмисно створеного емоційного ефекту комунікації [2, 19], напр.:

(2) *The future prospects of our clients are excellent ("The New York Times").*

Плеонастичне словосполучення *future prospects* («майбутні перспективи») використовується для створення емоційного ефекту висловлення. Адресант заохочує аудиторію стати клієнтами компанії.

Медіа-аналітика, або коментар, поєднує реалізацію функції повідомлення з підсиленням компонента впливу за рахунок вираження думки та оцінки [6, 42]. Плеонастичні словосполучення в коментарях використовуються з аксіологічною метою, напр.:

(3) *It's great to have a joint collaboration with the United Nations' International Trade Center and its Ethical Fashion Program, which develops work projects for women in marginalized African countries ("The Los Angeles Times").*

Використовуючи плеонастичне словосполучення *joint collaboration* («спільне співробітництво»), автор статті схвалює роботу дизайнера та емоційно підкреслює близькість співпраці Міжнародного торгового центру з африканськими країнами.

(4) *Television has a lot of future potential (CNN).*

У прикладі (4) автор оцінює роль телебачення за допомогою плеонастичного словосполучення *future potential* («майбутній потенціал»).

Публіцистика, до якої належить широкий діапазон тематичних матеріалів, представлених основними ЗМІ, характеризується подальшим посиленням впливу в його художньо-естетичному варіанті [6, 42]. Плеонастичні словосполучення медіа-дискурсу знаходимо в публіцистиці, що типово стосується політичних (38 %), соціально-культурних (35 %), фінансово-економічних (19 %), екологічних проблем (8 %).

Політична проблематика. Функцією повідомлень політичної проблематики в медіа-дискурсі є переконання. Будь-який текст впливає на свідомість адресата. Для медіа-дискурсу мовленнєвий вплив є основною метою комунікації, на досягнення якої орієнтується вибір лінгвістичних засобів [19, 398], зокрема плеоназмів. Плеонастичні словосполучення в медіа-дискурсі використовуються адресантом для підкреслення певних моментів, напр.:

(5) *First, there is a clear-cut area of mutual cooperation and collective security between the oil-producing, oil-consuming and oil-transporting countries in the region ("The Los Angeles Times").*

Плеонастичне словосполучення *mutual cooperation* («взаємна кооперація / співробітництво») використовується адресантом для підкреслення кооперації між двома країнами.

Соціально-культурна проблематика. Сучасні медіа ретранслюють соціальні проблеми й фактично «опредмечують» їх [23, 179]. За допомогою плеонастичних словосполучень адресант повідомляє об'єктивну інформацію соціально-культурної проблематики, яка цікавить аудиторію, напр.:

(6) *He plays with a tight scowl, as if enduring a constant nagging pain, which is more true than Chris Paul would want anyone to believe ("The Irish Times").*

Емоційна напруженість висловлення створюється завдяки плеонастичному словосполученню *constant nagging* («постійний нюючий»), яке вико-

ристовується для підкреслення постійного виразу болю на обличчі спортсмена під час гри.

Плеонастичні словосполучення вживаються в медіа-дискурсі також і з метою залякування, спрямованого на виклик негативних емоцій адресата, пов'язаних зі страхом. Страх, як і радість, зараховують до базових емоцій людини, що визначають особливості її поведінки та дій. Це почуття мобілізує людину задля уникнення небезпеки чи неприємності, вживання заходів для їх запобігання [8, 42]. Автори відповідних статей апелюють до страхів, пов'язаних зі збереженням життя, здоров'я та соціального статусу, напр.:

(7) *New exit poll shows Kansas Republicans in serious danger of going 0-for-3 this year* ("The Los Angeles Times").

Семантичне дублювання слів у словосполученні *serious danger* («серйозна небезпека») пов'язане з вираженням додаткової інформації експресивного характеру — словосполучення передає всю трагічність становища партії, яка програє демократам на виборах.

Плеоназми в медіа-дискурсі використовуються для експресивного впливу на реципієнта, напр.:

(8) *Glendale police are searching for an armed gunman who made off with a large amount of cash Sunday night after robbing a Glendale Avenue liquor store Sunday night, officials said* ("The Washington Post").

Плеонастичне словосполучення *armed gunman* («озброєний злочинець») вживається адресантом для експресивного підкреслення того, що злочинець озброєний та надзвичайно небезпечний.

Фінансово-економічна проблематика в медійному дискурсі — це окремий сегмент ринку засобів масової інформації, спрямований на ділових людей (бізнесменів, урядовців, підприємців). Медійний дискурс намагається впливати на їхнє критичне мислення у процесі сприйняття та надає перевагу соціально-психологічному впливу на читацьку аудиторію шляхом навіювання [16, 4]. Плеонастичні словосполучення активно функціонують в економічних медіа-текстах та є ефективним способом впливу на свідомість і поведінку читачів із відносно високим рівнем інтелектуального розвитку, напр.:

(9) *Los Angeles Times reporter David Willman has written in the past about a quick deployment of the Ground-Based Midcourse Defense System (GMD), without the usual testing regimen, after President George W. Bush ordered it up in 2002. The expensive remnant of President Reagan's failed Star Wars system, which has been operational since 2004, has come under close scrutiny as its test record continues to decline* ("The Los Angeles Times").

Плеонастичне словосполучення *close scrutiny* («уважне та ретельне вивчення») підкреслює те,

що система "Star Wars" опинилась під пильним наглядом через невдалу спробу запуску ракети.

За допомогою плеонастичних словосполучень медіа-текст здатен маніпулювати думками й почуттями населення, спрямовувати їхню економічну активність у русло інтересів політичних сил, напр.:

(10) *The Democratic package could postpone until later the cuts for a few months or up to a year, according to aides who requested anonymity in discussing the private talks* ("The Los Angeles Times").

Плеонастичне словосполучення *to postpone until later* («відкласти на пізніше») вживається адресантом для формування негативної громадської думки щодо Демократичної партії США, яка підтримала скорочення пільг для населення.

Екологічна проблематика. Екологічна преса, особливий різновид медіа-дискурсу, має власні специфічні комунікативні можливості в представленні проблематики довкілля. Екопублікації розраховані на масового споживача: у них висвітлюються найрізноманітніші аспекти взаємодії людини та навколишнього середовища. Такі публікації дають змогу не лише заволодіти цікавістю читача, а й вийти на дослідження серйозних екологічних питань, наприклад, проблем забруднення довкілля, глобального потепління [18]. Плеонастичні словосполучення дають змогу масовому читачеві сприймати екожурналістику більш усвідомлено — як таку, що перебуває безпосередньо у сфері його особистих інтересів, напр.:

(11) *The federal government has proposed listing the fish as threatened under the Endangered Species Act [...] "It's a definite decision and the fish have been taken out of the waiting room and put into the emergency room," Claudia said* ("The Los Angeles Times").

Використовуючи плеонастичне словосполучення *definite decision* («точне / вирішене рішення»), юрист природоохоронних груп підкреслює, що це рішення остаточне та оскарженню не підлягає. Екологічні проблеми все ширше висвітлюються в медіа-текстах, що сприяє формуванню екологічної свідомості громадян, напр.:

(12) *Well, this issue actually is significant and important, because it affects life itself on the planet, because it affects ecosystems on which the oceans and the land depend for the relationship of the warmth of our earth and the amount of moisture that there is and all of the interactions that occur as a consequence of our climate* ("The Los Angeles Times").

У прикладі (12) порушується питання про можливість застосування ядерної зброї та ведення війни. Завдяки плеонастичному словосполученню *significant and important* («значиме та важливе») адресант не тільки інформує аудиторію про наявний ризик для здоров'я людини

та екосистеми в цілому, але й наголошує на важливості усвідомлення та вирішення цієї проблеми.

Реклама поєднує в собі функцію впливу як функцію мови, що реалізується за допомогою багатого арсеналу лінгво-стилістичних засобів виразності, та функцію впливу як функцію масової комунікації, що реалізується за допомогою особливих медіа-технологій, притаманних тому чи тому засобу масової інформації [6, 42]. На думку Н. Ферклау, дискурс засобів масової інформації відрізняється від контактного спілкування (face-to-face) тим, що йому притаманна односторонність (one-sidedness) і відсутність зворотного зв'язку (no feedback). У такому типі дискурсу існує чіткий розподіл між виробником та споживачем, а сила домінування має прихований характер (hidden relations of power) [24, 49]. Ми виокремлюємо такі функції реклами, які співвідносяться з функціями плеонастичних словосполучень: інформувальна, аргументативна, маніпулятивна, сугестивна, нагадувальна та переконувальна.

Інформувальна функція. Англomовні комерційні рекламні тексти надають необхідну й достатню інформацію про предмет реклами, апелюючи до інтересів споживачів [10, 40]. Як правило, такі рекламні тексти оперують новими фактами без їх оцінки, напр.:

(13) *Bright bouquets of flowers in unique vases that you'll only find here ("Teleflora").*

Адресант використовує стилістично нейтральне плеонастичне словосполучення *bouquets of flowers* («букети квітів»), за допомогою якого уточнюється інформація про наявний товар, а саме — букети квітів.

Аргументативна функція. Рекламні тексти подають інформацію, яка супроводжується раціональною оцінкою змісту. Вплив на споживача здійснюється шляхом логічного переконання, тобто адресант, використовуючи плеонастичні словосполучення, апелює до логіки споживача, раціонально обґрунтовує причини, з яких необхідно купувати саме цей товар [10, 42].

Головна увага в рекламних текстах зосереджена на:

— аргументах на користь товару, напр.:

(14) *"The Guard" has brilliant and excellent cast. The scenes are beautiful and gorgeous [...]. It is envisioned in the classic tradition of John Ford and Preston Sturges ("The Los Angeles Times").*

У наведеному прикладі рекламується ірландська чорна трагікомедія «Ірландець» 2011 р. Адресант за допомогою плеоназмів-аргументів *brilliant and excellent* — «чудовий і прекрасний», *beautiful and gorgeous* — «гарний та прекрасний», *classic tradition* — «класична традиція» переконує адресата подивитись фільм;

— порівнянні переваг рекламованого продукту з недоліками товарів-конкурентів, наприклад:

(15) *You already enjoy the new desirable benefits of NYTimes home delivery more than ordinary newspapers delivery ("The New York Times").*

За допомогою конструкції *more than* порівнюється доставка газети «Нью-Йорк Таймс» та інших друкованих видань. При цьому рекламований товар оцінюється позитивно маркованим прикметником *new* — «новий», а товар конкурентів — негативно маркованим прикметником *ordinary* — «звичайний». Використовуючи плеонастичне словосполучення *desirable benefits* («бажані переваги»), адресант наголошує на нових та бажаних перевагах доставки газети «Нью-Йорк Таймс»;

Маніпулятивна функція. Рекламні тексти подають інформацію, яка супроводжується емоційною оцінкою змісту повідомлення. Вплив на споживача здійснюється через емоційне аргументування, тобто шляхом інтенсифікації предмета реклами [7]. Плеонастичні словосполучення допомагають збудженню позитивних емоцій радості, любові, турботи з приводу цінності й важливості придбання, використання та застосування товару, що є безпосередньою метою маніпуляції, напр.:

(16) *Corporate men may be smart and clever but there will always be a need to brush up on social skills on a regular basis ("The Age").*

Плеонастичне словосполучення *smart and clever* («кмітливий і розумний») використовується для маніпуляції споживачем та підкреслює те, що навіть досить розумним чоловікам потрібно час від часу звертатись до професійних стилістів.

(17) *With Pandora charm jewelry, one can put together several parts of the bracelets or necklaces linking them through small beads, spacers, charms and even blend to match one's personal preferences. One can also blend together an assortment of cultured pearls and precious stones to bring out the beauty of their Pandora charm jewelry in a very spectacular and signature way ("The Legend of Pandora Charm Jewelry").*

Плеонастичне словосполучення *to blend together* («змішувати разом») використовується адресантом у рекламі продукту з маніпулятивною метою. Ціль цієї маніпуляції — зміна намірів адресата в потрібному для адресанта напрямі, навіть усупереч інтересам першого [17, 123]. Пандора — це не просто ювелірний виріб, адже споживач може створити прикрасу на свій смак, поєднуючи золото, перли та дорогоцінне каміння.

Сугестивна функція. Головною метою сугестивної реклами є навіювання. Такий тип рекламного тексту спрямований на введення споживача в спеціальний психоемоційний стан для виконання ним певних команд [17]. Функціонально-змістовим типом мовлення в сугестивній рекламі є образне мовлення.

(18) *You can see everything with your own eyes [...]. Lungs fill with fresh air [...]. At that time you*

listen to your inner feelings [...]. Everything remains an unsolved mystery ("The Los Angeles Times").

У прикладі (18) за допомогою навіювання споживач підсвідомо уявляє описаний курорт. Рекламний текст складається з однотипних конструкцій із плеонастичними словосполученнями, які створюють монотонний ритм: *see everything with your own eyes* — «побачити все на власні очі», *inner feelings* — «внутрішні почуття», *unsolved mystery* — «нерозгадана таємниця».

Переконувальна функція набуває особливого значення на етапі росту, коли перед фірмою виникає потреба в сповіщенні споживача про переваги товару та створення попиту. Переконувальна реклама за допомогою використання плеонастичних словосполучень впливає на психіку адресата з метою викликати в нього потребу в рекламованому товарі або послугі, напр.:

(19) *Smack pie is the new place to go to for a custom pizza. You're able to pick and choose your toppings [...]. Creating your own pizza pie is under \$ 10 total and you can add how many toppings you want* ("The Age").

За допомогою переконання реклама виокремлює товар з-поміж аналогічних і переконує споживача придбати саме його. Плеонастичні словосполучення *to pick and choose* («вибрати й обрати») та *pizza pie* («пиріг-піца») використовуються, щоб переконати адресата відвідати нову пizzerію "Smack pie" та скуштувати піцу. Особливістю місця є те, що відвідувач може сам вибрати начинку для піци.

Нагадувальна функція. Нагадувальна реклама має на меті утримання або відновлення в пам'яті адресата інформації про товар. Вона розрахована на споживача, який вже тривалий час знає марку рекламованого продукту. Нагадувальна реклама здійснює вплив на покупця шляхом проектування такого образу, що всі споживачі хочуть

його наслідувати [14]. Нагадувальною є, наприклад, реклама великих будинків моди: "Salvatore Ferragamo", "Prada", "Guess", "Gucci", "Giorgio Armani", "Dolce & Gabbana" тощо, напр.:

(20) *Our designers look ahead to the future and encourage new innovations* (Prada advertisement).

У наведеному прикладі (20) плеонастичні словосполучення *to look ahead to the future* («дивитися вперед у майбутнє») та *new innovations* («нові інновації») здійснюють вплив на споживача, оскільки нагадують йому, що «Прада» думає про майбутнє та підтримує розробку інновацій у сфері моди.

Висновки. Прагматичний потенціал медійного мовлення, що здійснюється через функцію впливу, реалізують експресивно-оцінні плеонастичні словосполучення, які увиразнюють мову ЗМІ. А емоційно забарвлена інформація легше проходить бар'єри сприймання аудиторії, краще запам'ятовується та сприймається як зрозумілий і знайомий варіант. Плеонастичні словосполучення знаходимо в різних типах медіа-текстів: новинах, медіа-аналітиці, публіцистиці, рекламі. У прямих ефірах, коли репортери обмежені в часі, трапляються обмовки — оказіональні плеонастичні словосполучення. Плеонастичні словосполучення в медіа-аналітиці дають оцінку події, а в публіцистиці посилюють вплив висловлення. Плеонастичні словосполучення в рекламі використовуються за принципом домінування, а саме — домінантна сторона подає свою точку зору як абсолютну істину, намагаючись досягнути однієї мети: в результаті маніпулювання змусити споживача прийняти її думку. Мета реклами полягає в інформуванні й нагадуванні споживачеві про товар, переконанні його в правдивості та істинності реклами, маніпуляції свідомістю й навіюванні на підсвідомість адресата та залякуванні, що досягається шляхом ефективного вживання плеонастичних словосполучень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бехта І. А. Прагматика оповідного дискурсу у газетно-публіцистичному стилі / І.А. Бехта // Новітня філологія : [наук. журн.]. — Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. П. Могили, 2007. — С. 71–84.
2. Гнезділова Я.В. Емоційність та емотивність сучасного англомовного дискурсу : структурний, семантичний і прагматичний аспекти : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Гнезділова Ярослава Володимирівна. — К., 2007. — 291 с.
3. Дерябина Н.В. Анализ предикатного значения имени существительного в современном английском языке : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Дерябина Н.В. — Иркутск, 2004. — 13 с.
4. Дмитрук О.В. Маніпулятивні стратегії в сучасній англомовній комунікації (на матеріалі текстів друкованих та інтернет-видань 2000–2005 років) : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Дмитрук О.В. — К., 2006 — 19 с.
5. Добросклонская Т.Г. Язык СМИ: становление и содержание понятия / Т.Г. Добросклонская // Вестник Московского университета. Серия 19: Лингвистика и межкультурная коммуникация. — 2007. — № 4. — С. 9–17.
6. Добросклонская Т.Г. Медиалингвистика : системный подход к изучению языка СМИ : [учеб. пособ.] / Татьяна Георгиевна Добросклонская. — М. : Флинта; Наука, 2014. — 264 с.

7. Доценко Е.Л. Психология манипуляции: феномены, механизмы и защита / Евгений Леонидович Доценко. — СПб. : Речь, 2003. — 304 с.
8. Дубровина И. В. Психология / Ирина Владимировна Дубровина. — М. : Академия, 2012. — 464 с.
9. Жулавська О.О. Актуалізація концепту ТЕРОРИЗМ у сучасному британському газетно-му дискурсі : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Жулавська Ольга Олександрівна. — Харків, 2011. — 218 с.
10. Зирка В. В. Манипулятивные игры в рекламе : Лингвистический аспект / Вера Васильевна Зирка. — [3-е изд., испр.]. — М. : Либроком, 2014. — 256 с.
11. Информационные вызовы национальной и международной безопасности / [И.Ю. Алексева, И.В. Авчаров, А.В. Бедрицкий и др.]; [под общ. ред. А.В. Федорова, В.Н. Цыгичко]. — М. : ПИР-Центр, 2001. — 328 с.
12. Лившиц Т.Н. Реклама в прагмалингвистическом аспекте / Татьяна Николаевна Лившиц. — Таганрог : Изд-во Таганрог. гос. пед. ин-та, 1999. — 214 с.
13. Люстрова З.Н. Мир русской речи : беседы о русском языке и культуре речи / З.Н. Люстрова, Л.И. Скворцов. — М. : Знание, 1972. — 160 с.
14. Мальченко А.А. Повтор в синтаксических конвергенциях (на материале современного английского языка) : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Мальченко А.А. — М., 1975. — 18 с.
15. Максим'як О. Класифікація репортажних медіа-ефектів / О. Максим'як // Теле- та радіожурналістика : [зб. наук.-метод. пр.]. — Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2010. — С. 215–222.
16. Мальцева В.В. Економічна проблематика на сторінках преси ФРН (1996–2001 рр.) : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. філол. наук : спец. 10.01.08 «Журналістика» / Мальцева В.В. — К., 2004. — 20 с.
17. Мокшанцев Р.И. Психология рекламы : [учеб. пособ.] / Рудольф Иванович Мокшанцев. — М. : ИНФРА-М. — 2008. — 230 с.
18. Олтаржевський Д.О. Висвітлення екологічної тематики на сторінках сучасної української преси (засади, проблематика, досвід, жанрові форми та мовностилістичні прийоми) : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. філол. наук : спец. 10.01.08 «Українська мова» / Олтаржевський Д.О. — К., 2004. — 16 с.
19. Паршин П.Б. Лингвистические методы в концептуальной реконструкции / П.Б. Паршин // Системные исследования. Методологические проблемы : [сб. ст.]. — М. : Наука, 1986. — Вып. 17. — С. 398–423.
20. Потапенко С.І. Орієнтаційний простір сучасного англомовного медіа-дискурсу (досвід лінгвокогнітивного аналізу) : дис. ... д-ра філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Потапенко Сергій Іванович. — 2007. — 480 с.
21. Романюк С.К. Типи американської комерційної журнальної реклами за способом мовленнєвого впливу на адресата / С.К. Романюк // Вісник Луганського нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Філологічні науки. — 2014. — № 6 (1). — С. 221–230.
22. Шейгал Е. И. Семиотика политического дискурса / Елена Иосифовна Шейгал. — М. : Гнозис, 2004. — 326 с.
23. Шендеровський К. С. Медіакомунікації та соціальні проблеми : зб. навч.-метод. матер. і наук. ст. : [у 3 ч.] / [упор., ред. К.С. Шендеровського]. — К. : Київ. нац. ун-т, 2012. — Ч. 1. — 288 с.
24. Fairclough N. Media Discourse / Norman Fairclough. — London : Arnold Publishers, 1995. — 224 p.

REFERENCES

1. Bekhta I.A. Prahmatyka opovidnoho dyskursu u ghazetno-publitsystychnomu styli [Pragmatics of Narrative Discourse in Newspaper and Journalistic Style] / I.A. Bekhta // Novitnia filologhiia : [nauk. zhurn.]. — Mykolaiv : Vyd-vo ChDU im. P. Mohyly, 2007. — S. 71–84.
2. Hnezdilova Ya.V. Emotsinist ta emotyvnist suchasnoho anhlomovnoho dyskursu : strukturnyi, semantychnyi i prahmatychnyi aspekty [Emotionality and Emotivity of Modern English Discourse: Structural, Semantic and Pragmatic Aspects] : dys. ... kand. filol. nauk : spec. 10.02.04 «Hermanski movy» / Hnezdilova Yaroslava Volodymyrivna. — K., 2007. — 291 s.
3. Deriabina N.V. Analiz predikatnogo znachenii imeni sushchestvitelnogo v sovremennom angliiskom yazyke [Analysis of Predicate Value of a Noun in Modern English] : avtoref. dis. na soisk. uchen. step. kand. filol. nauk : spets. 10.02.04 «Germanskiie yazyki» / Deriabina N.V. — Irkutsk, 2004. — 13 s.
4. Dmytruk O.V. Manipuliatyvni strateghii v suchasni anhlomovni komunikatsii (na materialii tekstiv drukovanykh ta internet-vydan 2000–2005 rokiv) [Manipulative Strategies in Modern English Communication (on the material of printed and Internet editions of 2000–2005)] : avtoref. dys. na zdob. nauk. stup. kand. filol. nauk : spets. 10.02.04 «Hermanski movy» / O.V. Dmytruk. — K., 2006 — 19 s.

5. Dobrosklonskaia T.G. Yazyk SMI: stanovlenie i sodержaniie poniatii [Media Language: Establishment and Maintenance of Concept] / T.G. Dobrosklonskaia // Vestnik Moskovskogo universiteta. Serii 19: Lingvistika i mezhkulturnaia kommunikatsiia. — 2007. — № 4. — S. 9–17.
6. Dobrosklonskaia T.G. Medialingvistika: sistemnyi podkhod k izucheniiu yazyka SMI [Medialinguistics: a Systematic Approach to the Study of Media Language] : ucheb. posob. / Tatiana Georgievna Dobrosklonskaia. — M. : Flinta; Nauka, 2014. — 264 s.
7. Dotsenko Ye.L. Psikhologiiia manipulatsii: fenomeny, mekhanizmy i zashchita [Psychology Manipulation : Phenomena and Mechanisms of Protection] / Yevgenii Leonidovich Dotsenko. — SPb. : Rech, 2003. — 304 s.
8. Dubrovina I.V. Psikhologiiia [Psychology] / Irina Vladimirovna Dubrovina. — M. : Akademiia, 2012. — 464 s.
9. Zhulavska O.O. Aktualizatsiia kontseptu TERORYZM u suchasnomu brytanskomu hazetnomu dyskursi [Instantiation of the Concept TERRORISM in Modern British Newspaper Discourse] dys. ... kand. filol. nauk : spets. 10.02.04 «Hermanski movy» / Zhulavska Olha Oleksandrivna. — Kharkiv, 2011. — 218 s.
10. Zirka V.V. Manipulativnyie igry v reklame : Lingvisticheskii aspekt [Manipulative Game Advertising] / Vera Vasilevna Zirka. — [3-e izd., ispr.]. — M. : Librokom, 2014. — 256 s.
11. Informatsionnyie vyzovy natsionalnoi i mezhdunarodnoi bezopasnosti [Information Challenges to National and International Security] / [I.Yu. Alekseeva, I.V. Avcharov, A.V. Bedritskii i dr.]; [pod obshch. red. A.V. Fedorova, V.N. Tsygichko]. — M. : PIR-Centr, 2001. — 328 s.
12. Livshits T.N. Reklama v pragmalingvisticheskom aspekte [Pragmatic Direction in the Advertising Texts] / Tatiana Nikolaevna Livshits. — Taganrog : Izd-vo Taganrog. gos. ped. in-ta, 1999. — 214 s.
13. Liustrova Z.N. Mir russkoi rechi : besedy o russkom yazyke i kulture rechi [The World of Russian Speech : Talk about the Russian Language and Speech Culture] / Z.N. Liustrova, L.I. Skvortsov. — M. : Znanie, 1972. — 160 s.
14. Malchenko A.A. Povtor v sintaksicheskikh konvergentsiakh (na materiale sovremennogo angliiskogo yazyka) [Repetitions Convergences in the Syntax (on a material of the modern English language)] : avtoref. dis. na soisk. uchen. step. kand. filol. nauk : spets. 10.02.04 «Germanskii yazyki» / Malchenko A.A. — M., 1975. — 18 s.
15. Maksymiak O. Klasyfikatsiia reportazhnykh media-efektiv [Classification of Reportage Media Effects] / O. Maksymiak // Tele- ta radiozhurnalistyka : [zb. nauk.-metod. pr.]. — Lviv : Lviv. nats. un-t im. I. Franka, 2010. — S. 215–222.
16. Maltseva V.V. Ekonomichna problematika na storinkakh presy FRN (1996—2001 rr.) [The Economic Problems in the Press of Germany (1996–2001)] : avtoref. dys. na zdob. nauk. stup. kand. filol. nauk : spets. 10.01.08 «Zhurnalistyka» / Maltseva V.V. — K., 2004. — 20 s.
17. Mokshantsev R.I. Psikhologiiia reklamy [Advertising Psychology] : ucheb. posob. / Rudolf Ivanovich Mokshantsev. — M. : INFRA-M. — 2008. — 230 s.
18. Oltazhevskiy D.O. Vysvitlennia ekolohichnoii tematyky na storinkakh suchasnoii ukrainskoi presy (zasady, problematika, dosvid, zhanrovi formy ta movnostylistychni pryomy) [Highlighting the Ecological Issues in Modern Ukrainian Mass Media (foundations, problems, experience, genres shapes and lingvostylistic methods)] : avtoref. dys. na zdob. nauk. stup. kand. filol. nauk : spets. 10.01.08 «Ukrainska mova» / Oltazhevskiy D.O. — K., 2004. — 16 s.
19. Parshin P.B. Lingvisticheskie metody v kontseptualnoi rekonstruktsii [Linguistic Methods in the Conceptual Reconstruction] / P.B. Parshin // Sistemnyie issledovaniia. Metodologicheskie problemy : [sb. st.]. — M. : Nauka, 1986. — Vyp. 17. — S. 398–423.
20. Potapenko S.I. Oriientatsiinyi prostir suchasnoho anhlo-movnoho media-dyskursu (dosvid linghvokohntnyvnoho analizu) [Orientational Space of Modern English Media Discourse : a cognitive analysis] : dys. ... d-ra filol. nauk : spec. 10.02.04 «Hermanski movy» / Potapenko Serhii Ivanovych. — 2007. — 480 s.
21. Romaniuk S.K. Typy amerykanskoii komertsiinoii zhurnalnoi reklamy za sposobom movlennievoho vplyvu na adresata [Types of American Business Magazine Advertising by Means of Speech Influence into the Recipient] / S.K. Romaniuk // Visnyk Luhanskoho nats. un-tu im. T. Shevchenka. Filolohichni nauky. — 2014. — № 6 (1). — S. 221–230.
22. Sheigal Ye.I. Semiotika politicheskogo diskursa [Semiotics of Political Discourse] / Yelena Iosifovna Sheigal. — M. : Gnozis, 2004. — 326 s.
23. Shenderovskiy K.S. Mediakomunikatsiia ta sotsialni problemy [Mediacommunication and Social Problems] : zb. navch.-metod.mater. i nauk. st. : [u 3 ch.] / [upor., red. K.S. Shenderovskoho]. — K. : Kyiv. nats. un-t, 2012. — Ch. 1. — 288 s.
24. Fairclough N. Media Discourse / Norman Fairclough. — London : Arnold Publishers, 1995. — 224 p.

ТЕОРІЯ ГРИ В ЖАНРІ АНГЛОМОВНИХ ТЕЛЕДЕБАТІВ

Кукса І.М.,

Київський національний лінгвістичний університет,
вул. Велика Васильківська, 73, м. Київ, 03680
E-mail: kuksa.iryana@yandex.ua

У статті проаналізовано інтегральні та диференційні принципи комунікативного планування мовленнєвої взаємодії учасників теледебатів. Фокус уваги зосереджено довкола комунікативних стратегій і тактик модератора президентських теледебатів.

Ключові слова: теорія гри, когнітивно-комунікативна парадигма, теледебати, комунікативні стратегії, комунікативні тактики, модератор президентських теледебатів.

Кукса И.Н.

Теория игры в жанре англоязычных теледебатов

В статье проанализированы интегральные и дифференциальные принципы коммуникативного планирования речевого взаимодействия участников теледебатов. Фокус внимания сосредоточен на коммуникативных стратегиях и тактиках модератора президентских теледебатов.

Ключевые слова: теория игры, когнитивно-коммуникативная парадигма, теледебаты, коммуникативные стратегии, коммуникативные тактики, модератор президентских теледебатов.

I. Kuksa

Game Theory in TV debates research

American presidential TV debates are viewed from the standpoint of Game Theory. Integral and differential principles of communication planning of the verbal interaction between TV debates participants have been analyzed and represented in the article. Attention is focused upon communication strategies and tactics of the TV debates moderator.

Key words: Game Theory, cognitive-communicative paradigm, TV debates, communication strategies, communication tactics, moderator of the presidential debates.

Вступ. Закономірний розвиток наукових парадигм призвів до суттєвих зрушень у методологічних принципах та в об'єкті лінгвістичних досліджень. Сучасна гуманітарна наука в цілому й лінгвістична зокрема характеризується зміною своєї онтології — від механістичної, яка базувалася на філософському раціоналізмі, до такої, що послуговується ідеями постмодернізму й постструктуралізму. Можна говорити про формування когнітивно-комунікативної парадигми, яка виходить із філософського трактування когніції на базі людського досвіду й системно-діяльного розуміння вербальної взаємодії. Когнітивно-комунікативна парадигма націлена на інтегральне вивчення ментальних та мовленнєво-комунікативних процесів і використовує для цього методи когнітивістики й прагматики, а також суміжних дисциплін. Її методологічною базою є постмодернізм і соціальний конструктивізм. Серед об'єктів дослідження особливої актуальності набуває мовленнєвий жанр. Згідно з сучасною когнітивно-комунікативною науковою парадигмою та методологією постмодернізму, мовленнєві жанри виступають вербальними формами соціальної практики, при цьому не лише

відображаючи, а й створюючи реальність в соціально-психологічному середовищі.

Об'єктом нашого дослідження є мовленнєвий жанр теледебатів, який не лише відображає соціально-політичні процеси та соціальну взаємодію, а й здійснює раціональний та емоційний вплив на масового реципієнта повідомлень, змінюючи існуючу в свідомості людини політичну картину світу.

Когнітивно-комунікативна парадигма, на нашу думку, акумулює наукові знання та методики, формуючи інтегровану методологічну систему. Спираючись на останню, маємо на меті розробити методику аналізу мовленнєвого жанру теледебатів, яка б дала змогу визначити інтегральні й диференційні принципи комунікативного планування мовленнєвої взаємодії учасників президентських теледебатів та укласти стратегічно-тактичний репертуар їх інтеракції.

Критичний огляд літератури, концептуальних рамок, гіпотез. Для пояснення мовної комунікації застосовують методологічні засади теорії гри [15; 16; 18; 19]. Теорія гри є напрямом прикладної математики, яка моделює ситуації стратегіч-

ної взаємодії кількох «агентів». Вона була започаткована в середині ХХ ст. і з того часу знайшла розвиток в економічних дисциплінах та застосування в інших гуманітарних науках, у тому числі культурології [13], психології [2] та лінгвістиці [3; 11]. Об'єктом теорії гри є стратегічні інтеракції, що являють собою ситуації, в яких двоє або більше гравців (агентів) постають перед вибором і повинні приймати рішення. Від цього залежить, як зміниться ситуація для всіх її учасників. У межах цієї теорії стратегія розглядається як одинична дія гравця, яку він виконує в умовах вибору та невизначеності відносно подальших дій іншого гравця. Здійснюючи вибір, гравець керується певним уявленням про оптимальність своїх дій для досягнення мети у стратегічній інтеракції. Ця високоформалізована модель людської поведінки береться за основу при описі мовної комунікації. Суть цієї гри полягає в тому, що в процесі комунікації мовець продукує висловлення, здійснюючи *вибір* мовних одиниць та мовленневих засобів для оптимального оформлення своєї думки. Адресат намагається інтерпретувати висловлення мовця. Саме *намагається*, оскільки зазвичай мовець має на увазі значно більше, ніж закодовано в мовній формі (лексичних одиницях та синтаксичних структурах). Інтерпретація повідомлення мовця вимагає від адресата значних когнітивних зусиль: він постає перед *вибором* значення для багатозначних слів, адресатові потрібно знайти референтну відповідність індексальних елементів, наприклад займенників. Він повинен опрацювати лексичні одиниці та прийняти рішення щодо їх контекстуального (конотативного) значення у конкретній комунікативній ситуації, а також виявити та «правильно прочитати» імплікатури непрямого мовлення адресанта (імпліцитне значення висловлення). Від когнітивних зусиль та вибору мовця та адресата залежить, наскільки успішним буде акт комунікації. Адекватне розгортання комунікативної ситуації можливе за умови спільної зацікавленості в цьому. Наявність такої умови, яку називають спільною системою координат, є необхідною. Вона дає змогу змодельовати комунікативну ситуацію як координаційну гру [20]. Система скоординованих дій виражається через мовний код і лежить в основі досвіду оволодіння мовою.

Методологія дослідження. Таким чином, спираючись на методологічні засади теорії гри, можемо стверджувати, що мовленнева діяльність, як і будь-яка інша діяльність людини, характеризується стратегічністю, що виявляється у цілеспрямованості та впорядкованості комунікації. Проте стратегію розуміємо як комплекс мовленневих дій, спрямованих на досягнення комунікативної мети, що включає планування процесу мовленневої комунікації залежно від конкретних

умов спілкування та особистостей комунікантів, а також власне реалізацію цього плану [5, 54].

Іншими словами, комунікативна стратегія — це ланцюжок рішень мовця, його виборів певних комунікативних дій та мовних засобів [8, 137]; «комунікативний намір мовця, сформований на підставі використання суспільного досвіду для власних індивідуальних потреб і бажань, і мовна об'єктивація цього наміру, що надає йому інтерактивного статусу через осмислення вербалізованого наміру усіма суб'єктами» [12, 85].

Реалізація комунікативних стратегій здійснюється за допомогою тактик — сукупності прийомів і засобів для досягнення мети мовця у певній комунікативній ситуації. Кожна окрема тактика спрямована на конкретну зміну фрагмента свідомості адресата у бажаному для адресанта напрямі. Вона має динамічний характер, що забезпечує оперативне реагування на зміни у розгортанні комунікативної ситуації. Успішність таких динамічних змін залежить від рівня комунікативної компетенції мовця та базується на його мовленневих умінь. Комунікативна тактика має експліцитне вираження — інструментом її реалізації є комунікативний / мовленневий хід. Набір тактик, або конкретних етапів, зумовлених інтенцією мовця, експлікується сукупністю прийомів, що впливають на вибір та вживання тих чи інших мовних засобів.

Аналіз фактичного матеріалу дав можливість визначити інтегральні та диференційні принципи комунікативного планування мовленневої взаємодії учасників теледебатів. Мовленневий жанр теледебатів характеризується високим рівнем маніпулювання, який здійснюється за допомогою мовлення як «засобу впливу» [14, 291], а також переконування та спонукання, що передбачає цілеспрямований соціальний вплив на свідомість масового адресата [1, 136] з метою корегування певних систем знань виборців і спонукання їх до здійснення вибору на користь того чи іншого кандидата на посаду президента. Саме комунікативна мета, а також комунікативна роль модератора у мовленневому жанрі теледебатів є визначальними у виборі комунікативних стратегій і тактик цього учасника мовленневої взаємодії. Зауважимо, що на вибір учасниками теледебатів стратегічного плану комунікативної взаємодії впливають:

- тип комунікативної взаємодії у мовленневому жанрі теледебатів (комунікативне суперництво);
- ігрова природа мовленневого жанру теледебатів, яка виявляється у наявності правил комунікативної взаємодії;
- інституційність мовленневого жанру теледебатів, яка вносить статусні та етикетні обмеження й зобов'язання на вибір стратегічно-тактичного набору комунікантів;

— присутність непрямого масового адресата, який виступає головним об'єктом мовленнєвого впливу.

На основі аналізу матеріалу дослідження ми виокремили стратегії і тактики учасників теледебатів, які найчастіше використовуються комунікантами у цьому мовленнєвому жанрі. Розглянемо стратегічно-тактичний набір, характерний для модератора.

Результати дослідження та обговорення. Специфіка організації та розгортання комунікативної ситуації теледебатів передбачає багатоадресатну спрямованість висловлень мовців. Диференціація стратегій і тактик всіх учасників теледебатів базується на критерії розшарування іллокутивного змісту висловлень мовців [9, 109–119], або, в термінах А. Філла, «розділеної іллокуції» [17]. Іллокутивні акти, здійснювані учасниками президентських теледебатів, відображають комунікативну інтенцію мовців як щодо безпосередніх співрозмовників, так і непрямого масового адресата [10], яким є виборці. Наприклад, модератор одночасно здійснює іллокутивні акти стосовно безпосередніх співрозмовників — кандидатів на посаду президента та непрямого масового адресата — виборців. На цьому принципі базується диференціація стратегій і тактик модератора у мовленнєвому жанрі теледебатів. Так, щодо кандидатів на посаду президента модератор виступає, головним чином, оператором конвенційних, або кооперативних, комунікативних стратегій. Конвенційні стратегії розуміються як набір тактичних ходів та прийомів, які використовуються мовцем для досягнення комунікативної мети шляхом кооперації зі співрозмовником [5, 152].

Стратегії і тактики модератора теледебатів корелюють із його комунікативними ролями у цьому мовленнєвому жанрі: ведучого (стратегія презентації), контролера (стратегія керування комунікативною взаємодією кандидатів на посаду президента) та інтерв'юера (стратегія запити інформації) [6; 7].

Стратегія запити інформації у мовленнєвому жанрі теледебатів може реалізовуватися за допомогою кооперативних або маніпулятивних тактик, тому розвиток комунікативної події може бути різним: гармонійним, спрямованим на комунікативне співробітництво, або дисгармонійним, який відображає конфліктогенний потенціал комунікативної взаємодії модератора та кандидатів на посаду президента. Вибір варіанта залежить від комунікативних переваг модератора: домінуючого впливу комунікативної ролі неупередженого інтерв'юера або розгляд кандидата як комунікативного суперника. Основною метою модератора, який застосовує цю стратегію, є отримання інформації.

Пряме запитання є однією із тактик, спрямованих на співробітництво із кандидатом на посаду

президента. Запит-пошук об'єктивної інформації стосовно певної ситуації має забезпечити всебічне інформування виборців щодо позиції політиків з конкретних питань. Розглянемо такий приклад.

Lehrer: Mr. President, what is your attitude toward Cuba and how Cuba should be treated?

Clinton: Well, first of all, for the last four years we have worked hard to put more and more pressure on the Castro government to bring about more openness and move toward democracy. In 1992, before I became President, the Congress passed the Cuba Democracy Act and I enforced it vigorously.

(<http://www.debates.org/pages/trans96a.html>)

Ця тактика передбачає пряме звернення до адресата, мовленнєвий хід модератора містить прямий квеситив. Тактика прямого запитання ґрунтується на пресупозиції того, що респондент має бути зацікавленим у інформуванні щодо своєї точки зору на поставлене питання. Інтерв'юер розраховує на кооперативний розвиток комунікативної взаємодії із кандидатом на посаду президента.

У мовленнєвому жанрі теледебатів модератор намагається досягти комунікативної мети не лише за допомогою прямого запитання, а й гнучкішими кооперативними тактиками: конкретизації та верифікації.

Тактика конкретизації спрямовує відповідь кандидата на посаду президента у конкретному напрямі й відображає звуження інформаційного обсягу запитання модератора з метою конкретизації його змісту та отримання точнішої відповіді, напр.

*Moderator: Let's go on to Milosevic and Yugoslavia, and it falls under the area of our military power. Governor, new question. **Should the fall of Milosevic be seen as a triumph for U.S. military intervention?***

Bush: I think it's a triumph.

(<http://www.debates.org/index.php?page=october-11-2000-debate-transcript>)

Мовленнєвий хід модератора містить кілька мовленнєвих актів. Це реквестив, виражений граматичною формою *Let's go*, та констатив. Таким чином модератор фокусує увагу кандидатів на посаду президента на конкретній темі. Мовець звужує тематику дебатів до обговорення питання про військову міць Сполучених Штатів Америки в контексті війни в Югославії. Наступний мовленнєвий акт є непрямим директивом, вираженим неповним реченням зі звертанням. Цей мовленнєвий акт виконує апелювативну функцію, яка виявляється у мобілізації когнітивних процесів

адресата. У такий спосіб модератор попереджає губернатора, що наступне запитання буде адресоване саме йому і він має на нього відповісти. Ядро мовленнєвого ходу становить прямий квеситив, виражений загальним питальним реченням, що вимагає однозначної відповіді й таким чином обмежує полемічні можливості адресата.

З метою отримання конкретної відповіді на одне з ключових запитань модератор вдається до комбінування тактик.

Lehrer: New lead question. Russia, goes to you, two minutes, Senator Obama. How do you see the relationship with Russia? Do you see them as a competitor? Do you see them as an enemy? Do you see them as a potential partner?

Obama: Well, I think that, given what's happened over the last several weeks and months, our entire Russian approach has to be evaluated, because a resurgent and very aggressive Russia is a threat to the peace and stability of the region. Their actions in Georgia were unacceptable. They were unwarranted.

(<http://www.debates.org/pages/trans2008a.html>)

У наведеному прикладі модератор уводить нове питання, навколо якого відбуватимуться дебати кандидатів на посаду президента. Інтерв'юера цікавить, якими бачить респондент відносини США та Росії. Для виявлення принципової позиції кандидата модератор комбінує тактику прямого запиту інформації з тактикою конкретизації, перелічуючи можливі офіційні позиції однієї країни щодо іншої.

Тактика верифікації свідчить про наявність у адресанта інформації, яка потребує перевірки: підтвердження або спростування. До засобів актуалізації цієї тактики належать квеситиви, виражені питальними реченнями, єдиним маркером питальності яких є інтонація, тобто питальні речення, в яких відсутня інверсія підмета та присудка. Цей тип речень належить до загальних питань, змістовий аспект яких являє собою запит про достовірність того нового припущення, про яке повідомляється у висловленні [4, 178–179]. Як правило, тактика верифікації належить до секвенції, яка витікає із попереднього твердження. Наприклад, тактика верифікації, яку застосовує модератор інших дебатів кандидатів на посаду президента США 2000 р. Альберта Гора та Джорджа Буша, є реакцією на висловлення Джорджа Буша (див. підкреслене). Так, губернатор Буш сподівається переконати виборців у тому, що зміг би краще контролювати ситуацію в Іраку.

Moderator: People watching here tonight are very interested in Middle East policy, and

they are so interested they want to base their vote on differences between the two of you as president how you would handle Middle East policy. Is there any difference?

Gore: I haven't heard a big difference in the last few exchanges.

Bush: That's hard to tell. I think that, you know, **I would hope to be able to convince people I could handle the Iraqi situation better.**

Moderator: **Saddam Hussein, you mean, get him out of there?**

Bush: I would like to, of course, and I presume this administration would as well. We don't know — there are no inspectors now in Iraq, the coalition that was in place isn't as strong as it used to be. He is a danger. We don't want him fishing in troubled waters in the Middle East. And it's going to be hard, it's going to be important to rebuild that coalition to keep the pressure on him.

Moderator: **You feel that is a failure of the Clinton administration?**

Bush: I do.

(<http://www.debates.org/index.php?page=october-11-2000-debate-transcript>)

Тактика параінформування, яку застосовує модератор для виявлення позиції кандидатів з окремих питань, є провокаційною і відображає існуючий у мовленнєвому жанрі теледебатів конфлікт цілей його учасників. Поряд із кооперативною тактикою прямого запиту маніпулятивна тактика параінформування є найпоширенішим способом реалізації стратегії запиту інформації у мовленнєвому жанрі теледебатів. Так, для 52 % мовленнєвих ходів модератора американських президентських теледебатів 1996 р. характерним є параінформування адресата повідомлення. Інакше кажучи, висловлення модератора містять натяки та латентні смисли. Розглянемо такий приклад.

Lehrer: **Mr. President, the Senator mentioned drugs. He suggested that you are — you bear some responsibility for the rise in drug use of teenagers in the United States.** Is he right?

Clinton: Well, Jim, I think every American in any position of responsibility should be concerned about what's happened. I am. But let's look at the overall record. Overall in America cocaine use has dropped 30 percent in the last four years, casual drug use down 13 percent. The tragedy is that our young people are still increasing their use of drugs up to about 11 percent total with marijuana, and I regret it. Let me tell you what I tried to do about it. I appointed a four-star general who led our efforts south of the border to keep drugs from coming into

the country as our nation's drug czar. The most heavily decorated soldier in uniform when he retired. We submitted the biggest drug budget ever. We have dramatically increased control and enforcement at the border. We supported a crime bill that had 60 death penalties including, including the death penalty for drug kingpins. And I supported a big expansion in safe and drug-free schools program to support things like the DARE program because I thought all those things were very important. Do I think that I bear some responsibility for the fact that too many of our children still don't understand drugs are wrong, drugs can kill you. Even though I have consistently opposed the legalization of drugs all my public life and worked hard against them. I think we all do. And I hope we can do better. I don't think this issue should be politicized because my record is clear and I don't think Senator Dole supports using drugs. I think we just have to continue to work on this until those who think it isn't dangerous and won't kill them and won't destroy their lives, get the message and change.

(<http://www.debates.org/pages/trans96a.html>)

У представленому фрагменті теледебатів модератор інформує кандидата, чинного на той час президента США, про те, що його опонент покладає відповідальність за зростання кількості наркозалежних підлітків на нього. Проте комунікативне завдання модератора полягає не у передачі інформації, а в провокуванні відповідної реакції кандидата — визнанні своєї відповідальності або спростуванні твердження. Таким чином, ініціальний мовленнєвий хід модератора складається із констативу (*Mr. President, the Senator mentioned drugs*) та непрямого квеситиву (*He suggested that you are — you bear some responsibility for the rise in drug use of teenagers in the United States*), що має на меті спонукати реагування адресата. Підтвердженням цього припущення є наступний мовленнєвий хід модератора у вигляді прямого квеситиву, вираженого коротким питальним реченням, що потребує конкретної відповіді (*Is he right?*).

Водночас модератор констатує факт зростання кількості підлітків, що вживають наркотики. Останнє свідчить не на користь Білла Клінтона, який балотується на другий термін. Адекватне реагування на провокаційний мовленнєвий хід модератора вимагає від кандидата мобілізації когнітивних зусиль та високої комунікативної компетенції. Розглянемо ще один приклад застосування тактики парайнформування.

Lehrer: Mr. President, Senator Dole said the other day that you practiced a photo-op foreign

policy that has lessened the credibility of the United States throughout the world.

Is he wrong about that?

Clinton: If he, that's what he said, he's not right about that. Look at where we are today. The United States is still the indispensable nation in the aftermath of the Cold War and on the brink of the 21st Century. I have worked to support our country as the world's strongest force for peace and freedom, prosperity and security.

We have done the following things: Number one, ...

(<http://www.debates.org/pages/trans96a.html>)

Прочитання імплікатур непрямого мовлення, покладених в основу мовленнєвого ходу модератора в представленому фрагменті теледебатів, є обов'язковою умовою успішної комунікації. Так, висловлення мовця включає констатацію зниження довіри до Сполучених Штатів Америки в усьому світі та тактичне парайнформування. Останнє полягає в тому, що модератор вказує на причину зниження довіри: непрозору зовнішню політику, яку провадить президент США, посилаючись при цьому на кандидата від опозиційної партії. За своєю прагматичною спрямованістю висловлення модератора є непрямим квеситивом, що вимагає відповідної реакції адресата. Воно відображає конфлікт цілей мовця та адресата, яким є кандидат від партій влади, чинний на той час президент. Модератор ставить перед кандидатом складне комунікативне завдання, яке не передбачає демонстрацію здобутків за час свого правління, що сприяло б формуванню позитивного іміджу керівника країни. Кандидат змушений спростувати твердження модератора, не маючи при цьому можливості нехтувати фактами. Таким чином, модераторові-інтерв'юєру вдається досягти комунікативної мети — змусити кандидата показати результати своєї роботи та продемонструвати свої професійні якості різнобічно, а не лише з вигідного боку.

Тактика перевтілення [9, 159–160] полягає у тому, що модератор демонструє кандидатові свою «необізнаність» щодо обговорюваного питання, перевтілюючись на пересічного громадянина — потенційного виборця. Ця тактика дозволяє модератору-інтерв'юєру отримати максимальний обсяг інформації, оскільки спонукає кандидата до розгорнутої відповіді на поставлене запитання. Розглянемо такий приклад.

Moderator: ... Governor Bush, the first question goes to you. One of you is about to be elected the leader of the single-most powerful nation in the world, economically, financially, militarily, diplomatically, you name it. **Have you**

formed any guiding principles for exercising this enormous power?

Bush: I have, I have. First question is what's in the best interests of the United States? What's in the best interests of our people? When it comes to foreign policy that will be my guiding question. Is it in our nation's interests? Peace in the Middle East is in our nation's interests. Having a hemisphere that is free for trade and peaceful is in our nation's interests. Strong relations in Europe is in our nation's interest. I've thought a lot about what it means to be the president.

(<http://www.debates.org/index.php?page=october-11-2000-debate-transcript>)

У представленому фрагменті теледебатів мовленнєвий хід модератора складається із констативу, що містить параінформування, та квеситиву. Перше висловлення модератора має декларативний характер і являє собою комбінацію твердження про те, що одного з учасників цих дебатів обов'язково буде обрано на посаду президента, та цитування кандидата Джорджа Буша, в якому він говорить про могутність Американської держави та винятковість американської нації (*One of you is about to be elected the leader of the single-most powerful nation in the world, economically, financially, militarily, diplomatically, you name it*). Це висловлення має латентний смисл, який полягає у тому, що для керування «наймогутнішою державою» потрібно мати надійну програму. На цьому тлі логічним є запитання модератора про наявність у кандидата вже сформованих принципів керування країною (***Have you formed any guiding principles for exercising this enormous power?***). Однак, на нашу думку, модератора цікавить не факт наявності таких принципів у кандидатів, оскільки останні в обов'язковому порядку складають програму пріоритетного розвитку, балотуючись на найвищі посади в державі. Перевтілюючись на необізнаного інтерв'юера, модератор має на меті отримати поширену відповідь від кандидата, який би прокоментував переваги своєї передвиборчої програми. Як свідчить наведений приклад, респондент, кандидат на посаду президента США 2000 р. Джордж Буш, дає пряму відповідь на запитання модератора (*I have, I have*), демонструючи буквальне прочитання смислу поставленого запитання, а також коментує своє бачення ролі президента та головні, на його думку, принципи керування країною. Таким чином, можна стверджувати, що тактика перевтілення дає змогу без зайвого тиску на кандидата виявити як особистісне ставлення, так і офіційну позицію респондента до предмета обговорення та слугує для отримання розгорнутої відповіді на запитання модератора.

Для реалізації стратегії запити інформації модератор використовує **тактику іронії**, яка також корелює із комунікативною роллю інтерв'юера у мовленнєвому жанрі теледебатів. Ця тактика відображає конфліктогенний потенціал теледебатів. Тактичні мовленнєві ходи модератора, що містять іронію, змушують кандидатів аргументувати свої відповіді та підкріплювати їх фактами, ілюструвати прикладами. Інакше відповіді кандидатів звучать непереконливо. Такий розвиток комунікативної ситуації «працює» не на позитивний імідж мовця, що суперечить його меті у мовленнєвому жанрі теледебатів. Розглянемо реалізацію тактики іронії модератором під час американських президентських дебатів 2008 року.

Schieffer: ... We found out yesterday that this year's deficit will reach an astounding record high \$455 billion. Some experts say it could go to \$1 trillion next year. Both of you have said you want to reduce the deficit, but the nonpartisan Committee for a Responsible Federal Budget ran the numbers on both of your proposals and they say the cost of your proposals, even with the savings you claim can be made, each will add more than \$200 billion to the deficit. **Aren't you both ignoring reality?**

(<http://www.debates.org/pages/trans2008d.html>)

Мовленнєвий хід модератора розпочинається із констативних мовленнєвих актів, що містять параінформування та слугують приводом для іронії. Питання, яке обговорюється, стосується дефіциту бюджету США. Кандидати на посаду президента Барак Обама та Джон Маккейн у своїх передвиборчих програмах обіцяють скоротити дефіцит. Однак, як констатує модератор Боб Шіффер, економічні пропозиції обох кандидатів збільшать дефіцит бюджету ще принаймні на 200 млн доларів. Цей факт слугує приводом для іронічного висловлення Боба Шіффера (*Aren't you both ignoring reality?*). Розглянемо продовження представленою вище фрагмента теледебатів.

Schieffer: ... Won't some of the programs you are proposing have to be trimmed, postponed, even eliminated? Give us some specifics on what you're going to cut back. Sen. Obama?

Obama: Well, first of all, I think it's important for the American public to understand that the \$750 billion rescue package, if it's structured properly, and, as president, I will make sure it's structured properly, means that ultimately taxpayers get their money back, and that's important to understand. But there is no doubt that we've been living beyond our means and we're going to have to make some adjustments.

Now, what I've done throughout this campaign is to propose a net spending cut. I haven't made a promise about...

Schieffer: But you're going to have to cut some of these programs, certainly.

Obama: Absolutely. So let me get to that. What I want to emphasize, though, is that I have been a strong proponent of pay-as-you-go. Every dollar that I've proposed, I've proposed an additional cut so that it matches.

(<http://www.debates.org/pages/trans2008d.html>)

Зменшення дефіциту бюджету, як правило, здійснюється за рахунок згортання соціальних програм. Тому, на нашу думку, в наведеному прикладі мовленнєвий хід модератора є констативом, представленим у формі питального речення (*Won't some of the programs you are proposing have to be trimmed, postponed, even eliminated?*). Власне, запит інформації здійснюється за допомогою директивного мовленнєвого акту (*Give us some specifics on what you're going to cut back*). Ці два мовленнєві акти формують **тактику викриття**. Модератор не запитує про те, яким чином кандидати мають намір виконати свою передвиборчу обіцянку та скоротити дефіцит бюджету, а сам вказує на необхідність згортання або принаймні скорочення соціальних програм заради зменшення дефіциту. Питання стосується лише подробиць того, що це за програми і як вони згортатимуться. Прочитання імплікатур у висловленнях модератора дає змогу говорити про те, що він викриває кандидатів на посаду президента в їхніх популістських виступах та обіцянках: з одного боку,

економічні пропозиції кандидатів збільшують і без того солідний дефіцит бюджету, з іншого — вони обіцяють його зменшити, як влучно зазначає модератор, за рахунок скорочення соціальних програм. Це, у свою чергу, є непопулярним методом, тому таке викриття змушує кандидатів вдаватися до виправдовувань та нових обіцянок.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У термінах теорії гри модератор є повноправним «гравцем» такої стратегічної інтеракції як президентські теледебати. Як один із трьох прямих учасників теледебатів він увесь час постає перед вибором комунікативної стратегії і тактики вербальної взаємодії. Модератор приймає рішення та здійснює мовленнєвий вибір з урахуванням низки факторів, основними серед яких є комунікативна мета та комунікативна роль. Проаналізувавши транскрипти американських президентських теледебатів, спираючись на інтегроване когнітивно-комунікативне підґрунтя, стало можливим узагальнити та частково представити стратегічно-тактичний репертуар модератора (табл. 1).

Таблиця 1

Стратегія запити інформації

Кооперативні тактики	Маніпулятивні тактики
Тактика прямого запити інформації	Тактика параінформування
Тактика конкретизації	Тактика перевірення
Тактика верифікації	Тактика іронії
	Тактика викриття

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н.Д. Дискурс / Н.Д. Арутюнова // Лингвистический энциклопедический словарь. — М.: Сов. энцикл., 1990. — С. 136–137.
2. Берн Э. Игры, в которые играют люди: Психология человеческих взаимоотношений; Люди, которые играют в игры: Психология человеческой судьбы / Эрик Берн; [пер. с англ. А.В. Ярко, Л.Г. Ионин]. — М.: ФАИР-ПРЕСС, 2000. — 480 с.
3. Гольдин В.Е. Ассоциативный эксперимент как речевая игра / В.Е. Гольдин // Жизнь языка: сб. ст. к 80-летию Михаила Викторовича Панова. — М., 2001. — С. 226–233.
4. Иванова И.П. Теоретическая грамматика современного английского языка / И.П. Иванова, В.В. Бурлакова, Г.Г. Почепцов. — М.: Высшая школа, 1981. — 285 с.
5. Иссерс О.С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи / Оксана Сергеевна Иссерс. — М.: УРСС, 2002. — 284 с.
6. Кукса І.М. Функціонально-комунікативна роль модератора у мовленнєвому жанрі теледебатів / І.М. Кукса // Проблеми семантики, прагматики та когнітології: зб. наук. пр. / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. — К.: Логос, 2009. — Вип. 15. — С. 216–223.
7. Кукса І.М. Рольова організація мовленнєвого жанру теледебатів / І.М. Кукса // Вісник Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. — Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. — Вип. 56. — С. 222–228.
8. Макаров М.Л. Основы теории дискурса / М.Л. Макаров. — М.: ИТДГК «Гнозис», 2003. — 280 с.
9. Ожидрянова В.Г. Англомовний дискурс міжнародних прес-конференцій: структурний, семантичний і прагматичний аспекти: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Ожидрянова Владлена Геннадіївна. — К., 2008. — 214 с.

10. Почепцов Г.Г. О коммуникативной типологии адресата / Георгий Георгиевич Почепцов // Вісник ХНУ. — 2006. — № 741. — С. 216–218.
11. Стернин И. А. Введение в речевое воздействие / Иосиф Абрамович Стернин. — Воронеж : Кварта, 2001. — 252 с.
12. Фролова І.Є. Стратегія конфронтації в англomовному дискурсі: [монографія] / І.Є. Фролова. — Харків : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2009. — 344 с.
13. Хейзинга Й. Homo Ludens: Статьи по истории культуры / Й. Хейзинга ; [пер., сост. и вступ. ст. Д.В. Сильверстова; коммент. Д.Э. Харитоновича]. — М. : Прогресс — Традиция, 1997. — 416 с.
14. Шейгал Е.И. Семиотика политического дискурса / Елена Иосифовна Шейгал. — М. : ИТДГК «Гнозис», 2004. — 326 с.
15. Allott N. Game Theory and Communication [Електронний ресурс] // Game Theory and Pragmatics (Palgrave Studies in Pragmatics, Language and Cognition) : [ed. by Anton Benz, Gerhard Jäger, Robert Van Rooij] / Nicholas Allott. — Basingstoke, N.-Y. : Palgrave Macmillan, 2005 — P. 123–153. — Режим доступу : <http://www.phon.ucl.ac.uk/home/PUB/WPL/03papers/allott.pdf> [Cited 2012, 20 February].
16. Benz A. An Introduction to Game Theory for Linguists // Game Theory and Pragmatics (Palgrave Studies in Pragmatics, Language and Cognition) [ed. by Anton Benz, Gerhard Jäger, Robert Van Rooij] / Anton Benz, Gerhard Jäger, Robert van Rooij. — Basingstoke, N.-Y. : Palgrave Macmillan, 2005. — P. 1–83.
17. Fill Alwin F. “Divided Illocution” in Conversational and Other Situations — and Some of Its Implications [Електронний ресурс] / Alwin F. Fill. — Published Online: 23/11/2009. Abstract — PDF (1675 KB). — Режим доступу : <http://www.reference-global.com/toc/iral/24/1-4>
18. Glazer J. A Game Theoretic Approach to the Pragmatics of Debate // Game Theory and Pragmatics (Palgrave Studies in Pragmatics, Language and Cognition); [ed. by Anton Benz, Gerhard Jäger, Robert Van Rooij] / Jacob Glazer, Ariel Rubinstein. — Basingstoke, N.-Y. : Palgrave Macmillan, 2005. — P. 248–263.
19. Jaeger G. Applications of Game Theory in Linguistics [Електронний ресурс] / Gerhard Jaeger // Language and Linguistics Compass. — 2008. — № 2/3. — P. 406–421. — Режим доступу : <http://www.homes.uni-bielefeld.de/gjaeger/publications/compass.pdf> [Cited 2012, 20 February]
20. Parikh P. Communication and Strategic Inference / P. Parikh // Linguistics and Philosophy. — 1991. — № 14. — P. 473–513.

REFERENCES

1. Arutiunova N.D. Diskurs [Discourse] / N.D. Arutiunova // Lingvisticheskii entsiklopedicheskii slovar. — М. : Sov. entsikl., 1990. — S. 136–137.
2. Bern E. Igrы, v kotoryie igraiyut liudi: Psikhologiya chelovecheskikh vzaimootnoshenii; Liudi, kotoryie igraiyut v igry: Psikhologiya chelovecheskoi sudby [Games People Play – The Psychology of Human Relationships. What Do You Say after You Say Hello! – The Psychology of Human Destiny] / Ehrlik Bern ; [per. s angl. A.V. Yarko, L.G. Ionin]. — М. : FAIR-PRESS, 2000. — 480 s.
3. Goldin V.E. Assotsiativnyi ehksperiment kak rechevaia igra [Association Experiment as Speech Game] / V.E. Goldin // Zhizn yazyka : sb. st. k 80-letiiu Mikhaila Viktorovicha Panova. — М., 2001. — S. 226–233.
4. Ivanova I.P. Teoreticheskaya grammatika sovremennogo angliiskogo yazyka [Theoretical Grammar of Modern English] / I.P. Ivanova, V.V. Burlakova, G.G. Pocheptsov. — М. : Vysshaya shkola, 1981. — 285 s.
5. Issers O.S. Kommunikativnye strategii i taktiki russkoj rechi [Communication Strategies and Tactics in Russian] / Oksana Sergeevna Issers. — М. : URSS, 2002. — 284 s.
6. Kuksa I.M. Funktsionalno-komunikativna rol moderatora u movlennievomu zhanri teledbativ [Functional-Communicative Role of Moderator in the Speech Genre of TV Debates] / I.M. Kuksa // Problemy semantiki, prahmatyki ta kohnitologii : zb. nauk. pr. (Kyivskiy nats. un-t im. T. Shevchenka). — К. : Lohos, 2009. — Vyp. 15. — S. 216–223.
7. Kuksa I.M. Roliova orhanizatsiya movlennievoho zhanru teledbativ [Role Organization of the Speech Genre of TV Debates] / I.M. Kuksa // Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. — Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2011. — Vyp. 56. — S. 222–228.
8. Makarov M.L. Osnovy teorii diskursa [Discourse Theory Basis] / M.L. Makarov. — М. : ITDГK «Gnozys», 2003. — 280 s.
9. Ozhydrianova V.H. Anhlomovnyi dyskurs mizhnarodnykh pres-konferentsii: strukturnyi, semantichnyi i prahmatichnyi aspekty [English Discourse of International Press Conferences: Structural, Semantic, and Pragmatic Aspects, PhD Thesis] : dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.04 / Ozhydrianova Vladlena Hennadiivna. — К., 2008. — 214 s.
10. Pocheptsov G.G. O kommunikativnoi tipologii adresata [Upon Communicative Typology of the Addressee] / Georgii Georgievich Pocheptsov // Visnyk ХНУ. — 2006. — № 741. — С. 216–218.
11. Sternin I.A. Vvedenie v rechevoe vozdeystvie [Introduction to Speech Exposure] / Iosif Abramovich Sternin. — Voronezh : Kvarта, 2001. — 252 s.

12. Frolova I.Ye. Stratehiia konfrontatsii v anhlomovnomu diskursi [The Strategy of Confrontation in English Discourse, monograph] : monohrafiia / I.Ye. Frolova. — Kharkiv : KhNU im. V.N. Karazina, 2009. — 344 s.
13. Kheizinga I. Homo Ludens: Stati po istorii kultury [Homo Ludens: Articles on the History of Culture] / I. Kheizinga ; [per., sost. i vstup. st. D.V. Silverstova; komment. D.E. Kharitonovicha]. — M. : Progress — Traditsiia, 1997. — 416 s.
14. Sheigal Ye.I. Semiotika politicheskogo diskursa [Semiotics of Political Discourse] / Yelena Iosifovna Sheigal. — M. : ITDGK «Gnozis», 2004. — 326 s.
15. Allott N. Game Theory and Communication [Electronic resource] // Game Theory and Pragmatics (Palgrave Studies in Pragmatics, Language and Cognition) : [ed. by Anton Benz, Gerhard Jäger, Robert Van Rooij] / Nicholas Allott. — Basingstoke, N.-Y. : Palgrave Macmillan, 2005 — P. 123–153. — Available at : <http://www.phon.ucl.ac.uk/home/PUB/WPL/03papers/allott.pdf> [Cited 2012, 20 February].
16. Benz A. An Introduction to Game Theory for Linguists // Game Theory and Pragmatics (Palgrave Studies in Pragmatics, Language and Cognition) [ed. by Anton Benz, Gerhard Jäger, Robert Van Rooij] / Anton Benz, Gerhard Jäger, Robert van Rooij. — Basingstoke, N.-Y. : Palgrave Macmillan, 2005. — P. 1–83.
17. Fill Alwin F. “Divided Illocution” in Conversational and Other Situations — and Some of Its Implications [Electronic resource] / Alwin F. Fill. — Published Online: 23/11/2009. Abstract — PDF (1675 KB). — Available at : <http://www.reference-global.com/toc/iral/24/1-4>
18. Glazer J. A Game Theoretic Approach to the Pragmatics of Debate // Game Theory and Pragmatics (Palgrave Studies in Pragmatics, Language and Cognition); [ed. by Anton Benz, Gerhard Jäger, Robert Van Rooij] / Jacob Glazer, Ariel Rubinstein. — Basingstoke, N.-Y. : Palgrave Macmillan, 2005. — P. 248–263.
19. Jaeger G. Applications of Game Theory in Linguistics [Electronic resource] / Gerhard Jaeger // Language and Linguistics Compass. — 2008. — № 2/3. — P. 406–421. — Режим доступу : <http://www.homes.uni-bielefeld.de/gjaeger/publications/compass.pdf> [Cited 2012, 20 February].
20. Parikh P. Communication and Strategic Inference / P. Parikh // Linguistics and Philosophy. — 1991. — № 14. — P. 473–513.

ЛІНГВОКУЛЬТУРНЕ КОДУВАННЯ ПРЕЗИДЕНТСЬКИХ МЕМОРАНДУМІВ БАРАКА ОБАМИ 2009–2015 рр.

Денисюк Ю.І.,

Національна академія сухопутних військ ім. гетьмана Петра Сагайдачного,
вул. Героїв Майдану, 32, Львів, 79012
E-mail: yuliyadenysiuk@gmail.com

У статті увага зосереджена на розгляді лінгвокультурного кодування президентських меморандумів Барака Обами (2009–2015). Запропоновано поділ досліджуваних текстів на п'ять тематичних груп, обґрунтовано наявність різних лінгвокультурних кодів у президентських меморандумах Барака Обами, що належать до різних тематичних груп. Для виокремлення лінгвокультурних кодів застосовується метод контент-аналізу.

Ключові слова: президентський дискурс, президентський меморандум, Барак Обама, контент-аналіз, лінгвокультурний код, референтне поле.

Денисюк Ю.И.

Лингвокультурное кодирование президентских меморандумов Барака Обамы 2009–2015 рр.

В статье внимание сосредоточено на рассмотрении лингвокультурного кодирования президентских меморандумов Барака Обамы (2009–2015). Предложено разделение исследуемых текстов на пять тематических групп, обосновано наличие различных лингвокультурных кодов в президентских меморандумах Барака Обамы, принадлежащих к разным тематическим группам. Для установления лингвокультурных кодов используется метод контент-анализа.

Ключевые слова: президентский дискурс, президентский меморандум, Барак Обама, контент-анализ, лингвокультурный код, референтное поле.

Yu. Denysiuk

Linguocultural codes of Barack Obama's presidential memoranda of 2009–2015

Presidential memoranda are viewed as a separate speech genre of presidential discourse. Barack Obama's memoranda of 2009–2015 have been made the corpus of research and their thematic classification has been suggested. According to their titles and subjects, memoranda have been divided into five thematic groups, namely: 1) organizational maintenance of the Presidential Apparatus activities concerning domestic policy issues, 2) organizational maintenance of the Presidential Apparatus activities concerning foreign policy issues, 3) organizational maintenance of the Presidential Apparatus activities concerning military issues, 4) organizational maintenance of the Presidential Apparatus activities concerning fighting terrorism and 5) celebration of national holidays. Having conducted the content-analysis of texts belonging to different thematic groups using Tropes (a Natural Language Processing and Semantic Classification software), the author speaks of specific linguocultural coding of the studied texts. Situational preferences which characterize the combinability of lingual signs in texts of different genres are suggested to be viewed as lingual coding of the genre. Linguocultural codes are defined as the repeated combination of the principal referent fields of the texts. For example, lexical units belonging to such reference fields as SOCIAL GROUP, ADMINISTRATION, LAW are most commonly encountered in presidential memoranda referring to Presidential Apparatus activities concerning the issues of home policy. The mentioned reference fields are repeatedly combined in texts belonging to this thematic group. Similarly, linguocultural codes have been established for all thematic groups of memoranda under study, namely, for memoranda dealing with organizational maintenance of the Presidential Apparatus activities concerning foreign policy issues: ADMINISTRATION → GOVERNMENT → POLITICS; for memoranda concerning military issues: ADMINISTRATION → DEFENSE → FIGHT and for memoranda dealing with issues of terrorism: CRIME → PEACE. Verbal means used by the President to implement the discovered codes in his memoranda issued in 2009 — 2015 have been analyzed.

Key words: presidential discourse, presidential memorandum, Barack Obama, content analysis, linguocultural code, referent field.

Вступ. Життєвий світ сучасної людини пронизаний «знаками комунікації», які Умберто Еко розміщує на межі семіотики (семіології

в термінології У. Еко) та горизонтів практики [4, 411]. Лінгвокультурна семіотика (підрозділ семіотичних студій, виокремлений Н. Андрейчук [1,

36) досліджує феномени культури як феномени комунікації, тобто процеси побудови повідомлень на основі конвенційних кодів або знакових систем. Кодування повідомлень веде до впорядкування їх вихідного змісту та його організації у формах, які вироблені суспільною практикою.

Визнаючи важливість вивчення регулярно повторюваних формальних і семантичних характеристик текстів, які належать до одного жанру, представники сучасного соціолінгвістичного підходу розглядають їх як поверхневу структуру і як засоби вираження іншої глибинної подібності у здійснюваних соціальних діях [9], тобто жанри вивчаються не просто як типи текстів, а як типові способи вираження повторюваних соціальних ситуацій.

У цій статті запропоновано лінгвосоціотичний підхід до аналізу мовленнєвого жанру. У працях, які можна зарахувати до сучасних досліджень дискурсу як семіозису, останній отожднюється з процесом означування, а дискурс розглядається як комунікативно-когнітивна основа семіотизації і тлумачиться як «специфічні правила організації мовленнєвої діяльності» [5], як спосіб моделювання мовних форм у мовленнєвому спілкуванні стосовно вимог ситуації та її моделі у свідомості. Так, А.Ж. Греймас і Ж. Курте у «Пояснювальному словнику семіотики» наголошують: якщо визнати існування двох макросеміотик — «світу слів», що дається у формі природних мов, і «світу природи», що є джерелом немовних семіотик, то семіотичний процес слід розуміти як всю багатоманітність способів *дискурсивної практики* (виділено у словнику) [7]. Людина входить у дискурсивний простір у своїй соціальній ролі (що передбачає сферу комунікації чи тип соціального інституту) і з конкретною метою. Зокрема, поняття «інституційний» у стосунку до дискурсу передбачає зв'язок з соціальним інститутом як відносно стійкою формою організації соціального життя. Інституційний дискурс відображає форми організації діяльності соціуму і його жанри співвідносяться з типами соціальних інститутів. У цій статті розглянемо президентський дискурс як тип інституційного дискурсу, який породжується соціальним інститутом президента.

Мета статті: довести, що особливе значення для дослідження президентських меморандумів (далі — ПМ) як жанру президентського дискурсу має виявлення та аналіз лінгвокультурних кодів (далі — ЛКК). Засадничим для цього дослідження є переконання, що «немає зрозумілого дискурсу без дії коду» [8, 131]. Коди організують знаки у значимі системи, і кожен мовленнєвий жанр має свій набір координаційних чи комбінаційних правил застосування знаків. Ситуативні преференції, які характеризують можливості сполучення мовного знака з іншими знаками у тексті певної жанрової приналежності, пропонуємо розглядати як лінгвокультурні коди цього жанру.

Для виявлення ЛКК у досліджуваних текстах англomовних ПМ Барака Обама застосуємо метод контент-аналізу, який справедливо вважається найбільш усталеним методом текстового аналізу серед емпіричних методів соціального дослідження [6, 88]. Розглядаючи контент-аналіз як техніку дослідження для об'єктивного, систематичного і кількісного опису очевидного вмісту комунікації, використаємо його для об'єктивної ідентифікації специфічних характеристик ПМ. Матеріалом для вивчення слугували 467 ПМ Барака Обама 2009–2015 рр. (табл. 1).

Таблиця 1

Кількість ПМ Барака Обама, виданих у 2009–2015 рр.

2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
66	70	84	83	50	44	70

На першому етапі було виокремлено основні тематичні групи досліджуваних меморандумів, а на другому — встановлено особливості їх лінгвокультурного кодування. Актуальність розвідки визначається її внеском у вивчення англomовного президентського дискурсу в рамках однієї з панівних парадигм сучасних мовознавчих студій — дискурсивної — з опорою на здобутки лінгвокультурної семіотики. Новизною відзначається використання методу контент-аналізу для виявлення лінгвокультурного кодування жанру ПМ.

Критичний огляд літератури, концептуальних рамок, гіпотез. У сучасній дискурсивній парадигмі мовознавчих досліджень американський президентський дискурс ще не був спеціальним об'єктом вивчення. Цей підтип інституційного дискурсу є виразним віддзеркаленням суспільно-політичного життя США, а також рис національного характеру, загальних і національно-специфічних культурних цінностей. Президентський дискурс відображає усталену систему статусно-рольових відносин, що склалися в комунікативному просторі соціального інституту президентської діяльності в США. Статусно-орієнтоване спілкування розглядаємо як мовну взаємодію представників соціальних груп або інститутів один з одним, з людьми, що реалізують їх статусно-рольові можливості в рамках існуючих соціальних інститутів. Адресантом президентського дискурсу є президент, а адресатом — апарат президента та представники правлячих кіл держави, залучені до вирішення різних питань, що стосуються реалізації зовнішньої та внутрішньої політики США, захисту прав, інтересів і свобод американських громадян тощо.

Президентський дискурс накладає на адресанта зобов'язання стосовно використання конкретних засобів мовного коду, оскільки такий адресант є представником соціального інсти-

туту президента. Успішність комунікації забезпечується наявністю взаємозв'язку низки компонентів: соціальний інститут президента, соціальні суб'єкти цього інституту, цілі та правила соціальної взаємодії в рамках інституту президента, правила побудови повідомлення (тексту), які відображають особливості кодування з огляду на комунікативну інтенцію адресанта. Президентський дискурс налічує низку мовленевих жанрів, серед яких вагоме місце займає ПМ (детальніше див. [3]).

Методологія дослідження. Для аналізу матеріалу дослідження було використано програмне забезпечення, яке слугувало для контент-аналізу текстів ПМ. Автоматизований контент-аналіз як метод компресії тексту в декілька контент-категорій на основі чітких правил кодування дає змогу дослідникам порівняно легко і в систематичний спосіб проаналізувати великі обсяги даних, виявити й описати те, що перебуває в центрі уваги окремої людини, групи людей, соціальних інститутів або суспільства загалом. Попередньо до застосування комп'ютерних технологій для проведення контент-аналізу текстів досліджуваних ПМ усі тексти було поділено на 5 тематичних груп. Поділ здійснювався з урахуванням назви меморандуму (рис. 1).

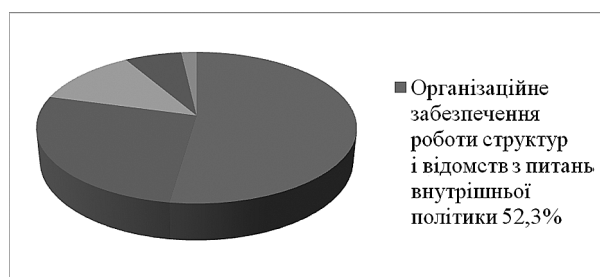

Рис. 1. Основні тематичні групи президентських меморандумів Барака Обами 2009–2015 рр.

Як видно з рис. 1, кількісно переважають ПМ з організаційного забезпечення структур і відомств з питань внутрішньої політики. Гіпотетично можна стверджувати, що для кожної з них характерні особливі ЛКК, тобто повторювана сполучуваність слів, які належать до конкретних референтних полів. Для визначення останніх у текстах ПМ слугувало програмне забезпечення “Trope”, розроблене компанією “Semantic-Knowledge” у 1994–2010 рр. [10] для ведення наукових досліджень у різних галузях знань. Програма швидко добирає відповідну інформацію, визначає контекст, виокремлює теми й встановлює головних дійових осіб за допомогою семантичної класифікації трьох рівнів. “Trope” використовує семантичні метакатегорії, для того щоб згрупувати слова різної частиномовної приналежності. У програму також входить функція *Сценарію*, який «розумно» керує

Тезаурусом. Аналіз тексту здійснюють за такими параметрами: 1) стиль тексту (програма діагностує та вибирає один із чотирьох стилів: аргументативний, наративний, оцінний та описовий); 2) референтні поля (програма відображає у порядку зниження частотності референтні поля слів у тексті, які вона виявляє за допомогою двох різних рівнів представлення контексту — референтне поле 1 і 2); 3) референти (програма відображає ключові слова в тексті за зниженням частотності); 4) сценарій (містить декілька семантичних груп, що належать до ієрархії з дев'яти класів); 5) зв'язки (програма відображає за принципом зниження частотності сталі зв'язки між різними еквівалентними класами); 6) частотні категорії слів (програма відображає категорії слів, які розглядаються нею як важливі, що означає, що частота їх вживання є набагато вища за середню); 7) всі категорії слів (програма відображає всі категорії слів, знайдені у тексті). Застосування цієї програми дає змогу розв'язати завдання виділення ЛКК у досліджуваних текстах, оскільки автоматизує процес виявлення зв'язків між референтами. Референт розуміємо у його найширшому значенні об'єкта позамовної дійсності, який є у свідомості мовця, котрий породжує мовленевий відрізок у процесі кодування мовлення. Спираючись на переконання, що відношення референтії («вказівки», «віднесеності») зазвичай встановлюється безпосередньо між референтом та мовним виразом, що «вказує на нього» чи «відсилає до нього» [2, 411], референтний простір будемо тлумачити як сукупність ситуацій, відображених мовними кодами, а референтне поле — як сукупність знаконосіїв з однаковим референтом. Встановлення повторюваних зв'язків референтних полів у досліджуваних текстах, яке забезпечує програма контент-аналізу, дає можливість виявити особливості лінгвокультурного кодування цих текстів.

Розглянемо найбільшу за обсягом тематичну групу ПМ — меморандуми з організаційного забезпечення роботи структур і відомств з питань внутрішньої політики. У 2009–2015 рр. було видано 245 ПМ, що стосуються цих питань. Програма виявляє такі основні референтні поля: SOCIAL GROUP, ADMINISTRATION, LAW. Було встановлено, що у більшості ПМ цієї тематичної групи наявний зв'язок саме цих референтних полів. Це дає підстави стверджувати, що ЛКК меморандумів з організаційного забезпечення роботи структур і відомств з питань внутрішньої політики: ADMINISTRATION → SOCIAL GROUP → LAW. У різних текстах референтні поля можуть бути представлені різними мовними одиницями. Наприклад, розглянемо меморандум, написаний Бараком Обамом 10 травня 2013 р.:

The White House
Office of the Press Secretary

For Immediate Release
May 10, 2013

**Presidential Memorandum —
Advancing Pay Equality
in the Federal Government and Learning
from Successful Practices**

MEMORANDUM FOR THE HEADS
OF EXECUTIVE DEPARTMENTS
AND AGENCIES

*SUBJECT: Advancing Pay Equality in the Federal
Government and Learning from Successful Practices*

Almost 50 years ago, when President John F. Kennedy signed the Equal Pay Act of 1963, women were paid 59 cents for every dollar paid to men. Today, women are paid 77 cents for every dollar paid to men. At the same time, nearly two-thirds of women are breadwinners or co-breadwinners for their families. Unjust pay disparities are a detriment to women, families, and our economy.

The Federal Government is the Nation's largest employer. It has a special responsibility to act as a model employer. While salary ranges in the Federal workforce are generally determined by law, the fixing of individual salaries and other types of compensation can be affected by the exercise of administrative discretion. Such discretion must be exercised in a transparent manner, using fair criteria and adhering to merit system principles, which dictate that equal pay should be provided for work of equal value.

In order to further understand how the practices of executive departments and agencies (agencies) affect the compensation of similarly situated men and women, and to promote gender pay equality in the Federal Government and more broadly, I hereby direct the following actions, pursuant to the authority vested in me by the Constitution and the laws of the United States:

Section 1. Government-wide Strategy for Advancing Pay Equality. Within 180 days of the date of this memorandum, the Director of the Office of Personnel Management (Director) shall submit to the President a Government-wide strategy to address any gender pay gap in the Federal workforce. This strategy shall include:

- (a) analysis of whether changes to the General Schedule classification system would assist in addressing any gender pay gap;
- (b) proposed guidance to agencies to promote greater transparency regarding starting salaries; and
- (c) recommendations for additional administrative or legislative actions or studies that should be undertaken to narrow any gender pay gap.

Section 2. Agency Review of Pay and Promotion Policies and Practices. To facilitate the Director's development of a Government-wide strategy, each agency shall, within 90 days of the date of this memorandum, provide to the Office of Personnel Management (OPM) information on and an analysis of the following matters:

- (a) all agency-specific policies and practices for setting starting salaries for new employees;
 - (b) all agency-specific policies and practices that may affect the salaries of individuals who are returning to the workplace after having taken extended time off from their careers (for example, those who served as full-time caregivers to children or other family members);
 - (c) all agency-specific policies and practices for evaluating individuals regarding promotions, particularly individuals who work part-time schedules (for example, those who serve as caregivers to children or other family members);
 - (d) any additional agency-specific policies or practices that may be affecting gender pay equality; and
 - (e) any best practices the agency has employed to improve gender pay equality.
- OPM shall provide guidance to agencies with respect to this request for information and analysis, including its scope.

Section 3. General Provisions.

- (a) Nothing in this memorandum shall be construed to impair or otherwise affect:
 - the authority granted by law or
 - Executive Order to an agency, or the head thereof; or
 - the functions of the Director of the Office of Management and Budget relating to budgetary, administrative, or legislative proposals.
- (b) This memorandum shall be implemented consistent with applicable law and subject to the availability of appropriations.
- (c) This memorandum is not intended to, and does not, create any right or benefit, substantive or procedural, enforceable at law or in equity by any party against the United States, its departments, agencies, or entities, its officers, employees, or agents, or any other person.

The Director is hereby authorized and directed to publish this memorandum in the Federal Register.

BARACK OBAMA [11]

У цьому меморандумі референтне поле SOCIAL GROUP розкривається через слова і словосполучення: *secretary, employer, director, executive, officers, employees, agents*. Зокрема, йдеться про покращення системи оплати праці. Президент Барак Обама накреслює план конструктивних змін і дає чіткі вказівки урядовим структурам та відомствам, спрямовані на органі-

зацію їхньої роботи для досягнення поставлених завдань. Референтне поле ADMINISTRATION представлено лексичними одиницями: *White House, federal, executive departments, promotion policies, agency-specific policies or practices, Office of Management and Budget, Office of Personnel Management*, а референтне поле LAW — словами та словосполученнями: *law, constitution, act, review, general provisions, applicable law*.

На рис. 2 наведено результат контент-аналізу розглянутого меморандуму, який засвідчує наявність зв'язку всіх трьох найчастотніших референтних полів.

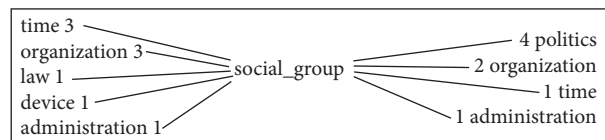

Рис. 2. Зв'язок основних референтних полів у ПМ Барака Обама від 10 травня 2013 р.

Застосувавши програму до меморандумів першої тематичної групи, виявляємо, що цей зв'язок наявний у всіх досліджуваних текстах, хоча лексичні одиниці, які наповнюють та розкривають референтні поля ПМ, частково відрізняються (табл. 2).

Таблиця 2

**Наповнення референтних полів у ПМ Барака Обама (2009–2015),
що спрямовані на організаційне забезпечення
роботи структур і відомств з питань внутрішньої політики**

Назва референтного поля	ADMINISTRATION	SOCIAL GROUP	LAW
Наповнення референтного поля	White House, Secretary of State, Secretary of Treasury, Executive Departments, officials, Secretary of Agriculture, federal, Secretary of Defense, Secretary of Health and Human Services, Secretary of Housing and Urban Development, Secretary of the Interior, Secretary of Labor, Secretary of Transportation, Social security administration, Department of Justice, Department of Transportation, Department of Energy, public sectors, regulatory affairs, Department of Veterans affairs	Secretary, direct, offices, associate director, president, employees, vice president meetings, representatives, administrator, population, NGOS (non government organization), secretary, public, servants, people, community, worthy, manager, leaders, executives, veterans, professionals, clerk, executive director, hicks, chairman, chief executive officer CEO, chief operating officer, associate director, team, meet, leadership, immigrants, civilian employees	public law, constitution, laws, enactment, law, legislation, state law, legal principles, common law, amendment, review, reauthorization act.

Друга за обсягом тематична група досліджуваних ПМ — меморандуми з організаційного забезпечення роботи структур і відомств з питань зовнішньої політики. У 2009–2015 рр. було видано 151 ПМ, що стосуються цих питань. Програма виявляє такі основні референтні поля: ADMINISTRATION, GOVERNMENT, POLITICS. Було встановлено, що у більшості ПМ цієї тема-

тичної групи наявний зв'язок між референтними полями. Це дає підстави стверджувати, що ЛКК меморандумів з організаційного забезпечення роботи структур і відомств з питань зовнішньої політики: ADMINISTRATION → GOVERNMENT → POLITICS. Одиниці, які наповнюють та розкривають референтні поля меморандумів цієї тематичної групи, наведено в табл. 3.

Таблиця 3

**Наповнення референтних полів у ПМ Барака Обама (2009–2015),
що спрямовані на організаційне забезпечення
роботи структур і відомств з питань зовнішньої політики**

Назва референтного поля	ADMINISTRATION	GOVERNMENT	POLITICS
Наповнення референтного поля	White House, Secretary of Defense, federal, Secretary of State, Secretary of Energy, Secretary of Treasury, Secretary of the Interior, Secretary of Agriculture, Secretary of Labor, Secretary of Health and Human services, Secretary of Housing and Urban development, Secretary of Transportation, administration, officials, Department of State	government, Secretary of State, president, governance, governments	Secretary of state, congress, government, embassy, republic, senate, lobbyists, executive, branch, foreign policy, secretary of the treasury, diplomacy, diplomats, president, house of representatives, democracy, socialist republic, settlement, diplomatic missions, ministers republic

Третя за обсягом тематична група ПМ — меморандуми з організаційного забезпечення роботи структур і відомств у військових питаннях. У 2009–2015 рр. було видано 53 ПМ з цих питань. Програма виявляє такі основні референтні поля: ADMINISTRATION, DEFENSE, FIGHT. Було встановлено, що

у більшості ПМ цієї тематичної групи референтні поля пов'язані, отже, виявляємо ЛКК цієї тематичної групи досліджуваних документів: ADMINISTRATION → DEFENSE → FIGHT. Одиниці, які наповнюють та розкривають референтні поля меморандумів цієї тематичної групи, наведено в *табл. 4*.

Таблиця 4

**Наповнення референтних полів у ПМ Барака Обама (2009–2015),
що спрямовані на організаційне забезпечення роботи структур і відомств
у військових питаннях**

Назва референтного поля	ADMINISTRATION	DEFENSE	FIGHT
Наповнення референтного поля	White House, Secretary of State, Secretary of Defense, Secretary of Energy, foreign affairs, Secretary of Treasury, administration, officials, local authority, federal, Federal Bureau of Investigation, executive departments, public sector, executive agencies, Department of Justice	defense	Army, forces, military commanders, battle field, Armed Forces, military personnel, combat, secretary of defense, commander in chief, commander of defense, secretary of defense, weapons, assault, war

Четверта за обсягом тематична група ПМ — меморандуми з організаційного забезпечення роботи структур і відомств з питань боротьби з тероризмом. У 2009–2015 рр. Барак Обама нерідко звертався до їх розгляду. Всього було видано 15 ПМ, у яких програма виявила такі основні референтні поля: CRIME, PEACE. Оскільки у всіх текстах цієї

групи наявний зв'язок між референтними полями, то це дає підстави стверджувати, що ЛКК меморандумів з організаційного забезпечення роботи структур і відомств з питань боротьби з тероризмом: CRIME → PEACE. Одиниці, які наповнюють та розкривають референтні поля меморандумів цієї тематичної групи, наведено в *табл. 5*.

Таблиця 5

**Наповнення референтних полів у ПМ Барака Обама (2009–2015),
що спрямовані на організаційне забезпечення роботи структур і відомств
з питань боротьби з тероризмом**

Назва референтного поля	CRIME	PEACE
Наповнення референтного поля	terrorism, terrorists	Peace

П'ята тематична група ПМ за обсягом — організація святкування національних свят у США. У 2009–2015 рр. президент видав два меморандуми, що стосуються цих питань: свята Дня дитини та Дня подяки.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Президентські меморандуми розглядаються як особливий мовленнєвий жанр, який визначається як повторювана функціонально-смілова єдність системно організованих кодів, породжених соціальним інститутом президента. Під час розгляду лінгвокультурного кодування ПМ Барака Обама 2009–2015 рр. встановлено, що зміст прези-

дентських меморандумів дозволяє виділити п'ять тематичних груп цих документів, які спрямовані на: 1) організаційне забезпечення роботи структур і відомств з питань внутрішньої політики; 2) організаційне забезпечення роботи структур і відомств з питань зовнішньої політики; 3) організаційне забезпечення роботи структур і відомств у військових питаннях; 4) організаційне забезпечення роботи структур і відомств з питань боротьби з тероризмом; 5) організацію святкування національних свят.

Для перших чотирьох груп був встановлений основний лінгвокультурний код (*табл. 6*).

Лінгвокультурні коди у ПМ Барака Обама (2009–2015) різних тематичних груп

Організаційне забезпечення роботи структур і відомств з питань внутрішньої політики	ADMINISTRATION → SOCIAL GROUP → LAW
Організаційне забезпечення роботи структур і відомств з питань зовнішньої політики	ADMINISTRATION → GOVERNMENT → POLITICS
Організаційне забезпечення роботи структур і відомств у військових питаннях	ADMINISTRATION → DEFENSE → FIGHT
Організаційне забезпечення роботи структур і відомств з питань боротьби з тероризмом	CRIME → PEACE

Як видно з *табл. 6*, три основні лінгвокультурні коди містять референтне поле ADMINISTRATION, що є прогнозованим для такого жанру президентського дискурсу як президентський меморандум. Перспективу

дослідження вбачаємо в аналізі лінгвопрагматичних особливостей досліджуваного жанру та встановлення зв'язку його лінгвокультурного кодування з реалізацією комунікативних цілей мовця.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрейчук Н.І. Життєвий світ англійця кінця XV — початку XVII століть у вимірі інституційного дискурсу (лінгвoseміотичний аналіз) : автореф. дис. д-ра філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Андрейчук Надія Іванівна. — Одеса, 2013. — 36 с.
2. Бульгіна Т.В. Референт / Т.В. Бульгіна, С.А. Крылов // Лингвистический энциклопедический словарь. — М. : Сов. энцикл., 1990. — С. 410–411.
3. Денисюк Ю.І. Жанрова палітра американського президентського дискурсу / Ю.І. Денисюк // Науковий вісник Східноєвропейського нац. ун-ту ім. Лесі Українки. — 2016. — № 16. — С. 96–102. — (Серія «Філологічні науки»).
4. Эко У. Отсутствующая структура. Введение в семиологию / Умберто Эко ; [пер. А.Г. Погоняйло, И.Г. Резник]. — СПб. : ТОО ТК «Петрополис», 1998. — 432 с.
5. Ильин И.П. Дискурс / И.П. Ильин // Терминология современного зарубежного литературоведения (страны зарубежной Европы и США) : справочник / ИНИОН РАН. — М., 1992. — Вып. 1 : «Новая критика», структурализм, рецептивная эстетика, нарратология, деконструктивизм. — С. 49–50.
6. Титчер С. Методы анализа текста и дискурса / Титчер С., Мейер М., Водак Р., Веттер Е. ; пер. с англ. — Х. : Гуманитарный центр, 2009. — 356 с.
7. Greimas A.J. Semiotics and Language: An Analytical Dictionary / Greimas A.J., Courtés J. [Gen. editor A. Sebeok]. — Bloomington : Indiana University Press, 1979. — 409 p.
8. Hall S. Encoding / decoding / Stuart Hall // Culture, Media, Language: Working Papers in Cultural Studies, 1972–79 / [Ed. Stuart Hall et al]. — London : Hutchinson, 1980. — P. 128–138.
9. Miller C.R. Genre as Social Action / C.R. Miller // Quarterly Journal of Speech. — 1984. — Vol. 70. — P. 151–167.
10. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.semantic-knowledge.com
11. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.whitehouse.gov/1600/constitution>

REFERENCES

1. Andreichuk N.I. Zhyttievyi svit anhliitsia kintsia XV — pochatku XVII stolit u vymiri instytutsiinoho dyskursu (linhvosemiotychnyi analiz) [Life World of an Englishman of late XV — early XVII centuries in Terms of Institutional Discourse (linguosemiotical analysis)] : avtoref. dys. d-ra filol. nauk : spets. 10.02.04 «Hermanski movy» / Andreichuk Nadiia Ivanivna. — Odesa, 2013. — 36 s.
2. Bulygina T.V. Referent / T.V. Bulygina, S.A. Krylov // Lingvisticheskyi entsiklopedicheskyi slovar [Linguistic Encyclopedic Dictionary]. — M. : Sovetskaia entsiklopediia, 1990. — S. 410–411.
3. Denysiuk Yu.I. Zhanrova palitra amerykanskooho prezydentskooho dyskursu [Genre Palette of American Presidential Discourse] / Yu.I. Denysiuk. — Naukovyi visnyk Shkhidnoevropeyskoho nats. un-tu im. Lesi Ukrainky. — 2016. — № 16. — S. 96–102. — (Serii «Filolohichni nauky»).

4. Eco U. Otsutstvuiushchaia struktura. Vvedenie v semiologiiu [The Absent Structure. Introduction to Semiology] / Umberto Eco ; [per. A.G. Pogoniailo, I.G. Reznik]. — SPb. : TOO TK «Petropolis», 1998. — 432 s.
5. Ilin I.P. Diskurs / I.P. Ilin // Terminologiya sovremennogo zarubezhnogo literaturovedeniia (strany zarubezhnoi Yevropy i SShA) [The Terminology of Modern Literary Criticism Abroad (foreign countries of Europe and the United States)] : spravochnik / INION RAN. — M., 1992. — Vyp. 1: «Novaia kritika», strukturalizm, retseptivnaia estetika, narratologiya, dekonstruktivizm. — S. 49–50.
6. Titcher S. Metody analiza teksta i diskursa [Methods of Analysis of Text and Discourse] / Titcher S., Meyer M., Vodak R., Vetter E. ; per. s angl. — H. : Gumanitarnyi tsentr, 2009. — 356 s.
7. Greimas A.J. Semiotics and Language: An Analytical Dictionary / Greimas A.J., Courtés J. / Gen. editor A. Sebeok. — Bloomington : Indiana University Press, 1979. — 409 p.
8. Hall S. Encoding / decoding / Stuart Hall // Culture, Media, Language: Working Papers in Cultural Studies, 1972–79 / Ed. Stuart Hall et al. — London : Hutchinson, 1980. — P. 128–138.
9. Miller C.R. Genre as Social Action / C.R. Miller // Quaterly Journal of Speech. — 1984. — Vol. 70. — P. 151–167.
10. [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu : www.semantic-knowledge.com
11. [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu : <https://www.whitehouse.gov/1600/constitution>

LINGUISTIC PERSONALITY: MULTIPLICITY AND FAKE

Olena Gryshchenko,

Borys Grinchenko Kyiv University
Institute of Philology
13-B, Tymoshenko St, Kyiv, 04212
E-mail: o.hryshchenko@kubg.edu.ua

The article characterizes lingual personality in terms of aspects of multiplicity and fake. The understanding of lingual personality has recently acquired new interpretations. The notion gains new characteristics and aspects of study as a person appears to constantly undergo changes and transformations. Linguistic, social, political, economic, historical and other factors impact it.

Modern lingual personality is a multiple personality that lives in the real world but creates virtual worlds and spaces and manifests itself in different environments. Lingual personality becomes virtual, not real or fake and it is an 'actor' and participant in various discourse types. This results in changing its general psychological, linguistic, behavioral, communicative and other characteristics. Fake lingual personality has not been the subject of systematic study yet. Not much is known about the processes of fake discourse production, discourse processing and comprehension which could provide valuable insight into the notions of personality and lingual personality.

Modern communication technologies promote the emergence of virtual spaces, "floating worlds", "worlds of spectacle", "absent worlds" and "fake reality". Various ways and channels of communication transform face-to-face relationships, develop the domain of "absent presence", support the presence of "the multiplicity of truth" and thus allow every personality to express itself via linguistic styles and linguistic behavior.

Modern personality is involved in various discourse types including creolized ones (advertising discourse, medical discourse, political discourse, mass media discourse, behavioral discourse, game discourse, personological discourse, fake discourse, etc.) which reflect multiple nature of personality and facilitate multivariate manifestation of its linguistic styles, communicative and discursive competences.

Transformational processes in turn lead to the integration of alternative worlds which are created with the help of different kinds of codes, to the interaction of people, communities, ethnic groups and their cultures. In these conditions the worlds become quasi-real. In certain cases they turn into substitutes of the "primary" reality. In this context it is essential to focus on "fake" as a realia of existence of modern humanity.

FAKE has become an integral part of life. A great number of neologisms and word combinations appear in the media. A great number of things are represented as fake: fake name, food, world, smile, social media, mood, etc. A lot of them deal with a person: fake family, fake life, fake friends, fake personality, fake people; faker, fake maker. Fake linguistic personality is an 'actor' of fake discourse; it is a multiple, many-sided, split personality that is able and ready to produce fake discourse, process it and sometimes interact in it. This specific language of deception is oriented to manipulation. Further study of linguistic markers of deception and manifestations of fake is necessary.

Key words: *linguistic personality, personality, fake, multiplicity, fake linguistic personality, fake discourse, multiple personality.*

Грищенко О.В.

Мовна особистість: множинність та фейк

У статті схарактеризовано мовну особистість з погляду аспектів множинності та фейку. Уявлення про неї постійно змінюється та модифікується.

Сучасна мовна особистість — це множинна особистість, яка живе в реальному світі, але створює віртуальні світи та простори й проявляє себе у різному оточенні. Мовна особистість стає віртуальною, нереальною та фейковою; вона є актором та учасником різних типів дискурсу. Це призводить до змін загальних психологічних, лінгвістичних, поведінкових, мовленнєвих та інших характеристик.

Сучасні комунікаційні технології сприяють появі віртуальних світів, «плаваючих світів», «світів видовища», «відсутніх світів» та фейкової реальності. Різноманітні засоби та канали комунікації трансформують живе спілкування, розвивають сферу «відсутньої присутності», підтримують присутність «множинності правди». Таким чином вони дають можливість кожній особистості проявляти себе через лінгвістичні стилі та лінгвістичну поведінку.

Сучасна особистість залучена до різних видів дискурсу та креолізованих дискурсів (рекламного, медичного, політичного, масмедійного, поведінкового, дискурсу гри, персонологічного, фейк-дискурсу тощо), що відображає множинну природу особистості та сприяє різноманітним проявам її лінгвістичних стилів, комунікативній та дискурсивній компетенціям.

У сучасному світі формат ФЕЙК став невід'ємною частиною життя та реалією буття сучасного людства. У засобах масової інформації з'явилося безліч новоутворень. Фейкова мовна особистість є актором фейк-дискурсу. Це множинна (різнобічна, розщеплена) особистість, яка може створювати фейк-дискурс, передавати його та іноді взаємодіяти в ньому. Ця специфічна мова обману зорієнтована на маніпуляцію. Подальше вивчення лінгвістичних маркерів та проявів фейку є необхідним.

Ключові слова: мовна особистість, особистість, фейк, множинність, фейкова мовна особистість, фейк-дискурс, множинна особистість.

Грищенко Е.В.

Языковая личность: множественность и фейк

В статье охарактеризована языковая личность с точки зрения аспектов множественности и фейка. Представление о ней изменяется и модифицируется.

Современная языковая личность — это множественная личность, которая живет в реальном мире, но создает виртуальные миры и пространства и проявляет себя в разном окружении. Языковая личность становится виртуальной, нереальной и фейковой; она является актором и участником разных типов дискурса. Это приводит к изменениям общих психологических, лингвистических, поведенческих, речевых и других характеристик.

Современные коммуникационные технологии способствуют появлению виртуальных миров, «плавающих миров», «миров зрелища», «отсутствующих миров» и фейковой реальности. Разнообразные средства и каналы коммуникации трансформируют общение лицом к лицу, развивают сферу «отсутствующего присутствия», поддерживают присутствие «множественности правды». Таким образом они позволяют каждой личности проявлять себя посредством лингвистических стилей и лингвистического поведения.

Современная личность вовлечена в разные виды дискурса и креолізованые дискурсы (рекламного, медицинского, политического, масмедійного, поведенческого, дискурса игры, персонологического, фейк-дискурса и т.д.), что отображает множественную природу личности и способствует разнообразным проявлениям ее лингвистических стилей, комунікативной и дискурсивной компетенций.

В современном мире формат ФЕЙК стал неотъемлемой частью жизни и реалией бытия современного человечества. В средствах массовой информации появилось огромное количество новообразований. Фейковая языковая личность является актером фейк-дискурса; это множественная (разносторонняя, расщепленная) личность, которая может создавать фейк-дискурс, передавать его и иногда взаимодействовать в нем. Этот специфический язык обмана сориентирован на манипуляцию. Дальнейшее изучение лингвистических маркеров и проявлений фейка является необходимым.

Ключевые слова: языковая личность, личность, фейк, множественность, фейковая языковая личность, фейк-дискурс, множественная личность.

Even when it's fake, it's real.

Michael Sippey

Introduction

The notions of language and personality are interrelated. They are in the center of attention of not only linguistics and psychology but also different fields of study and branches of knowledge, viz. communicative linguistics, ethnolinguistics, cognitive science, linguistic culture, applied linguistics, pragmatics, discourse studies, personality psychology, etc. Linguistics and psychology enabled the appearance of psycholinguistics (or psychology

of language) that studies psychological and neurobiological factors that influence the way people acquire, use and understand language.

Every personality manifests itself in a number of environments which form, determine and reveal linguistic behavior of a particular person. Language use reflects human personality to a large degree. Use of language is usually studied in terms of the five-factor model of personality that distinguishes personality traits according to five basic dimensions. Still not

much is known about the processes of discourse production, discourse processing and comprehension which could provide valuable insight into the notions of personality and linguistic personality.

The main aim of this research is to characterize linguistic personality in terms of aspects of multiplicity and fake. The research is topical as modern linguistic personality that lives in the real world, can create virtual worlds and virtual spaces and accordingly manifests itself differently in these various environments. The topic of fake linguistic personality has not been the subject of systematic study yet.

Theoretical Background

The term “linguistic personality” was introduced by V. Vinogradov in 1930. Later it was developed by Yu. N. Karaulov in 1987. According to him, *linguistic personality* is a combination of skills and characteristics of a person which determine the way they create and understand speech events and texts. It includes 3 levels (semantic, linguo-cognitive, motivational) and is “a composite and multicomponent set of skills and abilities which make them ready to perform speech acts of various degrees of complexity. It is expressed in language (texts) and with the help of language” [3, 29, 38].

Attention of different researchers to the notion enabled the emergence of similar terms. *Speech personality* — is “a personality that has good oral and written communication skills and manifests itself on verbal-semantic, thesaurus and motivational-pragmatic levels” [1, 56].

A speech personality needs to acquire a communicative competence, so it is also a *communicative personality* that possesses a number of necessary for communication characteristics — motivational, cognitive, functional, etc. Communicative personality is a personality that has the ability to choose communicative codes which provide adequate understanding and transfer of information in certain situations. This notion implies characteristics which are connected with the choice of both verbal and non-verbal communication and mixed communication codes (F. S. Batsevich, V. I. Karasik, V. P. Konetska).

Linguistic personality manifests itself in discourse and reveals its ethnic, professional, age and gender characteristics. So, linguistic personality is also a *discursive personality* that is formed under the influence of communicative and cognitive factors. Discursive personality — is a “communicative personality that possesses a combination of individual communication strategies and tactics; cognitive, semiotic and motivational preferences which are formed in the processes of communication”. It is “a strong personality that has different kinds of knowledge — encyclopedic, linguistic, interactive and reveals ethnospecific, historical and cultural features” [5].

The aforementioned terms expand the meaning of linguistic personality focusing attention

of researchers on its different aspects and show the interest of linguists to the notion which is still topical. It is important to point out the necessity of a more extensive research into the study of personality as a subject of linguistic and speech activity. The essence of a person is multidimensional and it can't be reduced to the notion of ‘personality’, as “personality” and “linguistic personality” are the person's specific aspects. Modern personality is a multiple personality that lives in the real world and creates virtual space. Consequently, personality becomes virtual, not real or fake. This results in general psychological, linguistic, behavioral, communicative and other characteristics.

There are studies on news discourse processing (Teun van Dijk, 2004), discourse comprehension and discourse structures (Teun van Dijk, 1981); discourse, power, knowledge and deception (Teun van Dijk, 2013); deception in linguistic styles (Newman, Pennebaker, Berry & Richards, 2003); personality and language use in self-narratives (Hirsh & Peterson, 2009); the expression of personality in virtual worlds (Yee, Harris, Jabon & Bailenson, 2011); the language of personality according to the five-factor model (Saucier & Goldberg, 1996); deceptive communication (Miller & Stiff, 1993), etc. Not much is known about the processes of fake discourse production, discourse processing and comprehension [6;7] which could provide valuable insight into the notions of personality, linguistic personality and fake linguistic personality.

Methods

The following methods were used to conduct this research: method of scientific literature study (for critical analysis of theoretical works on the subject studied); descriptive method (to describe linguistic units, features and aspects of linguistic personality), discourse analysis (to analyze texts and conversations which represent various discourse types, to study creolized discourses and discursive characteristics of fake linguistic personality), intent analysis (to reconstruct intentions of a speaker that produces fake discourse), pragmatic analysis (to characterize and analyze different aspects of interaction between communicators in fake discourse), etc.

Results and discussion

The understanding of linguistic personality has changed and modified. The notion gains new characteristics and aspects of study in as much as the personality is in a constant process of change and transformation; linguistic, social, political, economic, historical and other factors impact on it.

Transformational processes in turn lead to the integration of alternative worlds which are created with the help of different kinds of codes, to the interaction of people, communities, ethnic groups and their cultures. In these conditions the worlds become quasi-real. In certain cases they

turn into substitutes of the “primary” reality. In this context it is essential to focus on “fake” as a realia of existence of modern humanity.

In our modern world FAKE has become an integral part of life. A great number of neologisms and word combinations with ‘fake’ appear in the media:

a fake event	fake honey	fake treatment	antifake
a fake product	fake drugs	fake jewellery	fake you
a fake name	fake science	fake sugar	fake ‘reality’
a fake effect	fake guns	fake talks	a big faker
a fake object	fake passports	fake conversations	fakerangements
a fake business	fake perfume	fake news websites	fake maker
a fake video	fake coins	fake Facebook fans	fake generator
a fake diploma	fake reviews	fake job ads	fake phobia
a fake format	fake emails	fake bank accounts	a fake war
a fake factory	fake checks	fake photographs	to fake war
a fake smile	fake food	fake environment	to fake illness
a fake version	fake traffic	fake highlights	to fake lives
a fake profile	fake presidents	fake ransomware	to fake the world
a fake story	fake medicine	fake phone calls	to fake death
a fake look	fake PhD	fake phoning	to fake eyebrows
a fake wedding	fake polo	fake contacts	to fake eyes, lips
a fake book	a fake race	a fake location	to fake feelings
a fake rain	fake goods	fake followers	to fake thoughts
a fake mood	fake history	a fake life	to fake opinions
a fake message	a fake address	fake blood	to fake being okay
a fake death	a fake text	fake police	to fake a smile
a fake voice	a fake zip code	a fake scandal	to fake the language
a fake promise	fake reasons	fake social media	to fake confidence
fake identity	fake elegance	a fake game	to fake one’s death
a fake family	a fake world	fake money	a fake terror

A lot of them deal with a person — *fake you, fake friends, fake personality, fake people, faker*. So, ‘fake’ format has substituted real things, actions and feelings. A person becomes a ‘producer’ of fake and a participant in fake discourse and other discourses which promote the processing of fake. The study of lying and deception in language and discourse should be concentrated on linguistic behavior of fake-makers, linguistic markers of lie, linguistic profiles of deception and structures of fake discourse [2; 7; 9].

Modern personality is involved in various discourse types and creolized discourses (advertising, medical, political, mass media, argumentative, gender, ecological, economic, educational, behavioral,

personological, game discourse, news discourse, manipulation discourse, virtual, fake discourse, trolling discourse, etc.) which reflect multiple nature of personality and facilitate multivariate manifestation of its linguistic styles, communicative and discursive competences.

In 1948 Harold Lasswell introduced his communication model (classical, linear model) which is still known as the most influential communication model. It includes 5 essential elements: **sender** → **message** → **channel** → **receiver** → **effect**. It is still topical as nothing has changed greatly except for the inside structure and essence of the elements (or components) **sender**, **channel** and **receiver** which

changed simultaneously and influenced each other significantly.

The character of the addressee-addresser relationships has altered a lot. They create and use various channels of communication and modify their interaction accordingly. Modern channels of communication in turn affect the interaction between the sender and the receiver and the way messages are transmitted.

The component **channel** has developed a lot as there are so many ways people can communicate nowadays due to modern communication technologies — on the Internet (emails, Skype, Viber, ICQ) and with the help of mobile phones, not to mention various forms of print technology. These channels of communication impact on the way the sender and the receiver interact with each other, produce and comprehend information, produce discourse, process knowledge and understand it. Some of them enable the development of monological forms of communication, some — dialogical, some — both forms.

Together with other technologies (TV, radio, recordings) they promote the popularity of monological communication or monological presence which modify face-to-face communication and relationship. The addresser and the addressee are present and absent at the same time. They may be not acquainted with each other, they usually can not see each other, they may well have not real names (fake names) and occupations but they are involved in the process of communication in the domain of “absent presence” [8].

They insinuate people into the world of ‘real’, full of presence communication but, at the same time, bring to not real, virtual worlds. Computer-mediated communication promotes the emergence of “floating worlds”, “worlds of spectacle”, “absent worlds”

[8;10], virtual spaces and fake reality. Various ways and channels of communication transform face-to-face relationships, develop the domain of “absent presence”, support the presence of “the multiplicity of truth” [4] and thus allow every personality to express itself via linguistic styles and linguistic behavior.

In fake discourse (and also trolling discourse) intentions of the addresser differ much. Such kind of communication is not oriented to cooperation and communicative success. Basic maxims are violated: the maxim of quality (in fake discourse information is not real but is fabricated in order to manipulate; deception / lie is presented in the form of knowledge), the maxim of quantity (the speaker’s contribution is often not informative and depends on the intentions), the maxim of relevance (contributions do not always relate to the purposes of the exchange), the maxim of manner (contributions may be not orderly and brief, there is obscurity and ambiguity and even evident fake information; communication is deceptive). A wide range of deceptive practices and ways of fake production appear.

Conclusions

The study of modern linguistic personality focuses on the aspects of multiplicity and fake which give a considerable insight into linguistic personality and fake linguistic personality.

Fake linguistic personality is an ‘actor’ of fake discourse; it is a multiple, many-sided, split personality that is able and ready to produce fake discourse, process it and sometimes interact in it. This specific language of deception is oriented to manipulation. Further detailed study of linguistic markers of deception and manifestations of fake is necessary.

REFERENCES

1. Batsevych F.S. Ukrainsko-rosiiskiy slovnyk terminiv mizhkulturnoi komunikatsii [Ukrainian-Russian Dictionary of Intercultural Communication Terms] / F.S. Batsevych, G.Yu. Bogdanovych. — Saki : PP «Pheniks», 2011. — 284 s.
2. Deik T.A. Diskurs i vlast: Rerezentatsiia domonirovaniia v yazyke i kommunikatsii [Discourse and Power: Representation of Dominance in Language and Communication] / T.A. van Deik. — M. : Knizhnyi Dom «LIBROKOM», 2013. — 344 s.
3. Karaulov Yu.N. Russkii yazyk i yazykovaya lichnost [Russian language and linguistic personality] / Yu.N. Karaulov. — M. : Nauka, 1987. — 263 s.
4. Pocheptsov G. Segodniashnii mir stolknulsia s novoi tekhnologiei — «mnozhestvennostiu pravd» [Electronic source] / G. Pocheptsov // Hvyliia. — September 11, 2016. — Available at : <http://hvyliya.net/analytics/tech/y-mir-stolknulsya-s-novoy-tehnologiy-mnzhstvennostyu-pravd.html>. — Access date: 15.09.2016.
5. Sinelnikova L.N. Nauchnyi kontsept «diskursivnaia lichnost» kak epistemologicheskaiia zakonomernost [Scientific Concept “Discursive Personality” as an Epistemological Principle] / L.N. Sinelnikova // Nauk. zap. Lihan. nats. un-tu im. T. Shevchenka. Ser. «Filol. nauky»; Nauk. prostir dyskursolohii: retrospektyvno-prospektyvnyi vymir : zb. nauk. pr. — Luhansk : «LTaras Shevchenko NU», 2011. — № 1(33). — S. 198–199.
6. Dijk T.A. Discourse Studies and Education [Electronic source] / T.A. van Dijk // Applied linguistics. — 1981. — Available at : <http://www.discourses.org/OldArticles/Discourse%20studies%20and%20education.pdf>. — Access date: 10.06.2016.

7. Dijk T.A. Knowledge and News [Electronic resource] / T.A. van Dijk // Revista Canaria de Estudios Ingleses 49. November 2004. — Available at : <http://www.discourses.org/OldArticles/Knowledge%20and%20News.pdf>. — Access date: 05.06.2016.
8. Gergen K.J. Cell Phone Technology and the Challenge of Absent Presence [Electronic source] / Kenneth J. Gergen // Perpetual Contact: Mobile Communication, Public Talk, Private Performance. — Cambridge University Press, Cambridge, 2002. — P. 227–241.
9. Newman M.L. Lying Words: Predicting Deception from Linguistic Styles [Electronic journal] / Matthew L. Newman, James W. Pennebaker, Diane S. Berry, Jane M. Richards // Personality and Social Psychology Bulletin. — May 2003. — Available at : <http://www.discourses.org/OldArticles/Discourse%20studies%20and%20education.pdf>. — Access date: 01.06.2016.
10. Yee N. The Expression of Personality in Virtual Worlds [Electronic journal] / N. Yee, H. Harris, M. Jabon, J.N. Bailenson // Social Psychological and Personality Science. — 2011. — Available at : <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.363.7230&rep=rep1&type=pdf>. — Access date: 20.05.2016.

CONVERSATIONS AMONG FRIENDS: REFLECTING GENDER SOCIAL NORMS

Galyna Tsapro,

Borys Grinchenko Kyiv University
18/2 Bulvarno-Kudriavska St, Kyiv, 04053
E-mail: g.tsapro@kubg.edu.ua;

Tetiana Kychan,

Borys Grinchenko Kyiv University
18/2 Bulvarno-Kudriavska St, Kyiv, 04053
E-mail: tetiana.kychan@kubg.edu.ua

The article studies gender differences in speech in the sitcom series "Friends". The research focuses on the topic choice made by characters. The dialogue discourse under study is interpreted and subdivided into minimal conversational fragments. The conversation topics are considered in three groups: conversation between two female friends, conversations between two male friends and conversation in the mixed sex group. To study gender peculiarities of the conversation among friends the following methods have been applied: discourse analysis, context-interpretation analysis and conversational analysis — the combination of these analyses is used to study the dialogue discourse with the aim to select, mark and separate minimal dialogue fragments for further gender topic research; comparative method is used to compare topics in three groups of characters: F-F (homogender conversation between women), M-M (homogender conversation between men), M-F (heterogender conversation between a man and a woman).

Television series are marked by a number of particular features: regularity of broadcasting, stable plot unfolding, length, recurrence of some plot lines. Furthermore, series are in an advantageous position if compared with any other television product due to their unique relations with the viewers. Television series are considered to be an impactful instrument of reaching the audience and one of the primary sources of giving information to those who watch. Being the mass culture outcome, series express the spirit of the contemporary society, have enormous ability to effect emotional reaction and simultaneously and to moderate (weaken, reduce) rational perception of the reality. Moreover, series create the peculiar picture of the world which is immensely different from everyday routine life. Besides, due to series the audience is given some new experience. Furthermore, present-day films focus on the future norms of the society more than reflecting the past ones; they create and introduce new vision of social norms and stereotypes.

Gender is studied as a set of physical, psychological, behavioural features that are expected from the corresponding gender in the society, in other words it is the blending, mixture or cooperation of sex and social status of a personality. The sitcom "Friends" has created a particular image about young people's life implying clearly that women might be seeking more independence than it is usually depicted in fiction stories and movies. The series has been forming a public perception of friendship in the modern society stressing the fact that friendship is possible not only between friends of the same sex but of the opposite as well. This idea is rather revolutionary. In huge megalopolises when people feel more and more lonely the idea of someone you can talk to, someone you can share your feelings with and simply spend time and talk about whatever is supported and developed in the series. The idea is that you can make friends and enjoy relationships not only with the friends of the same sex.

Recent research on everyday dialogues has revealed that five broad topic areas can be identified: people and relationships, work and money, leisure activity, appearances and personal traits of character, and social issues such as current events, politics, sport.

Social roles in films may accentuate dynamics of changes in the society. Generally, according to social stereotypical patterns, girls should be taught to wash clothes, to separate clothes, to be aware of similar things. On the contrary, in the series "Friends" male character Ross teaches his female friend Rachel how to deal with her clothes. It creates a certain comic effect in the scene. On the other hand, it reflects possible true-to-life situations and in its turn makes the audience accept the new variant of social roles when young men do know how to do the chores and young girls have no idea about it.

Analyzing conversation discourse of the series "Friends", 81 fragments of minimal dialogue part have been singled out for the study: 36 fragments of conversation between female friends, 15 fragments between male friends and 30 fragments between a male friend and a female friend.

The topic variation is presented with the biggest proportion of talks about people and relationships: 63.9 % of all conversations between female friends, 73.3 % between male friends and 66.7 % between a male friend and a female friend.

Topic choice in the comedy mostly concerns relationships. Topic choice suggested in comedies mainly concerns relationships. The explanation is determined by the aim of the series to entertain the audience instead of speaking about job or money problems.

The aim of the further research is studying gender conversational topics in series demonstrating friendship of middle aged generation representatives paying attention to the sitcoms made in Ukraine which will enable the researchers to make a comparative analysis of gender topic choices in different cultures.

Key words: gender, dialogue, social stereotypes, topic choice, situational comedy.

Цапро Г.Ю., Кичан Т.О.

Розмови серед друзів: відображення гендерних соціальних норм

Стаття присвячена вивченню гендерної специфікації мовленнєвої поведінки друзів на матеріалі американської молодіжної ситуативної комедії «Друзі». Розвідка загалом сфокусована на тематичному виборі героїв серіалу та відповідному зображенні гендерних стереотипів у діалогах, що подаються зі зміщенням гендерних соціальних ролей з метою створення комедійного ефекту. Вибрана тематика персонажів в основному варіюється у межах «Люди і особистісні відносини», «Зовнішність і особисті якості», «Робота і гроші», «Відпочинок», зі значною перевагою обговорення стосунків між людьми представниками обох статей, що відображає інтереси молодого покоління незалежно від гендерної приналежності.

Ключові слова: гендер, діалог, соціальні стереотипи, тематичний вибір, серійна ситуативна комедія.

Цапро Г.Ю., Кичан Т.А.

Разговоры среди друзей: отображение гендерных социальных норм

Статья посвящена изучению гендерной специфики речевого поведения друзей на материале американской молодежной ситуативной комедии «Друзья». Исследование в целом сфокусировано на тематическом выборе героев сериала и соответствующем изображении гендерных стереотипов в диалогах, которые подаются со смещением гендерных социальных ролей с целью создания комедийного эффекта. Тематика персонажей в основном варьируется в рамках «Люди и личностные отношения», «Внешность и личные качества», «Работа и деньги», «Отдых» со значительным перевесом обсуждения отношений между представителями обоих полов, что отображает интересы молодого поколения независимо от гендерной принадлежности.

Ключевые слова: гендер, диалог, социальные стереотипы, тематический выбор, серийная ситуативная комедия.

Introduction

In several influential books on conversation and gender [5; 11] it was assumed that men and women talk differently, use different conversational styles and explanations of the differences in speech behaviour were provided. In this article we aim at studying how these gender differences in speech are filmed by series makers, thus creating and supporting the stereotypical images of male and female speech behaviour. We are going to mainly concentrate on the choice of conversational topics and see that this choice is gender biased.

Theoretical Background

Television series are characterized by a set of specific features such as regularity of broadcasting, stability in the plot development, repetition of several plot lines, duration; at the same time they are in a privileged position compared with other television products, as series form their specific relations with the audience. According to Professor G. Pocheptsov [1], nowadays series have become almost one of the main sources of informing the audience. Series, being a product

of mass culture and consequently representing the spirit of the modern society, has a great potential power to provoke emotional reaction, and simultaneously to lessen rational perception of the reality. Series create the specific picture of the world that differs tremendously from everyday routine life. So this is the main factor that as well as in the motion pictures attracts the spectators giving them some new experience. Modern films are more likely to be oriented on the future norms of the society than to reflect the past ones, they create and initiate new vision of social norms and stereotypes.

“Dialogue as discourse is characterized by a fundamental structural principle; it is interactive and interactional. It is a mode of speech exchange among participants, speech in relation to another’s speech and not merely the verbal expression of one character or actor’s ‘part’” [8, 1].

Researches on dialogues in everyday life have revealed that five broad topic areas can be identified: people and relationships, work and money, leisure activity, appearances (encompassing both personal

appearance and building decor), and issues (such as current events and politics) [2, 6].

Gender is studied as a set of physical, psychological, behavioural features that are expected from the corresponding gender in the society, in other words it is the blending, mixture or cooperation of sex and social status of a personality.

There are several approaches to gender study:

1) dominance approach treats women as a minority group that lacks power in the society and men's speech is considered to be as the norm in the society and women's speech is perceived as deviation from the norm, the language is made by men and for men;

2) cultural approach states that men and women are brought up in different socio-cultural groups and thus there are differences in communication styles of two sexes [12];

3) performative approach studies gender on the basis of speakers' communicative strategies which means that speakers create their social gender depending on their communicative aim and desire to sound feminine or masculine [4];

4) Community of Practice approach shows that gender is acquired while practicing the language in the society and learning to achieve the desired effect [9];

5) postmodernist approach does not concentrate on differences in speech of men and women but on linguistic choices of a speaker [3; 7].

Methods

To study gender peculiarities of the conversation among friends the following methods have been applied: discourse analysis, context-interpretation analysis and conversational analysis — the combination of these analyses is used to study the dialogue discourse with the aim to select, mark and separate minimal dialogue fragments for further gender topic research; comparative method is used to compare topics in three groups of characters: F-F (homogender conversation between women), M-M (homogender conversation between men), M-F (heterogender conversation between a man and a woman).

Results and Discussion

The sitcom "Friends" has created certain image of young people's life implying clearly that friendship among men and women is possible and that women might be seeking more independence than they usually depicted in fiction stories and movies.

"*Friends* is about the idea that friendship between a man and a woman can be just as rewarding as a romantic relationship, a possibility rooted in the equality of the sexes. Believe it or not, this was a pretty revolutionary idea at the time. And more than 20 years after its premiere, *Friends* represents one of the best portrayals of the messy, complicated, beautiful reality of modern relationships between men and women" [6].

The sitcom managed to show a real picture of young people's everyday life though it is necessary

to mention that a picture will always be a fiction reproduction of real life situations.

"Have you noticed how much time friends seem to have on their hands? The six young friends in NBC's "Friends" seem to have nothing but time — the time they spend hanging out together in a cohort's apartment, or at one of those coffee shops that are popping up all over TV. And what do they do? They talk, of course. They sit around and discuss secret dating language... They talk through complicated life crises... In short, they do what friends do, only they do more of it more often. Too often actually" [10].

Social roles in the film may state dynamism of changes in the society. Thus due to social stereotypical norms girls should be taught how to do the laundry, how to separate clothes and, surely, be familiar with new washing power and things like that. On the contrary, in the series "Friends" male FRIEND character Ross teaches his female friend Rachel how to deal with her clothes. It creates a certain comic effect in the scene. On the other hand, it reflects possible true-to-life situations and in its turn makes the audience accept the new variant of social roles when young men do know how to do the chores and young girls have no idea about it.

Ross: Okay. Let's do laundry.

Rachel: That was amazing! I can't even send back soup.

Ross: Well, that's because you're such a sweet, gentle... Do you? Do you? Oh, hey. You must need detergent.

Rachel: What's that?

Ross: Uberweiss. It's new. It's German. It's extra tough! Rach, are you gonna separate those?

Rachel: Oh, God. Am I being a total laundry spaz? Am I supposed to use one machine for shirts and another for pants?

Ross: Have you never done this before?

Rachel: Well, not myself. But I know other people that have. Okay. You caught me. I'm a laundry virgin.

Ross: Don't worry. I'll use the gentle cycle. Basically, you wanna use one machine for all your whites. A whole other machine for your colors. And a third for your... delicates. That would be your bras... and your underpanty things.

Rachel: These are white cotton panties. Would they go with whites or with delicates? That would be a judgment call.

(Season 5 (1), 12:44)

The conversation between the two male friends discussing possible Ross' date with Rachel in the laundry sounds comic and resembles the way girls usually discuss their preparation for the date only with the reverse depiction of men's version of it.

Ross: Hold on a sec. You need to not touch any of those. Okay, bye. Monica's not coming. It's just gonna be me and Rachel.

Chandler: Hold on, camper. You've thought this through?

Ross: It's laundry. The thinking-through is minimal.

Chandler: Just you and Rachel? Just you two? This is a date. You're going on a date.

Ross: Uh-uh.

Chandler: Uh-huh. I haven't done that in a while.

Ross: Is it a date if she doesn't know?

Chandler: Yes, absolutely. Saturday night, all rules apply.

Ross: What are you saying? I should shave again? Pick up some wine?

Chandler: Well, you may wanna rethink the dirty underwear. It's the first time She'll see your underwear. You want it dirty?

Ross: No.

Chandler: And the fabric softener?

Ross: Okay, now what is wrong with my Snuggles? What? It says I'm a sensitive, warm kind of guy. You know, like a little fuzzy bear. I'll pick something else up.

Chandler: There you go.

(Season 5 (1), 7:23)

Sharing secrets is natural for friends. The conversation is between two female friends. Rachel starts the talk with Monica offering the topic about personal relationships and she reveals her secret of dating with the boy Monica liked in high school. It sounds as if it has been torturing her for years, but the real reason for this is her desire to find something out about Monica's relationship with Chandler. As Monica has no hints about Rachel's interest, she cannot get the gist of the talk; so, Rachel has to go straight ahead and tell Monica about her overhearing the conversation on the phone. The comic part is that Rachel does not listen to the end of the talk and while speaking to Monica she is still in her fantasies about her two friends' possible relationships.

Rachel: I have to tell you something that I've never admitted. In high school, I made out with James even though I knew you liked him. That feels so good to get off my chest. Okay, you go.

Monica: My turn? What are you talking about?

Rachel: I know about you and Chandler. I overheard you on the phone the other day. You said, "I'll tell Rachel I'm doing laundry

for a couple of hours." And he said, "Laundry? Is that my new nickname?" And you said: "You know what your nickname is, Mr. Big."

Monica: You're writing yourself a little play there, Rach. Let me know how it turns out.

Rachel: I wouldn't know, because I got so freaked out I hung up the phone.

Monica: Well, if you had kept listening... you would have heard me call him Mister... Bigot. Mr. Bigot. He tells the most racist jokes.

Rachel: All right. So that's it. There's nothing going on between you and Chandler?

Monica: Me and Chandler?

(Series 12, 12:20)

The topic of personal relationships is common for friends, but it is expected to be discussed between the friends of the same sex. Rachel is complaining to Ross about her splitting up with an Italian man and Ross finds the right words to comfort her. He sounds like any girl would sound in this situation. Rachel is so upset that she even seeking a bit of sympathy says unpleasant things to Ross but later she appreciates his being nice to her.

Ross: You all right?

Rachel: I've been better. I don't believe this. I wasn't supposed to care about this guy. It was just supposed to be this big, fun, Italian thing. Someday I could look back and say, "That was a big, fun, Italian thing." It wasn't supposed to feel like this when it was over.

Ross: Come here. Listen... you deserve so much better than him. I mean, you... should be with a guy who knows what he has when he has you. What?

Rachel: I'm so sick of guys! I don't want to look at or think about another guy. I don't even want to be near another guy. Ross, you're so great.

(Series 12, 20:12)

Analyzing conversation discourse of the series "Friends", 81 fragments of minimal dialogue part have been singled out for the study: 36 fragments of conversation between female friends, 15 fragments between male friends and 30 fragments between a male friend and a female friend.

The topic variation is presented with the biggest proportion of talks about people and relationships: 63.9 % of all conversations between female friends, 73.3 % between male friends and 66.7 % between a male friend and a female friend (See Table 1).

Table 1

Topic	F—F	M—M	F—M
People and relationships	23	11	20
Work and money	2	—	—

Appearance and personal characteristics	4	4	5
The chores, everyday routine	3	—	3
Leisure activities	4	1	—
Pets	—	—	2
Total	36	15	30

The friends almost do not discuss work and money or leisure activities. Such topic choices do not correspond to the results of studies that present real life conversations.

Conclusions

The study on gender and conversation among friends has presented the topic choice made by friends in the sitcom. As any motion picture the series reflects the reality of everyday life. The topic

choice in the comedy is mostly about relationships. Such choice can be explained by the fact that the aim of the series is to entertain the audience and not to speak about money problems or problems at work. Further research will be aimed at studying gender conversational topics in series depicting friendly relationships of a middle aged generation and also studying sitcoms made in Ukrainian that will enable to compare gender topic choice in different cultures.

REFERENCES

- Pocheptsov, G. (2014). Teleserialy uderzhivaiut kartinu mira, kotoraiia sushchestvenno otlichaietsa ot obydennoi [Series Creates the World Image that Differs Greatly from Everyday Life]. <http://resistance.today/workshop/4938-7-777-77-54.html>
- Bischoping, K. (1993). Gender Differences in Conversation Topics, 1922–1990. In *Sex Roles*, 28 (1/2). https://www.academia.edu/21343605/Gender_differences_in_conversation_topics_1922_1990
- Cameron, D. (2011). Political Correctness: A History of Semantics and Culture by Geoffrey Hughes. *Journal of Sociolinguistics*, 15 (3), 405–409.
- Cameron, D. (1997). Theoretical Debates in Feminist Linguistics: Questions of Sex and Gender. In *Discourse and Gender*. Thousand Oaks : Sage, 21–36.
- Conversation and Gender. (2011). Ed. Speer S. A., Stokoe E. Cambridge: Cambridge University Press.
- 'Friends' Wasn't Just Great TV — It Was a Blueprint for Modern Relationships. (2015). <https://mic.com/articles/109844/friends-wasn-t-just-great-tv-it-was-a-blueprint-for-modern-relationships#.PFdPdDEkt>
- Heiko, M. (2010). Postmodernist conceptualization of Gender. In *Language, Gender and Sexual Identity*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 47–49.
- Herman, V. (2005). Dramatic Discourse. Dialogue as Interaction in Plays. N.Y.: Roulledge.
- Holmes, J., Meyerhoff, M. (1999). The Community of Practice: Theories And Methodologies in Language and Gender Research. *Language in Society*, 28 (2), 173–183.
- Six 'Friends' Sittin' around, Talking. (1994). In *Pittsburg Post-Gazette*. <https://news.google.com/newspapers?id=IYwNAAAIAIAJ&sjid=yM8DAAAIAIAJ&pg=3371,4064656>
- The Handbook of Language, Gender and Sexuality. (2014). Ed by Ehrlich S., Meyerhoff M., Holmes J. Oxford, Cambridge: Blackwell.
- Trudgill, P. (1992) *Introducing Language and Society*. London: Penguin Books.

«МОРАЛІЗАТОРСЬКА» КАЗКА ЯК ОСОБЛИВИЙ ПІДЖАНР ФРАНЦУЗЬКОЇ АВТОРСЬКОЇ КАЗКИ

Чайківська Г.С.,

Київський національний університет ім. Тараса Шевченка,
вул. Володимирська, 60, м. Київ, 01033
E-mail: galina_teslyuk@ukr.net

У статті висвітлено передумови та основні причини виникнення піджанру «моралізаторської» казки у французькій літературі. Розглянуто ключове прагматичне навантаження цих творів, особливості відтворення картини світу, характерні художні та стилістичні засоби, здійснено аналіз композиційної, архітектонічної та наратологічної структур цього піджанру. Висвітлено особливості персонажної структури, виведено ключову нарративну схему, типову для «моралізаторської» казки. Аналіз піджанру здійснено на матеріалі творів Жана-Франсуа Мармонтеля та Еріка Ромера, які є основними представниками французької «моралізаторської» казки.

Ключові слова: «моралізаторська» казка, французька авторська казка, мораль, Жан-Франсуа Мармонтель, Ерік Ромер, художньо-стилістичні засоби, нарративна структура.

Чайкивская Г.С.

«Морализаторская» сказка как особенный поджанр французской авторской сказки

В статье освещены предпосылки и основные причины возникновения поджанра «морализаторской» сказки во французской литературе. Рассмотрены ключевые прагматические нагрузки этих произведений, особенности воспроизведения картины мира, характерные художественные и стилистические приемы, осуществлен анализ композиционной, архитектурной и нарратологической структур поджанра. Освещены особенности персонажной структуры, выведена ключевая нарративная схема, типичная для «морализаторской» сказки. Анализ поджанра осуществлен на материале произведений Жана-Франсуа Мармонтеля и Эрика Ромера, которые являются основными представителями французской «морализаторской» сказки.

Ключевые слова: «морализаторская» сказка, французская авторская сказка, мораль, Жан-Франсуа Мармонтель, Эрик Ромер, художественно-стилистические приемы, нарративная структура.

H. Chaikivska

“Moralistic” tales as a particular subgenre of the French author’s tale

The article discusses fundamental premises and key reasons for the appearing of the “moralistic” tales subgenre in the French literature, the principal pragmatic function of these works, the peculiarities of the respective worldview’s representation, characteristic lingual and stylistic means used for the text formation as well as the analysis of the compositional, architectonic and narratologic structures of the subgenre. The major differences between the first examples of the “moralistic” tales by Jean-Francois Marmontel and the next stage of the French author’s tales subgenre development, tales by Eric Romer, are analyzed in the article, provided these authors are the main representatives of the subgenre in the French literature. Special attention is paid to the analysis of the universal elements in the narratologic model of the French “moralistic” tales.

Key words: “moralistic” tale, French author’s tale, moral, Jean-Francois Marmontel, Eric Romer, Stylistic means, narratologic structure.

Французька авторська казка є не лише легким розважальним жанром. Адже вона від часу свого зародження відображає плин соціального та культурного життя народу, служить засобом вираження ідеологічних позицій автора, політичних переконань, несе важливу морально-етичну прагматику. Жанр змінюється із плином художньо-літературних тенденцій і розвивається у формах нових піджанрів. **Актуальність** вибраної теми визначається загальною спрямованістю сучасних мовознавчих

досліджень на розробку теорії жанрів, аналізу різножанрових текстів з погляду лінгвостилістичного, наратологічних, архітектонічних підходів.

Попереднє вивчення наукових праць засвідчило, що загалом увага приділялась багатобічному дослідженню окремих творів чи стилістики конкретних авторів, що працювали у цьому чи інших близьких піджанрах французької авторської казки. Наприклад, творчість Еріка Ромера вивчала французька літературознавець Маріон Відаль

[12], Мішель Белло-Антоні [1], авторський стиль Дені Дідро — сучасні дослідники Майкл О'Деа [9], Люсет Пероль [10], а Жан-Франсуа Мармонтель був не лише автором «моралізаторських» казок, а й теоретиком цього піджанру. Проте серед вітчизняних наукових розробок ми не знайшли досліджень, присвячених комплексному аналізу французької «моралізаторської» казки, які б вивели ключові риси лінгвостилістичної, архітектонічної структур, наратологічні універсалії цього піджанру. Саме це і визначило **мету** нашої статті.

Для здійснення цього дослідження було використано такі методи: *лінгвістичного спостереження* для осмислення особливої природи французької «моралізаторської» казки; *зіставний*, щоб продемонструвати відмінності між піджанрами французької авторської казки та виокремити риси «моралізаторської» казки. Для опису лінгвостилістичних та наратологічних особливостей казок ми застосовуємо *лінгвостилістичний, наратологічний* методи, а *описово-аналітичний* — з метою узагальнення та систематизації отриманих результатів.

Поява «моралізаторської» казки у французькій літературі зумовлена культурним та соціальним контекстом. Другу половину XVIII ст. характеризують як епоху, коли роман втрачає свої позиції; опис вад людського характеру вже не був у моді [1, 80]. Під терміном «моралізаторські казки» ми об'єднали твори написані у дві різні епохи, що демонструють належність до цього жанрового різновиду. У другій половині XVIII ст. це були казки Жана-Франсуа Мармонтеля, якого вважають «творцем і майстром жанру» [1, 79], та Еріка Ромера, написані у другій половині XX ст. Зазначимо, що казки Дені Дідро є дотичними до поезики та стилістики «моралізаторських» казок й у багатьох аспектах збігаються з ними, проте ми їх виділяємо як особливе утворення в межах жанру французької авторської казки, класифікувавши на рубежі «моралізаторського» і філософського піджанрів.

Ж.-Ф. Мармонтель опублікував свої перші твори у фельетоні «*Mercure de France*» у період між 1755 та 1759 рр. А його збірка «*Nouveaux Contes Moraux*», написана у 1790–1792 рр., була опублікована лише посмертно у 1801 р. Твори письменника та режисера Е. Ромера, опубліковані у збірці «*Six contes moraux*» (1974), набули широкої популярності лише тоді, коли були екранізовані між 1962 і 1972 рр. Зазначимо, що його «моралізаторські» казки вийшли друком як повноцінні художні твори, а не як сценарії фільмів.

Жанр авторської казки є досить неоднозначним за своєю номінацією і, крім того, за мораллю, яку дає. Проаналізуємо позиції авторів, які вибрали саме «моралізаторську» казку для оформлення своїх ідей. Наприклад, Ж.-Ф. Мармонтель у «*Préface*» до першого тому своїх казок зазначає:

«*J'ai tâché partout de peindre ou les mœurs de la société ou les sentiments de la nature; et c'est ce qui m'a fait donner à ce recueil le titre de Contes Moraux*» [5, 11–12]. А Е. Ромер, аргументуючи назву своєї збірки казок, вказує: «*Une des raisons pour lesquelles ces contes se disent "moraux", c'est qu'ils sont dénués d'actions physiques: tout se passe dans la tête du narrateur*» [11, 12]. Отже, прямого моралізаторства та духовно-етичних настанов для читача у цих творах немає, саме тому ми вирішили взяти «моралізаторство» у назві піджанру в лапки. Письменники присвячують казки вивченню тогочасних звичаїв та моралі поведінки, особливостям суспільних відносин, не перенавантажуючи твори вузьким дидактизмом. Ж.-Ф. Мармонтель концентрується на вивченні суспільних звичаїв, а Е. Ромер зупиняється на психологічному зображенні персонажів у їхніх відносинах з іншими та силі уяви. Проте ці казки об'єднує те, що вони описують особливості поведінки людини і висловлюють міркування про її сутність.

У цих творах прагматична ціль дещо відходить від традиційної для жанру казки — не давати настанови, а висловлювати моралізаторство, розмірковування, що не завжди є етично виправдано, можливо піддавати сумніву загальноприйнятій моральній цінності. Можемо також констатувати повернення до етимології. Так, прикметник *moral* походить від лат. *mores*, а від останнього є похідними слова *mœurs* і *morale* [3, 417]. Отже, першочергово бачимо роздвоєння значення, що прямо відображено на різній тематиці аналізованих творів. Лише для Ж.-Ф. Мармонтеля характерна різноплановість казок, зібраних під однією назвою: серед перших 23 тільки 2 мають таку жанрову номінацію від самого початку, а інші — або не мали конкретної номінації, або ж були підписані «*anecdote*», «*historiette*». Як зазначає сучасна французька дослідниця М. Белло-Антоні, ці твори стають «моралізаторськими», коли досягають популярності [1, 83]. У свою чергу, Е. Ромер дасть їм підзаголовок «*Roman*», «щоб бути впевненим у літературному визнанні» [1, 173].

Проте стверджувати, що у «моралізаторських» казках дидактичний момент відсутній, не слід. Мораль у цих творах є легка, дещо штучна [1, 82]. Сам засновник піджанру Ж.-Ф. Мармонтель не бачить в основі цих творів моралі, проте і не заперечує її наявність: «*Quant à la moralité, quoiqu'on n'en fasse pas au conte une loi rigoureuse, il doit pourtant avoir son but, s'y diriger et y atteindre*» [8, 303].

Отже, у другій половині XVIII ст. із творчістю Ж.-Ф. Мармонтеля в літературу входить «моралізаторська» казка — новий піджанр французької авторської казки, що відродився у XX ст. у творах Еріка Ромера, а в Д. Дідро набув нових рис, притаманних його авторській стилістиці.

Задля розуміння прагматичного навантаження творів цього піджанру, розглянемо особливості

відтворення картини світу та художні засоби у «моралізаторських» казках. Друга половина XVIII ст. ще більше віддаляється від традиційного бачення жанру казки, який повинен навчати своїм прикладом для наслідування. «Мораліте» стає факультативним і відходить на другий план у «моралізаторських» казках, воно вже не виділене архітектонічно, як у чарівних казках кінця XVII ст.

У центрі «моралізаторських» казок XVIII ст. стоять морально-етичні питання, які вирішує у своєму житті людина, зокрема проблема відносин між протилежними статтями та почуття кохання. Ж.-Ф. Мармонтель у своїх творах переходить від опису тогочасної суспільної моралі до прославляння позитивних, «правильних» норм поведінки та спілкування у суспільстві. Таку тематику його казок можна пояснити єдиним покликанням мистецтва — необхідністю морального виховання: «*On peut expliquer ce choix de thèmes par le désir de défendre les idées largement répandues vers 1750, selon lesquelles il n'est d'autre salut pour l'art que dans la voie de l'éducation morale*» [1, 81].

Ідеї та вихідні позиції «моралізаторської» казки еволюціонують до валоризації особистості, нової концепції людської моралі. Ж.-Ф. Мармонтель розвиває у своїх творах ідеї соціальної моралі: герой на певний час заплутується у проблемах і завдяки втручанню мудрого досвідченого помічника знаходить істинний путь, неначе саме суспільство йому допомагає. А от в Е. Ромера персонаж здатний відшукати правильний життєвий шлях засобом власного вольового зусилля. Помічник, характерний для попередніх творів цього жанру, змінює природу, зникає як окремий актант і персоналізується у самому героєві, надає йому сил для подолання неприємностей, можливість не піддатись на тілесні спокуси, як зазначає М. Белло-Антоні, «*rester fidèle à la fidélité*» [1, 88]. Герої творів Е. Ромера все ж дотримуються суспільної думки, намагаючись поводитись за загальноприйнятими правилами: «*ils ont la volonté d'observer dans sa conduite un certain nombre de règles*» [12, 14]. Сам письменник визначає тематику своїх казок життєвими ситуаціями складного вибору у стосунках:

«*Tandis que le narrateur est à la recherche d'une femme, il en rencontre une autre, qui accapare son intention jusqu'au moment où il retrouve la première*» [12, 30].

Таким чином, йдеться про теми спокуси та вірності у стосунках пари. У «моралізаторських» казках Е. Ромера завжди присутні три актанти: оповідач, вік та ментальність якого еволюціонують від казки до казки [12, 14], молода жінка, яка є жіночим ідеалом оповідача і з якою він часто сходиться та одружується в кінці твору, а також інша молода жінка, яка спокушає та нав'язується оповідачу, на певний час займаючи його думки.

Так, протягом ночі, проведеної героєм у Мод в однойменній казці, він поводить себе чесно та цнотливо і не піддається на спокуси жінки. Як зазначає автор, кінцівка є «занадто моральною» [11, 71]. Проте, здається, що так виходить випадково: герой турбується не про думку оточення чи відповідність своєї поведінки загальноприйнятим нормам, а про дотримання власних переконань, повагу до самого себе: «*un certain sens de l'honneur en quelque sorte, qui lui fait réserver coûte que coûte la ligne de conduite qu'il s'est délibérément fixée, en accord avec ce qu'il a reconnu être sa nature intime*» [1, 82–83].

Таким чином, «антиморальним» вважається приймати те, що не подобається, зустрічатися з людьми, яких не любиш. Проілюструємо уривком із «*Ma Nuit chez Maud*».

«*S'il y a quelque chose que je ne comprends pas c'est l'infidélité. Ne serait-ce que par amour-propre. Je ne peux pas dire blanc après avoir dit noir. Si je choisis une femme pour ma femme, c'est que je l'aime, d'un amour qui réside au temps. Si je ne l'aimais plus, je me mépriserais*» [11, 103]

Жоден із героїв «моралізаторських» казок не є прикладом для наслідування і самі твори не дають прямих настанов для «правильного» життя: «*Encore une fois, je ne me pose pas en exemple*» [11, 93].

У моралізаторських казках герої та ситуації подаються як найбільш показові для основної морально-етичної настанови твору, як такі, що дають приклад характеристик конкретної епохи чи середовища. Тому систематично натрапляємо на дещо спрощені й узагальнені описи:

1. У формі найвищого ступеня порівняння прикметників: «*le plus sagement observé*» [7, 121], «*les plus belles années de sa vie*» [6, 122], «*l'homme du monde le plus désiré*» [5, 127], «*pour la plus haute idée qu'on avait de son âme*» [5, 128], «*un bouquet le plus joli du monde*» [6, 130], «*tout cela est le mieux du monde*» [6, 158].
2. Слова, що вказують на найвищий ступінь генералізації: «*qu'il n'était rien au monde qu'elle ne sut résoudre*» [6, 104], «*son fils ferait toujours en sa disposition*» [4, 103], «*les vexations de toute espèce*» [6, 93], «*mes songes ne me trompaient jamais*» [6, 108], «*l'unique objet de leurs soins*» [6, 100]. Ця категорія слів може вживатись:
 - із прикметниками у найвищому ступені порівняння для їх підсилення, наприклад: «*des magots de Chine les plus jolis du monde*» [6, 105], «*sa mère... était réduite aux plus affreuses extrémités*» [5, 109], «*la meilleure âme, la plus jolie figure du monde*» [7, 108], «*l'arracher au plus cher qu'il avait au monde*» [6, 112].
 - із виразами з узагальнюючим, «універсалізуючим» значенням: «*ce sentiment*

universel domine toutes les passions» [5, 121], *«dans la règle, il faut que chacun vive à son tour»* [5, 147], *«s'ils sont contents, tout le monde doit l'être»* [6, 142].

3. Кількісні числівники *«dans le monde où le vice prend mille formes séduisantes»* [6, 121], *«sa conquête lui faisait mille jaloux»* [6, 104].

У творах піджанру автори використовують риторичні питання для підкреслення очевидності та схематичності сюжету: *«Je n'ai plus que ma fille et moi; vivrai-je pour moi? vivrai-je pour elle?... Supposons qu'une vie tumultueuse ait tous les charmes qu'on lui attribue, combien de temps puis-je les goûter? De mes années qui s'écoulent, combien peu en ai-je à passer dans le monde?»* [6, 122].

Отже, «моралізаторські» казки не є зразком моральності, а радше творами мораліста, який вивчає особливості поведінки у суспільстві, на відміну від чарівних казок, які наводять приклади сил добра і зла, чи філософських казок, головні персонажі яких є зразками мудрості та добропорядності.

Важливими для розуміння природи «моралізаторської» казки є елементи композиційної, архітектонічної та наратологічної моделей, оскільки вони відображають її основні характеристики. Заголовки є ключовим паратекстуальним елементом в представленні твору читачеві. Виходячи зі змісту заголовків, ми об'єднали їх у три групи.

1. Переважна більшість заголовків відображає не моралістичний характер казок, а, навпаки, демонструє лібертинський непристойний тон: *«Ma Nuit chez Maud»*, *«Le Genou de Claire»*, *«L'Amour l'après-midi»*, *«La Côte des deux Amants»* тощо. Це підкреслюється використанням слів із лексичного поля на любовно-еротичну тематику: *Amour, Amants, Nuit, Genou*, що класифікує ці казки як літературу для дорослих.
2. Значна частина заголовків відображає їх основну мету — виправити деякі людські вади та висунути добродійність на перший план:
 - а) йдеться переважно про сімейні чи інтимні зв'язки, де заголовок є досить прозорим та однозначним, він концентрує в собі суть моралізаторської ідеї автора. Наприклад, *«La Mauvaise Mère»*, *«La Bonne Mère»*, *«L'Ecole des Pères»*, *«Le Bon Mari»*, *«L'Amitié à l'épreuve»* та інші;
 - б) заголовок може також відображати позитивні або негативні риси суспільного, індивідуального характеру чи ті, що служать для настанов та виховання. Наприклад, казка, названа *«Le Philosophe soi-disant»*, засуджує людське марнославство та переоцінювання власних можливостей; казка *«Les Deux Infortunées»* застерігає про небезпеки, які можуть

чекати на молодих недосвідчених дівчат, або ж *«Le Scrupule»* — засуджує згубний вплив «поганих» книг, закликає до їх серйозного, правильного прочитання.

Так, назви творів, що входять до цієї категорії, є менш прозорими та красномовними. Визначення проблеми є ширшим, немає конкретизації стосовно характеру повчання чи пригод, що трапляються з героями.

3. Неоднозначні «непрозорі» заголовки. Наприклад, *«La Collectionneuse»* Е. Ромера не розкриває деталей твору і служить для зацікавлення та привернення уваги читача. Твір відображає аморальний характер однієї *«chasseuse d'homme»* [12, 55], *«une fille facile qui consomme du mâle avec une sereine amoralité»* [12, 70].

Підзаголовки чи інші паратекстуальні елементи (мораліте, підзаголовки для окремих частин, авторські коментарі-ремарки, виділені архітектонічно) не характерні для «моралізаторських» казок. Аналізовані тексти мають уніфіковану структуру, не поділені на частини.

Більшість «моралізаторських» казок є досить стислими з композиційної точки зору, що стає можливим завдяки використанню непрямої мови. Передається лише основне зі слів героя:

«Emilie interdit et rougit, dit qu'elle n'avait rien de fini, et conjura sa mère d'attendre qu'elle eût quelque morceau digne d'être vû» [6, 134].

Портрети та описи короткі, мінімізовані, подаються лише тоді, коли це доповнює дію і необхідно для повної картини. Цим текстам притаманні відсутність логічного переходу між сценами та діалогами, швидкий плин нарації. Ж.-Ф. Мармонтель у своїй статті «Conte» вказує на важливе місце діалогів у «моралізаторських» казках:

«La partie la plus piquante du conte sont les scènes dialoguées. C'est là que les mœurs peuvent être vivement saisies, finement indiquées, un peintre peut produire des groupes animés et les tableaux vivants» [8, 303].

Проаналізуємо такий приклад діалогу між персонажами:

«— *Un mari qui honorait une femme de mon âge de son estime et de sa conscience... n'est pas de ceux qu'on remplace aisément. Il était sans doute d'une jolie figure, demanda Verglan? — Non, Monsieur, mais son âme était belle. Une belle âme reprit Verglan d'un air dédaigneux, une belle âme! Etait-il jeune au moins? — Point du tout: il était dans l'âge où l'on est sensé quand on a de quoi l'être. — Mais s'il n'était ni jeune, ni joli, je ne vois pas de quoi vous désoler... Croyez-moi, Madame, le point essentiel est de vous assortir du côté de l'âge et de la figure, d'unir les Graces avec les Amours... Vos conseils sont les plus galants du monde, dit Eléonore en s'en allant, mais par malheur ils sont déplacés»* [6, 153–154].

Помічаємо, що діалогічна форма наближається з архітектонічної точки зору до непрямой мови: репліки є розгорнутими, стиль та тон мови героїв — схожими, деякі репліки діалогу вводяться без тире. Таким чином, можемо констатувати сконцентрованість у викладенні подій та наявність змінних сцен. Цей прийом уможливило адаптацію казок у кінематографі чи театрі.

У «моралізаторських» казках знаходимо риси реалізму, автор намагається наблизити історію та персонажів до читача. Щоб дати в казці настанову, остання має бути правдоподібною: *«pour être crédible il convient que le lecteur parvienne à se reconnaître dans les personnages et dans l'intrigue, ou du moins que l'aventure relatée puisse être sienne»* [1, 84].

Для досягнення реалістичності автори намагаються подати «автентичні» історії. Цей прийом дає змогу створити максимальний ефект наближення до реальності, надати історії правдоподібності. Наприклад, Е. Ромер у своїх творах систематично описує власні стосунки, наводить реальні місця подій. Так, у творі *«La Collectionneuse»* згадує Сен-Тропе, місто Клермон-Ферран з центральною площею Жод, церквою дю Пор, кафе на бульварі Десеу *«Ma nuit chez Maud»* [11, 69]. До того ж герої самі можуть акцентувати увагу на достовірності сказаного:

A: Et ce n'est pas là le conte de votre invention?

B: Non.

A: J'en suis bien aise» [4, 564];

«ce que je dirai n'est pas plus un conte que ce qui précède» [4, 504].

Ритм оповіді «моралізаторських» казок також наближається до ритму реального життя: події подаються у хронологічному порядку, жодного повернення до минулого, послідовність годин та днів може бути експліцитно вираженою за допомогою конкретизуючих уточнень. Наприклад, у казці *«Le genou de Claire»*, перипетії якої припадають на перший місяць канікул, події наведені по датах, з 29 червня по 29 липня. М. Белло-Антоні назвала цей прийом «законом» піджанру [1, 85].

Дві історії введені у діалозі-рамці між оповідачем та слухачем казки. Спочатку вони подані анонімно і не дуже диференційовано між собою, лише розповіді двох гостей, які покинули званий вечір. Проте в ході розгортання подій, про які йдеться в історіях Таньє та Мадам Реймер, ми розуміємо, що ці двоє між собою знайомі. До того ж оповідач особисто знає героїню, а отже, автоматично стає персонажем твору:

«Je faisais grand cas de Tanié, et je fréquentais sa maison» [4, 141].

«Je» оповідача має подвійне функціональне навантаження: створити дистанцію стосовно розказаної історії і одночасно наблизитись до неї, ставши персонажем. Ж.-Ф. Мармонтель називає цю рису характерною для «моралізаторської»

казки. Піджанр також характеризує єдність просторової структури:

«L'unité n'est pas aussi sévèrement prescrite au conte qu'à la comédie, mais un récit qui ne serait qu'un enchaînement d'aventures, sans tendance commune qui les réunirait, serait un roman et non un conte» [8, 303].

Таким чином, у творах Ж.-Ф. Мармонтеля всі композиційні та наратологічні елементи «моралізаторських» казок спрямовані на підтримку тієї моральної настанови, яку несуть у собі ці твори. А в казках Е. Ромера просторово-часова єдність спрямована на аналіз людської можливості знаходити всі свої внутрішні ресурси, щоб жити за тими правилами, які людина собі встановила, попри всі зовнішні суспільно-політичні впливи. Так, наприклад, у *«Le Genou de Claire»* події дієгезису спрямовані на розкриття вчинків Жерома: Аврора є його близькою подругою, яка диктує «правила гри» у їхніх стосунках. У кінці історії ми між іншим дізнаємося про те, що дівчина поставила собі за мету під час літнього відпочинку знайти нареченого. Отже, всі події «працюють» на зав'язування почуттів і серйозних відносин між Жеромом та Авророю. Або ж у *«Ma nuit chez Maud»* оповідач нас відразу попереджає: *«Je ne dirai pas tout dans cette histoire... D'ailleurs il n'y a pas d'histoire, mais... un choix d'événements»* [11, 69]. Події представлені лише тоді, коли вони служать для просування «першочергового завдання», основного проекту героїв. Так, наприклад, немає жодного опису собору Нотр-Дам де Парі чи атмосфери навколо нього, а лише пояснення вибору героя, який сюди прийшов [11, 71].

Єдність розповіді у «моралізаторських» казках проявляється також у скороченій, дещо «рудиментарній» передачі композиційної структури [1, 87]. Деякі французькі дослідники констатують, що структура розповіді цього типу казок може зводитись до «вихідної матриці» [1, 206]. Спробуємо вивести таку вихідну структуру для «моралізаторських» казок, взявши за основу наративну схему Клода Бремона (рис. 1) [2, 20–23].

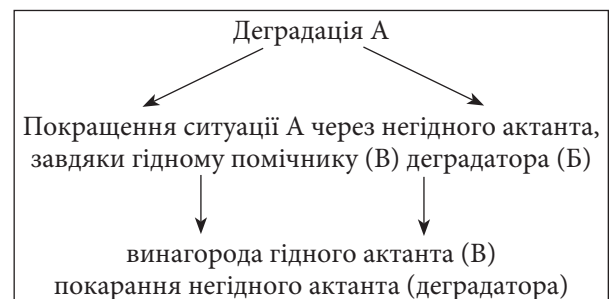

Рис. 1. Схема Клода Бремона

Проаналізувавши «моралізаторські» казки за цією схемою, ми дійшли висновку про те, що такі епізоди як деградація та покращення ситуації

ції є обов'язковими й мають місце у всіх творах цього типу, а решта елементів схеми — факультативні. Можемо також констатувати, що інколи деградація у казці може відбуватись без деградатора, а покращення ситуації — без гідного помічника.

Проаналізуємо казку «*La Bonne Mère*» Ж.-Ф. Мармонтеля, застосувавши наведену схему. Юна Емілі досягла того віку, коли готова обрати собі нареченого; не маючи великого досвіду у спілкуванні з протилежною статтю, вона закохується в марнославного і самовпевненого Верглана, який цим користується (деградація А через негідного деградатора). Емілі збирається вийти за нього заміж, та її матінка вдова («*bonne mère*») готова пожертвувати всім заради щастя своєї доньки. Поступово вона переконує дівчину, що позитивних рис у друга їхньої сім'ї Бельзора набагато більше, ніж у Верглана. Дівчина переглядає свій вибір та зрештою обирає Бельзора (покращення ситуації А завдяки гідному помічнику (матері)). Мати дуже щаслива і готова всіляко допомагати

молодятам (винагорода гідного актанта), оскільки вберегла сімейне щастя своєї доньки. Верглан дуже розчарований і сам залишається ошуканим (покарання негідного актанта).

Висновки. Отже, в результаті здійсненого нами дослідження було доведено, що піджанр «моралізаторської» казки є особливим утворенням в межах жанру французької авторської казки. Ці твори призначені висловлювати розмірковування про етику та мораль, сутність і природу людини, а не прямо виховувати в ній позитивні якості. Основними художніми засобами піджанру є слова та вирази з узагальнюючим значенням, прикметники найвищого ступеня порівняння, кількісні числівники, використання риторичних питань для створення ефекту «очевидності» сказаного. Аналізованому піджанру притаманний хронологічний порядок подій, що може експліцитно виражатись за допомогою уточнень, конкретизуючих вставок, коротких вказівок на дату та місце. Оповідною універсальною для цих творів є наявність таких епізодів, як деградація та покращення ситуації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Bellot-Antony Michel. Les constantes d'un genre: le conte moral de Marmontel à Eric Rohmer / Michel Bellot-Antony // *Frontières du conte* [avant-propos Michel Lioure, rassemblées par François Marotin]. — 1982. — P. : Editions CNRS. — P. 79–88.
2. Bremon Claude. Le message narratif / Claude Bremon // *Communications*: [Ecole pratique des Hautes études — Centre d'études des communications de masse, introd.: Roland Barthes]. — P. : Seuil, 1964. — № 4. — P. 4–32.
3. Dictionnaire étymologique et historique du français: [5200 étymologies et datations, 250 histoires des mots]. — [Jean Dubois, Henri Mitterand, Albert Dauzat]. — P. : Larousse, 2005. — 682 p. — (Série Expression).
4. Diderot Denis. Contes et romans / Denis Diderot, [sous la direction de Michel Delon]. — P. : Gallimard, 2004. — 1300 p.
5. Marmontel J.-F. Contes moraux, par Marmontel, de l'Académie Française: [avec Approbation et Privilège du Roi] / Jean-François Marmontel. — T. 1er. — Paris : Chez Merlin, 1775. — 376 p. — (Dernière édition).
6. Marmontel J.-F. Contes moraux, par Marmontel, de l'Académie Française: [avec Approbation et Privilège du Roi] / Jean-François Marmontel. — T. 2e. — Paris : Chez Merlin, 1775. — 345 p. — (Dernière édition).
7. Marmontel J.-F. Contes moraux, par Marmontel, de l'Académie Française: [avec Approbation et Privilège du Roi] / Jean-François Marmontel. — T. 3e. — Paris : Chez Merlin, 1765. — 376 p.
8. Marmontel Jean-François. Eléments de la littérature / Jean-François Marmontel: [édition présentée, établie et annotée par Sophie Le Ménahèze]. — P. : Editions Desjonquères, 2005. — 1293 p.
9. O'Dea Michael. Qu'il est facile de faire des contes! Idéologies et jeux formels chez Diderot // *Anecdotes, Faits-Divers, Contes, Nouvelles 1700 — 1820*: [Actes du colloque du d'Exeter, septembre 1998] / [avant-propos par Malcolm Cook]. — Bern, Berlin; Bruxelles; Frankfurt; Oxford; Wien : Lang, 2000. — Vol. 5. — P. 159–177.
10. Perol Lucette. Quand un récit s'intitule «Ceci n'est pas un conte» (Diderot) / Lucette Perol // *Frontières du conte*: [avant-propos Michel Lioure, rassemblées par François Marotin]. — P. : Editions du CNRS, 1982. — P. 95–101. (total 182 p.)
11. Rohmer Eric. Six contes moraux / Eric Rohmer. — Villeneuve-St-Georges : Herne, 1974. — 254 p.
12. Vidal Marion. Les contes moraux d'Eric Rohmer / Marion Vidal. — P. : Pierre Lherminier éditeurs, 1977. — 166 p.

РЕАКТИВНІ ВИСЛОВЛЕННЯ АМЕРИКАНСЬКИХ ПІДЛІТКІВ У АСПЕКТІ ПРИНЦИПІВ КООПЕРАЦІЇ ТА ВВІЧЛИВОСТІ (НА МАТЕРІАЛІ АМЕРИКАНСЬКОГО КІНОДИСКУРСУ)

Макаревич О.О.,

Житомирський державний університет ім. Івана Франка,
вул. Велика Бердичівська, 40, Житомир, 10008
E-mail: makarevoleg@ukr.net

Класики прагматики визначали ефективність спілкування шляхом його аналізу і виявлення дотримання мовцями принципів Ввічливості та Кооперації. Ефективність мовлення залежить від усвідомлення і прийняття мовцями єдиної спільної цілі спілкування. Базою вдалої комунікації слугує створення середовища позитивної взаємодії, що надає всі умови для втілення мовцями своїх стратегій спілкування. Комунікативна практика свідчить про те, що мовлення, базоване на співпраці і ввічливості, являє собою радше абстрактний образ, а не дійсний стан речей. У реальній комунікації підлітків відбувається постійне порушення вищезгаданих максим, зумовлене соціально-статусними характеристиками мовця та віком зокрема, а також расою, рівнем освіти і соціальним прошарком.

Ключові слова: кооперація, ввічливість, кінодискурс, підліток, мовлення, стратегія, максими.

Макаревич О.О.

Реактивные высказывания американских подростков в аспекте принципов Кооперации и Вежливости (на материале американского кинодискурса)

Классики прагматики определяли эффективность общения путем его анализа и выявления соблюдения говорящими принципов Вежливости и Кооперации. Эффективность речи зависит от осознания и принятия говорящими единой общей цели общения. Базой удачной коммуникации служит создание среды положительного взаимодействия, предоставляющей все условия для воплощения говорящими своих стратегий общения. Коммуникативная практика свидетельствует о том, что речь, основанная на сотрудничестве и вежливости, являет собой абстрактный образ, а не истинное положение вещей. В реальной коммуникации подростков происходит постоянное нарушение вышеупомянутых максим, обусловленное социально-статусными характеристиками говорящего и возрастом в частности, а также расой, уровнем образования, социальным слоем.

Ключевые слова: кооперація, вежливость, кинодискурс, подросток, речь, стратегия, максими.

О. Makarevych

Reactive utterances of American teenagers in terms of Cooperation and Politeness principles (based on American movie discourse)

The expression of politeness in social relationships or following the etiquette rules according to either cultural or community-affiliated standards is known to be politeness. Restrained, calm people with a sense of tact are often seen as examples of politeness. We use these properties in everyday life in different types of social interaction, but polite speech functions as a separate category which is strictly defined. Classical pragmatists determine the effectiveness of communication by analyzing and identifying the speaker observance of principles of politeness and cooperation. The effectiveness of speech depends on the awareness and adoption of common goal of communication by both speakers. The basis for successful communication is created by positive interaction environment, providing the conditions for speakers' communication strategies implementing. Nevertheless, speech practice shows that communication, which is based on cooperation and politeness, is rather an abstract image, than reality. In actual communication the above mentioned maxims are constantly violated due to social status characteristics of speakers (age, race, education level). Failure to comply with the principles of cooperation and politeness is not a marker of communication failure. On the contrary, in most communicative situations all principles postulated by Grice or Leech are not observed. Thus, the views of the majority of linguists are the same — cases of confrontation in the speech dialogical communication are inevitable, and they are linguistically interesting.

Key words: cooperation, politeness, movie discourse, teenager, speech, strategy, maxims.

Вступ. Успішність комунікації, незалежно від мовленнєвого жанру чи ситуації спілкування, залежить від слідування мовців правилам спілкування, або так званим комунікативним максимам. Ці заповіді досягнення мети розмови прагматики зібрані по категоріях і розділили на принцип Ввічливості [3] та принцип Кооперації [2].

Слідування нормам етикету, врахування знань про власну культуру чи спільноту, де перебуваємо в момент мовлення, — усе це є застосуванням концепту Ввічливості у реальному житті. Ввічливість функціонує поряд з поняттям комунікативної Кооперації, тобто слідування чітко визначеним максимам комунікативної співпраці мовців, що керує діалогом, забезпечуючи вдале і тривале спілкування. На протигагу традиційним уявленням (Ліч, Грайс) буденне спілкування демонструє нехтування і маніпуляції з вищезгаданими принципами, що не лише не порушує якість спілкування (не зумовлює комунікативної невдачі), але й сприяє досягненню мети мовців.

Критичний огляд літератури, концептуальних рамок, гіпотез тощо. Принцип ввічливості допомагає підтримувати соціальну рівновагу й дружні відносини [3, 82], уможлиблює комунікацію при потенційній напруженості між мовцями [1, 1]. Кооперація, у свою чергу, зобов'язує комунікантів дотримуватися мовного етикету задля вдалої співпраці і досягнення мети розмови. Основні ідеї і концепти щодо функціонування у мовленні кожної з категорій, а також максими, що входять до принципу Кооперації та принципу Ввічливості, будуть розглянуті нижче.

Саме поняття ввічливості як оператора комунікації не є до кінця усталеним і однозначним. Існують дебати щодо існування універсальної або вродженої ввічливості як загальнолюдського фактора поведінки [4]. Пропонувався і розгляд ввічливості не як структур, що складаються з лінгвістично важливих слів і фраз, а як стратегій, що інтерпретуються кожним мовцем окремо, в ситуація мовленнєвої взаємодії [5].

Наукова праця “Logic and Conversation” П. Грайса була першою спробою розглянути ввічливість як максимум мовлення, тобто всезагальних правил спілкування, дотримання яких визначає успішність комунікації [2].

Оскільки обидва учасники діалогічного дискурсу зацікавлені в ефективності обміну даними, в процесі комунікації відбувається співробітництво адресанта і адресата. Кожен з них намагається внести свій вклад у рівномірний перебіг розмови задля досягнення комунікативного успіху. Ці правила були об'єднані у принцип Кооперації та включають чотири максими:

— кількості — зумовлює чітко визначену кількість інформації, що треба донести комуніканту;

— якості — забороняє обманювати співрозмовника чи повідомляти не перевірені факти;

— відношення — чітко слідувати темі розмови;

— манери мовлення — бути ясним і однозначним у своїх повідомленнях.

Діючи разом, вони регулюють мовленнєву поведінку — вимагають лаконічного, цілеспрямованого мовлення, чіткості викладу ідей, застерігають від надмірного обсягу інформації, усвідомленого обману співрозмовника, неточності даних [2].

Ці максими є суттєвими для успішності комунікації, оскільки порушення, наприклад граматичних норм, впливатиме на якість розуміння форми вираження потреб адресанта, а ось порушення мовленнєвих максимум сприймається як конкретний сигнал щодо мотивів мовця, тобто псує розуміння змісту потреб. На це звертала увагу лінгвіст Р. Лакоф, наголошуючи на необхідності вивчення прагматичних правил на рівні з граматичними [8, 296].

Р. Лакоф скоротила максими Грайса до двох: повідомляй інформацію зрозуміло і будь ввічливим. Всі постулати П. Грайса підпадають під перше правило (висловлюйся зрозуміло), хоча комунікація, строго підпорядкована їм, була б нудною й занадто формальною, внаслідок чого в повсякденному спілкуванні ці правила постійно порушувалися б. Друге прагматичне правило містить три приписи, що базуються на категорії ввічливості: не нав'язуй себе й свої бажання; надавай право вибору; поведься так, щоб співрозмовникові було приємно; будь дружелюбним.

Дослідниця зазначає що поєднання цих двох максимумів іноді є конфліктним. Доводиться порушувати їх рівновагу в мовленні і керуватися однією з них більшою мірою. Якщо головною метою комуніканта є передача інформації, то необхідно всю увагу зосередити на максимі зрозумілості; якщо ж до уваги береться статус співрозмовника або конкретна ситуація, спілкування вимагає застосування етикету — на передній план виступає принцип ввічливості [8, 296].

Універсальні правила ввічливості можуть бути пояснені стандартними мотивами людської поведінки, що зумовлені природними інстинктами: як істоти розумні, ми не хочемо перебувати під впливом інших — це трактується як «негативне обличчя». З іншого боку, ми очікуємо схвального ставлення і сприймання наших потреб, що зумовлюють комунікацію. Прагматики розглядають ці мотиви під загальною назвою «позитивне обличчя». Під «обличчям» розуміється емоційне і соціальне самоусвідомлення себе, що притаманно будь-якій людині.

Подальший розвиток максимумів ефективної комунікації отримали у роботі “Principles

of Pragmatics” Дж. Ліча [3]. Розвиваючи ідеї своїх попередників (П. Грайс і Р. Лакофф), прагматик базує власне дослідження на існуванні набору правил, максим, якими керуються всі люди під час комунікації. Дж. Ліч також не надає чіткого тлумачення поняттю ввічливості, але зазначає, що ввічливість — важливий прагматичний фактор, що регулює спілкування.

У межах прагматики Дж. Ліч виділяє текстуальну риторику (Textual Rhetoric) і міжособистісну риторику (Interpersonal Rhetoric), для кожної з них характерні певні принципи. Принцип Ввічливості розглядається дослідником у межах міжособистісної риторики на рівних з максимами кооперації П. Грайса та принципом іронії. Дж. Ліч зазначає, що принцип Ввічливості більшою мірою регулює спілкування, ніж принцип Кооперації: насамперед відбувається підтримка соціальної рівноваги й дружніх відносин між співрозмовниками, виражається зацікавленість останніх у співробітництві один з одним [3, 82].

У принципі Ввічливості виділяється шість максим [3, 67], що розташовані за градуальною шкалою витрат і вигод (для мовця й слухача):

- такту (Tact Maxim): зменшуйте витрати слухача, збільшуйте вигоду спікера. (Мета максими: не ставте інших у ситуацію, коли вони змушені порушити максимум такту.)
- великодушності (Generosity Maxim): зменшуйте власну вигоду, збільшуйте вигоду слухачів.
- схвалення (Approbation Maxim): зменшуйте осуд (осудження) слухача, більше хваліть.
- скромності (Modesty Maxim): менше хваліть себе.
- згоди (Agreement Maxim): зменшуйте розбіжності між вами й співрозмовниками, збільшуйте згоду.
- симпатії (Sympathy): зменшуйте антипатію між вами й співрозмовниками, збільшуйте симпатію [3, 16].

Таким чином, зрозуміло що конфліктна комунікативна поведінка, як і комунікативна реакція, що виражає установку на кооперацію, визначається за допомогою загальнолюдської категорії ввічливості, шляхом слідування мовцем у своєму спілкуванні чітко визначеним максимам Кооперації та Ввічливості [7, 5].

Методологія дослідження. Як матеріал дослідження було використано реактивні комунікативні ходи, отримані методом суцільної вибірки з американської науково-фантастичної кінокартини “Project Almanac” (2015). Під час лінгвопрагматичного аналізу не було визначено домінуючого принципу, яким би нехтували підлітки, — чи то Кооперації, чи то Ввічливості. Мовці-підлітки рівномірно порушували кожен з них: у 49 % випадків виявлено порушення максим Кооперації, а в 51 % — максимами Ввічливості.

Серед правил принципу Кооперації найчастіше ігнорують максимум якості (38 %):

- (1) — *Christina, I need you to put that laundry away.*
— *Yes. I will do it later, I promise.*

Обіцяючи прибрати білизну пізніше, дівчина-підліток свідомо порушує максимум якості, щоб не образити матір і водночас не втратити своє «позитивне обличчя», при цьому насправді вона не збирається виконувати прохання.

Досить поширеним є уникання максими відношення — 32 % випадків вживань:

- (2) — *Well, actually, I believe it's the fuselage valve, but what do I know?*
— *You're confusing my car with an airplane, but...*

У своїй реакції адресат-підліток починає розповідати про відмінності між літаком і корпусом його авто, оскільки хоче уникнути глузування над своїм старим автомобілем.

Максими кількості та манери порушуються однаково часто (по 19 % від загального числа порушень принципу Кооперації кожна):

- (5) — *But where did you jump to?*
— *It doesn't matter. It's done.*

Адресат ігнорує запитання адресанта, оскільки хоче залишити в таємниці місце свого попереднього перебування, таким чином він зберігає своє «негативне обличчя», але порушує максимум кількості.

- (6) — *So other people went through my stuff, too.*
— *I'm really sorry, okay. I just came to switch bags with you. I would never have... I would never do that.*

Підліток, схвильований спілкуванням з особою протилежної статі, починає плутатись у своїй словах, порушуючи таким чином максимум манери.

Серед максим принципу Ввічливості адресати-підлітки найчастіше порушують правило згоди (41 %):

- (7) — *Are you sure you should touch that?*
— *Help me out.*
— *We weren't allowed in here.*
— *We're going in today. Help me out.*

Брат ігнорує прохання сестри не заходити у підвал, свідомо йде на конфронтацію і нехтує максимумою згоди.

Максима симпатії у спілкуванні зникає у 30 % випадків порушення принципу Ввічливості:

- (8) — *I don't have to worry about anybody else.*
— *You keep thinking? What do you mean? How many times have you done this before? David, how many times have you done this before?*

Два однолітки йдуть на конфронтацію, оскільки жоден з них не хоче відступати від своїх переконань (що є проявом юнацького максималізму), в результаті порушується зазначена максима.

Максима схвалення нехтується значно рідше — всього у 18 % невічливих реакцій:

(9) — *Dude, I would literally give away all my earthly possessions for one date with her.*

— *What, are you gonna give her your Xbox and a coupon at Chipotle?*

Адресат-підліток насміхається зі слів свого друга-однолітка, а не підтримує його.

Результати дослідження та обговорення.

Центральне місце у функціонуванні принципів Ввічливості та Кооперації займають статусні відносини. Хоча комуніканти будь-якого статусу прагнуть дотримання зазначених принципів, проте особа з вищим статусом має більше можливостей безкарно ці правила порушувати. Щодо підлітків, які з точки зору психології характеризуються надмірним бажанням до самоствердження і збереження свого обличчя, то ними досить часто порушуються максими такту, великодушності, схвалення, на відміну від дорослих комунікантів, які не дозволяють собі цього у процесі комунікації. На дії максимум симпатії й скромності статусні відносини чинять лише незначний вплив [6, 9].

У ході нашого дослідження було визначено, що найчастіше підлітки порушують максими якості, відношення, симпатії та згоди. Роблять вони це зазвичай не для домінування над співрозмовником, оскільки більшість ситуацій є ситуаціями підліток-підліток, брат-сестра, друг-друг. Як правило, максима якості порушується у розмові з батьками з метою приховати від них певні негативні факти. У міжособистісному спілкуванні підлітки полюбля-

ють порушувати максими такту і згоди. Але враховуючи психологічні особливості юнацького та підліткового віку, це є нормальним і загальноприйнятим.

Недотримання принципів Кооперації і Ввічливості не є маркером комунікативної невдачі у спілкуванні осіб підліткового віку. Навпаки, переважають такі комунікативні ситуації, в яких усі постульовані П. Грайс і Дж. Лічем принципи виявляються неспроможними функціонувати й часто перетворюються у свою протилежність. Таким чином, погляди більшості лінгвістів однакові — випадки конфронтації у мовному діалогічному спілкуванні неминучі, й саме вони є лінгвістично цікавими.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Як свідчить досвід, мовлення основане на співпраці. Воно являє собою, скоріше, ідеальний образ поведінкового стереотипу, а не реальний стан речей. Прояв комунікативних конфліктів у повсякденному спілкуванні є звичним явищем, оскільки будь-яка комунікативна ситуація — потенційно конфліктна, адже мовці мають різні особистісні якості, уявлення про світ. Основною причиною порушення принципу Кооперації та принципу Ввічливості персонажами-підлітками слугують протилежні глибинні комунікативні стратегії або комунікативні цілі співрозмовників. У перспективі — дослідження впливу соціальних та гендерних характеристик мовців-підлітків у їхніх комунікативних реакціях на функціонування принципів Кооперації та Ввічливості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Brown P. Politeness: Some Universals in Language Usage / G. Brown, S. Levinson. — Cambridge : Cambridge University Press, 1987. — 345 p.
2. Grice H. Paul Logic and Conversation / H. Paul Grice // In P. Cole (Ed.), *Syntax and Semantics*, Vol. 3. New York : Academic Press, 2008 — P. 41–58.
3. Leech G. Principles of Pragmatics / G. Leech. — London : Longman, 1983. — 321 p.
4. Mey Jacob L. Pragmatics: An Introduction / Jacob L. Mey. — Oxford : Blackwell Publishers Ltd, 2011. — 180 p.
5. Watts Richard J. Politeness / Richard J. Watts. — Cambridge : Cambridge University Press, 2003. — 225 p.
6. Иванова М.А. Прагмалингвистический статус неуспешного диалогического дискурса [Електронний ресурс] / М.А. Иванова. — Режим доступу : www2.asu.ru/test/img/АКД%20Ивановой.pdf
7. Красноперова Ю.В Кооперация и конфликт как возможные пути развития интеракции в ходе интервью [Електронний ресурс] / Ю.В Красноперова. — Режим доступу : www.science-education.ru/ru/issue/view?id=129
8. Lakoff R. Language and Woman's Place [Електронний ресурс] / R. Lakoff // *Language in Society*, Vol. 2, No. 1 (Apr., 1973), P. 45–80. — Режим доступу : http://www.stanford.edu/class/linguist156/Lakoff_1973.pdf

REFERENCES

1. Brown P. Politeness: Some Universals in Language Usage / G. Brown, S. Levinson. — Cambridge : Cambridge University Press, 1987. — 345 p.

2. Grice H. Paul Logic and Conversation / H. Paul Grice // In P. Cole (Ed.), *Syntax and Semantics*, Vol. 3. New York : Academic Press, 2008 — P. 41–58.
3. Leech G. *Principles of Pragmatics* / G. Leech. — London : Longman, 1983. — 321 p.
4. Mey Jacob L. *Pragmatics: An Introduction* / Jacob L. Mey. — Oxford : Blackwell Publishers Ltd, 2011. — 180 p.
5. Watts, Richard J. *Politeness* / Richard J. Watts. — Cambridge : Cambridge University Press, 2003. — 225 p.
6. Ivanova M. A. Pragmalingvisticheski status neuspeshnogo dialogicheskogo diskursa [Pragmalinguistic Status Unsuccessful Dialogical Discourse] [Electronic resource] / M.A. Ivanova. — Available at : www2.asu.ru/test/img/AKD%20Y`vanovoj.pdf
7. Krasnoperova Yu. Kooperatsiia i konflikt kak vozmozhnyie puti razvitiia interaktsii v khode interviu [Cooperation and Conflict as Possible Ways of Interaction Development during the Interview] [Electronic resource] / Yu. Krasnoperova. — Available at : www.science-education.ru/ru/issue/view?id=129
8. Lakoff R. Language and Woman's Place [Электронный ресурс] / R. Lakoff // *Language in Society*, Vol. 2, No. 1 (Apr., 1973), P. 45–80. — Available at: http://www.stanford.edu/class/linguist156/Lakoff_1973.pdf

ХУДОЖНІЙ ПЕРЕКЛАД ЯК ПЛОЩИНА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ОБ'ЄКТИВНИХ І СУБ'ЄКТИВНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

Ребенко М.Ю.,

Київський національний університет ім. Тараса Шевченка,
вул. Володимирська, 64/13, м. Київ, 01601
E-mail: myr80@ukr.net

У статті представлено авторське розуміння поняття «перекладацька деформація» у художньому перекладі. Виділено та схарактеризовано змістові компоненти явища деформації у контексті комплексного підходу до осмислення цього феномену в художньому перекладі. Висунуто думку про те, що накопичення елементів деформації на мікростилістичному рівні тексту-перекладу може викривляти художню цілісність смислових домінант авторського тексту й контексту, тобто змінювати стилістичний інваріант оригіналу на рівні макростилістики тексту. Доведено взаємозв'язок об'єктивних і суб'єктивних аспектів деформації у площині тексту художнього перекладу.

Ключові слова: художній переклад, перекладацька деформація, мікро- і макростилістичний текстові рівні, смислова домінанта, стилістичний інваріант.

Ребенко М.Ю.

Художественный перевод как область взаимосвязи объективных и субъективных преобразований

В статье представлено авторское понимание понятия «переводческая деформация» в художественном переводе. Выделены и охарактеризованы содержательные компоненты феномена деформации в контексте комплексного подхода к осмыслению этого явления в художественном переводе. Выдвинуто мнение, что накопление элементов деформации на микростилистическом уровне текста-перевода может исказить художественную целостность смысловых доминант авторского текста и контекста, то есть изменять стилистический инвариант оригинала на уровне макростилістики текста. Доказана взаимосвязь объективных и субъективных аспектов деформации в плоскости текста художественного перевода.

Ключевые слова: художественный перевод, переводческая деформация, микро- и макростилістичний текстовые уровни, смысловая доминанта, стилистический инвариант.

М. Rebenko

Literary translation as the field of interconnection of objective and subjective transformations

The research focuses on many-facet and systemic studies of the two-aspect translation deformation within literary translation. The phenomenon of the author's idiosyncrasy, i.e. typical features of author's preferred lingual tools revealed in form and content which adds creativity to fiction, serves as a criterion for this research. Its topicality is determined by the increasing number of scholarly papers focused upon the notion of "translation deformation" as a multifaceted phenomenon in translation transformation system which implies both inter- and extralingual transformations in fiction. The issue of reproducing translation deformation as a possible feature of the translator's creativity has been so far "underestimated" in translation studies, so the proposed approach seems to be perspective. The article considers English language units and their Ukrainian and Russian equivalents marked by translation deformation features. The subject of the research is represented through micro- and macrostylistic parameters of objective and subjective translation deformations in fiction. Micro- and macrostylistic text characteristics have been studied by a number of renowned linguists and meet the tasks of the paper.

The dual character of the translation deformation phenomenon reveals both objective and subjective deformations in a target text (TT). Objective translation deformation has been defined as a process of various lexico-semantic, lexico-grammatical, word-forming and syntactic transformation accumulations by the text quantitative characteristics which can be conducive to the losses of the semantic and / or stylistic invariants in literary translation. Subjective translation deformation is the result of objective and subjective changes in the TT which can either distort the form and substance of the source text systematically and lead to essential deviations of the author's artistic goal or change the norms of a target language for expanding its expressiveness and achieving pragmatic adequacy of translation.

The article has ascertained that the main ground of subjective translation deformation is a single feature or a complex of subjective translation deformation features of the TT not observed in the source text. Associative figurative, emotive evaluating and suggestive symbolic subjective translation deformation features have been singled out, and it has also been proved that these features may deform pragmatic message within the framework of the author's creativity in the TT.

The investigation into Ukrainian and Russian translations of J. D. Salinger's and Gertrude Stein's fiction made it possible to find out the distinguishing features of objective and subjective deformations interacted.

Key words: literary translation, translation deformation, micro and macrostylistic text levels, semantic dominant, stylistic invariant.

Вступ. У художньому перекладі як особливому мистецтві вербальної організації прагматичних сутностей (комунікативного наміру автора, його художнього образу, текстової модальності тощо) спостерігається стертість меж і ознак у розумінні їх природи різними теоретиками та критиками перекладу (див., наприклад, М. Гарбовського, Ю. Жлуктенка, Г. Мірама, Б. Пастернака [1, 506–508; 2, 85; 4, 59–60; 5, 794]), зокрема певна невизначеність критеріїв комплексного та системного вивчення перекладацької деформації. Під поняттям «перекладацька деформація» розуміємо комплексне явище в системі перекладацьких перетворень, яке охоплює як об'єктивний процес мовних змін на всіх рівнях текстової організації, так і суб'єктивний аспект перекладацьких перетворень, зумовлений багатозначністю семантики і прагматики певних одиниць оригіналу, особливостями психологічно-мовної особистості перекладача та його творчим вибором (див. М.Ю. Ребенко [6, 44–45]).

Дослідження сутності перекладацьких перетворень дає змогу констатувати, що у системі категоріального апарату сучасного перекладознавства для дослідження параметрів перекладацької деформації актуальними залишаються питання її комплексного розкриття та вибору нових шляхів вивчення прояву деформації в перекладі. **Метою** одного із таких підходів є, зокрема, дослідження взаємозв'язку об'єктивних і суб'єктивних факторів перекладу.

Основні методи дослідження добиралися з метою виконання визначених завдань: загальнонаукові методи спостереження та узагальнення сприяли відбору та формуванню матеріалу дослідження. Так, завдяки застосуванню дистрибутивного методу формалізовано рівні вивчення тексту — мікро- і макростилістичний; метод інтерпретації символу сприяв пізнанню імпліцитно-образного змісту основних смислових і стилістичних домінант поезики, досліджуваних у роботі авторів, а трансформаційний і описовий — дали змогу виявити та вивчити випадки збою адекватного передання формально-змістових характеристик смислових і стилістичних домінант у системі художніх образів письменників. Такий вибір методів емпірично-теоретичного дослідження надав можливість комплексно підійти до вивчення природи деформації у художньому перекладі.

Виклад основного матеріалу. Вторинний текст як центральна прагмалінгвістична категорія — це об'єктивно-суб'єктивна сутність, яка має двоїтий характер. З одного боку, він є об'єктивною системою функціонування мовних одиниць на лексичному, семантичному, словотвірному та синтаксичному рівнях його організації, а з іншого — суб'єктивною системою, коли вибір тих чи інших мовних одиниць підпорядковується творчому вибору перекладача. Невмотивованість останнього може призвести до появи комунікативного наміру перекладача, відмінного від вихідних авторських інтенцій.

Для аналізу взаємозв'язку об'єктивних і суб'єктивних аспектів деформації вибрано мікро- і макростилістичний рівні організації тексту (див. Г. Колшанського [3], Г-В. Еромса [11]). Ці поняття ми розуміємо як структурні елементи ідіостилю автора, які функціонують на всіх рівнях організації його тексту та в сукупності формують цілісність сприйняття реципієнтом художньої концепції письменника. Накопичення елементів деформації на мікростилістичному рівні ТП викривляє художню цілісність смислових домінант авторського тексту й контексту, тобто може змінювати стилістичний інваріант оригіналу на рівні макростилістики тексту. Загальна кількість можливих відхилень у перекладі не буде критичною, якщо вона не руйнуватиме зміст і смисл ТО, тобто досягатиме мети перекладу — адекватного передання смислового і стилістичного інваріантів оригіналу.

На *рис. 1* представимо змістові компоненти явища деформації в художньому перекладі.

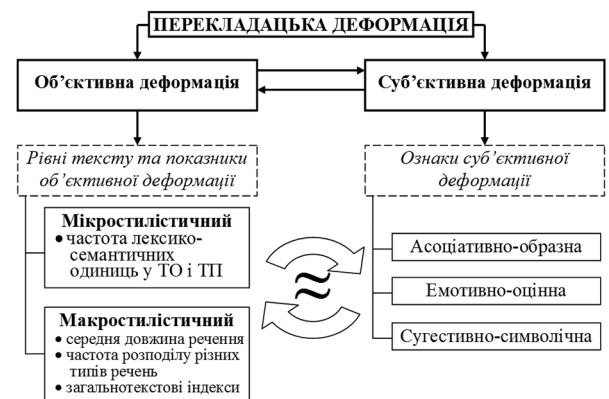

Рис. 1. Структурні компоненти перекладацької деформації

Структурні компоненти перекладацької деформації демонструють комплексний підхід до розуміння цього явища, виділення двох його аспектів, рівнів мовних засобів деформації змістово-фактуальної інформації ТО у ТП, а також комплексу функціональних ознак суб'єктивної деформації, які визначають характер перетворення змістово-концептуальної інформації оригіналу. На схемі графічно відображено взаємозалежність і взаємозумовленість показників об'єктивної та суб'єктивної деформацій, а також відносний характер деформації, що має акцентувати увагу перекладачів на врахуванні цього зв'язку та можливості переходу значних кількісних змін у невмотивовані якісні зсуви у тексті художнього перекладу.

Конкретизуємо один із аспектів деформації — об'єктивну деформацію.

Об'єктивна деформація — такий процес накопичення об'єктивно-мовних різнорівневих змін (лексико-семантичних, словотвірних, граматичних та ін.) за певними кількісними показниками тексту, який не завжди має наслідком адекватне відтворення смислового та / або стилістичного

інваріантів оригіналу. Втрату адекватності відтворення інваріанта першотвору може викликати поява одиничної ознаки суб'єктивної деформації або комплексу ознак.

Вивчення наслідків деформації ТП набуває особливої релевантності у перекладах екзистенціальної прози Дж.Д. Селінджера. Простежимо, як зміни окремих мікростилістичних характеристик тексту та носіїв певних прагматичних ознак стилю автора впливають на ступінь відтворення смислового інваріанта та, як наслідок, стилістичного інваріанта оригіналу в перекладах повісті Дж.Д. Селінджера *“Raise High the Roof Beam, Carpenters”* у виконанні О. Тереха (ТП 1), Р. Райт-Ковальнової (ТП 2) і М. Немцова (ТП 3) (табл. 1).

Смисловою домінантою у представленому нижче фрагменті ТО є ядерна мікростилістична лексема *stare*, смислове навантаження якої розкрито за допомогою розширеного образного звороту в наступному реченні першотвору. Автор передає значення цілого (у цій ситуації — загальні риси характеру подружки нареченої Мюріель Гласс) шляхом опису його частин — особливостей погляду літературного персонажа твору.

Таблиця 1

Першотвір	Переклад О. Тереха	Переклад Р. Райт-Ковальнової	Переклад М. Немцова
<p>“There was something distinctly intimidating about her [the Matron of Honor’s] stare. It seemed to come from a one-woman mob, separated only by time and chance from her knitting bag and a splendid view of the guillotine” [12, 317] (виділено мною. — М. Р.)</p>	<p>«В її [свашиних] очах з’явилася погроза. <u>Вона</u> [свашка], здавалося, уособлювала жіночу юрбу, і якби народилася раніше й мала нагоду, то взяла б у руки плетиво й сіла на зручному для спостереження місці біля гільйотини» [7, 186] (виділено мною. — М. Р.)</p>	<p>«В ее [невестиной подружки] взгляде была явная угроза. Казалось, в <u>ней</u> [невестиной подружке] одной воплотилась целая толпа женщин и в другое время при случае она сидела бы с вязаньем у самой гильотины» [9, 209] (виділено мною. — М. Р.)</p>	<p>«Нечто во взгляде ее [подружки невесты] отчетливо внушало робость. Казалось, <u>он</u> [взгляд] исходит от толпы в одну женщину, которую лишь случай и время разлучили с вязаньем и превосходным видом на гильотину» [10, 560] (виділено мною. — М. Р.)</p>

У ТП 1 і ТП 2 ядерним значеннєвим елементом є займенникові лексеми «вона» та «она», що дещо змінює художній малюнок у перекладах через зміщення авторського акценту на особливий погляд свашки подружжя Глассів. Проте фрагментарні втрати О. Тереха та Р. Райт-Ковальнової не впливають на якість відтворення авторських химерних образів тихого вечора із в’язанням (“knitting bag”) та страхітливої гільйотини (“a splendid view of the guillotine”). У цих перекладах селінджерівська загадка обіграна так, що об’єктивно-мовні єдності «плетиво», «місце біля гільйотини» (ТП 1), «в’язання у самій гильотины» (ТП 2) не розривають авторський асоціативний ряд смислової домінанти *stare*. Перетворення в ТП 1 і ТП 2 не вносять негативних ознак в асоціативно-образний авторський контекст, тому не набувають характеру суб'єктивної деформації в перекладі, чого не можна з упевненістю сказати про наслідки певних інтерпретацій М. Немцова.

Наприклад, дослівне відтворення М. Немцовим лексико-семантичної неоднозначності наведеного фрагмента оригіналу хоча й зберігає істинно селінджерівську комбінацію об’єктивно-мовних елементів, проте деформує прагматику автора: фраза «взгляд, который исходит от толпы в одну женщину» (ТП 3) нашаровує на художній образ першотвору ще більш неоднозначні химерні смисли та асоціації. Такі дії перекладача можна назвати суб'єктивною деформацією з асоціативно-образною ознакою.

Асоціативно-образна ознака суб'єктивної деформації, на нашу думку, — результат таких перетворень у перекладі, які породжують відмінні від авторських смисли та асоціації художнього образу ТО у ТП.

Якщо читач оригіналу може лише відчувати, що автор мав на увазі щось конкретне, то адресат перекладу М. Немцова про значення «темного» місця селінджерівського твору — образу зна-

менитих героїнь Великої французької революції — «в'язальниць» (*фр.* Tricoteuses), які навіть на процес катування брали в'язальні спиці, щоб займатися плетінням, — дізнається з маргінальної виноски-пояснення. У перекладі М. Немцова авторський неоднозначний фрагмент стає доволі «прозорим». Отже, селінджерівський намір викликати у читача збентеження незрозумілою символікою мовних елементів ТО викривляється у перекладі М. Немцова, змінюючи образність авторської символічної сугестії. З цього питання зазначимо, що у нашому розумінні сугестивний символ оригіналу — це система певних авторських імпліцитних одиниць, прагматика якої орієнтована на читацьке інтуїтивно навіюване сприйняття. Тобто у випадку, коли перекладач так перетворює вихідні лексико-семантичні об'єднання, словотвірні комплекси, речення та інші елементи мікро- і макростилістики певного автора, що деформується імпліцитність його контексту, можна говорити про сугестивно-символічну ознаку суб'єктивної деформації в тексті художнього перекладу.

Сугестивно-символічна ознака суб'єктивної деформації — це наслідок таких перетворень певної мікро- чи макростилістичної імплікатури авторського контексту, коли викривляється її інтуїтивно навіюваний символічний смисл у тексті художнього перекладу.

Проаналізуємо характер зміни змістово-концептуальної інформації ТО внаслідок невідтворення значеннєвого навантаження мікростилістичних елементів як формантів смислової домінанти фрагмента іншої повісті Дж.Д. Селінджера «Френні» (*“Franny”* J.D. Salinger) в українському та російських перекладах Ю. Покальчука (ТП 1), Р. Райт-Ковальнової (ТП 2) і М. Немцова (ТП 3).

Кульмінацією повісті Дж.Д. Селінджера є момент прозріння Френні Гласс і усвідомлення нею того, що усі люди, які її оточують, та навіть коханий — несправжні. Дівчина прагне сховатися, аби залишитися наодинці зі своїми думками й почуттями. Зачинившись у туалетній кабінці, скрутившись у клубок, давши волю сльозам, Френні не звертає уваги на «своєрідність» навколишньої обстановки: *“Abruptly, then, and very quickly, she went into the farthest and most anonymous-looking of the seven or eight enclosures — which, by luck, didn't require a coin for entrance-closed the door behind her, and, with some little difficulty, manipulated the bolt to a locked position. Without any apparent regard to the suchness of her environment, she [Franny] sat down”* [12, 294].

У перекладах Ю. Покальчука та Р. Райт-Ковальнової цілком природно змальовано ситуацію оригіналу: «Потім рвучко попрямувала до найдалшої і найменш примітної з семи чи восьми кабін, куди, на щастя, можна було заходити, не кидаючи до автомата монети, зачи-

нила за собою двері і не без зусиль пересунула засувку на “зачинено”. Цілковито поглинена собою, не зважаючи на те, де вона, відразу ж сіла» [7, 253–254]; «И вдруг, сорвавшись с места, она забежала в самую дальнюю, самую неприметную кабинку — к счастью, не надо было бросать монетку в автомат, — захлопнула дверь и с трудом повернула ручку. Не замечая, по-видимому, своеобразия окружающей обстановки, она сразу села<...>» [9, 32]. Попри елімінування в українському перекладі комплексу змістово-фактуальних елементів, які увиразнюють змістово-концептуальну інформацію смислової домінанти оригіналу *suchness*, комунікативний намір автора не деформується: україномовний читач відчуває емоційне перенавантаження Френні так, як цього прагнув автор. У російському перекладі іронічне перевираження смислу номінації *suchness* лексемою «своеобразие» також не деформує прагматики тонкої сугестивно-символічної авторської імплікатури. Відмінні, на перший погляд, від авторського лексико-семантичні ланцюги Ю. Покальчука та Р. Райт-Ковальнової не викривляють відтінків значення смислової домінанти *suchness* фрагмента оригіналу Дж.Д. Селінджера.

У перекладі М. Немцова читацькому загалу нав'язується суб'єктивна думка перекладача про дзен-буддистську символічність авторського контексту: «<...> Явно не обращая внимание на таковость того, что ее окружает, [Френні] села» [10, 405]. Езотеризм лексеми *suchness* — словникового відповідника поняття “tathata” як одного з центральних концептів буддизму — може символізувати сприйняття істинної сутності буття поза ілюзорністю зовнішнього світу. Прагматика цього фрагмента, можливо, й полягає у тому, аби зупинити на мить швидкий розвиток подій повісті, змусити читача замислитися над значенням незвичної номінації *suchness*, поміркувати над тим, що є для персонажа повісті істинною сутністю, а що — ілюзією. Проте це не означає, що завдання перекладача — обмежувати самопізнання читача, його право на індивідуальне прочитання авторських образних символів. Індивідуально-суб'єктивне розуміння відношень між подіями і явищами у перекладі М. Немцова змінює певною мірою прагматику проаналізованого контексту ТО. Неможливо з упевненістю сказати, який саме смисл вклав Дж.Д. Селінджер у номінацію *suchness*, тому перекладацький вибір М. Немцова створює негативний ефект «надперекладу» (*“overtranslation”*).¹

Результатом рішення М. Немцова можна вважати суб'єктивну деформацію з сугестивно-символічною ознакою як приклад неправомірного нав'язування перекладачем однозначного прочитання того чи іншого елемента ТО в перекладі.

Перейдемо до аналізу адекватності відтворення стилістичного інваріанта оригіналу на макростилістичному рівні текстової органі-

зації. З цією метою розглянемо приклади перекладів фрагментів роману Г. Стайн «Меланкта: Кожній своє» (*“Three Lives. Melanctha: Each One as She May”* Gertrude Stein) та спробуємо вказати

причини появи деформації і визначити, яких ознак вона набуває в результаті вилучень перекладачами комплексу смислових домінант аналізованого фрагмента твору (табл. 2).

Таблиця 2

Текст 1, не відображений у ТП	Текст 2, близький за значенням до тексту 1	Переклад Н. Богині тексту 2
“That’s because you never can see anything that ain’t just so simple, Jeff, with everybody, the way you always think it. It do make all the difference the kind of way anybody is made to do things game Jeff Campbell” [13, 106]	“Yes that’s just like you always, Jeff, you never understand things right, the way you are always feeling in you. You ain’t got no way to understand right, how it depends what way somebody goes to look for new things, the way it makes it right for them to get excited” [13, 111]	«Так, Джеффе, саме так, ти завжди все сприймаєш не так як треба, завжди все спотворюєш. Ти не можеш зрозуміти, навіщо люди іноді прагнуть чогось нового, намагаються знайти власний шлях, незважаючи на всі негаразди» [8, 43]

У таблиці наведено значеннево-симетричні фрагменти оригіналу (тексти 1, 2). Причиною вилучення тексту 1 у перекладі Н. Богині може бути небажання редактора, а не самої перекладачки, повторювати вже представлену в тексті 2 ідею оригіналу. Попри таку можливість, елімінування текстового фрагмента в українському перекладі є втратою необхідного зв’язку об’єктивно-функціональних лексико-семантичних та граматичних одиниць у ТП (текст 1) із прагматикою цілісного твору, а саме: комунікативним наміром Г. Стайн акцентувати складність стосунків персонажів роману та виділити домінуючі риси характеру образу Меланкти, такі як прямотинітність, щирість і відвертість. Вилучення даного текстового фрагмента, який має повторюваний характер, змінює стилістичну значущість паралелізму Г. Стайн, тобто знижує емотивність авторської оцінки у перекладі. Такі зміни дають змогу говорити про суб’єктивну деформацію з емотивно-оцінною ознакою в перекладі.

Емотивно-оцінна ознака суб’єктивної деформації — результат таких перекладацьких перетворень, коли суттєво змінюється ступінь емотивної оцінки автора.

Спробуємо врахувати стилістичну вагу синтаксичного повтору Г. Стайн як характеристику стилістичного інваріанта оригіналу у власному варіанті перекладу: «Це тому, що ти завжди все ускладнюєш, Джефе, все спотворюєш. Єдине, що має для тебе значення, Джефе Кемпбел, це те, чи ладна людина жити за правилами» (переклад мій. — М. Р.).

Проаналізовані випадки появи перекладацької деформації, а також запропоновані для уявлення її сутності ознаки суб’єктивної деформації (асоціативно-образна, емотивно-оцінна, сугестивно-символічна) актуалізують таку вимогу до роботи перекладача, як необхідність виваженого прийняття рішення про відхилення від ори-

гіналу у бік розширення чи звуження системи його смислів, інтонацій або настрою. Поява перекладацької деформації змістово-фактуальної та змістово-концептуальної інформації ТО на мікро- і макростилістичних текстових рівнях призводить до збою адекватного відтворення стилістичного інваріанта першотвору, що може негативно вплинути на якість вторинної комунікації на рівні цілісного тексту.

Отже доходимо **висновку** про те, що об’єктивні суб’єктивні аспекти перекладацької деформації на всіх рівнях текстової організації взаємозумовлені, що підтверджує системний характер досліджуваного у роботі явища. Об’єктивна деформація завжди експліцитна, тобто вербально представлена в тексті, тому ступінь об’єктивної деформації можливо оцінити — виміряти об’єктивні характеристики тексту з метою виведення одиниці «міра об’єктивної деформації».

Міра об’єктивної деформації — це результат накопичення об’єктивно-мовних розбіжностей за кількісними показниками мікро- і / або макростилістики тексту, що може негативно вплинути на якість вторинної комунікації. Ступінь об’єктивної деформації буде мінімальним за максимального збігу типологічних характеристик МО і МП. Проте це не означає, що надлишок об’єктивної деформації завжди знижуватиме обґрунтованість рішень перекладача. Високі показники міри об’єктивної деформації потребують ґрунтового аналізу можливих негативних наслідків у перекладі: доведення або спростування деформації інваріантів першотвору.

Аналіз умов появи деформації на рівнях мікро- і макростилістики Дж.Д. Селінджер та Г. Стайн дає змогу сформулювати визначення об’єктивного аспекта деформації та сприяє систематизації функціональних ознак суб’єктивної деформації, що становить **перспективу подальшого вивчення**.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гарбовский Н.К. Теория перевода : [учеб.] / Николай Константинович Гарбовский. — М., 2004. — 543 с.
2. Жлуктенко Ю. Проблеми адекватності перекладу / Ю. Жлуктенко, О. Двухжилов // Теорія і практика перекладу: республіканський міжвідомчий наук. зб. — К.: Вища школа, 1981. — Вип. 6. — С. 85–91.
3. Колшанский Г.В. Коммуникативная функция и структура языка / Геннадий Владимирович Колшанский. — М.: ЛКИ, 2007. — 176 с. — (Серия «Лингвистическое наследие XX века»).
4. Мирам Г.Э. Профессия: переводчик / Геннадий Эдуардович Мирам. — К.: Эльга, Ника-Центр, 2004. — 160 с.
5. Пастернак Б. Заметки к переводам шекспировских трагедий / Б. Пастернак // Литературная Москва. — М.: Худ. лит., 1956. — С. 795.
6. Ребенко М.Ю. Об'єктивні та суб'єктивні аспекти перекладацької деформації у художньому перекладі: дис. на здоб. наук. ст. канд. філол. наук / Ребенко М.Ю. — К., 2013. — 243 с.
7. Селінджер Дж.Д. Над прірвою у житті : [повісті, оповідання] / Джером Д. Селінджер; пер. з англ. О. Логвиненка, О. Тереха, О. Сенюк, Ю. Покальчука. — К.: Молодь, 1984. — 272 с.
8. Стайн Г. Меланкта: Кожній своє : [роман] / Гертруда Стайн; пер. з англ. Н. Богиня // Всесвіт. — 2007. — № 7/8. — С. 3–77.
9. Селінджер Дж.Д. Над пропастью во ржи. Выше стропила, плотники. Рассказы / Джером Д. Селінджер; пер. с англ. — М.: Олимп Астрель, 2001. — 688 с.
10. Селінджер Дж.Д. Собрание сочинений : [роман, повести, рассказы] / Джером Д. Селінджер; пер. с англ. М. Немцова. — М.: Эксмо, 2008. — 704 с.
11. Eroms H.-W. Stil und Stilistik: Eine Einfuehrung / Hans-Werner Eroms. — Berlin : Erich Schmidt Verlag, 2008. — 253 s.
12. Salinger J.D. Nine Stories. Franny and Zooey. Raise High the Roof Beam, Carpenters / Jerome D. Salinger. — М.: Progress Publishers, 1982. — 440 p.
13. Stein G. Three Lives. Melanctha: Each One as She May / Gertrude Stein. — Whitefish, Mont. : Kessinger Pub., 2004. — 188 p.

REFERENCES

1. Harbovskii N.K. Teoriiia perevoda [Translation Theory] : [uchebnik] / Nikolai Konstantinovich Harbovskii. — М., 2004. — 543 s.
2. Zhluktenko Yu. Problemy adekvatnosti perekladu [Problems of Translation Adequacy] / Yu. Zhluktenko, O. Dvuchzhylov // Teoriiia i praktyka perekladu: respubl. mizhvidomch. nauk. zbirnyk. — К.: Vyshcha Shkola, 1981. — Vyp. 6. — S. 85–91.
3. Kolshanskii G.V. Kommunikativnaia funktsiia i struktura yazhyka [Communicative Function and Language Structure] / Gennadii Vladimirovich Kolshanskii. — М.: LKI, 2007. — Lingvisticheskoe nasledie XX v. — 176 s.
4. Miram G.E. Professiiia: perevodchik [Profession: Translator] / Gennadii Eduardovich Miram. — К.: Elga, Nika-Tsentr, 2004. — 160 s.
5. Pasternak B. Zametki k perevodam shekspirovskikh tragedii [Notes to Shakespeare Tragedies' Translations] / B. Pasternak // Literaturnaia Moskva. — М.: Khudozhestvennaia Moskva, 1956. — S. 795.
6. Rebenko M.Yu. Obiektivni ta subiektivni aspekty perekladatskoi deformatsii u khudozhniomu perekladi [Objective and Subjective Aspects of Translation Deformation within Literary Translation] : dys. na zdob. nauk. st. kand. filol. nauk. — К., 2013. — 243 s.
7. Selindzher Dzh.D. Nad prirvoiu u zhyti [Catcher in the Rye] : [povisti, opovidannia] / Dzherom D. Salindzher; per. z angl. O. Lohvynenka, O. Terekha, O. Seniuk, Yu. Pokalchuka. — К.: Molod, 1984. — 272 s.
8. Stain H. Melankta: Kozhnii svoie [Three Lives. Melanctha: Each One as She May] : [roman] / Hertruda Stain; per. z angl. N.Bohynia // Vsesvit. — 2007. — № 7/8. — S. 3–77.
9. Selindzher Dzh.D. Nad propastiu vo rzhi. Vyshe stropila, plotniki. Rasskazy [Catcher in the Rye] / Dzherom D. Selindzher; per. s angl. — М.: "Olimp Astrel", 2001. — 688 s.
10. Selindzher Dzh.D. Sobraniie sochinenii [Collection of Papers] : [roman, povesti, rasskazy] / Dzherom D. Selindzher; per. s angl. M. Nemtsova. — М.: Eksmo, 2008. — 704 s.
11. Eroms H.-W. Stil und Stilistik: Eine Einfuehrung / Hans-Werner Eroms. — Berlin : Erich Schmidt Verlag, 2008. — 253 s.
12. Salinger J.D. Nine Stories. Franny and Zooey. Raise High the Roof Beam, Carpenters / Jerome D. Salinger. — М.: Progress Publishers, 1982. — 440 p.
13. Stein G. Three Lives. Melanctha: Each One as She May / Gertrude Stein. — Whitefish, Mont. : Kessinger Pub., 2004. — 188 p.

ЗМІСТ

МОВОЗНАВСТВО

<i>Андрейчук Н.І.</i> Культурний семіозис: до питання візуальної книги	3
<i>Потапенко С.І.</i> Когнитивная риторика потребностей: как королева Елизавета II говорит о примирении	11
<i>Домніч О.В.</i> Соціально-історичні передумови формування англійської мови в Сінгапурі	18
<i>Бешилей О.В.</i> Концептуальна метафора у фразеологічних одиницях і пареміях, що репрезентують концепт YOUTH / МОЛОДІСТЬ	26
<i>Приходько А.М.</i> Номінативні властивості субстантивованого партиципа німецької мови	30
<i>Mykhaylenko V.</i> Functional Overview of Second Person Singular Pronoun in “Beowulf”	36
<i>Очковська А.П.</i> Структурна реорганізація інфінітива у складі рейзингової конструкції протягом давньоанглійського і середньоанглійського періодів.	44
<i>Prihodko H.</i> Actualization of Evaluation in Cognitive-Communicative Field	50
<i>Карамішева І.Д.</i> Синтаксичний концепт і структурна схема речення: підходи до встановлення співвідношення.	56
<i>Калитюк Л.П.</i> Складнопідрядні порівняльні речення як об'єкт теоретичного синтаксису.	66
<i>Шапочкіна О.В.</i> Медіальні та альтернативні станові конструкції готської мови: типологія творення та вживання.	69
<i>Оксанич М.П.</i> Функціонування багатозначних сполучників у середньовісній німецькій мові	73
<i>Літкович Ю.В.</i> Плеонастичні словосполучення в сучасних англомовних медіа-текстах	80
<i>Кукса І.М.</i> Теорія гри в жанрі англомовних теледебатів.	88
<i>Денисюк Ю.І.</i> Лінгвокультурне кодування президентських меморандумів Барак Обама 2009–2015 рр.	97
<i>Gryshchenko O.</i> Linguistic Personality: Multiplicity and Fake.	105
<i>Tsapro G., Kuchan T.</i> Conversations among Friends: Reflecting Gender Social Norms.	111
<i>Чайківська Г.С.</i> «Моралізаторська» казка як особливий піджанр французької авторської казки.	116
<i>Макаревич О.О.</i> Реактивні висловлення американських підлітків у аспекті принципів Кооперації та Ввічливості (на матеріалі американського кінодискурсу)	122
<i>Ребенко М.Ю.</i> Художній переклад як площина взаємозв'язку об'єктивних і суб'єктивних перетворень.	127

Наукове видання

STUDIA PHILOLOGICA

ФІЛОЛОГІЧНІ СТУДІЇ

Збірник наукових праць

Випуск 7

За зміст публікацій відповідають автори

Видання підготовлене до друку в НМЦ видавничої діяльності
Київського університету імені Бориса Грінченка

Завідувач НМЦ видавничої діяльності *М.М. Прядко*
Відповідальна за випуск *А.М. Даниленко*

Над виданням працювали: *Л.В. Потравка, Л.Ю. Столітня, Т.В. Нестерова, Н.В. Клименко*

Підписано до друку 29.12.2016 р. Формат 60x84/8.
Ум. друк. арк. 15,57. Обл.-вид. арк. 16,45. Наклад 100 пр. Зам. № 7-067.

Київський університет імені Бориса Грінченка,
вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ, 04053.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серія ДК № 4013 від 17.03.2011 р.

Попередження! Згідно із Законом України «Про авторське право і суміжні права» жодна частина цього видання не може бути використана чи відтворена на будь-яких носіях, розміщена в мережі Інтернет без письмового дозволу Київського університету імені Бориса Грінченка й авторів. Порушення цієї норми закону призводить до адміністративної, кримінальної відповідальності.